

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ (SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI**

**HAİDER, LE PEN, FİNİ VE DİĞERLERİ:
BATI AVRUPA'DA RADİKAL SAĞIN YÜKSELİŞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Hasan Saim Vural

**Tez Danışmanı
Y. Doç. Dr. Alev Özkazanç**

Ankara-2004

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ VE SİYASET BİLİMİ (SİYASET BİLİMİ)
ANABİLİM DALI

**HAİDER, LE PEN, FİNİ VE DİĞERLERİ:
BATI AVRUPA'DA RADİKAL SAĞIN YÜKSELİŞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Alev Özkazanç

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Y. Doç. Dr. Alev Özkazanç.....

Prof. Dr. Cem Eroğul.....

Prof. Dr. Raşit Kaya.....

.....

.....

.....

.....
.....
.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi:.....

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
Notlar	18
BİRİNCİ BÖLÜM	20
Giriş	20
1.1) İNGİLTERE	20
1.2) İSPANYA	24
1.3) PORTEKİZ	27
1.4) YUNANİSTAN	32
Sonuç	37
Notlar	40
İKİNCİ BÖLÜM	42
Giriş	42
2.1) ALMANYA	43
2.1.1) 1949-1960: Radikal Sağın İlk Dalgası	45
2.1.2) NPD, DVU ve <i>Kulturkampf</i> : Radikal Sağın İkinci Dalgası (1960-1983)	48
2.1.3) REP, Gençlik Örgütleri, Irkçı Şiddet: Radikal Sağın Üçüncü Dalgası (1983 Sonrası)	52
2.2) HOLLANDA	58
2.2.1) 1970 Öncesinde Radikal Sağ Hareketler	59
2.2.2) NVU, CP, CD: Radikal Sağın Marjinal Partileri (1970'ten Bugüne)	61
2.2.3) <i>Pim Fortuyn Listesi</i> ve İslam Korkusunun Birleştirici Gücü	65
2.3) İSVEÇ	68
2.3.1) Radikal Sağ Gelenek	70
2.3.2) <i>Yeni Demokrasi</i> : "Kont ve Uşağı" Refah Devletine ve Çokkültürlü Topluma Karşı	72
2.4) İSVİÇRE	75
2.4.1) Radikal Sağın Partileri ve SVP'nin Yükselişi	76
2.4.2) Sağ Radikalizmin İki Damarı: Sosyal Milliyetçilik ve Liberal Milliyetçilik	80
Sonuç	83
Notlar	87
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	91
Giriş	91
3.1) AVUSTURYA	91
3.1.1) Üçüncü Kampın <i>Getto</i> Dönemi (1949- 1960)	94

3.1.2) <i>Normalleşme ve Kabul Görme (1960-1986)</i>	95
3.1.3) <i>Haider'in Yükselişi ve Dışlanma: Popülist Protesto Dönemi (1986-1999)</i>	96
3.1.4) <i>Hükümet Sorumluluğu ve Belirsizlik (2000'den Sonra)</i>	105
3.2) BELÇİKA	111
3.2.1) <i>Valun Radikal Sağ ve Front National Belgique</i>	114
3.2.2) <i>Flaman Milliyetçiliği ve Vlaams Blok</i>	115
3.3) DANİMARKA	123
3.3.1) <i>Mogens Glistrup ve İlerleme Partisi</i>	125
3.3.2) <i>Pia Kjaersgaard ve Halk Partisi</i>	130
3.4) FRANSA	134
3.4.1) <i>Savaşın Sonra Radikal Sağ Hareketler</i>	134
3.4.2) <i>Ulusal Cephe Kuruluyor (1970-1972)</i>	140
3.4.3) <i>Ulusal Cephe'nin Çözü Geçişi (1972 - 1984)</i>	142
3.4.4) <i>Ulusal Cephe'nin Yükselişi (1984-1988)</i>	144
3.4.5) <i>Şeytanileştirme, İzolasyon ve Büyümenin Sınırları (1988 Sonrası)</i>	147
3.5) İTALYA	160
3.5.1) <i>Faşizmin Tasfiyesi ve Yeni Sürgünler</i>	163
3.5.2) <i>Geleceğe Dönüş ve Gettoda Çıkma Arayışları (1969-1994)</i>	165
3.5.3) <i>Ulusal İttifak ve MSI'nin Merkez Sağa Yerleşmesi (1994 Sonrası)</i>	168
3.5.4) <i>Kuzey Ligi ve "Çalışkan Kuzey" Şovenizminin Yükselişi (1989 Sonrası)</i>	171
3.6) NORVEÇ	180
3.6.1) <i>İlerleme Partisi: Refah Devleti Karşıtlığından Şovenist Refah Savunuculuğuna</i>	182
Sonuç	189
Notlar	194
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	200
Giriş	200
4.1) Sağ Radikalizmin Üç Dalgası	200
4.2) Radikal Sağ Partilerin Yükselişi Üzerine Açıklamalar	212
4.2.1) <i>Seçmen Desteği Odaklı Açıklamalar: Tek Mesele, Protesto veya Kazandıran Formül?</i>	213
4.2.2) <i>Toplumsal Dönüşüm Odaklı Açıklamalar: Modernleşme Mağdurları, Sosyal Çözüm veya Değerler Çatışması?</i>	217
4.2.3) <i>Siyasal Sistem Odaklı Açıklamalar: Siyasal Sistemin Fırsatları ve Siyasal Gelenekler</i>	222
4.2.4) <i>Yönlendiricilere Odaklı Açıklamalar: Medya Etkisi ve Politik Liderliğin Gücü</i>	225
4.3) "Sessiz Karşı Devrim": Üçüncü Dalga Partilerin Yükseliş Dinamikleri	229
4.4) "Gayri Sivil Toplum": Parti Dışı Örgütlenmelerin Konumlandırılması	238
Sonuç	240
Notlar	242
SONUÇ	245
Notlar	254

KAYNAKLAR	255
ÖZET	266
ABSTRACT	268

TABLÖLAR

TABLO 1.3: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE PP OYLARI (1975-2002)	30
TABLO 1.4: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (YUNANİSTAN, 1974-2004)	33
TABLO 2.1: FEDERAL PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL PARTİLER (ALMANYA, 1949-2002)	46
TABLO 2.2: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (HOLLANDA, 1959-2003)	60
TABLO 2.3: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (İSVEÇ, 1991-2002)	74
TABLO 2.4: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (İSVİÇRE, 1947-2003)	80
TABLO 3.1A: FEDERAL PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (AVUSTURYA, 1949-2002)	95
TABLO 3.1B: SOSYAL GRUPLARDA FPÖ'YE OY VERME ORANLARI (1986-1999)	109
TABLO 3.2: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (BELÇİKA, 1981-2003)	115
TABLO 3.3: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (DANİMARKA, 1973-2001)	129
TABLO 3.4: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (FRANSA, 1956-2002)	147
TABLO 3.5: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (İTALYA, 1948-2001)	171
TABLO 3.6: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE İLERLEME PARTİSİ (NORVEÇ, 1973-2001)	185

GİRİŞ

Ekim 1999'dan itibaren Avusturya ve Avrupa, "Haider'in partisi" FPÖ'nün hükümete girmesi meselesini tartışıyordu. Ulusal ve uluslararası medya, bu ihtimali, demokrasi açısından bir felaket olarak işliyordu. Avusturya cumhurbaşkanı ve Sosyal Demokratlar (SPÖ), Haider'in partisinin iktidar olmasını kabul edilemez buluyordu. Avusturya'nın AB'li ortakları, FPÖ'nün hükümette yer alması durumunda bu ülkeye karşı yaptırımlara başvuracaklarını açıkladılar. Nihayet, bütün önceden açıklanmış muhalefete rağmen, Şubat 2000'de ÖVP-FPÖ kabinesi kurulduğu zaman, büyük bir kriz patlak verdi: Ulusal ve uluslararası medya ayağa kalktı; Viyana'da düzenlenen gösterilerde yüzbinlerce kişi yeni hükümeti protesto etti. Sosyal Demokratlar (SPÖ), Katolik sağ (ÖVP) ikili oynamakla ve demokrasinin sonu pahasına kendi politik çıkarlarını gözetmekle suçladılar. Öte yandan, AB ülkeleri Avusturya'yla ikili ilişkilerini askıya aldıklarını açıkladılar. İsrail, Viyana'daki büyükelçisini geri çekti. Aralarında ABD ve Türkiye de olmak üzere irili ufaklı birçok devletin yetkilileri, FPÖ'nün hükümette yer alması konusunda olumsuz tavır aldılar. Avusturya, kendi "aşırı sağcılarını" hükümetten uzak tutmaya devam etmeliydi.¹

Tepki cephesinin genişliği ve tepkilerin alışılmadık şiddeti, güçlü bir tehdide yeterince güçlü bir karşılık verilmek istendiğine işaret ediyordu. Peki FPÖ, nasıl bir tehdit içeriyordu ve ne kadar güçlüydü? FPÖ, 1949'dan beri, biri solu diğeri sağ temsil eden iki büyük partinin siyasete ve idareye tamamen hakim olduğu bir ülkede,

liberal ve milliyetçi grupların sorunlu bir ittifakını temsil eden minör bir üçüncü partiydi. Bu durum, 1986'da Jörg Haider'in milliyetçi kanadın desteğini alarak parti lideri olmasıyla değişmeye başladı. Haider liderliğinde FPÖ, yerleşik partilere ve onların danışıklı siyasetine karşı, radikal sağ bir siyasi gündemle ve popülist bir tarzla amansız bir muhalefete başladı. Yerleşik siyasetin buna tepkisi ise, FPÖ'yü Nazizmin devamı, hiç değilse benzeri bir başka aşırılık olarak ilan etmek ve dışlamak oldu. Yine de FPÖ, yerleşik partilere ve temsili demokratik siyasete karşı heyecanlarını ve güvenlerini gün be gün kaybeden Avusturyalılardan artan bir destek gördü; 1986'dan 1999'a kadar oylarını istikrarlı bir biçimde artırdı.

FPÖ'ye yönelik tepki, işte böyle bir on beş yılın ardından iktidara gelmesinin kabul edilemezliğinden doğmuştu. Aslında FPÖ, Batı Avrupa'da siyasete radikal sağ bir gündem ve popülist bir meydan okumayla dahil olan küçüklü büyüklü birçok partiden biri ve seçimlerde en başarılı olanıydı. 1980'lerden itibaren, bir yandan liberal demokrasilerin meşruiyet sınırlarını zorlayan sağ fikirler popülerlik kazanırken, bir yandan da sağda yeni partiler yükselmekteydi. Fransa'da *Ulusal Cephe* (FN), Almanya'da *Cumhuriyetçiler* (REP), Belçika'da *Flaman Blok* (VB) ve İtalya'da *Kuzey Ligi* (LN) gibi partiler, göçmenlik, yurttaşlık ve ulusal kimlik gibi gündemdeki bazı sorunlara, liberal demokratik düzenin kuruluş mantığını zorlayan dışlayıcı radikal çözümler önerdiler; yaygınlaşan yabancı korkusu ve emniyetsizlik duygularını, aktif bir yabancı düşmanlığı siyaseti içinde mobilize etmeye çalıştılar. Siyasetin, yurttaşların işsizlik, suç ve yabancı istilas gibi gerçek sorunlarına kayıtsız elitler arasında yoz bir çıkar oyununa dönüştüğünü ileri sürdüler. Kendilerini, siyaset elitine ve onların bencil gündemlerine karşı, halkın gündeminin sözcüleri olarak

sundular. Böylelikle, bir yandan çağrılarına olumlu karşılık veren kesimleri yeni bir siyaset içinde mobilize ederken; diğer yandan yaygın bir karşı tepkinin hedefleri, hakim medya ve siyaset kurumları tarafından desteklenen bir nefretin ve kaygının nesneleri oldular.

Peki radikal sağ partiler, gerçekte ne kadar güçlüler? Yükselişlerini neye borçlular? Tam olarak neyi temsil ediyor ve kimlerden destek görüyorlar? Kimlere karşı kimin yanında yer alıyorlar? Bu soruların yanıtını araştırmak ve radikal sağ partilerin yükselişine yakından bakmak, bu demokrasilerde son dönemin dinamik siyasal çatışma eksenlerinden birini yakından görmemizi sağlar. Burada kimlerin ne adına kimlerle çatıştığına bakmak, aynı zamanda, bu toplumları bölen ve siyasal düzeye taşınarak radikalleşen ayrılıkları ve karşıtlıkları görme fırsatı verir.

Bu çalışma, işte bu sorulara yanıt arıyor. Bu konu, 1980'lerden bu yana Avrupalı siyaset bilimcilerce yoğun olarak işlendi ve oldukça geniş bir literatür üretildi. Bu literatür, aşağıda değinildiği gibi, bazı bakımlardan oldukça sorunlu olsa da, bu araştırmanın ilgileri bakımından yeterince zengin ve geniş bir kaynak sunuyor. Bu da, büyük ölçüde ikincil kaynaklardan yararlanarak yukarıdaki sorulara yanıt aramamızı mümkün kılıyor. Aşağıda, önce bu literatürün kısa bir değerlendirmesi ve kavramsal tartışmalara yer veriliyor. Ardından, bu çalışmada kullanılacak kavramsal çerçeve ve yöntem sunuluyor.

Siyaset Bilimi Literatüründe Sağ Radikalizm

Sağ radikalizm ya da akraba konular, öteden beri siyaset araştırmalarının gözde konularındandır. Ancak 1980'lere kadar bu alandaki çalışmalar, çoğunlukla geçmiş deneyimlerle ilgiliydi. 1980'lerde yeni radikal sağ partilerin sahneye çıkması ve bazılarının şaşırtıcı biçimde yükselmesi, bu alana yönelik ilgiyi yeniden canlandırdı. 1980'lerin sonlarında, bu yeni partiler üzerine belirli bir literatür oluşmuş ve canlı bir tartışma başlamış durumdaydı. Bu tartışmada, öncelikle, bu partilerin faşist gelenekle bağlantısı konu ediliyor; yeni bir faşist dalgayı temsil edip etmedikleri ya da liberal demokrasilere karşı aynı türden bir tehdit içerip içermedikleri sorgulanıyordu (Mudde, 1996:227).

1990'larda olgunun gösterdiği dikkat çekici yatay ve dikey gelişmeyle birlikte, akademik çalışmalar da hızlı bir artış gösterdi. Yabancı karşıtlığının ve ırkçı şiddetin sıradanlaşması ve radikal sağ partilerin kalıcılaşması, Avrupa çapında yükselen bir dalga olarak ele alındı. Öte yandan, eski komünist ülkelerde milliyetçiliğin yeniden canlanması ve ABD, Kanada, İsrail, Avustralya, Yeni Zelanda, Hindistan, Japonya gibi ülkelerde benzer partilerin ve hareketlerin belirgin başarıları, hep birlikte, küresel bir eğilimin bileşenleri olarak algılandı. Bununla birlikte, genel bir çerçeve geliştirme yönündeki sayılı girişimlerin² dışında, bu alandaki çalışmaların büyük çoğunluğu, ulusal düzeyde analiz yapan vak'a çalışmaları biçiminde oldu (Mudde, 1996:227; Anastasakis, 2000:3; Betz, 2003:75). Diğer yandan, literatürün büyük kısmı siyasi partileri konu edinirken; araştırma güçlüklerinin de etkisiyle, minör siyasal oluşumlar, yasadışı gruplar veya şiddet grupları ve bunlarla siyasi partiler arasındaki ilişki, büyük ölçüde araştırılmamış olarak kaldı (Pedahzur ve Weinberg,

2001:55). Böylece, artan ilgi sonucu hayli geniş bir yekuna ulaşan bu literatür, zaman zaman itiraf edildiği gibi, dağınık ve verimsiz bir gelişme gösterdi (Mudde, 2000:6-7; Anastasakis, 2000:4).

Anastasakis'e (2000:5) göre bu durum, konunun geniş kapsamı içinde yer alan farklı siyasal oluşumların gösterdiği örgütsel, ideolojik ve bağlamsal çeşitlilikten ve buna paralel olarak ortaya çıkan terminolojik karışıklıktan kaynaklandı. Literatürdeki bu nicel çokluk, terminolojik dağınıklık ve belirli vak'alarda yoğunlaşan oransız dağılımın, bilgide sıklık ve analizde kısıtlılıkla atbaşı gittiği konusunda aynı görüşte olan Mudde, ayrıca, üretilen bilginin politik değerine dikkat çekmektedir: Mudde'ye göre, 1990'larda, yerleşik siyasetin alarm durumuna derhal ayak uyduran ve tehdidin ciddiyetini vurgulamaya öncelik veren yayınlarda bir "patlama" olmuştur. Gündemi yakalama telaşı içinde tıknafes, tarihsel perspektiften yoksun ve/veya açıkça politik yönelimli ve tanımlama safhasında saplanıp kalan bir literatür ortaya çıkmıştır. Dahası, bu konunun öteden beri tanınmış "sağ aşırılık" karşıtlarının çalışma alanı olması, tartışmaya gerek görmeksizin tehlikenin varlığını ve ciddiyetini vurgulayan, taraflı, duygusal, spekülatif ve hayli politize çalışmalar bolluğuna yol açmıştır. Öyle ki, bu çalışmaların büyük kısmı, "bilimsel tartışmaya ciddi katkılar olmaktan çok kamusal tartışmaya politik katkılar olarak (...) görülmelidir" (1996:227-229).³

Literatürün kuram sahibi yazarlarından Betz, 2003 gibi yakın bir tarihte şöyle yazmaktadır: "(B)elirli temel sorular üzerinde hala çok az mutabakat var. Örneğin: Radikal sağ demekle ne kastediyoruz? Hangi partiler, hareketler, gruplar, ideolojiler ve fikirler radikal sağa aittir? Radikal sağın güncel başarısını neyle açıklayabiliriz?

Çağdaş siyasette işgal ettiği ayırt edici konumu nedir?” (2003:75). Benzer yakınmalar, hemen bütün kapsamlı çalışmaların giriş bölümlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Terminoloji: Sağ Aşırılık, Faşizm, Sağ Radikalizm ya da Popülizm?

Terminolojik dağınıklık, literatürde karşımıza çıkan ilk sorunlardan biridir. Bu alanda çalışan hemen herkes, öncelikle, genel kabul görmüş bir tanımın yokluğuna işaret etmektedir (Mudde, 1996:229; Anastasakis, 2000:4). İlk yıllarda, kimlerin “aşırı sağ” olduğu konusunda büyük ölçüde görüş birliği vardı; ve onları “aşırı sağ” yapanın ne olduğu konusu tartışılıyordu (Von Beyme, 1988:3). Ancak uzun tartışmalar, aşırı sağın mahiyeti üzerinde belirli bir mutabakat yerine daha fazla ihtilaf getirdi. Böylelikle, kimlerin “aşırı sağ” olduğu konusunda da görüşler ayrıldı (Mudde, 2000:7). Bununla birlikte, “aşırı sağ” teriminin esasen ortak bir ideolojik boyuta işaret ettiği yolunda yaygın bir görüş birliği⁴ oluşmuştur (Mudde, 1996:229). Farklı ülkelerde ortaya çıkan çağdaş “aşırı sağ” grupların “ideoloji bakımından heterojen ve örgütlenme bakımından karmaşık” olmaları (Griffin, 1993:170), birçok yazarı, ideal tipler ve kategoriler geliştirmektense *ayırıcı ortak özellikler* üzerinde durmaya; aşırı sağı merkez sağdan ve “politik aşırılığın” diğer biçimlerinden farklı kılan yönleri bulmaya itmiştir. Böylelikle, özellikle niceliksel araştırma tasarımları için gerekli kavramsal zemin oluşturulmuştur. Bununla birlikte, bir *liste-tanımlar* bolluğu ortaya çıkmıştır.

Ayırıcı özellikler, kimilerince sadece bir kaç tane iken, bazı listelerde bu sayı *onu* bulmaktadır. Örneğin Macridis, sağ aşırılığı, ırkçılık, yabancı korkusu (xenophobia)

ve milliyetçilikten mürekkep bir ideoloji olarak tanımlarken;⁵ Falter ve Schumann, aşırı sağ zihniyetin minimum çekirdeğini şu özelliklerle tanımlamaktadır: *Aşırı milliyetçilik, etnosantrizm, antikomünizm, antiparlamentarizm, antiplüralizm, militarizm, kanun ve nizam zihniyeti, güçlü lider talebi, Amerikan karşıtlığı ve kültürel karamsarlık* (1988:98). Mudde, mevcut 26 değişik tanımlamada 58 farklı ayrımcı özelliğe yer verildiğini yazar. Bu özelliklerden beşi, tüm tanımlamaların en az yarısında tekrarlanmaktadır: *Milliyetçilik, ırkçılık, yabancı korkusu, anti-demokrasi ve güçlü devlet savunusu*. Bunun yanında, kimi yazarlar listelerindeki bütün özelliklerin bir arada bulunduğu durumları ararken; kimileri çoğunun, kimileri de başlıcalarının, örneğin yabancı korkusu ve güçlü devlet savunusunun bulunmasını yeterli görmektedir (1996:230).

Genelde bu tanımlamalarda, ayırt edicilik ve kapsayıcılık meziyetlerinden biri diğeri pahasına öne çıkmakta; her yazar, çalışmasında ağırlık verdiği yönü vurgulamaya uygun bir seçim yapmaktadır (Anastasakis, 2000:4). Sağ aşırılık terimi, genellikle, aşırılığı demokrasinin antitezi olarak tanımlayan ve sağ, sol ya da diğer olası aşırılık biçimlerini demokrasi karşıtlığında eşitleyen liberal veya geleneksel sağ yazarlar tarafından tercih edilmektedir. Buna karşılık, terimin içeriğinin ve sınırlarının belirsizliği ve olumsuz değeri nedeniyle kolayca damgalama aracına dönüşebileceği yolunda sağdan bir eleştiri ile; sağ ve solu eşitlemesinin kabul edilemez olduğu yolunda soldan bir eleştirinin varlığını kaydetmek gerekir (Mudde, 1996:242).

“Aşırı sağ/sağ aşırılık” kavramının tanımında ortaya çıkan bu ihtilafa paralel olarak, birtakım farklı kavramlar da önerilmiştir. “Faşizm”, “neofaşizm”, “mimetik ya da

nostaljik faşizm”, “radikal sağ”, “uç sağ”, “yeni sağ”, “yeni radikal sağ”, “yeniden doğuşçu ultra milliyetçilik”, “yeni popülizm ya da neopopülizm”, “radikal sağ popülizm” gibi kavramlar,⁶ “aşırı sağ” olarak nitelenen siyaseti ya da bir kısım temsilcilerini tanımlamak üzere ortaya atılmış durumdadır.

Mudde’nin işaret ettiği gibi (1996:232), faşizm ve türevi terimlerin kullanımı, öncelikle, sağ aşırılık çalışmalarının ve teriminin kökeninin faşizm çalışmalarında bulunmasıyla ilgilidir. Faşizm teriminin kapsamı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür.⁷ Bugün hakim eğilim, bu terimin kullanımını iki savaş arası hareketlerle sınırlı tutmak yolundaysa da, bazı yazarlar,⁸ çağdaş radikal sağın 1930’lardaki olgunun güncel versiyonu olduğu ve faşizm olarak adlandırılmasının isabetli olacağı görüşündedir. Neonazizm ve neofaşizm terimleri ise, genellikle, sadece açıkça faşist mirası benimseyen ya da ona atıfta bulunan hareketler için kullanılmaktadır. “Neo-” ön eki, nazi/faşist siyasetin savaş sonrası dönemde yeniden ortaya çıkmasına işaret etmektedir.⁹

Literatürde öne çıkan bir başka terim çifti, “radikal sağ - sağ radikalizm” ise, 1950’lerde Amerika’da yaygın olarak kullanılmaya başlamış ve 1960’lardan itibaren diğer dillerde de yerleşmiştir (Von Beyme, 1988:2). Bugün bu terimi kullananlar, çoğunlukla Amerikan ya da Alman geleneğinden yazarlardır. ABD’de, radikal sağ terimi, gelenekçilik, popülizm ve merkezi hükümet karşıtlığı gibi özellikler taşıyan 20. yüzyıl başı siyasi hareketlerini veya ırkçı, ultra milliyetçi, antikomünist, Hristiyan fundamentalist, militarist ya da yabancı karşıtı akımları işaret etmek için kullanılmıştır (Mudde, 1996:233). Alman dilinde terimin yerleşmesinde,

muhafazakarların, her direşken sağ temayülü “faşizm” olarak etiketlemeye yatkın sol yaklaşıma karşı, sağ ve sol varyantları olabilen “radikalizm” ve “aşırılık” kavramlarını tercih etmeleri etkili olmuştur.¹⁰

Alman geleneğinde, aşırılık ve radikalizm, demokratik düzene karşı tutuma göre ayırt edilmektedir. Buna göre radikalizm, köklü siyasi değışiklik talepleri ileri süren; çoğulcu-temsili demokrasinin karşılıklı taviz ve pazarlık usulüne uzak duran hareketlerin niteliğidir ve zorunlu olarak sistem karşıtlığı içermesi gerekmez. Aşırılık ise, siyasetin belirlenmiş meşru sınırları dışına taşan bir duruma işaret etmektedir.¹¹ Tarihsel olarak, sağ aşırılık terimi sağ radikalizm teriminden sonra ortaya çıkmış ve giderek onun yerini almıştır (Mudde, 1996:232). Bugün bu iki terim çoğu zaman birlikte ya da birbiri yerine kullanılabilmektedir.¹²

Literatürde 1990’larda ortaya çıkan ve popülizm boyutuna vurgu yapan bir damar, çağdaş radikal sağı “sağ popülizm”, “radikal sağ popülizm”, “yeni popülizm” ve “neopopülizm” gibi terimlerle tanımlamayı önermektedir. Siyaset literatürünün ortak bir tanım geliştirilememiş ve oldukça belirsiz kavramlarından biri olarak popülizm, - 19. yüzyılın Rus Narodniklerinden Amerikan kırsal muhalefetine; Arjantin Peronizminden Kanada’daki Sosyal Kredi hareketine- oldukça farklı vak’aları adlandırmakta kullanılmıştır.¹³

Kaba bir genelleme yapacak olursak, popülizmin, Kuzey Amerika’da elit siyasetin rasyoneline karşı popüler egemenlik ilkesine dayanan ve tabandan gelen demokrasi taleplerini; Latin Amerika’da -ve genel olarak çevre ülkelerinde- otoriter

yöneticilerin iktisadi rasyonele karşı popüler çıkarları gözeten politikalarını; Doğu Avrupa’da ve Rusya’da kırsal kesimlerin savunuculuğunu üstlenen romantik kentli girişimlerini işaret etmekte kullanıldığını söyleyebiliriz. Popülizm, ahlaki değer bakımından nötr ya da olumlu içerikli bu kullanımlarına karşılık; Batı Avrupa’da, popüler hoşnutsuzlukları kullanarak yönetilenleri yönetenler aleyhine kışkırtan ve bu yolla başarı kazanmaya çalışan siyasi girişimler olarak anlaşılmış; neredeyse demagojinin eş anlamlısı olan olumsuz hatta aşağılayıcı bir tabir olarak kullanılmıştır. Genelde popülizm, *halk iradesinin önceliği* üzerine belirli bir görüşe dayanan zayıf bir ideolojik içeriğe sahip olmakla beraber, ağırlıklı olarak bir siyaset üslubu olarak görülmekte; sağ ya da sol farklı konumlarla birlikte ve nadiren tek başına bulunabilen, eklemlenme gücü yüksek bir siyasi imgelem olarak değerlendirilmektedir.¹⁴ “Sağ popülizm” terimindeki sağ vurgusunun gerekliliği buradan kaynaklanmaktadır.

“Yeni popülizm” ise, “yeni siyaset” paradigmasına atıfla, postmodern çağın zengin toplumlarında görülen özgün bir popülizm biçimini tanımlamaktadır (Taggart, 1995). Taggart, çağdaş aşırı sağ içinde neofaşist ve yeni popülist olarak iki farklı damar olduğunu ve somut partilerin, bu iki ideal tipin farklı ağırlıklarda bir arada bulunduğu melezler olduğunu ileri sürer. “Radikal sağ popülizm” kavramını geliştiren Betz de, benzer şekilde, bu ailenin üyelerinin, liberal popülist ve ulusal/otoriter popülist iki bileşeni olduğunu yazar (1994:108). Görüldüğü gibi popülizm grubu terimler, çoğunlukla, “aşırı sağ” terimine alternatif olmaktan çok, bu aile içinde bazı partileri ayırdetmek; ve popülizm boyutuna vurgu yaparak, demokratik düzen karşıtlığından

ziyade yerleşik siyaset ve elit karşıtlığı üzerinde durmak için kullanılmaktadır (Mudde, 1996:233).

Bu çalışmada ben, Minkenberg'in *sağ radikalizm* kavramsallaştırmasını kullanacağım. Minkenberg, bir siyasi ideoloji olarak sağ radikalizmi, çoğulcu-liberal demokrasinin temelinde yer alan bireysellik ve evrensellik ilkelerine karşı, türdeş bir ulusal topluluk idealini savunan popülist milliyetçilik olarak tanımlamaktadır. Topluluk, çatışmayı değil dayanışmayı öne çıkarırken; türdeşlik, çoğul kimlikleri dışarıda bırakmakta ve böylelikle çatışma, içeride değil sınırda kabul edilmektedir. Türdeşlik vurgusu, radikal sağ ulus telakkisini *demostan* uzaklaştırıp *etnosa* yaklaştırmaktadır. Minkenberg'e göre bu düşüncüyü radikal yapan, türdeşlik ve dayanışma vurgusunun liberal toplum telakkisiyle radikal bir karşıtlık içinde olmasıdır. Minkenberg, bu tarz bir ideolojinin, hızlı sosyal değişme koşullarında acziyet hissi artan bireylerin korunma ihtiyacına karşılık verebilecek kardeşlik ve dayanışma önerisi sunduğunu belirtir. Radikal sağ, bir ütopya sunmaz; yalnızca değişimden önceki durumun romantize edilmiş bir versiyonunu ideal olarak sunar. Minkenberg, Alman yazarlar için temel ayrımlardan biri olan anayasallık-anayasa dışılık bahsinde, sağ radikalizmin sağ aşırılığı da içeren daha geniş bir terim olduğunu; ikincisi tanımı gereği anayasa dışı iken, birincisinin her iki halde de bulunabileceğini söyler (2000:172-175). Bu yorumun, Alman hukuk öğretisindeki yukarıda anılan yorumla paralel olduğu görülmektedir.

Minkenberg'in kavramı, liberal demokrasilerin iki ayağından birincisiyle (siyasi liberalizm) radikal bir çelişki içinde bulunan; ancak ikincisiyle (demokrasi ilkesi)

farklı bir kolektiflik üzerinden bağdaşan bir radikal sağ betimlemektedir.¹⁵ Bu sınırlı çelişki, ileriki bölümlerde görüleceği gibi, özellikle çağdaş radikal sağın sistem içindeki konumlanmasını belirleyen bir niteliktir. Radikal sağın diğer siyasal aktörlerle yandaşlık ve husumet ilişkileri, öncelikle bu noktaya bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çelişki, yukarıda sorduğum sorulara yanıt arayan bir çalışma için iyi bir hareket noktasıdır. Öte yandan, diğer kavramlar, yukarıda kısaca özetlendiği gibi, genel olarak kabul görmek ya da sınırları belirgin ve yeterince kapsayıcı soyut bir çerçeve sunmak bakımından, bu kavramdan daha güçlü değildir.

Yöntem, Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışmanın amacı, yukarıdaki soruların ışığında, Batı Avrupa’da son yirmi yılda yükselen ve alarmla karşılanan radikal sağ partilere yakından bakmaktır. Şüphesiz farklı toplumsal ve siyasal bağlamlarda faaliyet gösteren bu partilerin her biri, aynı kategoride ele aldığımız diğerlerinden birçok bakımdan ciddi farklılıklar göstermektedir. Bununla birlikte, yukarıda tanımlanan ortak ideolojik çerçeve bağlamında, bir *parti ailesi* olduklarını söylemek mümkündür.¹⁶ Bu aile içinde, ilerde görüleceği gibi, ideolojik ve kökensel bakımdan birbirine daha yakın alt gruplar bulunmaktadır.

Çağdaş radikal sağ partilerin ilgili demokrasilerdeki yerini saptamak, her şeyden önce, her birinin kendi ulusal siyasal sistemi içindeki gelişimini ele almayı gerektirmektedir. Ulusal düzeyde analiz, bizi kaba genellemelerin indirgeyicilik tehlikesinden korur. Bu çalışmada, on dört demokraside son yirmi beş yıl içinde etkinlik göstermiş radikal sağ partiler, kökenleri, ideolojileri, örgütlenmeleri, üye ve

seçmen tabanları bakımından betimlenmekte; ulusal siyaset içindeki konumlanmaları analiz edilmektedir. Her bir demokraside bu partilerin gücünü ya da güçsüzlüğünü belirleyen koşullar, özellikle vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, hem sosyal, kültürel, siyasal dış koşullar; hem de partinin liderlik, strateji, söylem gibi içsel özellikleri birlikte ele alınmaktadır. Böylelikle, bu partilerin sistemde konumlanmaları ve göreceli güçlerinin bir haritası sunulmaktadır. Elimizdeki olgu, zamana bağlı olarak çarpıcı biçimde değişebilen dinamik bir niteliktedir. Bu bakımdan, statik bir betimleme yerine, ilgili partilerin evrimini görmeyi mümkün kılan tarihsel bir betimleme tercih edilmektedir.

Ulusal düzeyde analiz, yukarıda anılan avantajlarının yanında, genel bir kavrayışa ulaşmak bakımından sınırlı bir fayda sağlar. Oysa benzer siyasal düzenlerde aynı zaman dilimi içinde benzer partilerin yükselişi, ulusal düzeyle sınırlı olmayan bir olguyla karşı karşıya olduğumuzu ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, ulusal düzeyde analizle birlikte karşılaştırmalı bir perspektif kullanmak gerekmektedir. Böyle bir karşılaştırma, üç temel ortaklık üzerine kurulabilir: Benzer siyasal düzenler (liberal demokrasi), benzer partiler (radikal sağ) ve aynı tarihsel dönem (1980 sonrası). Karşılaştırma, bu ortak zemin üzerinde, seçim başarıları, seçmen kompozisyonu, örgütlenme, strateji ve ideoloji, siyasal sistemde konumlanma açısından benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koymaya yönelecektir. Bir sonraki amaç, söz konusu partilerin gücünü ve güçsüzlüğünü açıklayan genel bir çerçeveye ulaşabilmektir. İlgili demokrasilerin siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımlardan bazı benzer değişimler yaşamaları, bu gücü besleyen koşullar hakkında genel bir sonuca varmamızı sağlar görünmektedir.

Konuya ilişkin literatür, ulusal örnekler ya da belirli partiler üzerinde duran vak'a çalışmaları bakımından zengin bir kaynak sunmaktadır. Bu durumda, amaçladığım karşılaştırmalı betimlemeye ulaşmak için, çoğunlukla ikincil kaynaklardan yararlanarak veri toplamak mümkündür. Bununla birlikte, literatürdeki kaynakların, seyrek de olsa, bazı örnekler bakımından yeterli veriyi içermediği görülmektedir. Böyle durumlarda, genellikle, internet üzerinden ulaşılabilen birincil kaynaklara, partilerin resmi web sitelerine, başvurulacaktır. Özellikle seçim sonuçlarının tam ve yeterli bir dökümü, her iki türden kaynakların birlikte kullanılmalarıyla mümkün olmaktadır. Betimleyici çalışma bakımından yeterince zengin olan literatür, açıklayıcı çalışmalar bakımından daha az verimli görünmektedir. Özellikle genel açıklayıcı çerçeveler oldukça nadirdir. Bu durumda, nihai amacım olan açıklayıcı çerçeveye ulaşmak için, mevcut açıklamaları elimizdeki betimlemeyle test etmek ve geçerliklerini sınamak gerekmektedir. Farklı açıklamaların eleştirel bir değerlendirmesi, geçerliği ve sınırları belirli genel bir çerçeveye ulaşmamıza hizmet edebilir.

Böylesine geniş bir konusu ve genel bir amacı olan ve öncelikle ilgili literatüre dayanan bir çalışmanın tamamlanabilir olması bakımından, kapsamının yeterince sınırlandırılmış olması gerekir. Benim tercihim, sağ radikalizmi bütün bileşenleriyle değil, özellikle siyasi partileri üzerinden ele almak ve diğerlerine ancak bu aktörlerle ilişkileri bağlamında değinmektir. Siyasi partileri merkeze alan böyle bir kapsam, araştırmanın öncelikli kaynağı olan ilgili literatürle de uyum içindedir. İlgili demokrasilerde en çok alarmla karşılanan gelişmenin siyasi partilerin yükselmesi

olduğu hatırlandığında, bu seçim yerinde görünmektedir. Çağdaş sağ radikalizmin demokrasiye yönelik asıl tehdidinin parti dışı kanallardan geldiğı zaman zaman ileri sürölmektedir. Bu doğru olsa bile, temsili demokrasilerde siyasal partilerin toplumla devlet arasındaki esas aracı kurumlar olduğu ve siyasal iktidarın toplumdan neş'et etmesi fikrine pratik geçerlik kazandırdığı hatırd tutulmalıdır. Dahası, açıklanan ya da oy vermeyle gösterilen desteğın parti politikasını tamamen bilen ve benimseyen yurttaşlar anlamına geldiğini söylemek mümkün olmasa da; siyasal partilerin toplumsal destekleri, belirli bir siyasetin toplumsal ağırlığını ortaya çıkarmaya yarayacak anlamlı göstergelerdir. Bu bakımdan, herhangi bir siyasal içeriğın, öncelikle onu temsili demokratik sahnede temsil eden siyasi partiler üzerinden incelenmesi yerindedir. Nitekim bu çalışma, diğör örgütlenmeleri tamamen göz ardı etmemekte, ancak ikincil planda yer vermektedir. Kuşkusuz, tam tersi de yapılabilirdi.

Araştırmanın temel bir sınırlılığı, kullandığı veri kaynaklarının niteliğinden kaynaklanmaktadır. İlgili literatür, ağırlıklı olarak, İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerindedir. Bu konuda Türkçe yayınların sayısı bir elin parmaklarını geçmemektedir. Bu nedenle, neredeyse tamamen İngilizce literatürden yararlanan bir çalışma sunulacaktır. Bu durum önemli bir eksiklik olarak görölebilir. Özellikle dilleri yaygın olarak konuşulmayan ulusların partileri, ancak İngilizce literatürde yer aldığı kadarıyla incelenebilecektir. Ben bu durumun sakatlayıcı ağırlıkta olmadığını düşünüyorum. Bu alanda çalışanlar, İngilizce literatürün, diğör dillerde üretilmiş çoğru çalışmanın katkılarının birikimini etkin bir biçimde kullanan geniş bir kaynak

olduğunu söyleyeceklerdir. Dahası, birincil kaynak olarak başvurduğum web siteleri, çoğunlukla İngilizce metinler bakımından yeterli içerik sunmaktadır.

Bu çalışma, dört bölümden oluşmaktadır. İlk üç bölümde, üç gruba ayırdığım demokrasilerde radikal sağın gelişimi ele alınmaktadır. Bu bölümleme, radikal sağın ilgili demokrasideki güncel gücü ölçüt alınarak geliştirilmiştir. Partilerin gücü demekle, seçmen desteklerini, yasama ve yürütme organlarında temsil kabiliyetlerini ve sisteme yerleşmişlik ve kalıcılık düzeylerini kastediyorum. İlk bölümde, radikal sağın kayda değer bir varlık gösteremediği demokrasiler yer almaktadır. İkinci bölümde, radikal sağ partilerin, zaman zaman dikkat çekici başarılar elde etmekle beraber genelde görece cılız olduğu; ancak radikal sağ temalarının başka aktörlerce siyasi güce dönüştürüldüğü dört ülke bulunmaktadır. Üçüncü bölümde, Batı Avrupa'nın en güçlü radikal sağ partilerinin ortaya çıktığı altı demokrasi yer almaktadır. Bu bölümlerde, çalışmanın betimleyici kısmı sunulmakta; partilerin ilgili düzenlerdeki konumlanmaları haritalanmakta ve güçlerinin ya da güçsüzlüklerinin içsel ve dışsal dinamikleri analiz edilmektedir. Her bir ulusal örnek, bu çalışmanın temel soruları bakımından incelenmekte; ve diğerlerine paralel terimlerle betimlenmektedir. Ancak, betimlemenin tarihsel niteliği, ilgili örneklerin radikal sağ varlık konusunda gösterdikleri çeşitlilikle birlikte, tamamen paralel alt başlıklar altında bir sunumu verimsiz kılmaktadır. Bunun yerine, her bir ulusal örneğin niteliğine uygun alt bölümlemeye gidilmekte; ancak betimlemede ve analizde paralellik göz önünde bulundurulmaktadır. Bunun yanında, söz konusu demokrasilerin radikal sağ varlık bakımından gösterdiği çeşitlilik, hacim bakımından dengesiz görünen bir dağılım ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, karşılaştırmalı bir

araştırma için önemli bir kusur olarak görülebilir. Ancak bu dengesiz hacim, konunun doğasından kaynaklanmaktadır. Dördüncü bölümde, önce, radikal sağın yükselişinin genel bir tarihsel betimlemesiyle önceki bölümlerde ortaya konan parçalar birleştirilmekte; ardından, bu yükselişin partilere içsel ve dışsal dinamikleri tartışılmaktadır.

Notlar

¹ Bu gelişmelerin ayrıntısı için bkz. Müller, W. C. (2000); Luther, K. R. (2003a) ve (2003b). Kısa bir özet için bkz. Banks, A.S. vd. (ed.) (2003: 69-72). Türk yetkililerin tepkisi için özellikle bkz. 'Ayrımcılık İç Mesele Değildir: Türkiye'nin Zirvesinden Jörg Haider'e Uyarı' *Hürriyet* (6 Şubat 2000). 2-10 Şubat arası sayılarda, Hadi Uluengin, Oktay Ekşi ve Sedat Ergin'in köşelerinde yayınlanan değerlendirmeler, ayrıca ilgiye değer.

² Bu çalışmalar içinde özellikle şunları kaydetmek gerekir: Batı Avrupa için Betz, H.G. (1994); Ignazi, P. (1992, 2003); Kitschelt, H. (1995) ve Mudde, C. (2000). Farklı ulusal örneklerin incelendiği kimi derlemelerde bazı gevşekçe tanımlanmış küresel çerçeveler önerilmişse de (ör. Betz, H.G. (1998a)), bunlar henüz gelişme safhasında sayılmalıdır.

³ Aslında, taraflılık hali, Mudde'nin ileri sürdüğünden daha yaygındır; ve görebildiğim kadarıyla, literatürde hakim olan ve genellikle gizleme gereği duyulmayan değer yüklü bir tavır söz konusudur. Nitekim bu derece bariz olan bir duruma değinen ender yazarlardan biri olan Mudde, kendisi de, bu eleştirilerinin hemen ardından şöyle yazmaktadır: 'İlk olarak meçhul, ikinci olarak olumsuz ve muhtemelen tehlikeli olan bu fenomene dair..' (1996:228).

⁴ Von Beyme, K. (1988:1) gibi kimi yazarlar, ideolojik boyutun yanında, amaçlara ulaşmak için 'zora başvurmayı' da gerekli görmektedir.

⁵ Macridis, R.C. (1989). *Contemporary Political Ideologies; Movements and Regimes* (Glenview: Scott, Foresman & Co.) s.231'den aktaran Mudde, C. (1996:230).

⁶ Örneğin; 'faşizm' ve türevleri için bkz. Griffin, R. (1993); Cheles, L. et al. (ed.) (1991). 'Yeni sağ' a örnek olarak bkz. Minkenberg, M. (1997). 'Radikal sağ' için bkz. Ramet, S.P. (1999). 'Yeni radikal sağ' için bkz. Kitschelt, H. (1995). 'Sağ popülizm' için bkz. Helms, L. (1997). 'Radikal sağ popülizm' için bkz. Betz, H.G. (1994). 'Yeni popülizm' için bkz. Taggart, P. (1995). 'Neopopülizm' için bkz. Immerfall, S. (1998).

⁷ Bu tartışmaların özet bir sunumu için, bkz. Anastasakis, O. (2000:7); Ramet, S. P. (1999:5); Von Beyme, K. (1988:3). Bu tartışmalara yakın tarihli katkılar için bkz. Griffin, R. (ed.) (1998).

⁸ Kurt Gossweiler, Hans-Jurgen Schulz gibi bazı Alman Marksist yazarların yanında, faşizm terimini öneren ve Marksist olmayan nadir yazarlardan biri Roger Griffin'dir; bkz. Mudde, C. (1996: Dipnot No. 27).

⁹ Bugün Avrupa'da yüzlerce Neonazi ve Neofaşist grup bulunurken; partiler nadirdir. Daha sonradan Ulusal İttifak (AN) adını alarak çizgisini yumuşatan İtalyan Sosyal Hareketi (MSI), faşizmi resmen benimsemiş tek örnektir; bkz. Mudde (1996:232). Özgürlükçü Alman İşçi Partisi (FAP). 1980'lerin ender Neonazi partileri içinde en tanınmış örnektir. FAP, Şubat 1995'te faaliyetten men edildiğinde Almanya'nın bilinen en büyük Neonazi örgütüydü; bkz. Banks, A. S. vd. (2003:421). Almanya'da 1952'de kapatılan Sosyalist Reich Partisi (SRP), en önemli savaş sonrası Neonazi partiydi; bkz. Winkler, J. R. ve Schumann, S. (1998:96).

¹⁰ Bkz. Von Beyme, K. (1988:2-3). Yazar, radikalizm terimini sol/liberal orijinli olduğu ve olumlu çağrışımları da barındırdığı gerekçesiyle eleştirmekte; daha yansız olduğu gerekçesiyle aşırılık terimini yeğlemektedir.

¹¹ Bu ayırım, resmi tanımlamalarla yakından ilgilidir. Federal Anayasa Koruma Bürosu (Bundesverfassungsschutz), yıllık raporlarında önceleri radikalizm terimini kullanmışken; 1973'te radikalizm (*radikalismus*) ve aşırılık (*extremismus*) terimlerini ayırt ederek tanımlamıştır. Buna göre

radikalizm, demokratik düzeni kısmen ya da tamamen ortadan kaldırmayı amaçlamaksızın, belirli sorunların tek taraflı ve kökten çözümünü amaçlayan girişimlerin niteliğidir: anayasanın bazı ilkelerine muhalif olsa da hala anayasalıdır (*verfassungswidrig*). Buna karşılık aşırılık, demokratik düzene düşmandır ve bu nedenle anayasa dışıdır (*verfassungsfeindlich*). Bu fark, pratikte büyük önem arz etmekte, 'aşırı' örgütlenmeler federal ve eyalet düzeyinde Anayasa Koruma Büroları tarafından takibe alınır ve kimi zaman faaliyetten men edilirken (FAP gibi), 'radikal' örgütler bu sorunla karşılaşmamaktadır. Aktaran Mudde, C. (1996:232).

¹² Aynı saptama için bkz. Weinberg, L. (1993:4); Ramet, S. P. (1999:4).

¹³ Popülizm üzerine genel bir çerçeve geliştirme deneyen erken tarihli bir çalışma için bkz. Ionescu, G. ve Gellner, E. (ed.) (1969). Bu derleme, Londra'da toplanan ve tamamı kapsayıcı ortak bir tanım geliştirmenin mümkün olamadığı sonucuna varan Popülizm Konferansının sunumlarına dayanmaktadır. Farklı popülizmleri sınıflamaya yönelik olarak M. Canovan'ın 1981 tarihli klasik çalışmasına bakılabilir (künye kaynakçada). Yakın tarihli ve sık referans verilen bir popülizm (genel) kavramsallaştırması için bkz. Taggart, P. (2000).

¹⁴ Bkz. Bora T. ve Canefe N. (2002). Ayrıca, popülizmin farklı ideolojik eklemlemelere açık doğası hakkında bkz. Laclau, E. (1985) içinde 4. Bölüm.

¹⁵ Liberal demokrasinin söz konusu iki ayağının bir uyum ilişkisiyle değil; tersine, yok edilemez bir çatışmayla birbirine bağlı olduğu ileri sürülmüştür; bkz. Mouffe, C. (2000a:1-4). Mouffe burada, liberal ilkeyle demokrasi ilkesi arasındaki gerilimin, liberal demokrasiler için dinamizm getiren verimli bir paradoks ürettiğini yazar.

¹⁶ *Parti ailesi*, farklı demokrasilerde, birbirine yakın zamanlarda etkinlik gösteren benzer partileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu terim, farklı yazarlarca, birkaç değişik ölçüte göre tanımlanmıştır. Ancak, ortak ideolojik karakter, bütün tanımlamalarda merkezde yer alan ölçüttür. Daha fazlası için bkz. Mudde, C. (2003: 2-5).

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Avrupa 1980'lerden itibaren radikal sağ partilerin yükselişini tartışırken; bazı ülkeler dikkat çekici bir biçimde, bu dalganın dışında kaldı. Farklı siyasal geçmişlere ve siyasal kültürlere sahip olan bu ülkelerin ortak yanı, sağ radikalizmin öteden beri cılız hareketler ve partiler tarafından temsil edilmesiydi. İngiltere, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve Hollanda, mevcut radikal sağ partilerin oldukça marjinal düzeyde desteğe sahip olduğu demokrasiler arasındaydı. Ancak Hollanda'da, 2002 yılında *Pim Fortuyn Listesi*, kuruluşundan birkaç hafta sonra 26 sandalyeyle meclise girdi (bkz. Bölüm 2.2). Bu durum, "sağ aşırılığa bağışık" kabul edilen demokrasiler için bile, durumun her an değişebileceğini gösteriyor. Bu bölümde, geri kalan dört ülkede radikal sağ geleneklerin gelişimini, belli başlı partiler etrafında ele alacağım.

1.1) İNGİLTERE

İngiltere'de sağ radikalizm, kökleri 19. yüzyıl sonuna kadar giden uzun bir geçmişe¹ sahip olmasına rağmen, seçim partileri bakımından son derece başarısız bir performans sergiledi. 1930'larda radikal sağın en büyük örgütü olan, Sir Oswald Mosley liderliğindeki İngiliz Faşistler Birliği (British Union of Fascists; BUF), seçimlerde başarı gösterememiş ve savaş sırasında kapatılmıştı. 1945'ten sonra

ortaya çıkan radikal sağ partiler, BUF'un aldığı oy düzeyine bile ulaşamadı (Eatwell, 1992:175).

1950'lerde, Beyaz Savunma Ligi (White Defence League) ve Nasyonel Sosyalist Hareket (National Socialist Movement; NSM) gibi örgütler kurulurken, Mosley de partisini Birlik Hareketi (Union Movement; UM) adı altında yeniden kurarak politikaya döndü. 1949-1970 döneminde yapılan seçimlerde yalnızca Doğu Londra'da birkaç bölgede aday gösteren UM, oldukça düşük oranlarda oy aldı. Mosley'in asıl işlevi, yazıları ve düşünceleri ile, savaş sonrası faşist hareketlerin uluslararası ölçekte ideologu olmasıydı (Eatwell, 1998:144).

1967'de, A. K. Chesterton liderliğinde, birçoğu eskiden BUF veya NSM üyesi bir grup "eski" faşist, Ulusal Cephe'yi (National Front; NF) kurdu. "Faşist" etiketini reddederek, kendisini İngiliz milliyetçisi olarak tanımlayan bu parti, göçmen karşıtlığının bayraktarlığını üstlendi. 1970'lerde yalnızca bazı belediye meclislerinde sandalyeler kazanan NF, parlamento seçimlerinde varlık gösteremedi. Yaşlı Chesterton emekliye ayrılarak yerini John Tyndall'a bıraktı. Tyndall, kitleleri sevk edecek güçlü liderliğin önemine ve kendi liderlik yeteneklerine inanıyordu. Ancak, geniş tabanlı bir parlamento partisi olma umudu, partinin en başarılı olduğu noktada, 635 seçim bölgesinin 303'ünde aday göstererek ortalama % 7.6 oranında oy alabildiği 1979 seçimlerinde, fiilen sona erdi (Eatwell, 2000a:173). Bu sonuçların ardından, parti hızla çözüldü. Tyndall, partiden ayrıldı; üyelerin bir kısmı radikal sağa kucak açan Thatcher'ın partisine geçerken, kimileri de ırkçı müzik grupları ya da futbol holiganizmine yöneldi (Eatwell, 1998:144). Parti içindeki fraksiyonlar

arasında liderlik mücadeleleri 1995'e kadar sürdü. 1995'te, geriye kalan birkaç yüz üye, Ian Anderson liderliğinde Ulusal Demokratlar (National Democrats; ND) adı altında yeniden örgütlendi (Banks vd., 2003:1161). 1997 seçimlerinde yalnızca 21 bölgede aday gösteren ND, ortalama % 1.2 oranında oy aldı (Eatwell, 1998:145).

1982'de, Tyndall, yeni bir parti ile şansını bir daha denemek üzere, İngiliz Ulusal Partisi'ni (British National Party; BNP) kurmuştu. Tyndall, İngiliz yurtseverliğini, Muhafazakar Parti'nin tekeline kurtaracak "gerçek" yurtsever-milliyetçi bir partiyle, kitle desteği kazanmayı umuyordu. Ancak, üyelerinin çoğunluğu tanınmış faşistlerden veya ırkçı suçlardan hüküm giymiş kimselerden oluşan bu parti de, beklediği atılımı gerçekleştirmedi. Tyndall'ın mutlak otoritesiyle yönetilen BNP, yalnızca Londra'da ve Midlands bölgesinde örgütlenebildi; büyük ölçüde Amerikan radikal sağ sponsorların maddi desteği sayesinde ayakta kaldı (Eatwell, 1998:145, 146-148).

En başarılı olduğu noktada, 1997 milletvekili seçimlerinde 56 bölgede yarışan BNP adayları, ortalama % 7.5 oy aldılar (Eatwell, 2000a:173). 1990'larda, Doğu Londra ve Batı Oldham gibi birkaç yerde nisbeten daha iyi sonuçlar alan BNP, 1999'dan itibaren, Cambridge mezunu Nick Griffin'in liderliğinde, bir kez daha, kabul edilebilir bir parti olma hedefine yöneldi² (Eatwell, 2000a:189). Eski model ırkçılığın aşağılayıcı retoriğini bırakıp, *kültürel farklılık* esasına göre kurulan karşılıklı dışlayıcı kimlikleri temel alan yeni bir yabancı karşıtı söylem geliştirdi. Yabancıların zorla geri gönderilmesi talebini, geri dönüşlerinin özendirilmesini savunmak gibi ılımlı bir dışlama siyasetiyle değiştirdi. Bu siyaseti, kimsenin halka yabancılarla aynı

semtte yaşamak isteyip istemediklerini sormadığı türünden argümanlarla, demokratik hak savunusuna dönüştürdü (Eatwell, 2003:64). Aynı zamanda, genel bir yabancı karşıtlığı yerine mültecileri ve Müslümanları hedef alarak, kabul edilebilir olanı kabul edilemez olandan ayırma yoluna gitti (*IRR*). Yeni liderlik ve yeni ılımlı-demokrat-popülist strateji,³ seçmen desteği bakımından, henüz gözle görülür ilerleme sağlamış olmasa da bazı küçük kazanımlar getirdi. BNP, 2001 milletvekili seçimlerinde Oldham'da oyların % 16'sını alarak yeniden dikkatleri üzerine çekti (Betz, 2003:48). 2003 yerel seçimlerinde, öteden beri güçlü olduğu bazı yerlerde, belediye meclislerinde toplam 16 sandalye kazanması, 1970'lerden bu yana bir radikal sağ partinin elde ettiği en iyi sonuç olarak değerlendirildi (*IRR*).

Yabancı karşıtlığının ve ırkçı şiddetin yaygınlaştığı ilk Avrupa ülkelerinden biri olmasına rağmen,⁴ İngiltere'de, radikal sağın seçim partilerinin belirgin bir biçimde cılız kaldığı görülmektedir. Eatwell'e göre (1998), bu partilerin başarısızlığı, İngilizlerin fazlasıyla hoşgörülü ya da politik aşırılığa kapalı bir toplum oldukları yolundaki miti destekliyor görünse de; büyük ölçüde, örgütlerin, liderlerin ve stratejilerin yetersizliğinden kaynaklanmıştır: İngiliz partileri, diğer ülkelerde başarı getiren radikal popülizm yerine, saldırgan neo-faşist söylemler ve elitist tarzlar benimseyerek marjinalliğe mahkum olmuştur. Eatwell, milliyetçiliğin, yabancı karşıtlığının hatta ırkçılığın siyasal kültüre oldukça yaygın olarak nüfuz ettiği İngiltere'de, dışlayıcı kimlik siyasetinin Muhafazakarlar tarafından temsil edildiğini söyler: Küçük partilerin ulusal düzeyde güç kazanmasını zorlaştıran seçim ve parti sistemi,⁵ radikal sağ oyların merkez sağda toplanmasına yol açmaktadır. Kamuoyu araştırmaları, radikal sağ siyasetin harekete geçirebileceği potansiyelin Avrupa'nın

diğer ülkelerinden daha az olmadığını göstermektedir: Yabancı karşıtı tutumlar, öteden beri, Avrupa ortalamasının üzerinde seyretmekte; 1995 itibariyle, seçmenin % 20'ye yakın bir kesiminin Le Pen tipi bir partiye destek verebileceği görülmektedir (s.143, 153-154). Son zamanlarda BNP, Griffin liderliğinde, başarısızlığı kanıtlanmış eski usulü terk ederek, söylem ve strateji bakımından Avrupa'nın başarılı partilerini model almış görünmektedir.

1.2) İSPANYA

İspanya, 1936-1975 döneminde General Francisco Franco tarafından diktatörlükle yönetildi. İç savaş sırasında,⁶ 1937'de, İspanyol faşistlerinin partisi Falanj (Falange Española) ve diğer radikal sağ örgütler, Franco liderliğinde, İspanyol Gelenekçi ve Ulusal Sendikalist Hücum Komiteleri Falanjı (Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista; Falange de las JONS) adı altında birleştirildi. Sonradan kısaca Ulusal Hareket (Movimiento Nacional; MN) olarak adlandırılan bu parti, tek yasal parti olarak, Franco diktatörlüğünün devlet aygıtına eleman devşirme mekanizmasına dönüştü. Franco, faşist bir devrim yerine, İspanya'yı, eski ihtişamlı günlerdeki gibi Batı uygarlığının büyük gücü yapmayı gaye edinmişti: Falanjist ideolojiyi, 1950'lerde, yurtseverlik, birlik, ahlak ve ulusal selamet ilkelerine vurgu yapan bir resmi ideolojiyle değiştirdi. Aynı dönemde, ekonomik büyüme hedefini gerçekleştirmek için, Falanjist kendine yeterli ilkesinden vazgeçerek, İspanya'yı uluslararası kapitalizme açtı. 1960'lardan itibaren, kilise ve sermaye sınıflarının da desteğiyle, ekonomik ve sosyal liberalleşme politikaları uyguladı. Reform süreci, MN içinde, Blas Piñar gibi isimlerin başını çektiği radikal grupların muhalefetine ve Falanjist çizgiye geri dönülmesi çağrılarına

yol açtı. Bu muhalefet, 1970'lerde ayrılıkçı terörün yükselmesi üzerine, giderek sertleşti (Gilmour, 1992:207-211).

Franco'nun 1975'te ölümü ve Juan Carlos'un tahta geçmesiyle, liberal reform siyasal boyuta doğru genişledi. 1976'da, siyasi partilerin kurulmasına olanak tanındı, 1977'de MN hükümet kararıyla lağvedildi; aynı yıl ilk çok partili seçimler yapıldı. MN içindeki reform yanlısı kanat, Demokratik Merkez Birliği (Unión de Centro Democrático; UCD) adı altında katıldığı seçimlerden zaferle çıktı (Banks vd., 2003:1018). Seçime, çeşitli partiler halinde katılan Falanjist kanat, toplamda % 1'in altında oy alabildi (Davis, 1998:159). 1978'de kabul edilen yeni anayasayla, parlamenter demokratik liberal bir düzen kuruldu (Banks vd., 2003:1018).

1970'lerin sonunda Falanjistler, her biri Falanjist çizginin saf temsilcisi olma iddiası taşıyan 10'dan fazla fraksiyona ayrılmış durumdalar. Franco sonrası çok partili dönemde, kendi başlarına siyaset sahnesine çıkma fırsatı bulan bu gruplar, seçimlerde aldıkları sonuçların hayal kırıklığı içinde giderek marjinalleştiler. Piñar öncülüğünde 1976'da, reform karşıtı MN'liler tarafından kurulan Yeni Güç (Fuerza Nueva; FN), görece daha başarılı oldu. 1930'ların faşist idealleri yerine Franco tarzı milliyetçiliği ve otoriter yönetimi savunan bu grup, 1979 yılında Ulusal Birlik (Unión Nacional; UN) adı altında eski düzen yanlısı grupların bir ittifakını örgütleyerek % 2.1 oranında oy almayı başardı ve Piñar meclise girdi. Piñar'ın, 1981'deki başarısız bir darbe girişimine karışmasının ardından UN, 1982'de, oyların yalnızca % 0.5'ini aldı ve Piñar meclis dışı kaldı. Aynı yıl FN kapatıldı. Piñar, 1986'da, Ulusal Cephe (Frente Nacional; FN) adıyla yeni bir parti kurarak siyasete

geri döndü. Demokrasi ve Avrupa Birliği karşıtı görüşlerini bırakıp, ultra Katolik ve milliyetçi bir platformla katıldığı 1987 ve 1989 Avrupa seçimlerinde, sırasıyla % 0.63 ve % 0.38 oranlarında oy alabildi. Piñar, partinin mali krize girmesiyle iyice umutsuzlaşan durum karşısında, 1994 yılında partisini kapattı (Gilmour, 1992:213; Davis, 1998:159-160). 1990'lardaki ulusal seçimlerde, toplamda % 0.5'i geçemeyen Falanjist çizginin küçük partilerinden birkaçı, İspanya 2000 (España 2000) adı altında girdikleri 2000 seçimlerinde % 0.1 civarında oy aldılar (Banks vd., 2003:1024).

1980 sonrası dönemde, Falanjist veya *caudillist*⁷ radikal sağı dışında, bazı popülist milliyetçi parti girişimleri görüldü. 1989'da Ruiz-Mateos adlı tanınmış bir işadamı⁸, Ruiz-Mateos Seçim Grubu adı altında katıldığı Avrupa seçimlerinde % 3.9 oranında oy alarak, damadıyla birlikte Avrupa Parlamentosu'na girdi. 1994 Avrupa seçimlerinde aldığı % 0.5'lik oyla her iki sandalyeyi de kaybeden Ruiz-Mateos siyaset sahnesinden silindi. Bir başka örnek, tanınmış zenginlerden Jesus Gil y Gil'in⁹ 1991'de, uyuşturucu ve suçu kollayan yerleşik partilere karşı popülist bir platformla, Bağımsız Liberal Grup (GIL) adıyla katıldığı seçimler sonucunda Marbella'da belediye başkanı olmasıydı. Kendisini, "liberal diktatör" olarak tanımlayan¹⁰ Gil'in siyasi kariyeri 1993'te dolandırıcılıktan mahkum olarak parlamento seçimlerine girememesi ve adının 1996'da mafya bağlantılı bir suç skandalına karışması üzerine sona erdi.¹¹ 1993'te, İspanya Sosyal Hareketi (Movimiento Sociale Español; MSE) adı altında yabancı karşıtı bir parti kuran Ricardo Sáenz de Ynestrillas¹², politika sınıfı dışından gelen siyasi girişimciliğin bir başka örneği oldu. MSE, Franco'nun partisi MN'nin amblemini kullanıyordu.

1994'te, birkaç ultra muhafazakar grupla birleşerek Ulusal Birlik İçin İttifak (Alianza por la Unidad Nacional; AUN) adını alan parti, 1996 seçimlerinde birkaç bin oy aldı (Davis, 1998:164-166). AUN, 2000 seçimlerine Ynestrillas hapiste olduğu için, katılmadı (Banks vd., 2003: 1024).¹³

Davis'e göre (1998), İspanyol radikal sağının seçim partilerinin başarısızlığı, 1970'lere kadar süren otoriter-vesayetçi rejimin bir sonucudur. Liberal demokratik düzen henüz çok gençtir; ekonomik ilerleme umudu hala canlı ve temsili demokratik kurumlara yabancılaşma görece düşük düzeydedir. Sağın ve solun merkez partileri, kısa liberal dönem süresince henüz pek yıpranmamış durumdadır. Sağın ve solun tamamı, merkez partilerde temsil edilebilmektedir. Seçmen, diktatörlük döneminin baskıcı mirasını taşıyan radikal partilere kuşkuyla yaklaşmaktadır. Öte yandan, 1980'lere kadar gelişmiş Avrupa ekonomilerine işgücü ihraç eden İspanya, 1990'larda göçmen işçi ve yasadışı mülteci olgusuyla tanışmıştır. Yabancı karşıtı tutumlar, henüz Avrupa ortalamasının altında olsa da, 1995'ten itibaren belirgin şekilde yaygınlaşmıştır. Ancak bu dalgadan, radikal sağın partileri değil; 1990'ların başında çizgisini yenileyerek İngiliz Muhafazakar Partisi'ne paralel bir milliyetçi-yurtsever söylem geliştiren, José María Aznar liderliğinde Halk Partisi (Partido Popular; PP) yararlanmıştır (s.157, 169-171).

1.3) PORTEKİZ

Ortaçağ'a kadar uzanan köklü bir monarşik geleneğe ve Avrupa'nın en eski sömürge imparatorluklarından birine sahip olan Portekiz'de, 1919'da cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir siyasi kaosa ve kanlı çatışmalara sahne olan ülkede, 1926'da yapılan askeri darbenin ardından kurulan otoriter yönetim 1975'e kadar

devam etti. 1932’de, başbakanlığa getirilen ve 1968’deki ağır hastalığına kadar bu görevi sürdüren António D. Oliveira Salazar, bu döneme damgasını vurdu. Demokrasiye ya da sosyalizme inanmayan ve İtalyan faşizminden etkilenen Salazar, 1933’te, korporatist bir anayasal düzene dayanan *Yeni Devlet*’i (Estado Novo) ilan etti. Kilisenin, ordunun ve tek yasal parti olan Ulusal Birlik’in (União Nacional; UN) desteğiyle, ülkeyi diktatörlükle yönetti. Salazar rejiminin son yılları, artan iç muhalefet ve sömürge direnişleri sebebiyle karışıklıkla geçti. 1968’de, Salazar’ın ölümünün ardından, otoriter yönetim sarsıldı. 1969’da, muhalefet partileri yasallaştı ve serbest seçimler yapıldı, ancak 1974’e kadar Ulusal Birlik iktidarda kaldı. 1974’te, bir grup solcu subay tarafından yapılan darbeye birlikte reform süreci hızlandı. 1976’da kabul edilen yeni anayasayla, liberal demokratik bir düzen kuruldu. (Banks vd., 2003: 894-895; Davis, 1998: 158)

Daha 1974’te, eski rejim yanlıları ve bir grup sağcı subay tarafından Hristiyan Demokratik Parti (Partido da Democracia Cristã; PDC) kurulduysa da, askeri rejim döneminin geçici hükümeti tarafından, şiddet içeren antidemokratik eylemleri gerekçe gösterilerek kapatıldı. Yeni anayasa bütün partilere yeniden yasallık kazandırdığında, PDC, 1976 seçimlerine Salazar günlerinden kalma antikomünizm, milliyetçilik ve muhafazakar sosyal politikaların bileşiminden oluşan bir platformla girdi. Ancak seçmen, eski rejimden bıkkınlığını PDC’ye yalnızca % 0.5 oranında oy vererek gösterdi. Eski sömürgelerden dönenlerden (*retornado*), toprak sahiplerinden, kimi bürokrat ve işadamlarından ve işçi sınıfı dışında gençlerden oluşan marjinal bir sosyal desteğe sahip olan PDC, radikal çizgisini hiç değiştirmeden girdiği sonraki

seçimlerin hiçbirinde % 1'i geçemedi. 1989'da siyaset sahnesinden silindi (Gallagher, 1992: 232-243; Davis, 1998:158-159).

Portekiz, liberal demokrasiye geçişle birlikte bir modernleşme ve ekonomik büyüme sürecine girmiş; bu süreç, 1986'da Avrupa Birliği'ne ye olunmasıyla daha da hızlanmıştı. Ancak 1990'ların başında ekonomik büyüme yavaşladı ve işsizlik artış gösterdi. Aynı dönemde Portekizliler yasal ve yasadışı göçmen akınıyla tanıştılar. Yaygınlaşmaya başlayan popüler hoşnutsuzluklar ve yabancı karşıtı tutumlar, milliyetçi popülist bir siyasetin yeşerebileceği elverişli zemini hazırladı. Bu fırsatı değerlendiren, kırsal kesimlerin sağcı partisi olarak bilinen Sosyal Demokrat Merkez (Centro Democrático Social; CDS) içinden radikal milliyetçi bir ekip oldu. CDS, 1974'te, Hıristiyan Demokrat çizgide bir parti olarak kurulmuş ve inişli çıkışlı bir seyir izlese de, sağın ikinci partisi olarak tutunmayı başarmıştı. 1990'ların başında CDS, yaklaşık on yıllık bir düşüşün dibinde bulunuyordu (bkz. Tablo 1.3). 1992'de liderliğe gelen 29 yaşındaki gazeteci Manuel Monteneiro ve ekibi bir değişim başlattı. CDS, Halk Partisi (Partido Popular; PP) adını alarak, yabancı karşıtı milliyetçiliğin ve AB karşıtlığının bayraktarlığını üstlendi.. 1994 seçimlerine, aileyi, özel girişimi ve özelleştirmeyi savunan, iç pazarı koruyucu politikalar talep eden ve AB karşıtı bir platformla giren PP, oy oranını ikiye ve sandalye sayısını e katlamayı başardı. Liberalizmin, muhafazakarlığın ve milliyetçiliğin bir bileşimine dayanan bu yeni izgi, AB tarım politikalarıyla çıkarları bozulan muhafazakar tarımsal kesimlerin yanı sıra, artan göçmenlik ve yaygın işsizlikten huzursuzluk

duyan şehirli, orta-sınıf gençlerin de desteğini kazandı (Davis, 1998: 164; Banks vd., 2003: 897).

TABLO 1.3: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE PP OYLARI (1975-2002)

	1975	1976	1979	1980	1983	1985	1987	1991	1995	1999	2002
%	7.6	16.0	0.4	0.2	12.4	10.0	4.4	4.4	9.1	8.3	8.8
S	16	42	-	-	30	22	4	5	15	15	14

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>).

Tabloda görüldüğü gibi, bu yükseliş sınırlı kaldı. Sağın ve solun güçlü merkez partileri, yirmi yılını henüz doldurmuş çok partili dönemde, yıpranmış değillerdi ve AB yardımları, ülkenin makroekonomik büyümesinde anahtar görevindeydi. Merkez sağın (Sosyal Demokrat Parti, *Partido Social Democrata*; PSD) 1985'ten beri devam eden iktidarının ve AB uyum sürecinin doğurduğu hoşnutsuzluktan yararlanan, PP değil merkez sol (Sosyalist Parti, *Partido Socialista Portuguesa*; PSP) oldu. Bu şartlar altında, uç sağda görülen PP'nin başarısı sınırlı kaldı (Davis, 1998:164, 169-170).

Öte yandan, parti içinde, Paulo Portas'ın başını çektiği radikal kanadın artan muhalefeti, 1996'da Monteneiro'nun liderlikten istifasına yol açtı. Monteneiro, sonradan tekrar partisnin başına geçmeyi kabul ettiyse de, Portas'ın başkanlığa seçildiği 1998 kongresinde aday olmadı. Tıpkı Monteneiro gibi genç bir gazeteci olan Portas, radikal milliyetçi çizgisinin yanı sıra düzgün fiziği ve medyatik imajıyla da öne çıkmıştı. 1999 seçimleri için merkez sağla bir ittifak kurma denemesi, Portas'ın vazgeçmesi üzerine sonuçsuz kaldı. 2001 cumhurbaşkanı seçiminde, PP

meclis grubunun solun adayı Siampo¹⁴ lehinde oy kullanması, bir kez daha, Portas'ın merkez sağ için kolay bir ortak olmadığını gösterdi. PP, göçmenlerin entegrasyonu için uygulanan pozitif ayrımcılığın kaldırılması ya da okullarda her sabah ulusal marş okunması gibi taleplerle milliyetçi dozu artırılmış bir platformla katıldığı 2002 erken seçimlerinde, oy oranını artırmayı başaramadı. Ancak, seçimin ortaya çıkardığı sandalye dağılımı, PP'yi hükümet pazarlığında anahtar konuma getirdi. Seçimin galibi PSD için, solla bir koalisyon ya da azınlık hükümeti kurmak gibi fiilen imkansız iki çözüm dışında, PP ile ortaklıktan başka seçenek bulunmuyordu. Bu avantajını iyi değerlendiren PP, savunma, adalet ve sosyal güvenlik gibi üç önemli bakanlık alarak, kabineye girdi (Banks vd., 2003:895,899; *IRR*).

Davis (1998), tıpkı İspanya gibi, Portekiz'de de radikal sağın seçim başarısızlığının, otoriter-vesayetçi yönetimin yakın bir tarihe kadar devam etmiş olmasıyla ilgili olduğunu yazar: Genç liberal demokrasi, henüz yıpranmış değildir; ekonomik gelişme, refahın artması ve istikrarlı özgürlükçü bir siyasal sistemin yaşaması konusunda umutlar, canlılığını korumaktadır. Sağ seçmen, eski rejimin anılarını çağrıştıran radikal partilere değil, gelişme ve güçlenme vaat eden merkez sağ partiye (PSD)¹⁵ ve onun daha sağında kabul edilen Halk Partisi'ne (PP) yönelmektedir. Diğer büyük sömürgecilerin aksine, renkli ırklarla karışmak konusunda çekingen davranmayan Portekizliler arasında, önemli bir melez nüfus (*mulatto*) bulunmaktadır. Ancak, 1990'larda yasadışı göçmenlik olgusuyla tanışan ülkede, yabancı karşıtı tutumlar giderek yaygınlaşmaktadır. Öte yandan, AB üyeliğinin getirdiği zorunlu reformlar giderek daha fazla kişinin canını yakmakta ve "Brüksel bürokratlarına"

karşı bir içerleme yükselmektedir. Bu dalganın siyasi temsilciliğini, PP üstlenmiş görünmektedir (s. 157, 169-171).

1.4) YUNANİSTAN

Yunanistan, İkinci Dünya Savaşı sırasında, 1941-1944 döneminde Alman işgalinde kaldı. İşgal sırasında ortaya çıkan iki ayrı direniş grubu, Sovyet destekli komünistler ve İngiliz destekli milliyetçiler, işgalin ardından 1949'a kadar süren bir iç savaşa tutuştular. İç savaş, Amerikan desteğiyle güç kazanan milliyetçilerin galibiyetiyle sonuçlandı. Ülke, 1964'e kadar sağ hükümetler tarafından yönetildi. 1964'te iktidara gelen sol koalisyonla Kral arasında, kısa zamanda anlaşmazlıklar baş gösterdi. Kriz giderek derinleşti ve 1967'de bir grup subaydan oluşan bir cunta yönetime el koydu. Darbenin ardından Kral ülkeyi terk etti. Başarısız karşı darbe girişimleri ve hükümet krizleriyle geçen yedi yıl boyunca cunta, giderek sertleşen bir baskı yönetimi kurdu. Cuntanın dış politikada ve ekonomi yönetiminde sergilediği başarısızlıkla daha da zayıflayan iktidarı, sertlik politikasıyla ayakta tutulamayacak düzeyde yıprandı. Yaygın kitlesel protestoların ve Batılı müttefiklerden gelen baskıların da etkisiyle, 1974'te serbest seçimler yapıldı ve yönetim sivillere bırakıldı. 1975'te, halk oylamasında üçte iki çoğunlukla kabul edilen anayasayla, krallığa son veren yeni bir cumhuriyet ve geniş yetkilerle donatılmış bir devlet başkanı olan parlamenter bir demokrasi kuruldu (Banks vd., 2003; 428, 429; Davis, 1998:166).

TABLO 1.4: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (YUNANİSTAN, 1974-2004)

		1974	1977	1981	1985	1989	1990	1993	1996	2000	2004
EDE	%	1.1									
	S	-									
EP	%		6.8								
	S		5								
KP	%			1.7							
	S			-							
EPEN	%				0.6	0.3					
	S				-	-					
EK	%						0.1	0.1	0.2		
	S						-	-	-		
PA	%							4.9	2.9	-	
	S							10	-		

Kaynak: Dimitras, P. E. (1992); Banks, A. S. vd. 2003; ve çeşitli kaynaklar.

Milliyetçiliğin siyasi kültürde kurucu bir öge ve hemen hemen tüm siyasi grupların bulunduğu ortak zemin olduğu Yunanistan'da, radikal sağ partiler, hep kısa ömürlü marjinal oluşumlar olarak kaldılar. Demokrasiye geçişle beraber ortaya çıkan ilk radikal sağ parti,¹⁶ Ulusal Demokratik Birlik (Ethniki Demokratiki Enosis; EDE), 1974 seçimlerinde yalnızca % 1.1 oranında oy alabildi. Yasa ve düzen, Batıyla daha sıkı bağlar, krallığın geri getirilmesi ve liberal ekonomi temalarını, antikomünist milliyetçi bir retorikle işleyen EDE, girişimcilerin, kalifiye meslek gruplarının, işsizlerin, orta ve ileri yaş gruplarının ve ev kadınlarının ağırlıkta olduğu bir seçmen kesiminin desteğini kazanmıştı. EDE seçmeni, bir çok bakımdan merkez sağ (Yeni Demokrasi, *Nea Dimokratia*; ND) seçmeniyle aynı kesimlerden geliyordu. 1974'te iktidara gelen ND, eski otoriter yönetimle arasına mesafe koymak amacıyla, çizgisini liberalleştirmiş ve tutucu-gerici öğeleri geri plana itmişti. EDE'yi destekleyenler, sağın büyük partisinin liberalleşmesinden memnuniyetsizlik duyan sağcı kesimlerdi. Hemen hemen aynı kesimler, EDE'nin 1975'te dağılmasının ardından kurulan ve aynı çizgiyi temsil eden diğer partilerin de tabanını oluşturdular. Benzer şekilde, antikomünizm, güçlü bir komünist geleneğin ve parlamenter solun bulunduğu

ülkede, tüm sağın birleştiği ama radikal sağın daha sert bir üslupla benimsediği bir tutum oldu (Dimitras, 1992:254; Davis, 1998:166-167).

1977'de kurulan Ulusal Kümelenme (Ethniki Parataxis; EP), aynı yıl girdiği seçimlerde oyların % 6.8'ini alarak 5 sandalyeyle meclise girdi. EP oyları, ND iktidarı döneminde Yunanistan'ın NATO'dan çekilmesine ve Komünist Parti'nin yasallaşmasına tepki duyan sağ seçmenden gelmişti. Ancak, bölünmüş bir sağın Sosyalistler (Panhellenik Sosyalist Hareket, *Panellenio Sosialistiko Kinema*; PASOK) karşısında kaybedeceği açıkça görülen 1981 seçimleri öncesinde, EP üyelerinin ve tabanının çoğu ND'ye geri döndü. EP dağıldı ve çekirdek radikal grup, İlerleme Partisi'ne (Komma Proodeftikon; KP)¹⁷ katıldı. PASOK'un % 48'lik bir oy oranıyla 300 sandalyenin 172'sini alarak büyük bir zafer kazandığı 1981 seçimlerinde, sağ bütünüyle hezimete uğradı. KP, oyların yalnızca % 1.7'sini alarak meclis dışı kaldı (Dimitras, 1992:255; Davis, 1998:167).

Bu sonuçların ardından hızla çözülen KP'nin yerini bir başka radikal parti, 1984'te kurulan ve eski diktatör Albay Papadopoulos'un hapsedildiği hücresinden¹⁸ yönettiği Ulusal Siyasi Birlik (Ethniki Politiki Enosis; EPEN), aldı. 1984 Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde % 2.3'lük oy oranıyla bir sandalye kazanan ve Fransız FN ve İtalyan MSI temsilcileriyle birlikte Avrupa Sağı Grubu'nu oluşturan EPEN, ulusal seçimlerde pek başarı gösteremedi (bkz. Tablo 1.4). Parti, 1989 AP seçimlerinde % 1.2 oranında oy alarak, tek sandalyesini de kaybetti. Solun iktidarda olduğu ve merkez sağın sert bir muhalefet çizgisi izlediği bir dönemde ortaya çıkan EPEN, sola karşı birleşen sağ seçmenden oy koparamadı. Devrik diktatörün serbest

bırakılması yolunda propoganda yapması, partinin başarısını artırmak yerine sınırladı. EPEN'in asıl işlevi, sağ oyları bölme tehdidiyle, Papadopoulos'un, serbest bırakılması için sağ partiye (ND) baskı yapmasında araç olmasıydı. ND'nin gizli görüşmelerde bu yönde söz vermesiyle, EPEN'in varlık gerekçesi ortadan kalktı ve 1989'da kapandı (Dimitras, 1992:255-256; Davis, 1998:167).

Bazı EPEN üyeleri, 1990'da Ulusal Parti'yi (Ethniko Komma; EK) kurarak, yeni bir deneme daha yaptılar. Yunan radikal sağının geleneksel otoriter milliyetçiliğini ve bu arada devrik kralın ya da diktatörün siyasi geleceğini savunmayı bırakıp, ekonomik liberalizmle saldırgan milliyetçiliği eklemlen popülist bir çizgi benimsediler. Gelir vergisinin kaldırılmasının ve radikal bir özelleştirmeye gidilmesinin yanında, Türkiye'de ve Arnavutluk'ta yaşayan Yunan toplulukların parlamentoda temsil edilmesini ve Türk olduğunu ileri süren herkesin ülkeden sınırışı edilmesini savundular. Soğuk Savaş'ın sona erdiği bir dönemde, antikomünist retorikle daha fazla devam etmediler; ama kronik sol karşıtlığını sürdürdüler. Bu yeni çizgi de, merkez sağın yeniden iktidara yürüdüğü bir dönemde, radikal sağın geleneksel tabanı dışında destek görmedi. EK, 1990'larda, bazı küçük gruplarla ittifak halinde girdiği ulusal seçimlerde, Tablo 1.4'te görüldüğü gibi, % 0.2'nin üzerine çıkamadı (Dimitras, 1992:256; Davis, 1998:167).

1990'larda sahneye çıkan bir başka milliyetçi popülist parti, Antonis Samaras önderliğinde kurulan Siyasi Atılım (Politiki Anixi; PA) oldu. Samaras, ND hükümetinin dışişleri bakanı iken, 1993'te Makedonya sorunu üzerine başbakan Mitsotakis'le çatışarak hükümetin düşmesine yol açmıştı. ND'den kopan ekibiyle

birlikte, Siyasi Atılım partisini kuran Samaras, 1993 seçimlerine AB yanlısı, neoliberal, milliyetçi ve popülist öğelerin bileşiminden oluşan bir platformla katıldı. Papandreu ve Mitsotakis gibi “dinazorların” yönetimine son verilmesi, dış ilişkilerde, özellikle Makedonya meselesinde, daha atak bir siyaset izlenmesi vergilerin azaltılması ve vergi sisteminin düzeltilmesi yolunda bir kampanya yürüten PA, oyların % 4.9’unu alarak 10 sandalyeyle meclise girdi. Bunu, % 8.7’lik oy oranıyla 2 sandalye kazandığı 1994 Avrupa seçimleri izledi. PA oyları, ND’nin milli meselelerdeki tutumunu yeterli bulmayan sağ seçmenden geliyordu. 1995 cumhurbaşkanlığı seçimi PA için yeni bir öne çıkma fırsatı oldu. PA grubu tarafından aday gösterilen bağımsız muhafazakar politikacı Konstantinos Stephanopoulos, solun da desteğini aldı ve ND adayını geride bırakarak cumhurbaşkanlığına seçildi. Ancak parti 1996’dan itibaren düşüşe geçti. 1996 seçimlerinde % 3’lük barajı aşamayarak (% 2.9) meclis dışı kalan PA, 2000 seçimlerine katılmadı. PASOK ve ND liderlerinin yenilenmesi, Makedonya krizinin Yunan milliyetçiliğini tatmin edebilecek şekilde çözülmesi ve Yunan dış politikasının komşularıyla yakınlaşma eğilimine girmesi, PA’nın üzerinde siyaset yaptığı zemini eritti (Davis, 1998:168-169; Banks vd., 2003:433).

Yukarıda görüldüğü gibi, Yunanistan’da sağ radikalizm, çok sayıda kısa ömürlü ve cılız parti tarafından temsil edilmiştir. Bu başarısızlığın dışsal nedenleri arasında, milliyetçiliğin bütün partiler tarafından fazlasıyla benimsenmesi; geçmişte antikomünizmin ya da günümüzde sol karşıtlığının, ND tarafından yeterince belirgin dozda sunulması ve ND’nin, özellikle muhalefetteyken, sağın tamamını kapsayacak şekilde genişlemesi olarak gösterilmektedir. Bu bakımdan, anlamlı bir farklılık

sergileyecek radikal bir çizgi geliştirmek ve hala meşru siyasal sınırlar içinde olmak güç görünmektedir. EP örneğinde, radikal bir partinin sağ seçmenden oy toplamasının, ND'nin sağın meselelerini ihmal etmiş görülmesi durumunda mümkün olabildiği; bununla birlikte, güçlü bir sola karşı ancak birleşik bir sağın seçim kazanabildiği dikkate alındığında, bu şansın çok büyük olmadığı görülmektedir. Beri yandan, özellikle 1981-1990 PASOK iktidarı döneminde uygulanan popülist ekonomi politikaları, radikal partilerin popülist ajitasyon şansını sınırlamıştır. Bu dışsal faktörlerin yanında, popüler ve karizmatik liderlerin yokluğu; itibarını kaybetmiş otoriter simaların ya da merkez sağda aradığını bulamayan orta düzey kadroların liderlik mevkiini işgal etmeleri, bu partilerin hatırı sayılır güçler olmalarını engellemiştir. Denilebilir ki, bu partilerin asıl işlevi, sağ-sol aralığının sağ ucunda konumlanarak, yerleşik sağın siyaset alanını sağa doğru genişletebilmesini mümkün kılmaları olmuştur (Davis, 1998:169-171; Dimitras, 1992:266-267). 1990'larda sağın ve solun ileri gelenlerinin yolsuzluklarının ortaya dökülmesi ve demokratik kurumlara duyulan güvenin azalması, PA örneğindeki gibi bir partinin popülist yenilenme çağrısıyla oy toplayabilmesine imkan sağladı. Ancak PA'nın yükselişi, saman alevi gibi, konjonktüre bağlı olarak bir anda parlayıp geçmiş görünmektedir.

Sonuç

Yukarıda görüldüğü gibi, bu dört ülkede radikal sağın seçim partilerinin başarısızlığı farklı koşullara bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Liberal demokrasi, İngiltere'de uzun ve kesintisiz bir gelenekle yerleşmiş durumdayken; diğerlerinde kesintiye uğramış ve henüz 1970'lerde otoriter yönetimlerin ardından yeniden kurulmuştur. Yine bu üç

ülke, İngiltere'nin aksine, 1980'lerden itibaren ekonomik gelişme ve zenginleşme fırsatı bulmuşlardır. İngiltere, köklü bir demokratik geleneğin, gelişmiş kapitalizmin ve emperyal hegemonyanın mirasının bir arada bulunduğu istisnai bir örnektir. Sağ radikalizmin has alanı kabul edilen ırkçılık-milliyetçilik-etnik dışlayıcılık, siyasal kültüre önemli ölçüde nüfuz etmiş olmasına rağmen, radikal partilere değil daha *kabul edilebilir* partiye oy getirmektedir. İspanya'da Aznar'ın partisi, paralel bir strateji geliştirerek benzer bir sonuç sağlamıştır. Keza Yunanistan'da, milliyetçilik bütün partilerin ortak davası durumundadır ve radikal sağ oylar yerleşik sağ partiye yönelmektedir. Ancak İspanyol ve Yunan radikal partilerinin başarısızlığı, otoriter yönetimlerin sevimsiz mirasına bağlı olmalarıyla da yakından ilgilidir; ve bu bakımdan Portekiz'le benzeşmektedir. Portekiz'de radikal sağın otantik partileri sahneden silinirken, kırsal kesimlerin muhafazakar-milliyetçi partisi PP, etnik dışlayıcı siyasetin temsilciliğine evrilmektedir.

Bu dört örneğin birlikte işaret ettikleri husus ise, bana göre, oldukça çarpıcı: Seçim partilerinin cılızlığı ve parlamento dışı siyasi örgütlerin marjinalliği, sağ radikalizmin yokluğuna ya da zayıflığına işaret etmiyor. Tersine, oldukça güçlü otoriter ya da milliyetçi öğelerin siyasal kültüre işlemiş olduğu durumlarda da radikal sağ partiler başarısız olabiliyor. Başka demokrasilerde radikal partilere oy getirdiği bilinen temalar, bu dört ülkenin her birinde, yerleşik sağ partilerce etkin biçimde işleniyor. Bu durumu *İkinci Bölümde* yer alan demokrasilerden ikisiyle kıyaslamak ilgi çekici olabilir. Hollanda ve İsveç örnekleri, radikal sağ geleneğin cılız olduğu ve sağ radikalizmin siyasal kültürün hakim değerleri tarafından etkin bir biçimde

olumsuzlandığı demokrasilerde de, beklenmedik biçimde başarılı seçim partilerinin ortaya çıkabildiğini gösteriyor.

Notlar

¹ Birinci Dünya Savaşı öncesi için bkz. Sykes, A. (1983) ve Coetzee, F. ve Coetzee, M. S. (1986); İkinci Dünya Savaşı öncesi için bkz. Eatwell, R. (1996:175-195); Carsten, F. L. (1982:218-223). İlgili literatürün bir değerlendirmesi için bkz. Payne, S. G. (1978:301-302). İkinci Dünya Savaşı sonrasında derli toplu bir tarihsel özetlemesi ve analizi için bkz. Eatwell, R. (1996:259-276).

² Bu yönetim değişikliği üzerine, eski başkan yardımcısı Sharron Edwards ve ekibi partiden ayrılarak Aralık 2000'de, orta sınıf oyları hedefleyen yeni bir parti, Özgürlük Partisi (Freedom Party; FP), kurdu. FP, 2003 yerel seçimlerinde bir yerel meclis sandalyesi kazandı; bkz. *IRR*.

³ Üçüncü Bölümde görüleceği gibi, bu strateji, özellikle *kültürel farklılık* temelli dışlayıcı siyaset, radikal sağın görece başarılı partilerinin ortak özelliğidir.

⁴ Bkz. Taş, M. (1999:özellikle 111. ve 112. sayfalar). İngiltere'de ırkçı örgütlenmelerin ve ırkçı şiddetin, Avrupa Parlamentosu Araştırma Komitesi raporlarına dayanan bir dökümü için bkz. Ford, G. (1992:33-37, 76-80). Yabancı karşıtı tutumların 1997 ve 2000 Eurobarometer verilerine göre bir değerlendirmesi için bkz. Westin, C. (2003). Şiddet ve ayrımcılık hakkında sürekli güncellenen bir arşiv için bkz. *IRR*.

⁵ İngiliz parlamenter demokrasisinin belkemiğini oluşturan iki büyük partili sistem, büyük ölçüde seçimlerde uygulanan dar bölge tek turlu nisbi çoğunluk usulünden beslenmektedir. Seçim ve parti sisteminin ana hatlarının özeti için bkz. Eroğlu, C. (2001:55-62).

⁶ 1936'da, Halk Cephesi'nin (sol ittifak) iktidara gelmesi üzerine Franco, bir askeri darbe yapmış ve üç yıl süren iç savaş sonunda yönetimi tamamen ele geçirmişti. Bu savaşta Franco, hem İspanyol faşistlerinden (Falanjistler) hem de İtalya ve Almanya'daki faşist rejimlerden destek görmüş; kilise, toprak sahipleri ve sermaye sınıfı Franco'yu desteklemişti. Anarşistler, sosyalistler, komünistler ve bazı liberallerden oluşan Halk Cephesi ya da Cumhuriyetçiler, tüm Batı'dan gelen gönüllüler ve SSCB tarafından desteklenmişti; bkz. Hobsbawm, E. (1996:194-203), Roberts, J. M. (2003:363,364). İkinci Dünya Savaşı'nda Franco, İspanya'nın güçsüzlüğünü ileri sürerek Mihver güçlerin yanında savaşa girmeyi reddetmiş ve tarafsız kalmıştı. İspanya, savaşın galiplerince yeniden kurulan uluslararası düzende kısa bir izolasyon döneminin ardından, 1950'lerden itibaren, uluslararası topluma kabul edildi; bkz. Banks, A. T. et al. (ed.) (2003:1018).

⁷ Franco'nun resmi ünvanı olan *El Caudillo*'ya (şef) izafeten.

⁸ Ruiz-Mateos, İspanya'nın en büyük şirketler grubu Rumasa'nın sahibiydi. 1983'te sosyalist (PSOE) hükümet zor durumda olan Rumasa'yı kamulaştırdı ve Ruiz-Mateos hakkında sahtekarlık, dolandırıcılık, zimmet ve vergi kaçırma suçlarından davalar açıldı. Avrupa Parlamentosu'na girerek dokunulmazlık kazanan Ruiz-Mateos, 1997'de aklandı; bkz. Davis, T. C. (1998:164-165).

⁹ Atletico Madrid futbol klübünün sahibi ve tanınmış bir müteahhit. Gil, 1968'de, yaptığı bir binanın çökmesi ve 58 kişinin ölmesi üzerine 12 yıl hapse mahkum olmuştu; bkz. Davis, T. C. (1998:165).

¹⁰ *Diktador Liberal*; aktaran Gilmour, J. (1992:228).

¹¹ Gil, yüz kızartıcı suçlardan üç kez hüküm giyerek kamu görevlerinden yasaklansa da; partisi, Marbella'da yerel bir egemenlik kurdu. 2003 yerel seçimlerinde, GIL'in yeni başkanı Julian Munos Palemo belediye başkanlığına seçilirken, parti de belediye meclisinde çoğunluğu kazandı; bkz. *IRR*.

¹² Ynestrillas, 1989'da, radikal bir Basklı milletvekilini öldürmek suçundan hüküm giymiş ve 31ay hapis yatmıştı. Tahliyesinin hemen ardından MSE'yi kurarak siyasete atıldı; bkz. Davis, T. C. (1998:166).

¹³ "Göçmenliğin Daha Sıkı Kontrolü İçin" sloganıyla katıldığı 2003 yerel ve bölgesel seçimlerinde, çeşitli belediye başkanlıkları ve 17 otonom bölgenin 13'ünün başkanlıklarını elde ederek herkesi şaşırtan Josep Anglada liderliğindeki Katalonya Platformu'nu not etmek gerekir; bkz. *IRR*.

¹⁴ Solun ve sağın sandalye sayıları dikkate alındığında, sağın adayının PP desteğiyle bile kazanma ihtimali bulunmuyordu; bkz. Banks, A. S. vd., (2003:895). Bu durumda PP, cumhurbaşkanı Siampo'nun yeniden seçilmesi yönünde oy kullanmayı seçti.

¹⁵ *Partido Social Democrata*, Sosyal Demokrat Parti, adının çağrıştırdığının aksine, Portekiz'in merkez sağ partisidir. PSD hakkında bkz. Banks, A. S. vd., (2003:896-897).

¹⁶ Yunan radikal sağının 1967 öncesi temsilcileri için bkz. Dimitras, P. E. (1992:246, 252-259)

¹⁷ İlk defa 1955'te kurulmuş olan KP, 1979'da kurucu lideri Markezinis tarafından tekrar canlandırılmıştı; bkz. Dimitras, P. E. (1992:255).

¹⁸ Devrik diktatör, ölüm cezasına çarptırılmış ve cezası müebbet hapse çevrilmişti; bkz. Dimitras, P. E. (1992:255).

İKİNCİ BÖLÜM

Giriş

Bu bölümde, Almanya, Hollanda, İsveç ve İsviçre konu ediliyor. Farklı sosyal ve siyasal şartlara ve tarihsel arka planlara sahip bu demokrasilerde, radikal sağın otantik partilerinin başarısı sınırlı ya da marjinal düzeyde kaldı. Ancak sağ radikalizmin has alanı kabul edilen temalar, bu partiler dışındaki aktörlere hatırı sayılır siyasal güç getirdi. 1980'lerde Almanya'da yükselen Neonazi kültür ve radikal sağın seçim başarıları, öteden beri dikkatle gözlenen Nazizm'in anavatanında yeni bir radikal dalganın yükseldiği yorumlarına neden olmuştu. 1980'lerden 2000'lere, seçim partilerinin yükselişi sınırlı kalır ve hiçbirisi federal parlamentoya giremezken; parlamento dışı gruplar çevresinde örgütlenen radikalizm, nüfuz alanını giderek genişletti. Hollanda'da, radikal sağın geleneksel partileri *gettodan* çıkamadı; ancak sıra dışı bir *politik girişimcinin*, Pim Fortuyn'un, liderliğinde bir hareket, 2002 seçimlerinde % 17 oy alarak herkesi şaşırttı. Benzer bir *girişimcilik* örneği İsveç'te kısa ömürlü parlak bir başarı yakaladı: *Yeni Demokrasi*, kuruluşundan altı ay sonra 25 sandalyeyle meclise girdi. İsviçre'de, bu kez yerleşik sağdan bir *girişimci*, Christopher Blocher, radikal sağ bir siyasetle, partisini dördüncülüktен birinciliğe taşıdı.

2.1) ALMANYA

Temmuz 2001’de ırkçılık ve hoşgörüsüzlük üzerine raporunda Avrupa Konseyi, Almanya’nın, Türkiye, Hırvatistan ve Kıbrıs’la birlikte, yabancı karşıtlığının ve yabancıların haklarına saygısızlığın yaygın olduğu ülkeler arasında olduğunu bildirdi. Alman medyası ve hükümet yetkilileri, gerçeklerin abartıldığını ve ortaya çarpık bir resmin konduğunu; sözgelimi Türkiye ile Almanya arasında açık fark bulunduğunu ileri sürdüler. Konsey, daha sonradan, raporda bir miktar abartı olduğunu kabul etti ve düzeltmeye gitti.¹ Zimmermann (2003:220), Almanya’nın demokratik sicili söz konusu olduğunda, olumsuz abartının ve en kötü ihtimale göre değerlendirmenin tipik olduğunu ileri sürer. Alman radikal sağ, hem kendi hükümetleri hem de uluslararası kurumlar tarafından dikkatle izlenegelmiştir. Kuşkusuz bunun, yakın tarihteki Nazi deneyimiyle doğrudan ilgisi vardır.

-O-

Alman demokrasisi, görece kısa bir geçmişe sahiptir. Birinci Dünya Savaşı’nda alınan yenilginin ardından 1918’de kurulan cumhuriyet, liberal demokratik bir düzen getirmişti. Cumhuriyet hükümetleri, büyük ekonomik bunalım ve siyasal istikrarsızlıkla baş etmekte yetersiz kaldılar. Adolf Hitler liderliğindeki Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei; NSDAP) hızla güçlendi ve 1933’te iktidara geldi. Nazi iktidarı, kısa zamanda Hitler diktatörlüğüne dönüştü.² Hitler’in genişleme siyasetiyle, önce Alman nüfusun yaşadığı komşu bölgeleri ilhak eden Almanya’nın, 1939’da Polonya’yı işgaliyle başlayan savaş, büyük güçlerin taraf olmalarıyla kısa zamanda bir dünya savaşına dönüştü. Savaş, 1945’te Almanya’nın yenilgisiyle ve Müttefikler tarafından işgaliyle

sonuçlandı. Amerikan, Sovyet, İngiliz ve Fransız işgal bölgelerine ayrılan ülke, SSCB ile müttefikleri arasında anlaşmazlığın derinleşmesi üzerine ikiye bölündü: Amerikan, İngiliz ve Fransız bölgeleri birleştirilerek, Mayıs 1949'da, Federal Almanya Cumhuriyeti (Bundesrepublik Deutschland); Sovyet bölgesinde Ekim 1949'da Demokratik Alman Cumhuriyeti (Deutsche Demokratische Republik) kuruldu.³

FAC'nin kuruluşu, Müttefiklerin gözetiminde yürütülmüş ve Nazi geçmişten bir kopuş üzerine bina edilmişti. İşgal döneminde, eski rejimin önde gelenleri cezalandırılmış, siyaset ve bürokraside geniş çaplı bir tasfiyeye gidilmişti (*denazifizierung*).⁴ Liberal demokratik bir düzen için elverişli yeni bir siyasal kültür yaratmak amacıyla, radikal bir Nazi karşıtı propoganda yürütülmüş ve eğitim ve kültür politikası, okul kitaplarına varana dek, bu yönde yeniden belirlenmişti. Ağırlıklı olarak, savaşın hemen akabinde kurulan Hristiyan Demokrat (CDU/CSU) ve Sosyalist (SPD) partilerin temsilcilerinden oluşan bir konseyin hazırladığı yeni anayasa, 1949'da, halkoyuna sunulmadan yürürlüğe girdi.⁵ Bunda, işgalcilerin yürüttüğü araştırmaların, eski rejimi olumlayan görüşlerin halk arasında hala yaygın olduğunu göstermesi⁶ etkili olmuştu. Yeni anayasanın getirdiği parlamenter modele dayanan federal yapı,⁷ siyasi gücü dağıtmak ve tek elde toplanmasını engellemek amacını yansıtıyordu. Ayrıca, militan demokrasi anlayışı benimsenmiş ve partilerin demokratik düzene karşı faaliyetini yasaklayan bir hüküm konmuştu.⁸ Bir anayasa mahkemesi kurularak, temel düzenin korunması yargısal güvenceye alınmıştı. Anayasa Mahkemesi'nin yetkilerinden⁹ biri de, partilerin demokrasiye aykırılık yönünden yargılanması ve gerektiğinde kapatılmasıydı.

1949'da yapılan seçimlerin ardından gelen sağ koalisyon, Konrad Adenauer liderliğinde, 1963'e kadar iktidarda kaldı. Savaşın harap ettiği ülkede hızlı bir toparlanma sağlayan Adenauer yönetimi, eski rejimin dirilmesi korkularını uyandırmadan ılımlı bir milliyetçilikle sağın tamamını kapsamaya ve aşırı partilere alan bırakmamaya çalıştı. Soğuk Savaş ve beraberinde gelen anikomünist iklim, bu manevrayı kolaylaştırdı (Eatwell, 1996:216-220).

Bir çok yazar, Almanya'da sağ radikalizmin savaş sonrası gelişimini, üç yükselen dalga olarak ele almaktadır.¹⁰ Bu dalgalar, partilerin oy oranlarının ve örgütlenme başarılarının yanı sıra, sağ radikalizmin siyasi kültürde yer bulması ve parlamento dışı siyasi hareketlerin güç kazanması gibi gelişmelerle belirlenmektedir. Aşağıda, bu üç dönemin veya *dalganın* seyri özetlenecek; ağırlıklı olarak son dönem üstünde durulacaktır.

2.1.1) 1949-1960: Radikal Sağın İlk Dalgası

Soğuk Savaş koşullarında önceliğini kaybeden ve tamamlanmış sayılan *nazisizleştirme* süreci, elbette Nazi mirasını kökünden kazınmış değildi. Bazı Naziler politikadan çekilir ve “politika üstü” kuruluşlarda örgütlenirken, kimileri de ya merkez sağ partilerde ya da yeni kurulan milliyetçi partilerde yer aldılar. İşgalin ilk yıllarında ortaya çıkan iki milliyetçi parti, İktisadi Bütünleşme (Wirtschaftliche Aufbau-Vereinigung; WAV) ve Alman Sağ Partisi (Deutsche Rechtspartei; DRep), 1949'daki ilk federal meclis seçimlerinde toplam yaklaşık 2,5 milyon oy alarak meclise girdi. Müttefiklerin izniyle parti kurma dönemi sona erdiğinde, Alman

Topluluğu (Deutsche Gemeinschaft: DG), Alman *Reich* Partisi (Deutsche Reichspartei; DRP), Sosyalist *Reich* Partisi (Sozialistische Reichspartei; SRP) ve Yurtsuzlar ve Mülksüzler Birliği (Block der Heimatvertriebenen und Entrechteten; BHE) gibi daha net duruş sergileyen yeni partiler ortaya çıktı.¹¹ FAC genelinde örgütlenmeyi başaran ilk radikal sağ parti olan ve 1951’de, Aşağı Saksonya ve Bremen eyalet seçimlerinde oyların sırasıyla % 11 ve % 7.7’sini alan SRP, anayasal düzenin temel ilkelerine açıkça karşı çıkan saldırgan muhalefeti nedeniyle, 1952’de Anayasa Mahkemesi kararıyla¹² kapatıldı. SRP kadrosunun bir kısmı DRP’ye geçti. Radikal sağın diğer partileri, demokratik düzene en azından sözel bir bağlılık göstermeyi ihmal etmediler. 1950’de güç birliğine giderek bazı eyalet meclislerine girmeyi başaran DG ve BHE, savaş mağdurlarına, özellikle savaş sonunda Batı Almanya’ya sığınan yaklaşık 10 milyonluk Alman mülteci kesime yönelik siyaset yapıyordu. Görece konformist bir çizgi izleyen BHE, DG’nin Nazi ideallerini sürdüren radikal tutumunun, hükümetlerde yer alma hedefini engellemesi üzerine ittifakı bozdu. BHE grubu, savaş mağduru tabanın büyük kısmıyla birlikte, savaş yaralarını sarmada başarı gösteren merkez sağa (CDU/CSU) katılırken, DG giderek marjinalleşti (Winkler ve Schumann, 1998: 96; Backer, 2000:89-91; Zimmermann ve Saalfeld, 1992: 51-54).

TABLO 2.1: FEDERAL PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL PARTİLER (ALMANYA, 1949-2002)

		'49	'53	'57	'61	'65	'69	'72	'76	'80	'83	'87	'90	'94	'98	'02
Drep	% (S)	1.8 (5)														
WAV	% (S)	3.7 (12)														
BHE	% (S)	-	5.9	4.6												
DRP	% (S)	-	1.1	1.0	0.8											
DG	% (S)		0.3	0.1	0.1											
NPD	% (S)					2.0	4.3	0.6	0.3	0.2	0.2	0.6	0.3	0.3	0.3	0.4
DVU	% (S)											0.6	-	-	1.2	-
REP	% (S)										-	-	2.1	1.9	1.8	0.6

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>), Banks, A. .S. vd. (2003), Kolinsky, E. (1992), Winkler, J. R. ve Schumann, S. (1998) ve çeşitli kaynaklar.

Savaş öncesi muhafazakar sağın tanınmış isimlerinin ya da orta düzey eski Nazilerin liderliğindeki bu ilk dalga partilerin seçmen tabanı, eski rejimle bağını hala koparmamış kesimlerden ve savaş sonrasının güç şartlarında ortaya çıkan hoşnutsuzlardan oluşuyordu. Ancak, 1950'lerin sonuna doğru, savaşın ardından gelen çalkantılı dönem geride kalmış; ekonomide mucizevi bir iyileşme ile birlikte temel bir demokratik konsensüs oluşmuş ve yeni düzen yaygın olarak benimsenmiş durumdaydı. Bu şartlarda, radikal sağ oyların büyük kısmı Hristiyan Demokratlara kaydı. Bunda, 1953'de getirilen ve 1957'den beri % 5 olarak uygulanan seçim barajı¹³ ile 1949'dan beri iktidarda olan Hristiyan Demokratların tüm sağa kucak açan milliyetçi siyasetleri de büyük ölçüde etkili oldu. 1949'da ulusal düzeyde toplam % 10.5 olan radikal sağ oylar, 1961'de % 1 düzeyine düşmüş durumdaydı. Öte yandan, 1950'lerin başlarında kurulan, Avrupa Medeniyeti Alman Kültür Vakfı (DKEG) gibi "politika üstü" kuruluşlar ya da Avrupa Ulusu (Nation Europa) gibi dergiler etrafında örgütlenen kimi milliyetçiler, merkez sağ üzerinde etkili olmaya çalıştılar. Doğrudan Nazi propagandasından kaçınarak, savaş kahramanlarının onurlandırılmasını ve ulusal bir aşağılanmaya dönüşen *nazisizleştirme*nin son bulmasını savundular. Bu gibi kurumlar etrafında oluşan bir alt kültür, partilerin seçim desteğinin iyice azaldığı dönemlerde radikal sağ fikirlerin canlılığını korumasına hizmet etti (Zimmermann ve Saalfeld, 1992:56; Winkler ve Schumann, 1998:96; Backer, 2000:90; Kolinsky, 1992:61-62).

2.1.2) NPD, DVU ve *Kulturkampf* : Radikal Sağın İkinci Dalgası (1960-1983)

1960'larda radikal sağ oylarda yeni bir yükseliş görüldü. Güçbirliğine giden radikal sağın önde gelenleri,¹⁴ 1964'te, Almanya Ulusal Demokratik Partisi (Nationaldemokratische Partei Deutschland; NPD) çatısı altında toplandılar. Parti, tam olarak net olmamakla beraber, ultra muhafazakar milliyetçi bir çizgideydi. Komünizm odakta olmak üzere genel bir sol karşıtlığı, sola işbirliği eli uzatan merkez sağ karşıtlığıyla birlikte, üçüncü ve milli bir alternatif olma iddiasını destekliyordu. Hem Doğu Blokuyla yumuşama (*détente*) siyasetine hem de Amerikan nüfuzuna karşı çıkıyor; kolektif suçluluk duygusuna son verilmesini ve kendine güvenen birleşik bir Almanya'nın kurulmasını istiyordu. Ekonomik ya da sosyal politika konusunda çok az şey söyleyen partinin temel vurgusu, sınıf ayrımlarını yatay kesen güçlü bir merkezi yönetim üzerineydi. NPD çizgisinin önceki partilerden farkı, esasen yeni bir konudaki tavrıydı: Ekonomik mucize döneminin işgücü açığını kapatmak üzere çağrılan misafir işçilerin (*Gastarbeiter*) geri gönderilmesini savunuyordu. Başlangıçta geçici bir tedbir olarak düşünülmüş yabancı işgücü, zamanla kalıcılaşmış ve aileleriyle birlikte ülkeye yerleşen çoğu Türk bu işçiler, ekonomik büyümenin durgunluğa evrildiği bu dönemde, milliyetçi kesimler tarafından istenmeyen gruplar ilan edilmişti (Eatwell, 1996:222-223; Winkler ve Schumann, 1998:101-103; Backer, 2000:90).

1960'ların ortalarında şartlar görece elverişliydi: 1963'te Adenauer döneminin sona ermesinin ardından sağ koalisyon (liberal-Hıristiyan Demokrat) çözülmüştü. 1966-1969 döneminde, FAC ilk ciddi ekonomik krizini yaşıyordu; hem Sosyal Demokratlara hem de parlamento dışı sol gruplara olan toplumsal destek büyüyordu.

Hristiyan Demokratlar 1966-1969 yıllarında Sosyal Demokratlarla koalisyon kurarak merkeze yaklaştılar. Bu da, NPD'ye sağda geniş bir alan bıraktı. NPD, birleşik parti fikrinin mimarı Adolf von Thadden'in 1967'de başkanlığa gelmesiyle birlikte, hızlı bir gelişme yakaladı. 1966 ve 1969 arasında yedi eyalette parlamentoya girdi. NPD, hem örgütlenme hem de oy bakımından, SRP ve DRP'nin başarılı olamadığı güney eyaletlerinde de güç kazanmıştı. NPD oyları, başlıca iki kesimden geliyordu: İdeolojik yakınlık nedeniyle oy veren ve önceki radikal sağ partileri de desteklemiş bulunan kesim, oyların yaklaşık yarısını sağlıyordu. Diğer yarısı, ekonomik durgunluk döneminin belirsizliklerinden huzursuzluk duyan kesimlerin protesto oylarıydı. Küçük çiftçiler, şehirli alt orta sınıflar ve küçük kasabalı-sindikasız işçi oyları; ve bütün Alman radikal sağ partilerinde olduğu gibi erkekler ağırlıktaydı. Seçmen kompozisyonunun önceki radikal sağ partilerden farkı, işçi oylarıydı. NPD'nin yükselişi kısa sürdü: 1969'da ulusal seçimlerde % 4.3 oy alarak barajı (% 5) geçemedi ve ardından bir gerileme ve iç çekişmeler dönemine girdi. 1969 sonrası Hristiyan Demokratların muhalefette kalmaları, partinin sağdaki alanını daralttı; ve önceki partiler gibi NPD tabanının da önemli kısmı Hristiyan Demokratlara kayd. Diğer yandan, 1969 itibarıyla ekonominin yeni bir büyüme evresine girmesi ve yaşam koşullarında düzelmeye birlikte, protesto oyları partiyi terketti. 1970'lerde NPD, giderek radikalleşen ve yalnızca kendi çekirdek grubunun desteğine sahip marjinal bir parti konumuna geldi.¹⁵ 1972'den itibaren ulusal seçimlerde % 1 düzeyinin altında kaldıysa da, bugüne kadar varlığını korudu (Zimmermann ve Saalfeld, 1992:54; Kolinsky, 1992:62-64 ; Eatwell, 1996:223-224; Winkler ve Schumann, 1998: 96; Backer, 2000:90).

Radikal sağ oyların % 1'in altında seyrettiği 1970'lerde, haftalık Alman Ulusal Gazetesi'nin (Deutsche National Zeitung) editörü Gerhard Frey gibi isimlerin öncülüğünde, kültürel mücadele (*kulturkampf*) ağırlık kazandı. Bu mücadele, Nazi geçmişin yeniden ve "çarpıtılmamış" bir muhasebesi yapılarak ulusal gururu canlandırmak ve yükselen sola ve gençlik kültürüne karşı ulusal değerleri savunmak hedefini güdüyordu. Kültür mücadelesinin içinde, solun entelektüel hegemonyasını kırmayı amaçlayan ve Alman ulusuna zorla dayatılan bir kendini aşağılama mecburiyeti olarak gördükleri "zoraki antifaşizme" karşı çıkarak, Alman ulusal kimliğinin özür dilemeksizin konuşulabilmesini savunan Alman Yeni Sağının (Die Neue Rechte)¹⁶ yan ısıra, henüz şiddet eylemleri yerine ağırlıklı olarak propagandayla ilgilenen irili ufaklı Neonazi örgütler de bulunuyordu. Bir yandan, Ernst Nolte ve Michael Stürmer gibi kabul görmüş tarihçilerin de aralarında bulunduğu bir grup akademisyen/entelektüel, Holocaust konusunu yeniden tartışmaya açarak yakın tarihin bir revizyonunu gündeme getirdiler. Nazilerin soykırım suçunun abartıldığını ileri süren veya bütün bir ulusun bu suçun utancına acımasızca mahkum edilmesinin yanlışlığını savunan bu isimlerin çalışmaları, popüler düzeyde, Holocaust'un bütünüyle Alman ulusunun düşmanları tarafından uydurulmuş bir düzmece olduğu propagandasını yapan Frey gibi gazetecilerin ve Neonazi şebekenin referans kaynaklarını oluşturdu. Aslında bu yönde bir görüş, savaş sonundan beri Alman toplumunun bir kısmında var olagelmisti. Ancak, 1970'lerde, bu kez yüksek sesle gündeme gelen "Holocaust aldatmacası" tartışması, 1980'lerde daha da yaygınlaşarak bugüne geldi. 1985'te, Holocaust'u inkar eden görüşleri yaymak suç olarak düzenlendikten sonra, bu tür yayınlar yurtdışında

hazırlanmaya ve el altından dağıtılmaya başladı (Eatwell, 1996:226-229; Kadioğlu, 1997:65-69).

Frey, 1971’de, Alman Halk Birliği’ni (Deutsche Volksunion; DVU) kurdu. 1960’larda Frey, milliyetçi sağın, NPD gibi marjinal partilere oy vermek yerine, sola karşı Hristiyan Demokratları desteklemeleri gerektiğini savunan yazılarıyla, NPD’nin güçlenmesini önlemekte etkili olmuştu (Von Beyme,1988:12). DVU, 1980’lerin ortalarına kadar, seçim siyaseti yerine yalnızca propagandaya ağırlık verdi. Bu dönemde Frey’in dergilerinin tirajı 120.000’i buluyordu. Hala seçimlere katılan ancak marjinal düzeyde oy alabilen NPD’ye karşı, bu medyanın hasmane tavrı sürmekteydi. 1983 yılında Cumhuriyetçiler’in (Republikaner; REP) sahneye çıkması bu durumu değiştirdi: REP’in seçim başarıları, uzun bir kültür savaşımından sonra, artık seçim siyasetinin verimli olabileceğini hissettirmişti. Geniş mali imkanlara sahip olan ancak kadrodan yoksun olan DVU ile tecrübeli militan bir kadroya sahip ancak mali kriz içinde bulunan NPD, 1986’da güçbirliğine gittiler ve Frey’in medyası NPD’yi desteklemeye başladı. 1987’de, iki partinin liderleri, Frey’in başkanlığında DVU-Liste D’yi kurdular. Aynı yıl yapılan Bremen eyalet seçimlerinde DVU-Liste D dikkat çekici bir sonuç aldıysa da, başkaca bir başarı getirmeyen ittifak her iki tarafı da tatmin etmedi. Özellikle devasa kampanya harcamaları Frey’in hatırı sayılır mali gücünü dahi aşan bir borçtan başka bir sonuç getirmeyince, 1990’da ittifak sona erdi. Öte yandan DVU-Liste D, REP’in yükselişini ve radikal sağın büyük partisi haline gelmesini engelleyemedi (Backes ve Mudde, 2000:461; Winkler ve Schumann, 1998:97; Backer, 2000:92-93).

2.1.3) REP, Gençlik Örgütleri, Irkçı Şiddet: Radikal Sağın Üçüncü Dalgası (1983 Sonrası)

REP, SRP ve NPD'den sonra, ulusal düzeyde varlık gösterebilen üçüncü radikal sağ parti oldu; ancak bazı eyalet meclislerine girerek dikkat çekmesine rağmen, federal seçimlerde bugüne kadar % 2.1 düzeyinin üstüne çıkamadı (Bkz. Tablo 2.1). Diğerlerinden farklı olarak, “aşırı sağcı” bilinen isimler tarafından değil, Franz Handlos gibi Bavyeralı Hristiyan Demokratların (CSU)¹⁷ önde gelen politikacıları tarafından kuruldu. Partinin çekirdek kadrosu, Hristiyan Demokratlardan, milliyetçi baskı gruplarından ve eski NPD veya DVU eylemcilerinden geliyordu. Gevşek örgütlenmesi ve ağırlıklı olarak birincil ilişkilere dayanan örgüt içi yapısıyla, daha çok bir siyasi hareketi andıran REP'in ideolojik çizgisi, neoliberal ekonomi yönelimleriyle milliyetçi ve popülist öğelerin bileşiminden oluşuyordu. Yasa ve düzen konularını vurgulayan ve yerleşik partiler ve sendikalarca ihmal edilen sıradan insanların sözcüsü olma iddiası güden partinin temel siyasi hedefi birleşik bir Almanya'nın kurulmasıydı. REP sözcüleri, çizgilerini “yurtseverlik” olarak tanımlıyor ve Alman Yeni Sağı gibi, ulusal kimliğin Hitler'in ve Holocaust'un gölgesinden kurtarılması gereğini savunuyorlardı. REP'in özellikle tehdit kaynağı olarak işlediği kesim, nüfusun yaklaşık % 10'unu oluşturan göçmenler veya “yabancılar”dı: Yabancılar, rakip işgücü, refah devleti sömürücüleri ve suç odakları olarak görülüyor; hem yasa ve düzeni, hem de toplumsal refahı ve ulusal kimliği tehdit eden düşmanlar olarak gösteriliyordu. Bu açıdan, “Müttefiklerin savaş propagandası” ve “zoraki antifaşizm” ile zayıflatılmış ulusal kimlik, bir yandan “yabancı istilası”, diğer yandan “Amerikanlaşma” nedeniyle iki yönlü tehdit altındaydı (Winkler ve Schumann, 1998:97, 99, 102; Backer, 2000:93, 99-101).

1985'te partinin başına geçen tanınmış TV programcısı Franz Schönhuber, etnosantrik/milliyetçi temaları popülist bir retorikle işlemekte özellikle başarılıydı. Schönhuber, uzun zamandır radikal sağın yoksunluğunu duyduğu bir şeyi, popülerliği getirdi. Schönhuber'in bu milliyetçi-liberal-popülist formülü, yerleşik sağın hayal kırıklığına uğramış seçmeninin yanı sıra, geleneksel olarak sola oy veren, ancak ekonominin post endüstriyel yeniden yapılanmasıyla birlikte görece dezavantajlı konuma gelen mavi yakalı işçilere ve giderek sayıları artan işsizlere de hitap etti (Backer, 2000:93, 99-101; Zimmermann ve Saalfeld, 1992:55; Winkler ve Schumann, 1998:97, 99, 101-103).

1987'ye kadar yalnızca Bavyera'da örgütlenen ve seçimlere giren REP, bu tarihten sonra, etkinlik alanını ülke çapında genişletti. 1986'dan beri Bavyera meclisinde temsil edilen parti, 1989'da Berlin meclisine girdi. Bu gelişme, birkaç ay sonra yapılan Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde FAC genelinde oyların % 7.1'ini alarak altı sandalye kazanmasıyla birlikte, kamuoyunda şok etkisi yaptı. AP'de, REP'li üyeler, Fransız FN'li ve Belçikalı VB'li üyelerle birlikte Avrupa Sağ Grubu'nu oluşturdu. Bu başarının önemli bir getirisi, AB fonlarıyla desteklenen partinin geniş bütçeli propaganda faaliyetlerine kaynak bulabilmesi oldu. Sansasyonel tarzı ve yüksek reklam harcamaları, REP'in Alman medyasında sıkça gündeme getirilmesini sağladı. Ancak yükseliş 1990'dan sonra devam etmedi. Ekim 1990'da, 1980'lerde ancak hayal edilebilecek şey gerçekleşti ve iki Almanya, FAC adıyla birleşti. REP, nasıl gerçekleştirileceği konusu üzerinde durmaksızın, öteden beri temel hedefi olarak bu birleşmeyi savunmuştu. Oysa birleşme, REP sözcülerinin eleştirmeye bayıldıkları Hristiyan Demokrat Helmut Kohl'ün liderliğinde hızlı ve

tamamen barışçı biçimde gerçekleştiğinde, REP'in üzerinde siyaset yaptığı zemin eridi. Refah hizmetlerinden yararlanmada öncelik gibi REP'in vurguladığı diğer konular, Doğu Bloku'nun çözülmesi ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi gibi dev siyasi dönüşümlerle geçen 1989-1991 döneminin yarattığı yeni coşkuların ve endişelerin anaforunda kayboldu (Winkler ve Schumann, 1998:98).

Parti içinde, Schönhuber'in temsil ettiği ılımlı kanatla, aktif eylemci kadrosunun çoğunu sağlayan radikal kanatla arasındaki ikilik, 1990 başında sert çekişmelere dönüştü. Partinin Mart 1990'da yapılan Doğu Meclisi (Volkskammer) seçimlerine¹⁸ girmekten men edilmesi, bundan sonra izlenecek tutum konusunda partiyi bir yol ayrımına getirdi. Schönhuber, eski NPD'li Harald Neubaer'in başını çektiği radikallerin zorlamasıyla Mayıs ayında istifa etti. Temmuz 1990'da yapılan kongrede yeniden başkanlığa seçilen Schönhuber, rakiplerini partiden tasfiye etti ve partinin "aşırılarından" temizlendiğini açıkladı. Ancak bu bölünmeyle aktif üyelerinin önemli bir kısmını kaybeden parti, Kasım ayında yapılan ilk birleşik federal meclis seçimlerinde, oyların yalnızca % 2.1'ini alabildi. Sonraki federal meclis seçimlerinde oy yüzdesi düşmeye devam etti (Bkz. Tablo 2.1). 1992'de "aşırılık yanlısı" ilan edilerek yakın takibe alınan¹⁹ parti, merkeze yaklaşmakla radikal popülist bir çizgi izlemek seçenekleri arasında yalpalayan bir seyre girdi. 1990'lardan bu yana, zaman zaman eyalet seçimlerinde sürpriz çıkışlar yapmış olsa da (en yükseği 1993 Baden-Württemberg; % 10.9), federal meclise girmeyi başaramadı. Seçim başarısızlıkları ve takibe alınma baskısı, iç çekişmeleri yeniden artırdı. Bir yandan partiye daha ılımlı bir görüntü kazandırmaya çalışan Schönhuber'in, 1994'te radikal sağın tanınmış figürlerinden Frey'le ittifak görüşmeleri yapması, parti yönetimi tarafından

başkanlıktan azledilmesiyle sonuçlandı. Schönhuber yargı kararıyla görevine geri döndüyse de aynı yıl yapılan kongrede adaylıktan çekildi. Rudolf Schlierer, karizmatik denilemeyecek fakat iyi eğitimli bir avukat-politikacı, partinin başına geçti. Alman Yeni Sağ'ının entelektüel çevrelerinde bulunmuş olan Schlierer, partiyi liberal-popülist-milliyetçi bir çizgiye çekmeye çalıştı. Ancak bu dönüşüm, beklenen seçim başarılarını getirmekte etkisiz kaldığı gibi, üye sayısının azalmasına bağlı olarak finansal yetersizliğe ve propaganda faaliyetinin hız kaybetmesine yol açtı. Bu dönemde REP, Hristiyan Demokratların sağındaki en güçlü parti konumunu DVU'ya kaptırdı (Winkler ve Schumann, 1998: 98; Backer, 2000:101; Backes ve Mudde, 2000:460).

1990'ların başındaki ağır başarısızlığın ardından DVU, 1998'de eski doğu bölgesindeki Saksonya-Anhalt'ta, % 12.9'luk oyla eyalet meclisine girerek sürpriz bir dönüş yaptı. Eski doğu eyaletlerinde, radikal sağ yönelimler görece güçlü olmasına rağmen, "burjuva" partileri olarak görülen Batılı radikal sağ partiler, bu bölgelerde ne örgütlenmeyi ne de oy kazanmayı başarabilmiş değillerdi.²⁰ Böyle bir taban yokluğu dikkate alındığında, seçimin ardından yapılan araştırmalar, DVU'nun, birleşmenin sonuçlarından hayal kırıklığına uğramış kesimlerden gelen protesto oylarını topladığını gösterdi. Ağırlıklı olarak en genç ve en yaşlı nüfus gruplarının, erkeklerin, nitelsiz işgücünün ve işsizlerin, dini inancı olmayan yahut kiliseye gitmeyen kesimlerin DVU'ya destek verdiği görüldü. Bu başarı, DVU'ya yeni üyeler, eylemciler ve müttefikler kazandırdı. REP'in eski lideri Schönhuber 1998 federal seçimlerinde DVU listesinden aday oldu (ancak seçilmedi). REP'in yeni lideri Schlierer ise, ılımlılaştırma stratejisine rağmen, DVU'ya işbirliği eli uzattı ve iki

parti seçimlerde rekabet etmeme kararı aldı. Ancak, bütün bu gelişmeler, ne DVU'ya ne de REP'e başarı getirmekte yeterli olmadı: 1998 federal meclis seçimlerinde iki parti ülke genelinde toplam % 3 oranında oy alabildi (Backes ve Mudde, 2000:462-463; Backer, 2000:101,106-107). Ocak 2000'de DVU içinden muhalif bir grup, Avusturyalı FPÖ'yü model alan bir parti (Alman Özgürlükçü Halk Partisi – *Freiheitliche Deutsche Volkspartei*) kurdu; ancak kısa zamanda dağıldı (Zimmermann, 2003: 228). Tablo 2.1'de görüldüğü gibi, 2002'de radikal sağ oylar toplam % 1 düzeyine geriledi.

Seçim partilerinin bu düşüşü, aslında, radikal sağ alt kültürün canlılık ve yaygınlık kazandığı bir dönemde gerçekleşti. 1980'lerde Batı'da yaygınlaşan ve Doğu'da da paralel örgütlenmeler edinen Neonazi alt kültür, 1990'larda her iki bölgede ama özellikle Doğu'da gelişme gösterdi. Resmi rakamlara göre, 1991'de elliden fazla örgüt bünyesinde 40 binden fazla eylemci bulunuyordu. Bu sayı, 1997'de 45 bini aştı. Partilerin dar yasal çerçevesinin içine sığışmayan bu gruplar, açıkça ırkçı ve şiddet yanlısı fikirlerin temel yayılma ortamını oluşturdular. 1980'lerde gündeme bomba gibi düşen ırkçı/yabancı karşıtı şiddet olayları, 1990'ların başında doruğa çıktı. Avrupa'nın en liberal iltica rejimine sahip olan Almanya, 1990'larda, tek başına Avrupa'nın geri kalanından daha fazla mülteci kabul etmişti. Bu dönemde yükselen şiddet dalgasını, Serbest İşçi Partisi (FAP) gibi büyük Neonazi örgütlerin kapatılması ve göçmenlik ve iltica rejimini sıkılaştıran düzenlemeler izledi. Artan yasal baskı üzerine, ırkçı/milliyetçi hareket, daha parçalı ve gizli küçük grupların temas halinde olduğu bir şebekeye dönüştü. Özellikle Doğu'da, bu küçük gruplar sağ radikalizmin baskın örgütlenme biçimi oldu.²¹ Birleşmenin ardından gelen coşkun

ve umudun yerini, yaygın olarak hayal kırıklığına ve öfkeye bıraktığı bu bölgelerdeki gruplar, uzunca bir soğukluğun ve karşılıklı dışlamanın ardından, 1990'ların sonunda Batılı gruplarla bağ kurmaya başladılar. 1990'lar bittiğinde, Doğu eyaletlerinin küçük kentlerinde radikal gruplar tarafından “kurtarılmış bölgelerin” sayısı hızla artıyordu.²² 1990'larda, aynı zamanda, yabancılara karşı olumsuz tutumların Almanya genelinde yaygınlaştığı gözlemlendi. Bu bakımdan da, yabancı olgusuyla yalnızca birleşmeden sonra gelen mülteciler üzerinden tanışan ve hoşgörü kültürünün temellerinin de görece cılız olduğu doğu eyaletlerindeki halkın, daha büyük bir oranda yabancı karşıtı tutumlar taşıdığı söylenmektedir. Öte yandan, uzun zamandır eylemci ve mali kaynak sıkıntısı çeken NPD, 1990'ların sonlarında, Neonazi gruplara açılarak yeni bir atılım başlattı. Üye sayısında ve oy oranlarında hafif bir yükselme (bkz. Tablo 2.1) sağlayan bu değişim, partiyi kapatılma tehlikesiyle karşı karşıya bıraktı.²³ (Zimmermann, 2003; Ramet, 1996b: 68, 72-75; Backer, 2000:102-106, 107-111)

Özetle, Almanya'da sağ radikalizm, yakın geçmişin acı deneyimleri nedeniyle, hem Alman hükümeti hem de uluslararası toplum tarafından dikkatle izlenegeldi; ve belirgin bir baskı altında tutuldu. FAC'nin ilk yıllarında ve 1960'ların sonunda iki kısa yükseliş dalgası yakalayan Alman radikal sağ, 1980'lerde yeni bir canlanma yaşadı. Bu dönemde, seçim partileri anlamlı fakat kısa ömürlü başarılar elde ederken; parlamento dışı gruplar yaygınlık ve güç kazandılar. 1990'lardan beri sağ radikalizm, seçimlerde üç ayrı ve cılız parti tarafından temsil edilmektedir. Radikal veya “aşırılık yanlısı” hareketlere karşı sert bir hukuki rejimin ve militan demokrasi anlayışının hakim olduğu ülkede, radikal sağ partiler yasal çerçeve içinde faaliyet göstermeleri

yönünde güçlü bir devlet baskısıyla karşı karşıyadır. Bu durum, partilerin “aşırılık yanlısı” gruplarla ve taban hareketleriyle işbirliği yapma ve bu kaynaklardan beslenme şansını azaltmaktadır. Örgütlenmede, yeterli malî ve insanî kaynaklar temininde güçlük çeken; ve güven verici, karizmatik liderlerden yoksun olan bu partiler, karşılıklı rekabet ve örgüt içi çekişmelerle yıpranmaktadırlar. Bu zafiyet, temsili demokratik kurumlara ve özellikle siyaset sınıfına yönelik güvensizliğin ve yabancılaşmanın yanı sıra, yabancılara karşı olumsuz tutumların giderek yaygınlaşmasıyla oldukça elverişli hale gelen siyasal iklimin fırsatlarını değerlendirmelerini engellemektedir. Öte yandan, parlamento dışı grupların ve küçük şiddet grupları ağının, 1990’ların sonlarından itibaren, sağ radikalizmin baskın kendini ifade biçimi olduğu gözlenmektedir. Özellikle Doğu eyaletlerinde, terör yöntemleriyle yabancılara dışlayan ve sindirme yöntemleriyle “yabancı dostu” yerlileri ve sol kültürü etkisiz hale getiren yerel örgütlenmeler ağı dikkat çekmektedir.

2.2) HOLLANDA

Mudde ve Van Holsteyn, 2000 gibi yakın bir tarihte, köklü bir ticaret geleneğine ve çokkültürlülük bilincine sahip olan Hollanda’da milliyetçilik ya da etnik dışlayıcılık gibi radikal sağı beslediği kaynakların son derece cılız olduğunu yazmışlardı (s.164-165). Aslında bu yargı, ilgili literatürün önceki çalışmalarının vardığı genel bir mutabakatı özetliyordu. Örneğin Lucardie’nin 1998 tarihli çalışması, “Denizciler ve tacirler ulusu olarak, Hollanda’da yabancı karşıtı milliyetçi gelenek hep zayıf oldu...” cümlesiyle başlıyordu (s.111). Tablo 2.2’de görüldüğü gibi, Hollanda’da radikal sağ siyaset, geçtiğimiz yüzyılda, pek alıcı bulamamış ve çok sayıda marjinal parti tarafından temsil edilmişti. Ancak, yabancı karşıtlığıyla ve özellikle “İslam

tehlikesi” propagandasıyla sahneye çıkan *Pim Fortuyn Listesi*, kuruluşundan birkaç hafta sonra, Mayıs 2002’de, ulusal düzeyde oyların % 17’sini alarak meclise girdi.

2.2.1) 1970 Öncesinde Radikal Sağ Hareketler

Hollanda’da, iki savaş arası dönemde, kendilerini “faşist” ya da “nasyonel sosyalist” olarak adlandıran çok sayıda küçük ve etkisiz grupçuk ortaya çıkmıştı. Bunlardan yalnızca biri, Nasyonel Sosyalist Hareket (Nationaal Socialistische Beweging; NSB), ulusal seçimlerde varlık gösterebildi (1937 parlamento seçimlerinde % 4.2). NSB, Alman işgali döneminde ülkede bırakılan tek yasal parti olarak, işgalcilerle işbirliği halinde ülkenin yönetimini üstlendi (Husbands, 1992a:100-102; Mudde ve Van Holsteyn, 2000:144).

Savaşın ardından ülke yeniden bağımsızlığına kavuştuğunda, sürgünden dönerek yeniden tahta geçen Kraliçe Wilhelmina, Hollanda’nın geleceğinde hainlere yer olmadığını söyledi. Yaklaşık 100.000 kişi işbirlikçilik suçlarından mahkum oldu. Bu mahkumlar, 1949’da ilan edilen afla serbest bırakıldı. Savaş sonrasının antifaşist siyasi ikliminde, yalnızca kültürel veya sosyal amaçlı birkaç küçük sağ örgüt yeşerebilirken, siyasal partiler müsamaha görmedi: 1953’te kurulan, savaş öncesi radikal sağın devamı niteliğindeki Ulusal Avrupalı Sosyal Hareket (Nationaal Europese Sociale Beweging; NESB), 1955’te yasaklandı (Husbands, 1992a:102-103; Mudde ve Van Holsteyn, 2000:146).

Savaş sonrasının ilk popülist sağcı hareketi, 1960’larda Çiftçiler Partisi (Boerenpartij; BP) etrafında örgütlenen hoşnutsuzlardan geldi. Henrik Koekoek

liderliğinde 1958’de kurulan BP, savaş sonunda elde ettikleri kârları 1950’lerde büyük ölçüde gerileyen toprak sahibi çiftçilerin çıkarlarını savunan bir hareket olarak doğdu. Ekonominin yeniden yapılanması ve modernleşme, kentsel ve kırsal geleneksel üreticiler arasında hoşnutsuz bir kesim ortaya çıkarmıştı. BP, 1960’larda, kırsal kesimlerin yanı sıra kentli hoşnutsuzlardan da destek görerek sağcı popülist bir partiye evrildi ve oy oranı hızla yükseldi. 1966 il meclisi seçimlerinde % 6.7’ye kadar çıktığında, parti aleyhinde “antifaşist” kampanya hız kazandı. Bazı partililerin işgal dönemi sicilleri ortaya döküldü. İzleyen dönemde seçmen desteği hızla geriledi (bkz. Tablo 2.2). 1970’lerde, göçmen işçilerin varlığına karşı çıkışı, seçmenden destek görmedi. Refahın yaygınlaştığı ve parti sisteminin ve siyasal bölünmelerin istikrar kazandığı 1970’lerden itibaren giderek marjinalleşen parti, 1981’de Sağcı Halk Partisi (Rechtse Volkspartij; RVP) adını alarak yeni bir başlangıç denedi. 1982 ulusal meclis seçimlerinde alınan umut kırıcı sonuçların ardından dağıldı (Husbands, 1992a:100, 107-109).

TABLO 2.2: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (HOLLANDA, 1959-2003)

		'59	'63	'67	'71	'72	'77	'81	'82	'86	'89	'94	'98	'02	'03
BP	%	0.7	2.1	4.8	1.1	1.9	0.8	0.2	0.3						
	S	-	3	7	1	3	1	-	-						
NVU	%						0.4	0.1	-						
	S						-	-	-						
CP	%							0.1	0.8	0.4	-	0.4			
	S							-	1	-	-	-			
CD	%									0.1	0.9	2.5	0.6		
	S									-	1	3	-		
LN	%													1.6	0.4
	S													2	-
LPF	%													17.0	5.7
	S													26	8

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>); Husbands, C. T. (1992a); Lucardie, P. (1998); Mudde, C. ve Van Holsteyn, J. (2000); Van Holsteyn, J. M. ve Irwin, G. A. (2003).

2.2.2) NVU, CP, CD: Radikal Sağın Marjinal Partileri (1970'ten Bugüne)

1970'lerde, Hollanda radikal sağ, ırkçı/yabancı karşıtı partilerle yeniden sahneye çıktı. 1971'de kurulan Hollanda Halk Birliği (Nederlandse Volks-Unie; NVU) seçimlerde hiçbir başarı elde edemese de, kamuoyunda yaygın bir tepki ve ün kazandı. NVU, Hollanda kentlerinin yeni tanıştığı etnik nefretin sözcülüğünü üstleniyor; ülkenin “beyaz ve güvenli” kalması için oy istiyordu. Parti örgütü, çok sayıda eski NSB'li ile yeni ırkçı eylemcileri bir araya getiriyordu. NVU, seçimlere katıldığı 1974-1982 döneminde, yerel meclislerde bile tek bir sandalye kazanamadı. 1978'de “suç örgütü” ilan edilmesi²⁴, partinin etkinlik şansını iyice azalttı. Bu gelişmeler üzerine, birçok radikal sağcı, partiden ayrılarak bazı küçük yeni partilerde toplandı (Husbands, 1992a:109-111; Mudde ve Van Holsteyn, 2000:146).

NVU'dan filizlenen partilerden biri, 1979'da kurulan Merkez Parti (Centrumpartij; CP), görece başarılı ve kalıcı oldu. 1980'den itibaren, diplomalı siyasetçi Hans Janmaat liderliğinde, kendisini “ılımlı milliyetçi” olarak tanımlayarak NVU'nun ırkçı çizgisinden ayıran CP, sağ-sol skalasında tam ortada olma iddiasıyla ortaya çıktı. 1982 parlamento seçimlerinde alınan % 0.8'lik sonuç, nisbi temsil sistemi sayesinde, Hans Janmaat'ın parlamentoya girmesine yetti. Bu olay, yaygın protestolarla karşılandı; CP mitingleri “antifaşist” eylemciler tarafından sık sık engellendi. CP yine de, Amsterdam, Hague, Rotterdam gibi büyük kentlerin banliyölerinde, yoğun göçmen nüfusla bir arada yaşayan alt sınıflar arasında desteğini artırdı. 1984 Avrupa seçimlerinde “Avrupa Avrupalılarıdır!” sloganıyla sunduğu kampanyada, her üye ülkenin ulusal kimliğinin korunduğu bir uluslar federasyonu çağrısı yaptı. Kampanya, oyların % 2.5'ini almasını sağladıysa da temsil getirmedi. 1984'te, parti

içindeki radikal kanatla Janmaat'ı izleyen ılımlı kanat arasındaki çekişme sertleşti. Mayıs 1984'teki kongrede radikaller yönetimi ele geçirdi ve Ekim 1984'te, sahtecilik, zimmet ve cinsel uygunsuzlukla suçlanan Janmaat partiden ihraç edildi. Rakiplerini, ulusal istihbarat için çalışmakla suçlayan Janmaat, bir ay içinde, Merkez Demokratlar (Centrumdemocraten; CD) adında yeni bir parti kurdu (Husbands, 1992a:111-113; Lucardie, 1998:112-113).

Mecliste temsilini yitiren ve üyelerinin çoğunu kaybeden CP, girdiği mali kriz sonucunda iflasın eşiğine geldi ve CD ile birleşme seçeneğine yöneldi. Nisan 1986'da CD ile yapılan müzakere, toplantı yerinin "antifaşist" eylemciler tarafından ateşe verilmesi üzerine, sonuç alamadan dağıldı. Aynı yıl yapılan seçimlerde % 0.4 oy alarak meclis dışında kalan CP, iflasa sürüklendi ve adını Merkez Parti '86 (Centrumpartij '86; CP '86) olarak değiştirdi. CP '86, Alman NPD'den aldığı yardımla ayağa kalkmaya çalıştı ve 1990'a kadar seçimlere katılmadı. 1990'larda, eski NVU sempatisanı bir grup Neonazinin katılımıyla güçlenmiş olarak yeniden sahneye çıktı. Büyük kent çevrelerinde, marjinal ırkçı oyları çekerek bazı belediye meclislerine girdi; ancak 1994 seçimlerinde aldığı oy düzeyi ulusal meclise girmesine yetmedi (Mudde ve Van Holsteyn, 2000: 147-148; Lucardie, 1998:112-113).

1994 itibariyle, CP '86, hemen bütün ırkçı grupların kesiştikleri ortak zemin durumundaydı. 1994'te partinin başına geçen genç sendikacı Henk Ruitenberg, daha ölçülü bir çizgi getirmeyi denediyse de, provakatif eylemleri ve yargısal sonuçlarını engelleyemedi. 1995'te parti yönetimi, ırk ayrımcılığı yapmaktan ve ırkçı nefreti

körüklemekten suçlu bulundu; ve parti, “suç örgütü” ilan edildi. CP ’86, yasaklanma riskine karşı bir tedbir olarak, Kasım 1995’te, Ulusal Halk Partisi/CP ’86 (Nationale Volkspartij/CP ’86; NVP/CP ’86) adını aldı. Ruitenberg, tabela değişikliğinin yeterli olmadığı ve CD ile birleşilmesi gerektiği görüşündeydi. Birleşme çabaları, parti kongresinde destek görmeyince, kendisini izleyen ılımlılarla birlikte 1996’da CD’ye katıldı. Aynı yıl yapılan olağanüstü kongrede Stevart Mordaunt liderliğindeki neonazi fraksiyon, yönetimi ele geçirdi. Üstüste gelen ceza davaları ve kopmalarla iyice küçülen NVP/CP ’86, Kasım 1998’de, ırk ayrımcılığı yapmaktan suçlu bulunarak Amsterdam Mahkemesi tarafından kapatıldı (Mudde ve Van Holsteyn, 2000:148-149; Lucardie, 1998:114; Banks vd, 2003:787).

1984’te Janmaat tarafından kurulan Merkez Demokratlar (CD), emsallerine göre biraz daha başarılı oldu. Tıpkı CP gibi merkezin partisi olma iddiasında bulunan ve esas olarak göçmenlik sorununa odaklanan CD’nin tek farkının, daha dikkatli ve ölçülü bir tarz izlemesi olduğu söylenebilir. İlk beş yılında hiçbir temsili organda yer alamayan CD, 1989’da oyların % 0.9’unu aldı ve Janmaat tekrar meclise girdi. Bunu özellikle büyük kentlerde belediye meclislerinde kazandığı sandalyeler izledi. 1990’lar, parti içi çekişmelerle, bölünmelerle; ve radikal sağın diğer küçük partileriyle rekabetle ve zaman zaman birleşme arayışlarıyla geçti (Lucardie, 1998:115-116). Bütün karşı çabalarına rağmen, kamuoyunda, ırkçılarla ve suçlularla dolu bir parti olarak tanınmaktan kurtulamayan ve liderleri ırkçılık suçlarından mahkum olan CD (Mudde ve Van Holsteyn, 2000:148), ulusal seçimlerde, % 2.5’in (1994) üzerine çıkamadı (bkz. Tablo 2.2). 1998 seçimlerinde oyların % 0.6’sını alarak parlamento dışı kaldı (Banks vd, 2003:787).

CD'nin, örgütlenme bakımından, bir siyasi partiden çok aile işletmesini andırdığı söylenmektedir. Üye sayısı, en yüksek düzeyine ulaştığı 1995'te 2.000 civarındaydı. Yerel birimlerinin yalnızca 25'i fiilen, geri kalanı kâğıt üzerinde mevcut durumdaydı. Parti, yönetim kadrolarına getireceği nitelikli insani kaynaklar bakımından hep yoksunluk çekti. 1994'te Janmaat, karısı ve karısının oğlu, parti başkanlığından örgütlenmeye, milletvekilliğinden belediye meclisi üyeliğine kadar toplam 10 değişik üst düzey makamı işgal ediyorlardı. Janmaat'ın zeki, inatçı, hırslı, kaba, kinci ve şüpheli kişiliğinin karizmatik olmaktan çok uzak olduğu söyleniyor (Lucardie, 1998: 116-117).

“Merkez partilerin” her üçünün de, aynı milliyetçi radikalizmi farklı sertlikte sunduğu söylenebilir. CP '86'da etnik dışlayıcılık, ırkçılık düzeyindeyken; CD, dışlayıcı kimlik tanımını kültürel temellere dayandırmaktadır. CD, öncelikle “Hollanda'nın siyasi ve kültürel kimliğinin korunmasını ve geliştirilmesini ve ulusal dayanışmanın güçlendirilmesini” savunur. Ulusal kimliğin düşmanları, “istilacı yabancılar” ve çokkültürcülük adı altında bu istilaya zemin hazırlayan; “kendi bencil çıkarları için ulusal refahı, kimliği ve çıkarları gözden çıkarabilen” siyaset sınıfıdır. CD'ye göre, özelleştirmeler durdurulmalı, refah sistemi korunmalı, ancak yabancılar ve yabancı ebeveynlerden doğanlar refah hizmetlerinden yararlanmamalı. Yabancılar kamu sektörüne alınmamalı ve her alanda yerlilere istihdam önceliği tanınmalı. İşsiz göçmenler geri gönderilmeli; kalanlar ya entegre olmayı ya da gitmeyi seçmeli. Toplumun temeli olan aile ve ailenin temeli olan cinsel ahlak korunmalı ki, yeni nesiller türeyebilsin ve ulusal topluluk var olmaya devam edebilsin. Parti belgelerinin

ve sözcülerinin beyanlarına yansıyan bu muhafazakar-milliyetçi popülizmin, parti tabanının görüşlerini tam olarak yansıttığını söylemek zor. Taban, açıkça ırkçı ve yeri geldiğinde saldırganlaşabilen, *daha az ehlileşmiş* bir radikalizme sahip. “Merkez partilerin” seçmeni, ağırlıklı olarak büyük kentlerin banliyölerinde yaşayan, görece düşük eğitim, gelir ve istihdam olanaklarına sahip, inançsız ya da seküler, sisteme yabancılaşmış alt sınıflardan geliyor (Lucardie, 1998:117-119).

2003 itibariyle, CD ve CD’den kopan bir grubun oluşturduğu Hollanda Bloku (Nederlands Bloc; NB), yalnızca birer belediye meclisi sandalyesiyle temsil organlarında yer alıyordu. CD içinden başka bir grup, Yeni Ulusal Parti (Nieuwe Nationale Partij; NNP) adlı yeni bir oluşum etrafında örgütlenmeye çalışıyordu (IRR).

2.2.3) Pim Fortuyn Listesi ve İslam Korkusunun Birleştirici Gücü

Klasik radikal sağ partilerin oldukça parçalı ve başarısız bir profil çizdiği Hollanda’da, en ilgi çekici vaka, Pim Fortuyn’un beklenmedik çıkışı oldu. Eski sosyoloji profesörü ve köşe yazarı Fortuyn, renkli yaşam tarzıyla²⁵ ve *Kültürümüzün İslamleştirilmesine Karşı* adlı kitabında yer alan görüşleriyle ün kazanmıştı. Fortuyn, İslam’ın geri bir kültür olduğunu; ve hoşgörülü Hollanda toplumu için en büyük tehdidin baskıcı İslami normlardan kaynaklandığını iddia ediyordu. Ağustos 2001’de, siyasete atılmak istediğini; Hristiyan Demokratlar, LN, ya da kendi partisini kurmak seçeneklerini ölçüp biçtiğini duyurdu. Göçmenliğe ve etnik azınlıkların kayırılmasına derhal son verilmesi çağrısıyla tanınan ve kentli orta sınıflardan destek

gören Yaşanabilir Hollanda (Leefbaar Nederlands: LN, kuruluş 2001) partisi, Kasım 2001’de, Fortuyn’u liderliğe seçti. Fortuyn’un, “Hizmetinizdeyim!” sloganıyla başladığı LN liderliği kısa sürdü: Şubat 2001’de bir röportajda, İslam’ın geri bir kültür ve Batı yaşam tarzı için en büyük tehdit olduğu yolundaki açıklamaları, kamuoyunda bomba tesiri yaptı. LN yönetimi, Fortuyn’u liderlikten aldı (IRR; Van Holsteyn ve Irwin, 2003: 41-46).

Fortuyn, yerine getirmek zorunda olduğu bir misyonu olduğunu söyleyerek, geri adım atmadı ve 2002 parlamento seçimlerine katılmak üzere Pim Fortuyn Listesi’ni (Lijst Pim Fortuyn; LPF) kurdu. Ülkenin iki temel sorununun, kamunun yeniden yapılandırılması ve göçmenlik olduğunu savunan Fortuyn’un propagandası, son sekiz yıldır yönetimde bulunan sol-liberal koalisyona dair yaygın içerlemeleri mobilize etmeye odaklanmıştı. Mart 2002 yerel seçimlerine Fortuyn başkanlığında giren Yaşanabilir Rotterdam (Leefbaar Rotterdam; LR) listesi, oyların üçte birinden fazlasını alarak Rotterdam meclisinde çoğunluğu ele geçirdi. Ülkede, 1994’ten beri yerleşik oy verme davranışlarında büyük bir değişme yaşanıyordu; dinsel, ideolojik ya da sınıfsal temelli oy blokları çözülüyordu. Rotterdam’da sol-liberal partiler gerilerken; LR, kent yaşamının kaotik güvensizliğinden bıkmış orta ve alt sınıfların oylarını süpürmüştü. Bu başarının ardından Fortuyn, tüm partilerin en çok yoğunlaştığı rakip oldu ve seçim gündeminin merkezine yerleşti. Kamusal toplantıları sık sık pastalı saldırılarla bölünen ve aldığı ölüm tehditleri yüzünden dışarı seyrek çıkan Fortuyn, sol partilerden kendisini şeytanileştirmeye bir son vermelerini istiyordu. Solun seçim kampanyası ise, ağırlıklı olarak LPF karşıtlığına odaklanmıştı. Fortuyn’un, seçimden dokuz gün önce uğradığı suikast sonucu ölmesi

ve LPF yönetiminin solu sorumlu tutması,²⁶ atmosferi büsbütün gerginleştirdi (Van Holsteyn ve Irwin, 2003: 41-42, 47-48).

Seçimler, önceden ilan edilen tarihte, 15 Mayıs'ta yapıldı ve LPF oyların % 17.0'ını alarak 26 sandalyeyle meclise girdi. Sonuçlar, Hollanda seçim tarihinin en büyük zemin kaymasını gösteriyordu. Eski hükümeti oluşturan sol-liberal koalisyonun partileri, toplamda sandalyelerinin yarısını kaybettiler. LPF ve Hristiyan Demokratlar (CDA), en kârlı çıkan partiler oldu. LPF, Hristiyan Demokratlar ve Liberaller (VVD) ile birlikte, Balkenende (CDA) başkanlığında kurulan hükümette yer aldı. Ancak, Fortuyn'un halefi olarak liderliğe gelen Mat Herben, parti içinde birliği sağlayamadı. Henüz tam bir parti örgütlenmesine sahip olmaktan çok uzak olan LPF, liderlik mücadeleleri ve bölünmelerle birlikte hükümet ortakları için güvenilir olmaktan çıktı. Ekim 2002'de başbakan Balkenende kabinenin çekildiğini açıkladı. Ocak 2003'te yapılan erken seçimlerde, % 5.7'lik oy oranıyla 8 sandalye kazanan LPF, bu kez muhalefette kaldı. Mart 2003 itibariyle, parti liderliğini Harry Wijnschenk yürütüyordu (Van Holsteyn ve Irwin, 2003: 48-53,57-60; *IRR*).

Özetle, Hollanda'da radikal sağın geleneksel temsilcileri olan *Merkez* partileri kronik bir marjinallik yaşarken; "ırkçı" sicili bulunmayan popüler bir kişilik, "hoşgörü toplumu Hollanda" mitinin sınırlarını ortaya koyan bir başarı yakaladı. Pim Fortuyn Listesi'nin yükselişi, eşi görülmedik biçimde hızlı ve çarpıcı oldu. Birçoklarına göre Fortuyn'un *şehitliği*, son üç yüz yıl içinde gerçekleşen tek siyasi suikast, kamuoyunu sarstı ve seçim sonuçlarını önemli ölçüde belirledi.²⁷ Ancak *siyasi sermayesi* büyük

ölçüde Fortuyn'un kişiliğinde bulunan hareket/parti, liderinin ölümünün ardından kendi gücünün sınırlarıyla baş başa kaldı.

2.3) İSVEÇ

Wachtmeister ve Karlsson, nam-ı diğer “Kont ve Uşağı”, Şubat 1991’de Oslo havaalanında tanıştıklarında, apayrı dünyaların insanları olarak ulusal siyaset hakkında ne çok benzer fikirleri olduğunu görmüşlerdi. O tarihte, cömert refah sistemi, yüksek gelir düzeyi, yüksek vergiler, ulusal gelirin yarıdan fazlasını harcayan kamu yönetimi ve değişime kapalı bir siyaset sahnesiyle istikrarlı bir sosyal demokrasi cenneti olan ülke hakkında değerlendirmeleri, tek kelimeyle aynıydı:

*Sıkıcı. Aynı gün bir parti kurmaya ve siyasete atılmaya karar verdiler.*²⁸

- o -

İki dünya savaşında da tarafsız kalarak savaş yıkımına uğramayan İsveç, 1932’den 1976’ya kadar sosyal demokrat iktidarlar tarafından yönetilmişti. 1976-1981 döneminde istikrarsız bir üç partili sağ koalisyonun ardından, 1991’e kadar yeniden Sosyal Demokratlar (SAP) iktidarda kaldı. 1990 itibariyle devlet ulusal gelirin % 58’ine vergi olarak el koyuyor ve net gelirin yaklaşık % 60’ını harcıyordu. El konulan kaynak, sosyal güvenlik gibi transfer kalemleri ve işgücünün % 30’unu istihdam eden kamu sektörü ücret ödemeleri gibi kanallardan ekonomiye geri dönüyordu. 1980’lerde ulusal pazarın sermaye geçirgenliği arttıkça Keynesyen refah ekonomisi denklemi açık vermeye başladı. Büyüme yavaşladı; enflasyon ve işsizlik oranları arttı. Refah harcamaları artarken sistemden duyulan tatmin azaldı. 1991’de, ücretleri dondurmak ve üst gelir grubunu daha fazla vergilendirmek gibi tedbirler

içeren bir paket, yoğun tartışmalara yol açtı ve hükümetin istifasıyla sonuçlandı (Banks vd, 2003:1057).

1991, sol iktidara yönelik yaygın hoşnutsuzluğun seçim sonuçlarına yansıdığı yıl oldu. SAP oyları % 37 ile en düşük düzeyine inerken; her üçü de gerileyen sol partilerin toplam kaybı 9.4 puanı buluyordu. Yerleşik sağın kazancı ise yalnızca 2.2 puanda kaldı. Seçimin galipleri, liberal ve kırsal *burjuva partilerini* (FP ve CP) gerileten Hristiyan Demokratlarla (KD), her kesimden oy toplayan Wachmeister-Karlsson ikilisinin partisi NyD oldu. Seçimin ardından kurulan dört partili sağ koalisyon hükümeti, NyD' nin dışardan desteğine dayanıyordu. Sağ hükümetin neoliberal yönelimli kemer sıkma politikası, enflasyonu ve bütçe açığını azaltırken ekonomik durgunluk getirdi. İşsizlik oranı rekor düzeye ulaştı: % 14. NyD desteği, aşağıda değinileceği gibi, kritik hale geldi ve 1994'te hükümet çekildi. 1994 seçimlerinde, sağ genel bir gerileme yaşarken sol tekrar toparlandı ve SAP, diğer iki sol partinin dışardan desteğiyle hükümet kurdu. SAP iktidarı, ekonomik durgunluğun yeniden büyümeye evrilmesi ve işsizliğin düşmesi gibi pozitif gelişmelerle kazandığı itibarını, yolsuzluk iddiaları ve iç karışıklıklar yüzünden kaybetti. 1998 seçimlerinde SAP oyları, yeni ve daha düşük bir taban yaparken (% 36), radikal sol (V) ve KD oylarını ikiye katladılar. Yine de, sol partilerin dışardan desteğiyle SAP hükümeti kuruldu. 1998-2002 döneminde ekonominin canlanması, enflasyonun düşmesi ve işsizliğin % 4'e kadar gerilemesi ile sonuçlanan başarılı ekonomik performansı, 2002 seçimlerinde SAP'ye kısmi bir toparlanma getirirken radikal sol geriledi. Sağda, muhafazakarlar (M) ve KD geriledi; liberal parti (FP) oylarını üçe katladı (% 13.3) (Banks vd, 2003: 1057-1060).

2.3.1) Radikal Sağ Gelenek

İsveç'te radikal sağ neredeyse hiçbir varlık gösterememiş; ve İsveç demokrasisi, uzunca bir zaman, "sağ aşırılığa bağışık" kabul edilmişti (Widfeldt, 2000:493). Avrupa'nın en gelişmiş refah sistemlerinden birine ve en liberal göçmenlik rejimlerinden birine sahip olan ülke, 1970'lere kadar göçmen işçi kabul etmiş; bu tarihten sonra, işçi ailelerinin birleşmesi ve siyasi iltica yollarıyla göçmen nüfusu artmaya devam etmişti. 1991 itibariyle, nüfusun yaklaşık % 10'u göçmenlerden oluşan ülkede, yabancı karşıtlığı veya ırkçı şiddet yok denecek düzeydeydi. 1990'lara kadar, birkaç küçük ırkçı grup dışında, önemli bir örgüt yoktu. 1980'lerin sonunda göçmenlik tartışması gündeme geldi. Sol hükümet, eski komünist ülkelerden gelmesi muhtemel göç dalgasına karşı, iltica rejimini radikal biçimde sıkılaştırdı (Ford, 1992:43-44). Paralel olarak, yerleşik yabancıların hakları artırıldı ve entegrasyon siyasetine hız verildi. 1997 ve 2000 yılları itibariyle,²⁹ ırkçı tutumlar ya da yabancılara karşı dışlayıcılık Avrupa ortalamasının epey altındaydı. Çoğunluk, göçmenlere eşit haklar tanınmasından ve topluma entegrasyonun teşvik edilmesinden yanayken; daha fazla göçmen kabul edilmesine karşıydı (Westin, 2003).

İsveç'te, yabancı karşıtlığını seçim propagandasında kullanma yolunda ilk girişim, kırsal kesimlerin sağcı partisi Merkez Parti (Centerpartiet; CP) yerel yöneticilerinden biri olan Sven-Olle Olsson'dan geldi. 1987'de, Sjöbo bölgesinde, siyasi mültecilerin bölgeye kabul edilmemeleri yolunda bir yerel referandum öneren Olsson, kısa zamanda yabancı karşıtlığının sembolü haline geldi; ve 1988'de faşist "Neo İsveç Ligi" ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle partisinden ihraç edildi. Ancak referandum

sonunda Olsson'un önerisi kabul edildi. Olsson 1991'de Sjöbo Partisi'ni kurdu ve aynı yıl yapılan genel seçimlerde elde ettiği % 0.5'lik oy oranı, radikal sağ oyların o güne dek ulaştığı en yüksek düzey oldu (Widfeldt, 2000:494).

1988 yılında, bazı Nazi gruplardan ve 1980'lerin başlarında adını duyuran "İsveç İsveçlileridir"³⁰ örgütünden bazı isimler, İsveçli Demokratlar (Sverige Demokraterna; SD) adlı bir parti kurdu. 1990'larda, yalnızca ırkçı militanların toplandığı marjinal bir parti durumundan kurtulmaya çalışan SD, daha demokratik ve liberal bir çizgi benimsedi ve ırkçı üyelerinin bir kısmını tasfiye etti (Widfeldt, 2000:496). SD, son yıllarda, kendisini "evrensel insan haklarına saygılı demokratik bir parti" olarak tanımlıyor. Ailenin, yaşlıların, küçük girişimcinin, ulusal bağımsızlığın ve ulusal kimliğin korunmasını savunuyor; ceza sisteminin sertleştirilmesini ve çokkültürlü toplum projesinin durdurulmasını istiyor. Göçmenlik sorununun "normal" çözümünün göçmenlerin ülkelerine geri dönmesi olduğunu; asıl şefkat ve bakım hak eden kesimin yaşlılar ve emekliler olduğunu söylüyor. Avrupa'yla işbirliği fikrini desteklerken; ulusal devletleri devre dışı bırakacak bir "süperdevlete" karşı çıkıyor. Yeni çizgi, şimdilik bazı küçük başarılar getirdi: 1998 yerel seçimlerinde belediye meclislerinde 8 sandalye kazandı. Parti kaynaklarına göre SD oyları, işçi sınıfından-eski SAP seçmeninden geliyor. Tablo 2.3'te görüldüğü gibi, 1998 ulusal meclis seçimlerinde % 0.3 olan oy oranı 2002'de % 1.4'e çıkmış bulunuyor.³¹

2.3.2) *Yeni Demokrasi: “Kont ve Uşığı” Refah Devletine ve Çokkültürlü Topluma Karşı*

Şubat 1991’de Kont Ian Wachtmeister ve Bermt Karlsson tarafından kurulan Yeni Demokrasi (Ny Demokrati: NyD), popülist bir tarzla yabancı düşmanlığını ve refah devleti karşıtlığını birleştirerek başarı kazanan ilk parti oldu. Siyasi tecrübesi bulunmayan bu ikilinin³² liderliğinde NyD, “Hayat Daha Eğlenceli Olmalı” sloganıyla yürütülen sıra dışı renkli seçim kampanyasının³³ sonunda, Eylül 1991’de oyların % 6.7’sini alarak 25 sandalyeyle meclise girdi (Betz, 1994:7; Svåsand, 1998:79).

Kendilerinden “Kont ve Uşığı” diye bahseden Wachtmeister-Karlsson ikilisi, yerleşik siyaseti acımasızca alaya alan bir retorikle, ağır vergileri, hantal bürokratik sistemi ve demokratik siyasetin değişmez sıkıcılığını eleştiriyorlardı. İkiliye göre, NyD, sağ-sol farklılaşmasına göre bir konuma oturtulabilecek bir parti değil; “büyük-küçük” farkına göre siyasi tarafını belirleyen popüler bir hareketti. Dev kamu bürokrasisine karşı sıradan yurttaş, büyük sermaye karşısında orta ve küçük girişimciye arka çıkarak; kamu sektörünün küçültülmesini ve vergilerin indirilmesini savunuyorlardı. 1990’ların başında kamusal tartışmanın gündemine yerleşen göçmenlik konusunda, daha sert bir rejimden yanaydılar: Yabancılar, suçun yaygınlaşmasına ve güvenliğin azalmasına yol açıyor; siyasi mülteciler, temelde ekonomik amaçlarla gelerek cömert refah sistemini sömürüyorlardı. Liberal göçmenlik rejimi sertleştirilmeli; Üçüncü Dünyaya yardım programı gözden geçirilmeliydi (Widfeldt:494-495).

NyD'nin, "daha eğlenceli bir hayat" çağrısı, özellikle özel sektörde çalışan emekçi genç erkeklerden yoğun ilgi gördü. 1991 NyD seçmeni, çoğunlukla kırsal bölgelerde ve küçük kentlerde yaşıyordu. Bir çoğu, daha önce Sosyal Demokratlara (SAP) oy vermişlerdi; ancak merkez sağ seçmeni ve ilk kez oy verenler de önemli bir kesimi oluşturuyordu. NyD'ye oy verme gerekçeleri arasında en yaygını, geleneksel siyasetten bezmişlik ve değişim arzusuydu. Diğer partilerin seçmenlerine kıyasla, siyaset sınıfına güvensizlik ve yabancılara karşı olumsuz tutumlar, en üst düzeydeydi (Widfeldt:497). NyD seçmenlerinin çoğu, kendilerini Hristiyan Demokratlardan ve liberallerden daha *solda* görüyorlardı (Svåsand, 1998:87).

1991-1994 döneminde NyD meclis grubu, sağ partilerin koalisyon hükümetine dışardan destek vererek anahtar parti konumuna geldi. Ancak parti grubu, oylama disiplini yokluğu nedeniyle, güven vermeyen bir yasama profili çizdi. Aralarında Karlsson'un da bulunduğu bir grup, sağ hükümetin kemer sıkma politikasını desteklemek için hiçbir sebep görmüyordu. Onlar, refah toplumuna ve sosyal dayanışmaya değil, "hak etmeyenlerce" istismar edilen sistemin aşırı yüklenmesine ve "üretici kesimlerin" sırtına daha fazla yük bindirilmesine karşı çıkıyorlardı. Wachtmeister ise, hükümet partileriyle yapılan anlaşmaya sadık kalmaktan yanaydı. Disiplinsizliğin ve parti içi görüş ayrılıklarının devam etmesi üzerine, 1994'te Wachtmeister partisinden ayrıldı. NyD grubu, hükümete desteğini çekti. Aynı yıl yapılan seçimlerde aldığı % 1.23'lük sonuçla meclis dışı kalan NyD, bu tarihten sonra yalnızca kağıt üstünde varlığını sürdüren bir partiye dönüştü. 1998 seçimlerinden sonra siyaset sahnesinden silindi. Wachtmeister, bir geri dönüş

girişiminde bulunarak, Yeni Parti (Det Nya Partiet) adı altında katıldığı 1998 seçimlerinde % 1'in altında oy alabildi (Widfeldt:496).

TABLO 2.3: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (İSVEÇ, 1991-2002)

		1991	1994	1998	2002
NyD	%	6.7	1.2	0.2	
	S	25	-	-	
SD	%	-	-	0.3	1.4
	S			-	-

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>); Banks, A. .S. vd. (2003); Widfeldt, A. (2000); Andersen, J. G. ve Bjørklund, T. (2000).

NyD, bir anda yükselen popüler bir hareket olarak, zayıf bir örgütlenmeye dayanıyordu. Yerel birimlere sızan “aşırı sağcılar” ulusal örgüte nüfuz etmesini engellemek amacıyla 1993'te getirilen model, yerel ve ulusal düzeyleri büyük ölçüde birbirinden bağımsız kılıyordu. Yerel birimlerin merkezi örgütle bağlantısı bir tür “kontrat” vasıtasıyla kuruluyordu. Ulusal düzeyde siyaset, tamamen merkezi yönetimin alanıydı. Yine de Wachtmeister, örgüt üzerinde tam bir otorite kurabilmiş değildi. “Disiplin” beklentisine ilk karşı çıkış “uşağından” gelmiş; meclis grubu ve merkez yönetimi ikiye ayrılmıştı. Muhafızları, Wachtmeister'i, antidemokratik olmakla ve partiyi bir işletme gibi yönetmekle suçlarken; taraftarları, disiplini öne çıkarıyor ve muhalif grubu popülistlikle suçluyordu. Wachtmeister'in ayrılmasından sonra, NyD örgütü hızla çözüldü (Svåsand, 1998:82).

Özetle, Protestan değerlerin³⁴ ve sosyal dayanışma anlayışının nüfuz ettiği bir siyasal kültürün ve ılımlı kapitalizme ve sosyal demokrasiye dayanan bir demokratik konsensüsün hakim olduğu İsveç'te, radikal sağ kayda değer bir güç olamadı. Siyasal

bölünme hatlarının ve parti sisteminin 1970'lere kadar değişmeden kalması ve bu tarihten sonra da çok az değişmesi, yeni partilerin gelişme fırsatının sınırlı olduğunu göstermektedir. Ulusal düzeyde % 4 ve seçim bölgeleri düzeyinde % 12 olarak uygulanan seçim barajı, küçük partileri devre dışı bırakmakta etkili olmuştur. Beriyandan, uzun süren sosyal demokrat iktidarın ardından, sol dışındaki seçenekler henüz yeterince denenmemiş ve yıpranmamış durumdadır. 1990'larda seçmen kararsızlığında artış gözlemlendi; ancak oy kaymaları genellikle sağ ve sol kamplarının içinde gerçekleşti. NyD örneğinde ise, her iki kanattan ama bilhassa sol hoşnutsuzların oylarını toplamayı başaran popülist bir hareket, bir kez meclise girdiğinde, ya popülist vaadine ya da sağ iktidarla olan anlaşmasına sadık kalma seçenekleri arasında ikiye bölündü. İç tutarsızlık ve disiplinsizlik yüzünden güven vermeyen bir profil çizen parti, ne sağ iktidar blokunu ne de kendi seçmenini tatmin edebildi. 1991'in popüler oyları, kendi lideri tarafından terk edilen partiyi, doğal olarak terk etti (Svåsand, 1998:88-89). Andersen ve Bjørklund da (2000), ikili liderliğin yol açtığı ikiliğin ve ardından büyük liderin partiyi terk etmesinin, NyD'nin düşüşünü belirleyen kırılma noktası olduğunu yazar (s.196). Diğer taraftan, radikal sağın otantik partisi SD'nin, son yıllarda, demokrasiye sadık görünümlü liberal-milliyetçi popülizmiyle eski sicilinin marjinalleştirici etkisini kırmaya çalıştığı görülüyor. Solda Vp ve MpG'nin, sağda KD'nin AB karşıtlığını ve "temiz siyaset" çağrısını üstlendiği hesaba katıldığında, SD'nin önünde yabancı karşıtlığının sınırlı potansiyelinden başka bir alan pek görünmüyor.

2.4) İSVİÇRE

1990'ların sonunda, İsviçrelilerin ve özellikle İsviçre bankalarının İkinci Dünya Savaşı sicillerini gündeme getiren Dünya Yahudi Kongresi (WJC), Nazilerce el

koyulan ve İsviçre bankalarında tutulan Yahudi malvarlığının tazminini istedi. Benzer bir talep Avusturya'ya yapıldı ve ünlü “aşırı sağcı” Haider’in partisi FPÖ’nün ortak olduğu hükümet, yaklaşık 1 milyar USD tazminat ödemeyi kabul etti. Ancak İsviçre’nin yükselen partisi SVP’nin sözcüsü Blocher, “İsviçre ulusuna şantaj yapılamayacağını” ileri sürdü; ve “tek amacı para koparmak olan” uluslararası Yahudi lobisinin baskısına boyun eğmeyeceklerini açıkladı. Blocher, “tarihimizden utanç duymuyoruz” diyerek, “İsviçre ulusunu rencide etmekte birlik olan” dış (Yahudi lobisi, uluslararası örgütler) ve iç mihraklara (genç solcular, entelektüeller, teologlar ve sanatçılardan oluşan bir kanon) karşı ulusal haysiyeti savunma misyonunu üstlendi. Bu çıkış, yerleşik siyaset ve medya cephesinden tepkilerle karşılandıysa da, sağ kamuoyundan yaygın destek gördü.³⁵ Önceleri yerleşik sağın minör partisi olan SVP, 1990’larda, Blocher gibi isimlerin öncülüğünde, yaygın içerlemelerin ve milliyetçi-yurtsever duyguların temsilciliğine soyunmuş; ve bu alanı sahiplenmiş radikal partilerin oylarını eriterek hızla yükselmişti. SVP, 2003’te, tarihinin en yüksek oy oranını elde ederek, 55 sandalyeyle ulusal meclisteki en büyük grubu oluşturduğunda, sağın radikal partileri de 1970 sonrası en düşük düzeylerine inmiş bulunuyorlardı.

2.4.1) Radikal Sağın Partileri ve SVP’nin Yükselişi

26 kantondan oluşan küçük bir ulus devlet olan İsviçre’de, üç ayrı dil³⁶ (Almanca, Fransızca, İtalyanca) konuşulmakta ve federal yapı içinde her bir kantonun özerkliği bulunmaktadır. Kültürel çeşitlilik ve siyasal özerklik nedeniyle her kantonda farklı parti sistemleri gelişmiştir. Bu bölgesel farklılığın ötesinde, merkezdeki iktidar yapısı

oldukça istikrarlıdır. Federal Konsey, 1956'dan beri sağ ve sol büyük partilerin temsilcilerinden oluşmaktadır.³⁷ (Gentile ve Kriesi; 1998:125)

Yerel ve bölgesel çeşitlilik, radikal sağ geleneğe de yansımıştır. İsviçre'de sağ radikalizmin oldukça uzun ve parçalı bir geçmişi vardır. İki büyük savaş arasında, irili ufaklı 100'e yakın Nazi ve Faşist örgüt kurulmuştu. Savaşın ardından bir süre ortadan kaybolan sağ radikalizm, 1960'larda, yabancı karşıtı örgütlenmeler biçiminde yeniden ortaya çıktı. Yabancı işgücüyle, 19.yy. sonu gibi erken tarihlerde tanışan İsviçre'de yabancı karşıtlığının kökleri de 1890'lara kadar gitmektedir.³⁸

1961'de, Zürih'te, James A. Schwarzenbach tarafından kurulan Halk ve Yurt Üzerindeki Aşırı Yabancı Etkisine Karşı Ulusal Hareket (Nationale Aktion gegen die Überfremdung von Volk und Heimat; kısaca NA), savaş sonrası Avrupa'nın ilk yabancı karşıtı partisidir. 1967'de NA listesinden ulusal meclise giren Schwarzenbach, 1971'de partisinden ayrılarak, İsviçre Cumhuriyetçi Hareketi'ni (Schweizerische Republikanische Bewegung; SRB) kurdu. SRB, 1991'e kadar bütün ulusal seçimlere NA ile birlikte girdi. 1971 ulusal meclis seçimlerinde bu iki parti toplam % 7.5 oy aldı. Bu yükselişi, 1975 seçimlerinde gelen düşüş izledi. NA, 1977'de, Halk ve Yurt İçin Ulusal Hareket (Nationale Aktion für Volk und Heimat) adını aldı. Ancak düşüş, 1979 seçimlerinde devam etti. 1980'lerin başında, yabancılar meselesi, ulusal siyasi gündeme yeniden yerleştiğinde, yabancı karşıtı partilerin oyları yeniden arttı. NA ve SRB, 1983 seçimlerinde % 3.5 oy aldılar. Bu dönemde, Almanca konuşulan kantonlarda, ortalama % 10 civarında bir seçmen diliminin desteğini sağladılar. Fransızca konuşulan Cenevre kantonunda, Vigilance³⁹

adlı bir başka yabancı karşıtı parti, 1985'te % 19.0 oranında oy aldı (Husbands, 2000:504-507; Gentile ve Kriesi, 1998:126).

Öte yandan, 1985'te Michael E. Dreher adlı bir avukat öncülüğünde bir grup liberal-muhafazakar sağcı tarafından kurulan Otomobil Partisi (Schweizer Autopartei; AP), çevreci düzenlemelerin kısıtlayıcılığına ve göçmen akınına karşı bir platformla katıldığı 1987 seçimlerinde iki sandalye kazanarak meclise girdi. 1991'de, NA, yeni bir tabela değişikliğine giderek, İsviçreli Demokratlar (Schweizer Demokraten; SD) adını aldı. Aynı yıl yapılan federal meclis seçimlerinde, radikal sağ partiler her on oydan birini aldılar: SD beş, AP sekiz sandalyeyle mecliste yer aldı. Her iki parti de daha sonraki seçimlerde parlamentoya girmeyi başarsalar da, bir daha bu düzeyde oy alamadılar (bkz. Tablo 2.4). AP, 1995'te adını İsviçre Özgürlük Partisi (Freiheitspartei der Schweiz; FPS) olarak değiştirdi. FPS, 1999'dan itibaren meclis dışı kaldı (Husbands, 2000:507).

Almanca konuşulan kantonlarda radikal sağ partilerin başarısı, İtalyanca konuşulan Ticino kantonunda benzer bir partinin kurulmasını tetikledi. 1991'de kurulan Ticino Ligi (Lega dei Ticinesi; LdT), birkaç ay sonra yapılan ulusal seçimlere, Ticino'ya daha fazla özerklik talep eden bir platformla katılarak, kanton oylarının % 23'ünü alarak iki sandalyeyle meclise girdi. LdT, 1995'te bölge hükümetine girdi. 1995 federal meclis seçimlerinde, kanton oylarının % 18'ini ve ülke genelinde oyların % 0.9'unu alan LdT, İtalyanca konuşan topluluğun (nüfusun % 8'i) milliyetçi partisi olarak daha fazla başarı kazanamadı (bkz. Tablo 2.4) (Gentile ve Kriesi, 1998:127; Banks vd, 2003:1066).

Radikal sağın küçük partilerinin oy oranlarının 1995'ten itibaren gerilemesi, büyük ölçüde, muhafazakar bir sağ partinin, SVP'nin, yabancı karşıtı bir çizgiye kayarak küçük partilerin hareket alanını daraltmasıyla ilgili görülmektedir. 1971'de, kırsal kesimlerin ve küçük esnafın çıkarlarını savunan ulusal bir sağ parti olarak ortaya çıkan İsviçre Halk Partisi (Schweizerische Volkspartei; SVP),⁴⁰ 1990'lara kadar yerleşik siyasetin *dörtlü kartelinin* (bkz. dipnot 33) küçük partisiydi. SVP, yabancılar meselesinin gündeme yerleştiği ve sağın radikal partilerinin “yabancı istilasına karşı yurdu koruma” temasıyla oy topladığı 1990'ların başında, iltica ve göçmenlik rejimlerinin sertleştirilmesini ve uluslararası platformda ülkenin bağımsızlığının titizlikle korunmasını savunan milliyetçi bir çizgiye kayd. Bu değişim, Zürihli tanınmış milyoner sanayici Christoph Blocher'in parti içinde öne çıkmasına paralel olarak gelişti. 1990'larda, Blocher'in kurduğu bir sosyal örgütlenme, Bağımsız ve Tarafsız Bir İsviçre İçin Birlik, yabancı karşıtı ve Avrupa Birliği karşıtı grupların buluşma zemini oldu. SVP, yeni çizgisiyle, yerleşik siyasetin görmezden geldiği yabancılara dair endişelerin ve yaygın içerlemelerin *saygın* ve *içerden* bir temsilcisi oldu. Kendi seçmeninin yanısıra kentli orta ve alt sınıflardan oy toplayarak, radikal partilerin seçmenini büyük ölçüde eritti. Böylelikle, sağın yükselen partisi haline gelen SVP, 1999'da % 22.5 oy alarak kazandığı 44 sandalyeyle meclisteki ikinci büyük parti oldu. Parti sözcüsü Blocher'in uluslararası örgütler ve Yahudi Kongresi'ne karşı milliyetçi çıkışları, yerleşik siyaset ve medyada büyük tepki uyandırdıysa da, popülerliğini artırdı. SVP, 2003 seçimlerinde⁴¹ % 26.6 oy alarak, 55 sandalyeyle meclisteki en büyük parti konumuna geldi (Husbands, 2000:507, 513-515; Banks vd, 2003:1065-1066).

TABLO 2.4: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (İSVİÇRE, 1947-2003)

		'47	'51	'55	'59	'63	'67	'71	'75	'79	'83	'87	'91	'95	'99	'03
NA	%						0.6	7.5	5.4	2.0	3.5	2.9				
	S						1	11	6	3	5	3				
SD	%												3.4	3.1	1.8	1.0
	S												5	3	1	1
AP	%											2.6	5.1			
	S											2	8			
FPS	%													4.0	0.9	0.2
	S													7	-	-
LdT	%												1.4	0.9	0.9	0.4
	S												2	1	2	1
SVP	%	12.1	12.6	12.1	11.6	11.4	11.0	11.1	9.9	11.6	11.1	11.0	11.9	14.9	22.5	26.6
	S	21	23	22	23	22	21	23	21	23	23	25	25	29	44	55

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>). Not: 1- SRB oyları, seçimlere birlikte girdiği partilerin satırında verilmektedir: 1971-1987 döneminde NA; 1991'de SD. 2- 1971'de SVP'yi oluşturan partilerin birleşme öncesi oy oranları, SVP satırında birlikte verilmiştir.

2.4.2) Sağ Radikalizmin İki Damarı: Sosyal Milliyetçilik ve Liberal Milliyetçilik

Gentile ve Kriesi (1998), İsviçre radikal sağ geleneğini, iki ana gruba ayırmaktadır: SRB, NA, SD grubunun temsil ettiği *sosyal milliyetçilik* ve AP, FPS grubunun temsil ettiği *liberal milliyetçilik*. Ulusal kimliğin korunması, *sosyal milliyetçilerin* 1970'lerden beri savunduğu politikaların temelini oluşturmaktadır. Yabancı yerleşiminin sınırlandırılması ve yerli nüfusun oransal çoğunluğunun korunması önceliklerden biridir. İşe alınmada ve sosyal hizmetlerden yararlanmada yerlilere öncelik tanınmalıdır. Devlet, girişimci topluluğunun değil, yurttaşlar topluluğunun سلامتini gözetmekle görevlidir; sosyal ve ekonomik alana gerekli müdahaleleri yapabilecek kudrette olmalıdır. Çevrenin korunması, topluluğun selameti ve dolayısıyla ulusal kimliğin korunması açısından birincil önemdedir. Kirlenmenin sosyal maliyetini karşılamak üzere, enerji kullanımına ve özel vasıtalarla yüksek

vergiler konmalıdır. Doğrudan demokrasi, bağımsızlık ve tarafsızlık gibi ulusun siyasi kimliğinin ayırt edici vasıfları titizlikle korunmalıdır (s.131).

1985 gibi daha yakın bir tarihte örgütlenen *liberal milliyetçiler*, yabancı nüfusun sınırlandırılması⁴² ve bağımsızlığın ve tarafsızlığın korunması konusunda aynı taraftadır. Ancak devletin rolü ve çevre konusunda görüşler zıtlasmaktadır. *Liberal milliyetçilerin* öncelikleri, bireysel özgürlüklerin kısıtlanmaması ve güvenli bir ortamda tadının çıkarılabilmesidir. Bu gruba göre, piyasa, ekonomik sorunların olduğu kadar çevresel sorunların da çözümünü, kendi doğal işleyişi içinde çözebilecek yetenektir. Devlet, yalnızca iç ve dış güvenliği garanti etmelidir (Gentile ve Kriesi, 1998:131-132).

Birinci grubun seçmeni, ağırlıklı olarak, mavi yakalı işçilerden ve düşük statülü ücretlilerden gelmektedir. İkinci grubun seçmeni ise, daha çok serbest meslek sahiplerinden ve küçük esnaf kesiminden gelmektedir. Her iki grupta da, erkekler, gençler ve mesleki eğitim almış kişiler diğer partilere göre daha yüksek oranda temsil edilmektedir (Gentile ve Kriesi, 1998:134-136).

Her iki grubun partileri, örgütlenme bakımından oldukça zayıftır. Partilere devlet yardımının çok sınırlı olmasına ve öz kaynakların cılızlığına bağlı olarak, örgütlenme minimum düzeydedir. Kantonların ancak yarısında yerel birimler bulunmakta ve bu birimler çoğu zaman üç-beş eylemciden oluşmaktadır. Yerel birimlerde hiçbir sabit personel bulunmazken; federal merkez örgütü birkaç kişiden ibaret personelle yürümektedir. Liberal grubun partilerinde, yerel birimler hemen her konuda merkeze

bağlıyken; sosyal grubun partilerinde yerel birimler geniş bir özerklikten yararlanmakta, örneğin başka partilerle seçim ittifakları kurabilmekteler (Gentile ve Kriesi, 1998:132-134).

İsviçre'nin radikal sağ partileri, insanları engelleyebildiği ve temelde “sol” bir etkinlik biçimi olduğu gerekçesiyle, yürüyüşler ve mitingler gibi kamusal gösterilerden uzak durmaktalar. Kampanyalarını mektup ya da yüz yüze iletişim gibi bireysel düzeyde etkinliklerle yürütmekteler. Doğrudan demokrasi kurumlarının önemli siyasal katılım araçları olduğu ülkede, halk girişimi usulünü kullanarak siyasi etki sağlamakta; ve karar alma süreçlerini etkilemekteler. Ancak bu girişimlerin gerektirdiği geniş harcamalar nedeniyle bu yola seyrek başvurmaktalar. Bu partiler, Neonazi ya da ırkçı şiddet gruplarıyla bağlantılı olmadıklarını her vesileyle açıklasalar da; gayri resmi bağlantıları zaman zaman gündeme gelmektedir (Gentile ve Kriesi, 1998:129-131).

Öte yandan, parlamento dışı radikal sağ gruplar, 1980'lerin sonlarında büyük yaygınlık kazanmış ve üye sayıları savaş sonrasının en üst düzeyine çıkmış bulunuyordu. Aynı dönemde rekor düzeye ulaşan mülteci akını, yabancı karşıtı radikalizmin istismar edebileceği koşulları sağlamıştı. Yabancı karşıtı tutumlar giderek yayılmaktaydı. Fransızca ve İtalyanca konuşan topluluklar arasında yabancı karşıtlığı mesafeli bir dışlama biçimindeyken; Almanca konuşan topluluk içinden çok sayıda şiddet yanlısı eylemci grup çıkmıştı. Bu gruplar, bir yandan yabancı karşıtı propaganda yürütürken; diğer yandan şiddet ve terör eylemleri

gerçekleştirdiler (Ford, 1992:81-82). Bu eylemler, 1990'ların ortalarına kadar artarak devam etti.⁴³

Özetle, daha 1960'larda "yabancı istilasına karşı yurdu savunma" misyonu üstlenen radikal partilerin ortaya çıktığı İsviçre, 1980'lerden itibaren iki farklı radikal sağ çizgiyi temsil eden partilerin yükselişine sahne oldu: *Sosyal milliyetçiler* ve *liberal milliyetçiler*. Almanca konuşulan kantonlarda örgütlenen bu partilerin yanı sıra; Cenevre'de *Vigilance* hareketi seçimlerde dikkat çekici sonuçlar aldı. 1990'larda *Vigilance* dağıldı; Ticino'da İtalyanca konuşan topluluğun radikal milliyetçi partisi LdT ortaya çıktı. 1990'ların başlarından itibaren, milliyetçi-yurtsever misyonun temsilciliğini üstlenen SVP, radikal partilerin oylarını büyük ölçüde ele geçirdi. Güçlü ve oturmuş örgütlenmesi ve geniş malî kaynaklarıyla, cılız rakiplerini bertaraf etmesi zor olmadı. Köken itibariyle radikal sağa değil savaş sonrası dönemin yerleşik sağ geleneğine bağlanan SVP, daha *saygın* bir parti olarak, milliyetçi-liberal popülizmiyle geniş toplum kesimlerinden destek gördü; ve yerleşik sağdan da önemli ölçüde oy kopardı.

Sonuç

Bu bölümde, radikal sağ siyasetin Almanya, Hollanda, İsveç ve İsviçre'deki temsilcileri incelendi. Bölümün girişinde belirttiğim gibi, farklı sosyal ve siyasal şartlara sahip bu demokrasilerde benzer olan yön, radikal sağın otantik partilerinin başarısı sınırlı kalırken, bu partilerin has alanı kabul edilen temaların başka aktörlere başarı getirmiş olmasıdır.

Almanya, bu dört demokrasi içinde istisnâ bir örnek olarak belirlemektedir. Burada öteden beri güçlü bir radikal sağ gelenek bulunmasına ve 1980'lerden itibaren giderek güçlenmesine rağmen, seçim partileri pek gelişmemiştir. Bu durum, öncelikle, sağ radikalizm konusunda anlaşılır bir hassasiyete sahip Alman militan demokrasisinin bekçi kurumlarının sıkı gözetimiyle ve yasaklama tehdidiyle ilgilidir. Yasal ve siyasal baskı altında sıkışan partiler, güçlenen taban hareketleriyle verimli işbirliği geliştirememiş; bu yönde bazı girişimler, yasaklama tehdidinin ciddileşmesiyle geri çekilmiştir. Görünüşe bakılırsa, baskı ve şeytanîleştirme stratejisi, küçük partileri meclis dışı bırakan seçim sistemiyle birlikte, güçlü liderlerden yoksun olan ve insanî ve malî kaynak temininde güçlükler yaşayan radikal partileri *gettoya* mahkum etmekte etkili olmuştur. Ancak militan demokrasinin açmazı tam da bu gücünden kaynaklanmaktadır: Yüzlerce küçük gruptan oluşan ağlar, sağ radikalizmin kendini ifade biçimi olmuş durumdadır. Kontrol edilmesi çok daha zor olan bu gruplar, özellikle Doğu'da *kamu gücüne alternatif yerel otoriteler* olarak, yerel yaşamda önemli bir baskı ve kontrol gücüne ulaşmışlardır. Beri yandan, alttan alta yayılan radikal sağ alt kültür, Saxony-Anhalt'ta 1998'de olduğu gibi, radikal partilerin kendilerince dahi beklenmeyen oy patlamalarına yol açabilmektedir.

İsviçre, radikal sağ alt kültürün, küçük Neonazi gruplardan oluşan ağların ve ırkçı şiddetin yaygınlığı bakımından benzer bir görünümündedir. Ancak bu küçük ve zengin ülkenin, sağ radikalizm konusunda başını öne eğdirecek bir sicili yoktur; ya da böyle bir konu henüz geçerli bir dış baskı gerekçesi olmuş değildir. Burada, öteden beri mecliste temsil olanağı bulan iki ayrı radikal çizgi, *sosyal* ve *liberal milliyetçiler*,

1990'ların başında zirveye ulaştıktan sonra giderek geri plana düştüler. Örgütlenme ve finansman bakımından zayıf ve güçlü liderlerden yoksun olan bu hareket/partiler, yerleşik sağın partisi SVP'den bir *girişimcinin* kendi temalarına el koymasına engel olamadılar: SVP'nin yükselen yıldızı Christopher Blocher, popüleritesi, güçlü kişiliği ve geniş servetiyle, *halk ve yurt savunmasının* öncülüğünü üstlenirken; önceleri ortalama % 10 civarında oy alan partisi de, son seçimlerde % 26.6 düzeyine kadar çıktı ve birinciliğe yerleşti.

Son iki ülke, radikal hareketlere karşı belirgin bir dirence sahip demokrasilerin de incinebilir olduğunu gösterdi. Hollanda ve İsveç, yakın zamana kadar, yabancılara karşı hoşgörü konusunda ün yapmış ve “sağ aşırılığa bağışık” kabul edilegelmiş demokrasilerdi. Hollanda'da siyasal hoşgörü, birçoklarınca, köklü denizaşırı ticaret geleneğinden beslenen kozmopolitizme ve liberal ahlak anlayışına bağlanıyordu. İsveç'te ise, Protestan değerlerden ve sosyal dayanışma ideallerinden beslenen bir hümanist siyasal kültürün uzun sürmüş egemenliği, sağ radikalizmin yeşermesine elvermemişti. Irksal/kültürel dışlama, ahlaken olumsuz değer yüklüydü. Yabancılara karşı, İsveç'te hümanist bir eşitlikçilik ve sorumluluk duygusu, Hollanda'da liberal bir hoşgörü hakimdi. Büyük ölçüde Alman emsallerinden etkilenen Hollanda radikal sağı, karşısında, çağrısına kayıtsız bir çoğunluk ve militan bir “antifaşist” hareket bulmuştu. Her iki ülkede de, radikal sağ partiler son derece marjinalken; bu gelenekle bağı bulunmayan ve siyaset sınıfı dışından gelen *girişimciler*, *tabu* kabul edilen konuları işleyerek oy topladılar. 1991'de İsveç'te sıra dışı bir ikili, sosyal demokratik hümanist cenneti “sıkıcı” bulduklarını açıkladılar; yerleşik siyasetle acımasızca alay ettiler; ve bu düzenin verdiği zahmeti hak etmediğini iddia ettiler.

Sağduyuya ve ortak mizah duygusuna hitap ederek, kısa zamanda, özellikle sol kanattan dikkate değer bir seçmen kesimini baştan çıkardılar. Ancak bir kez meclise girip, parlamenter siyasetin icabıyla baş başa kaldıklarında, sendelediler, bölündüler ve sahneden silindiler. Beri yandan, Hollanda’da, 1999’dan itibaren, kent yaşamının kaotik güvensizliğinden bıkan orta sınıfların öncülüğünde “yaşanabilirlik” teması altında işlenen yabancı karşıtlığı, radikal sağın “ırkçı” partilerinden hiç hazzetmeyen “hoşgörülü” kesimlerden kayda değer destek buldu. Özellikle, liberter bir popüler sima olan Pim Fortuyn, çokkültürlülük meselesinde ölçünün kaçırıldığını ve 1990’larda iktidarda bulunan sol-liberal koalisyonun hoşgörü adı altında çoğunluğun hayatî meselelerine ilgisiz kaldığını ileri sürerek siyasete atıldığında, yoğun bir ilgi gördü. 2002 seçimlerinin gündemi, tamamen Fortuyn’un çıkışı etrafında oluştu. Sol partiler, Fortuyn’u örtülü ırkçılıkla suçladılar. Fortuyn, Hollanda demokrasisinin bir *tabusunu* usturupluca devirmeye girişmişti; bu girişim onun hayatına mal oldu. Fortuyn’un seçime dokuz gün kala öldürülmesinin, partisnin rekor düzeyde oy almasında belirleyici olduğu söyleniyor. Ancak yokluğu, partisni lidersiz ve doğrultusuz bıraktı. *Siyasi sermayesi* Fortuyn’un kişiliğinden ibaret olan hareket/parti, izleyen dönemde bölündü ve geriledi.

Notlar

¹ Aktaran Zimmermann, E. (2003:220).

² Nazi partisinin yükselişi ve Hitler diktatörlüğü, bu çalışmanın sınırları dışında kalmaktadır. Bu konuda oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır. Diğer kaynakların yanı sıra, bu dönemin gelişmelerinin ayrıntılı bir özetlemesi için bkz. Eatwell, R. (1996:3-33, 89-154) ve Carsten, F. L. (1982:22-41, 82-160). Nazi ideolojisinin ve rejiminin analizi ve literatür değerlendirmesi için bkz. Carr, W. (1978); Mommsen, H. (1978); Bracher, K. D. (1978). İki savaş arası gelişmelerin genel bir tarih yazımı için bkz. Hobsbawm, E. (1996).

³ İki Almanya, Ekim 1990'da Federal Almanya Cumhuriyeti adıyla tekrar birleşti.

⁴ Batılı işgalcilerin kendi bölgelerinde giriştikleri tasfiye ve yeniden yapılanma sürecinin, 4 D olarak da anılan dört temel ilkesi, nazisizleştirme (*denazify*), ordunun askeri ve siyasi gücünü sınırlama (*demilitarise*), büyük şirket tekellerini kırma (*decartelise*) ve demokratikleştirmeydi (*democratise*). Daha fazlası için bkz. Eatwell, R. (1996:216-220).

⁵ FAC anayasası, işgalcilerin görevlendirdiği eyalet başbakanları tarafından hazırlandı ve eyalet meclislerinden gelen 65 üyeden oluşan bir konsey tarafından kabul edilerek yürürlüğe girdi (Mayıs 1949). Anayasa, işgalcilerin beklentileri doğrultusunda hazırlanmış ve Weimar dönemi istikrarsızlıkları ile Nazi deneyiminin bir benzerinin tekrar yaşanmaması hedefleri öncelikle gözetilmişti. Bkz. Eroğul, C. (2001:207-208).

⁶ Bu araştırmalar, kamuoyu yoklamalarının yanı sıra, bir tür katılımcı fişleme niteliğinde uygulamaları da içeriyordu. Her Alman yurttaşı, özgeçmişini ve siyasi tutumlarını içeren bir form doldurmak zorundaydı. Bu baskıya rağmen, eski rejimi olumlayan tutumların beklenilenin üstünde çıkması, işgalcilerin halkoyuna güvensizliğini pekiştirdi. Araştırma sonuçları, yaklaşık olarak, % 15'lik bir kesimin çekirdek Nazi, % 10'luk bir kesimin çekirdek Nazi karşıtı ve % 15'lik bir kesimin pasif muhalif olduğunu gösteriyordu. Geriye kalan çoğunluk, Nazizmi farklı düzeylerde benimsemekle beraber, temelde rejimi olumlamışlar ve itaat etmişlerdi. 1946'da görüşülenlerin yarısı ırkçı kanaatler belirtirken; 1949'da % 59'luk bir kesim, Nazizmin iyi bir proje olduğunu fakat uygulamada hatalar yapıldığını düşünüyordu; bkz. Eatwell, R. (1996:218).

⁷ Alman anayasal düzeni hakkında bkz. Eroğul, C. (2001:201-244).

⁸ Militan demokrasi anlayışı, siyasi partilerin hukuki rejimi ve parti yasağı konusunda Sağlam, F. (1999:8-12, 40, 44, 48) bir özet sunmaktadır.

⁹ Anayasa Mahkemesi'nin kuruluşu ve yetkileri hakkında bkz. Eroğul, C. (2001:232-235).

¹⁰ Örneğin Von Beyme, K. (1988); Zimmermann, E. ve Saalfeld, T. (1992); Kolinsky, E. (1992).

¹¹ Bu partilerin faaliyet dönemleri şöyledir: DG 1949-65; DRep 1946-50; DRP 1950-65; SRP 1949-52; WAV 1946-53. Aktaran Kolinsky, E. (1992:64).

¹² Bu kararın Türkçe özeti için bkz. Perinçek, D. (1968). 'Federal Almanya'da Neonazi Sosyalist Rayh Partisi'nin (SPR) Yasaklanması' *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* (25) 3-4.

¹³ Partiler Federal Parlamento'nun alt kanadına (Bundestag) üye sokabilmek için, ya ülke genelinde oyların en az % 5'ini almış ya da en az üç milletvekilini doğrudan seçtirmiş olmak zorundalar. Daha fazlası için bkz. Eroğul, C. (2001:236-238)

¹⁴ NPD kurucuları arasında, DRP ve BHE'nin yanı sıra, çeşitli küçük gruplardan isimler bulunuyordu. Partinin omurgasını, Adolf von Thadden etrafındaki DRP'li bir grup oluşturuyordu.

¹⁵ 1967-1969'da 28.000 olan üye sayısı, sürekli bir azalışla, 1979'da 8.000'e, 1994'te 4.500'e düştü. Tek istisnası, 1982'de 5.900'den 1989'da 7.000'e çıktığı dönemdir; aktaran Backer, S. (2000:92).

¹⁶ Alman Yeni Sağı hakkında bkz. Kadioğlu, A. (1997).

¹⁷ Hristiyan Sosyal Birliği (Christlich-Soziale Union; CSU), Hristiyan Demokrat Birliği'nin (Christlich Demokratische Union; CDU) Bavyeralı ortağıdır ve ikisi birlikte (CDU/CSU) Hristiyan Demokratlar olarak anılır. CSU yalnızca Bavyera'da aday gösterir ve CDU bu adayları destekler; bkz. Eroğul, C. (2001:239); Banks, A. S. vd., (2003:419). Ortağına göre daha sağda kabul edilen CSU, radikal sağ eğilimli oyların kazanılmasında önemli pay sahibi olmuştur; bkz. Von Beyme, K. (1988: 15).

¹⁸ Bu seçimlere, Batı Alman partileri tarafından desteklenen listeler ya da paralel partiler katılmıştı.

¹⁹ İçişleri Bakanlığına bağlı Anayasayı Koruma Bürosu, sağ ve sol aşırı grupları izlemekle görevlidir. Her ne kadar, partilerin yasaklanması Federal Anayasa Mahkemesi'nin yetkisinde olsa da, bu büronun yıllık raporlarında 'aşırılık yanlısı (*extremist*)' olarak nitelenen ve takibe alınan partilerin üzerinde belli bir yasal ve siyasal baskı oluşmaktadır.

²⁰ İlginç bir şekilde, DVU'nun bu tarihte Saksonya-Anhalt'ta 40'tan az sayıda üyesi bulunuyordu; bkz. Backes, U. ve Mudde, C. (2000:462).

²¹ Özellikle Doğu kentlerinde meşru otoriteyi aciz bırakan bir terör egemenliği kuran bu grupların etkinlikleri hakkında, yakın tarihli bir özetleme için bkz. Merkl, P. H. (2003b: 35-43). Irkçı tutumların, Eurobarometer 1997 ve 2000 verilerine dayanan bir dökümü için bkz. Westin, C. (2003). 1995-2001 döneminde yabancı karşıtı tutumlar, şiddet ve radikal sağ örgütlenmelerin etrafı bir analizi için bkz. Zimmermann, E. (2003).

²² Özellikle, 'Yoldaşlık' (*Kameradschaften*) adı verilen örgütlenme biçimini not etmek gerekir. Köken itibarıyla resmî ordu terminolojisinden ve asker jargonundan gelen bu terim, 'bizden' olanları kollayan ve olmayanları terörize eden radikal sağ gruplaşmalar tarafından kullanılmaktadır. Yoldaşlık grupları, yerel topluluklarda sosyal hizmetler üstlenmekte; asayiş sağlamakta ve özellikle çocuklar ve gençler için sosyalleşme ortamları organize etmektedir. Daha fazlası için bkz. Zimmermann, E. (2003: 226-229, 245).

²³ 2000 yılında Federal Parlamento, sol koalisyon hükümetinin NPD'nin yasaklanması yolunda bir hükümet girişimine destek verdi. Bazı CDU ve FDP üyeleri, ters sonuç vereceği gerekçesiyle yasaklamaya karşı çıktıysa da, hükümet yasaklama istemiyle Federal Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu; bkz. Banks, A. S. vd., (2003:420).

²⁴ Uzun yıllar süren tartışmadan sonra, Amsterdam Mahkemesi, NVU'nun "suç örgütü" olduğuna hükmetti. Bu hüküm, partinin kapatılmaması, ancak seçimlere katılmaktan men edilmesi sonucunu doğuruyordu. 1979'da, Yüksek Mahkeme, partinin kapatılmadığı sürece işlevlerinden men edilemeyeceği kararını vererek, partinin yeniden seçimlere katılması yolunu açtı; aktaran Mudde, C. ve Van Holsteyn, J. (2000:dipnot 2). Ancak bu karar, bütünüyle gözden düşmüş bulunan NVU'nun dağılmasını engellemeye yetmedi (Lucardie, 1998:113).

²⁵ Medyada, "pembe popülist" olarak anılan Fortuyn, kimliğini açıklamış bir eşcinseldi ve odasının dekorasyonundan otomobil tercihlerine varıncaya kadar özel yaşamı, tarzı ve zevkleri, herkesçe biliniyordu; daha fazlası için bkz. Van Holsteyn, J. M. ve Irwin, G. A. (2003: 45-47).

²⁶ Sıradan bir yurttaş, suikasti üstlenmiş ve motivasyonunun Fortuyn'un çıkışının toplumdaki 'incinebilir gruplara' yönelttiği tehditten duyduğu endişeden kaynaklandığını söylemişti. *NRC Handelsblad*, 25 Kasım 2002'den aktaran Van Holsteyn, J. M. ve Irwin, G. A. (2003: 43).

-
- ²⁷ Bkz. Van Holsteyn, J. M. ve Irwin, G. A. (2003). Anılan makale, Mayıs 2002 seçimlerinde Fortuyn'un merkezi yerini vurgulamaktadır. Yazarlar, LPF oylarının, suikastin öncesinde yapılan kamuoyu yoklamalarında görüldenden çok daha yüksek çıkmasını, öncelikle, suikastin uyandırdığı tepkinin LPF oylarını artırması olarak değerlendirmekteler.
- ²⁸ Daha fazlası için bkz. Betz, H. G. (1994:7) ve Widfeldt, A. (2000).
- ²⁹ Avrupa Irkçılık ve Zenofobi İzleme Merkezi (EUMC) tarafından Eurobarometer'e yaptırılan tarama sonuçlarından aktaran Westin, C. (2003). Araştırma raporu internette görülebilir. url: <http://www.eumc.eu.int>
- ³⁰ Widfeldt'in metninde (2000:496) bu grubun adı "Keep Sweden Swedish" olarak geçiyor. Türkçe'ye "İsveç İsveçli Kalmalı" gibi biçimlerde de çevrilebilecek bu ifadeyi yukardaki şekilde çevirmeyi tercih ettim.
- ³¹ Bkz. SD resmî web sitesi. url: <http://www.sverigedemokraterna.se>
- ³² Wachtmeister, aristokrat bir sanayici ve İsveç sosyal yaşamını hicveden oyunları ile tanınmış bir yazardı. Karlsson, bir kaç kez Eurovision'a katılmıştı ve parti kurulduğunda, bir eğlence parkının sahibiydi. Bkz. Betz, H. G. (1994:7); Widfeldt, A. (2000).
- ³³ Seçim kampanyalarında müzik ve armağanlar İsveç için alışıldık olsa da, NyD kampanyasının özgün yanı, gerçekten eğlenceli ve yüksek tempolu olmasıydı. Teatral gösterileri, ince şakaları, klasik siyaseti ve ciddi ifadeli yozlaşmış siyasetçileri yerden yere vuran acımasız hicivleri ve pop müzikle, karşıtlarını bile eğlendirmeyi başaran bu kampanya, siyasete yabancılaşmış seçmeni çekmekte etkili olmuştu; bkz. Widfeldt, A. (2000:494).
- ³⁴ İsveç'te nüfusun % 90'ı Evanjelik Lutheran Kilise'ye mensuptur. Yakın zamana kadar devlet tarafından desteklenen ve her İsveç yurttaşının doğumla birlikte otomatik olarak kaydolduğu Kilisenin, 2000 yılında yasalaşan bir düzenlemeyle, devletten ayrılması ve demokratik seçimle oluşturulan bir konsey tarafından yönetilmesi kararlaştırıldı. Partiler bu seçimlerde de aday gösterip kampanya yapabiliyor. Örneğin SD, 'teolojik açıdan muhafazakar bir platformla' katıldığı 2001 Kilise seçimlerinde % 0.8 oyla iki sandalye kazandı. Bkz. SD resmî web sitesi. url: <http://www.sverigedemokraterna.se>
- ³⁵ Bkz. Betz, H. G. (2003: 79). Blocher'in *İsviçre ve İkinci Dünya Savaşı: Bir Açıklık Getirme ve İsviçre ve Eizenstat Raporu* adlı yayınlarına internette ulaşılabilir. url: <http://www.cins.ch> Avusturya kısmı için bkz. Luther, K. R. (2003b).
- ³⁶ Yaklaşık % 1'lik bir kesimin konuştuğu Roman dili, 2000 yılında yapılan bir referandum sonucu dördüncü dil olarak tanındı, ancak tam resmi dil statüsü kazanmadı (Banks vd, 2003:1062).
- ³⁷ İsviçre'de yürütme organı, Federal Meclis tarafından seçilen 7 üyeli bir Federal Konsey ve yine Federal Meclis tarafından Federal Konsey üyeleri arasından birer yıllığına seçilen devlet başkanı ve yardımcısından oluşmaktadır; bkz. Banks, A. S. vd., (2003:1063). Bu mevkileri dönüşümlü olarak işgal eden dört büyük partiye *dörtlü kartel* denmektedir.
- ³⁸ İsviçre'de radikal sağ örgütlenmelerin ve yabancı karşıtı hareketlerin tarihsel bir özetlemesi için bkz. Husbands, C. T. (2000:501-508).
- ³⁹ 1964'te kurulan parti, Cenevre kantonunda etkinlik göstermişti. *Uyanıklık ve dikkat, tetikte olma* gibi anlamları olan "Vigilance" sözcüğünü olduğu gibi bırakmayı uygun gördüm.
- ⁴⁰ SVP 1971'de, Demokratik Parti ile Çiftçiler, Esnaf ve Yurttaşlar Partisi'nin birleşmesiyle kurulmuştu.

⁴¹ 2003 seçim sonuçları için bkz. *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>).

⁴² FPS'nin 1995 federal meclis seçim kampanyasında kullandığı sloganlardan biri, 'Kayık Batıyor!' idi. Bu ifade, İkinci Dünya Savaşı'nda Yahudi mültecileri geri çevirirken İsviçre hükümetinin kullandığı metafora gönderme yapıyordu: 'Kayık Dolu!'. Aktaran Gentile, P. ve Kriesi, H. (1998: dipnot 10).

⁴³ 1988-1993 döneminde ortalama her üç haftada bir terör eylemi rapor edilmişti. Bu dönemde İsviçre, Almanya'dan sonra radikal sağ terörün en yaygın olduğu Avrupa ülkesiydi. Aktaran Gentile, P. ve Kriesi, H. (1998: dipnot 8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Giriş

Bu bölümde altı ülke yer alıyor: Avusturya, Belçika, Fransa, İtalya, Norveç ve Danimarka. Bu demokrasilerde, radikal sağ partiler, oldukça güçlü durumda. İlk dört ülkede, Avrupa radikal sağının en tanınmış partileri ve liderleri bulunuyor: Avusturya'da Jörg Haider ve *Özgürlükçü Parti*, Fransa'da Jean-Marie Le Pen ve *Ulusal Cephe*, Belçika'da Filip Dewinter ve *Flaman Blok*, İtalya'da Gianfranco Fini'nin partisi *Ulusal İttifak* ve Umberto Bossi'nin partisi *Kuzey Ligi*. İki İskandinav demokraside, Norveç ve Danimarka'da, görece daha az tanınan ancak oldukça başarılı partiler bulunuyor: Norveç'te Carl I. Hagen ve *İlerleme Partisi*, Danimarka'da Pia Kjaersgaard ve *Halk Partisi*. Aşağıda bu ülkelerde radikal sağın genel gelişimi ve özellikle başarılı partilerinin tarihsel bir betimlemesi sunuluyor.

3.1) AVUSTURYA

Giriş bölümünün başında, yeni bin yıla girilirken FPÖ'nün hükümet ortağı olması meselesinin nasıl bir uluslararası krize dönüştüğünden söz etmiştim. Avusturya, böyle bir ihtimale karşı, başta AB'li ortakları olmak üzere, uluslararası toplum tarafından sertçe uyarılmıştı. Nihayet, bütün önceden açıklanmış muhalefete rağmen, Şubat 2000'de ÖVP-FPÖ kabinesi kurulduğu zaman, içerden ve dışardan sert tepkiler yükselmiş ve Avusturya uluslararası alanda yalnızlığa sürüklenmişti.

2000 yılı sona ererken, bütün bunlardan geriye çok az şey kalmış görünüyordu: Yeni hükümet, beklentilerin ötesinde liberal bir programla yoluna devam ediyordu. AB “yaptırımları” kaldırılmış; uluslararası ilişkiler yeniden normale dönmüştü. Haider, Noel’e doğru Vatikan’ı ziyarette gitti. Beraberinde, St Peter Alanı’na dikilmek üzere 27 metrelik bir Noel çamı getirmişti. Kalabalık bir “antifaşist” protestocu kitle dışarıda kordon altında tutulurken, Papa John Paul II, Haider’i ve hediyesini kabul etti. Mukabele olarak kendisine Papa’nın Dünya Barışı Mesajı’nın bir kopyası verildi. Bu belgede, dünya barışına yönelik tehditler arasında, “ırkçı milliyetçiliğe” de yer veriliyordu.¹ Oysa Haider, yirminci yüzyıl boyunca adı radikal milliyetçilik ve anti-semitizmle birlikte anılmış bir siyasi geleneğin parlayan yıldızıydı.

- o -

Avusturya’da siyasal yaşam, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üç ana kamp (*Lager*)² ekseninde gelişti: Katolik muhafazakarlık, sosyal demokrasi ve seküler-liberal milliyetçilik. Üçüncü kampın milliyetçiliği, Avusturya halkının, ayrı bir ulus değil bir Alman etnik topluluğu (*Volksgemeinschaft*) olduğu ve Alman ulusunun (*kulturation*) siyasi olarak ayrılmış parçalarından biri olduğu fikrine dayanıyordu. Üç kamp arasındaki derin ayrılıklar, 1918 –1938 Birinci Cumhuriyet dönemi boyunca kanlı çatışmalara ve siyasi istikrarsızlığa yol açmıştı (Morrow, 2000: 35-37). 1938’de, halkoylamasıyla Almanya ile birleşmeyi seçen ve Alman işgaline kucak açan Avusturya’da, ilk önce milliyetçi kamp Nazi Partisi (NSDAP) içinde erimiş, daha sonra da geri kalanlar Nazi totaliterizmi içinde kaybolmuştu (Riedlsperger, 1998: 28).

Cumhuriyet, 1945'te Müttefik işgali altında ikinci defa kuruldu ve 1955'te resmen bağımsız oldu. İkinci Cumhuriyet, birincisinin liberal anayasal düzenini ve federal yapısını aynen benimsedi (Banks vd., 2003: 69). Cumhuriyetin ilanından hemen önce, 1945'te, üç "antinazi" parti kurulmuş ve birlikte geçici bir hükümet oluşturmuşlardı: Muhafazakar-Katolik kampın Avusturya Halk Partisi (Österreichische Volkspartei; ÖVP), sosyal demokrat kampın Avusturya Sosyal Demokrat Partisi (Sozialdemokratische Partei Österreichs; SPÖ) ve Avusturya Komünist Partisi (Kommunistische Partei Österreichs; KPÖ). Nazi Partisi'nin yeniden kurulması, faaliyette bulunması yasaklanmıştı³ (Boztepe, 1997:96). Soğuk Savaş'la birlikte Komünist Parti koalisyon dışında kaldı; ÖVP ve SPÖ, bir tür taksim sistemiyle (*Proporz*), nüfuz ve kayırma alanlarını paylaşarak, siyasete ve idareye tamamen hakim oldular.⁴ Bu, üçüncü kampın popüler tabanının diğer kamplara çağırılması ve siyasi elitinin etkili bir biçimde devlet gücünden dışlanması anlamına geliyordu.

İkinci Cumhuriyet tarihinin önemli bir kesiti, üçüncü kampın iktidara ortak olma arayışlarıyla ilgilidir. Avrupa'da "sağ aşırılık" denince ilk akla gelen isimlerden biri olan Jörg Haider ve partisi FPÖ, bu kampın çocuğudur. Ancak *Lager* zihniyetinin aşındığı 1980'lerden itibaren, iktidar mücadelesi farklı bir zemine oturmuştur. Bu mücadelenin seyrini, Luther'in (2003a) yaptığı dönemlemeye paralel alt başlıklar halinde sunuyorum.

3.1.1) Üçüncü Kampın *Getto* Dönemi (1949- 1960)

Müttefiklerin diplomatik bir yeğlemesi ile, faşizmin suç ortağı değil ilk kurbanı olarak tanınan ve bunu savaş sonrası düzenin resmî miti haline getiren Avusturya'nın en temel sorunlarından biri, sayıları 500.000'i aşan eski Nazi Partisi üyelerinin akıbeti idi (Morrow, 2000: 38, 41). Bu sorun, Almanya'ya kıyasla oldukça yüzeysel yürütülen bir *nazisizleştirme* uygulamasının yanı sıra, eski Nazilerin önemli bir kısmının ÖVP ve SPÖ'ye entegre edilmesi ve üçüncü kampın (milliyetçi-liberal) kontrollü bir örgütlenmesi ile halledildi. Bağımsızlar Birliği (Verband der Unabhaengigen; VdU), eski ve yeni Naziler ile az sayıda liberalin öncülüğünde, 1949'da, bu şartlarda kuruldu ve milliyetçi kampın ulusal siyasete sorunsuzca dahil edilmesi işlevini üstlendi (Betz, 1994:11). Öte yandan SPÖ, sağda ikinci bir parti ile ÖVP'nin gücünü azaltmayı hedeflemişti (Boztepe, 1997:97). VdU, sistematik bir ekonomik ve sosyal programdan yoksundu. Gevşekçe tanımlanmış programının temel vurgusu, *Proporz* düzenine ve millileştirme uygulamalarına karşı serbest girişim ve tarafsız yönetim savunusuyla, *nazisizleştirme* sürecinin yaptırımlarına karşı temel hak ve özgürlüklerin savunusu üzerineydi (Morrow, 2000:41-42; Riedlsperger, 1998:28).

Nazisizleştirme karşıtlığıyla milliyetçi kesimin ve *Proporz* ve millileştirme karşıtlığıyla bazı sermaye kesiminin ve liberallerin desteğini kazanan VdU, 1949 seçimlerinde % 11.7 oranında oy alarak, beklenmedik bir şekilde özellikle SPÖ oylarını gerileten bir başarı elde etti. 1953 seçimlerine, çok daha açık Alman milliyetçiliği içeren bir programla katıldı. 1955'te işgal ordularının çekilmesiyle birlikte, üçüncü kamp içinden çok sayıda grup ortaya çıktı.⁵ VdU'nun milliyetçi

kanadının, yükselen milliyetçiliğin seçim partisi olma hedefine yönelmesi, liberal kanadın muhalefetiyle karşılaştı. Milliyetçi grubun parti içi ağırlığının artmasıyla giderek derinleşen ayrılık, 1956 seçimlerinde uğranılan önemli oy kaybının ardından, partinin çözülmesiyle sonuçlandı. Aynı yıl, milliyetçi kanat, eski bir SS subayı olan Anton Reinthaller başkanlığında, Avusturya Özgürlükçü Partisi'ni (Freiheitliche Partei Österreichs; FPÖ) kurdu. FPÖ, VdU'nun programını, milliyetçi öğelere ağırlık vererek aynen benimsedi ve kısa zamanda üçüncü kampın hakim partisi konumuna geldi (Morrow, 2000:42-43).

TABLO 3.1a: FEDERAL PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (AVUSTURYA, 1949-2002)

		'49	'53	'56	'59	'62	'66	'70	'71	'75	'79	'83	'86	'90	'94	'95	'99	'02
VdU	%	11.7	11.0	6.5														
	S	16	14	6														
FPÖ	%				7.7	7.1	5.4	5.5	5.5	5.4	6.6	5.0	9.7	16.6	22.5	21.9	26.9	10.0
	S				8	8	6	5	10	10	11	12	18	33	42	40	52	18

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>), Banks, A. .S. vd. (2003), Morrow, D. (2000).

3.1.2) Normalleşme ve Kabul Görme (1960-1986)

FPÖ, ilk yıllarında, yerleşik partilerce, Nazi çizgisinin devamı olarak gösterildi ve dışlandı. Ülkede iki büyük partili yeni korporatist düzen giderek yerleşmiş ve ekonomik refah yaygınlaşmış durumdaydı. Soğuk Savaş şartlarında, sağ ve sol iki büyük partinin karşılıklı anlaşmaya dayalı siyaseti, bir ulusal konsensüs oluşturmuştu. Bu şartlarda sınırlı bir kesimin desteğini alabilen ve muhalefette kalmaya mahkum olan FPÖ, 1960'tan itibaren siyasi izolasyondan kurtulmanın yollarını aramaya ve sağ bölme siyaseti güden SPÖ ile flörte başladı. FPÖ'nün yeni lideri Friedrich Peter, bir başka eski SS subayı, ekonomik liberalizm savunusunu öne

çıkaran ve milliyetçi öğeleri geri plana çeken bir çizgi değişimiyle belirginleşen *normalleşme* siyasetiyle, ana akım politikaya yöneldi. Bu dönüşüme tepki gösteren kimi milliyetçiler, 1967 yılında, FPÖ'den koparak Norbert Burger başkanlığında Milli Demokratik Parti'yi (Natioanaldemokratische Partei; NDP) ⁶ kurdularsa da FPÖ içindeki milliyetçi kanadı çekmeyi başaramadılar (Morrow, 2000:43-46; Luther, 2000:428).

Normalleşme siyasetinin FPÖ'ye getirisi, 1970'lerden itibaren yerleşik siyaset tarafından *kabul* görmek olurken; maliyeti, anlamlı bir özgünlük sergileyememek ve seçmen desteğinin % 5 civarında sabitlenmesi (bkz. Tablo 3.1a) oldu (Luther, 2000:428-429). Bu dönemde parti içindeki liberal kanadın ağırlığı giderek arttı. Parti, 1979'da sağ liberal bir parti olarak Liberal Enternasyonal'e kabul edildi. Ertesi yıl yapılan kongrede, liberal kanat parti yönetimini ele geçirdi ve Norbert Steger başkan oldu. Yeni yönetim, parti programında, liberal ve milliyetçi öğeler arasında, görece liberal bir denge kurdu. Bunun sonucunda FPÖ, 1983'te SPÖ tarafından koalisyon kurmaya davet edildi (Betz, 1994:12). Bu duruma tepki olarak, 1984'te, Otto Scrinzi önderliğinde bir grup milliyetçi, FPÖ'den ayrılarak Milli Özgürlükçü Aksiyon'u (National-Freiheitliche Aktion; NFA) kurdu; ancak marjinal düzeyde destek bulan bu parti de uzun ömürlü olmadı (Boztepe, 1997:97).

3.1.3) Haider'in Yükselişi ve *Dışlanma: Popülist Protesto* Dönemi (1986-1999)

FPÖ'de liberal kanadın egemen olmasının ve 1983-1986 döneminde SPÖ ile koalisyon hükümetinde yer alarak gittikçe merkeze kaymasının asıl önemli sonucu, partinin yeni çizgisinin tabanda destek görmemesi ve milliyetçi kanadın

hoşnutsuzluklarının sözcülüğünü üstlenen Jörg Haider'in parti içinde yükselmesi oldu (Betz, 1994:12). Eski Nazi Partili ve öteden beri FPÖ'lü bir aile ve sosyal çevre içinde yetişen Haider⁷, 1960'larda girdiği FPÖ içinde hızla yükselerek 25 yaşında milliyetçilerin ağırlıkta olduğu Kärnten eyaleti parti örgütünün sekreteri olmuş; 28 yaşında federal parlamentoya girmişti. 1983 yılında, Haider, Kärnten örgütünün başına geçti ve Steger'e karşı amansız bir muhalefete başladı. Steger'in Haider'i partiden ihraç ile tehdit etmesi ve Haider'in bütün eyalet örgütüyle birlikte FPÖ'den ayrılma tehdidinde bulunmasıyla zirveye ulaşan gerginlik, Eylül 1986'da yapılan parti kongresinde Haider'in başkan seçilmesiyle son buldu (Betz, 1994:12). Kamuoyunda, "aşırı sağcı" ya da daha kötüsü düpedüz "Nazi" olarak bilinen Haider'in FPÖ lideri olması, yerleşik medyada alarmla karşılandı. SPÖ'nün tepkisi ise, koalisyonu bozmak ve erken seçime gitmek oldu (Morrow, 2000: 46-47).

Bu kritik kongreden birkaç ay önce, Haziran 1986 cumhurbaşkanlığı seçim kampanyası, milliyetçi bir partinin yükselmesi için koşulların elverişli olduğunu göstermişti: Seçime bağımsız aday olarak giren ancak ÖVP tarafından desteklenen Kurt Waldheim'ın, gerçek dışı beyanlarda bulunarak, Nazi ordusunda görev yaptığı ve muhtemelen savaş suçu işlediği geçmişini sakladığı ortaya çıktı. Bu olay, "Hitler'in ilk kurbanı Avusturya" mitinin inkar ettiği geçmişin gündeme gelmesi bakımından oldukça önemliydi. Olay, dünya medyasında da geniş yer aldı. Dünya Yahudi Kongresi (World Jewish Congress; WJC), özelde Waldheim'ın genelde Avusturya'nın savaş sicilini gündeme getirirken; ÖVP, Waldheim'a desteğini sürdürdü ve tartışmayı yabancıların iç siyasete karışmalarına karşı bir yurtseverlik meselesine dönüştürdü. Ne antisemitik ne de yurtseverlik karşıtı olarak görülmek

istemeyen SPÖ, net bir taraf olmadı ve kendi adayının pozisyonunu güçlendiren bu durumdan yararlanamadı. Bu dönemde bazı gazetelerde yer bulan antisemitik mesajlar ve Waldheim'ın, yurtseverlik gösterisine dönüşen bir kampanya sonucunda cumhurbaşkanlığına seçilmesi, o güne dek *gettoda* kalan milliyetçi sağın ana akım politikaya girebileceği yolları hazırladı (Morrow, 2000:46-47).

Sosyal demokratlarla koalisyon, FPÖ'nün hem kimliğinin flulaşmasına, hem de önemli oranda destek kaybetmesine yol açmıştı (Riedlsperger, 1998: 29). Ekim 1986'da, kamuoyu yoklamaları, FPÖ'nün % 1'in altında bir desteğe sahip olduğunu gösteriyordu; ancak Haider liderliğinde parti, 11 haftalık yoğun bir seçim kampanyasının sonucunda, ulusal düzeyde % 9.7 oranında oy alarak herkesi şaşırttı (Betz, 1994:12). Bu başarı, büyük oranda, *Proporz* sisteminden ve yerleşik partilerin danışıklı siyasetinden duyulan bıkkınlığın yol açtığı protesto oylarının, başta Haider olmak üzere FPÖ adaylarının kişisel cazibesine yönelmesi ile açıklandı. Gerçekten, sıra dışı renkli kişiliği⁸ ve iletişim yeteneğiyle, son derece dikkat çekici ve medyatik bir politikacı olan Haider, popülerlik bakımından, savaş sonrası dönemin gerçek bir muhalefetten yoksun elit siyasetine alışmış rakipleri karşısında oldukça avantajlıydı. “Halktan kopuk” olarak nitelediği siyaset elitinin karşısında, “halktan biri” olarak oldukça inandırıcıydı (Riedlsperger, 1998:29; Morrow, 2000:47-48).

Haider'in amacı, FPÖ'yü gerçek bir muhalefet ve potansiyel bir iktidar partisine dönüştürmekti. 1980'lerde yaygınlaşan ekonomik ve siyasi hoşnutsuzluklar ve Waldheim kriziyle yükselişe geçen milliyetçi duygular, yerleşik siyasetin dışından gelen bir partinin güç kazanması için elverişli şartları sağlamış görünüyordu. Haider,

öteden beri iktidardan dışlanmış bir kadronun temsilcisi olarak, “kirlenmemiş” bir siyasetçinin vicdan rahatlığıyla, sistem partilerinin yozlaşmış yönetimini eleştiriyor; “kimsenin kaale almadığı sıradan halkın” sözcüsü olarak, korporatist düzene, bürokrasiye ve giderek tıkanan refah sistemine karşı çıkıyordu. Diğer yandan, Nazi ordusunda görev yapmış savaş gazilerinin toplantılarına düzenli olarak katılmak gibi sembolik yollarla, üçüncü kamp milliyetçiliğine göz kırptıyordu. Radikal sağ basında, antiliberal duruşu övgüyle karşılanan Haider, liberal basınla görüşmelerinde, liberal tutumlarının altını çiziyor ve Nazi çizgisiyle arasına mesafe koymaya dikkat ediyordu (Morrow, 2000:49-50).

Herkese göz kırpan tarzının içtenlik içerdiğini söylemek çok zor olsa da, Haider’e büyük başarı getirdiği açıktı. Milliyetçi bileşeniyle üçüncü kampın desteğini kazandıran formülü, popülist bileşeniyle de bütün siyasi kampların ve sosyal tabakaların hayal kırıklığına uğramış mensuplarından oy sağlıyordu. *Proporz* düzeniyle kurulan siyasi-bürokratik karteli ve korporatist düzenin getirdiği emek ve sermaye kartellerinin statik çıkar bloklarını, iktisadi gelişmenin önünde engel olarak gören bir yeni zengin girişimci-sermayedar kesim de Haider’i destekleyenler arasındaydı. Beri taraftan, sansasyonel tarzına yönelik medya ilgisi ve ülkenin en yüksek tirajlı gazetesi *Neue Kronen Zeitung*’un desteği, Haider’i gündelik gerçekliğin eğlenceli bir parçasına dönüştürmekteydi. Haider, zeki, serinkanlı ve alaycıydı; polemiklerden ve gerginlikten besleniyor; *Proporz* koşullarında ölçüsüz bir rahatlık içinde çıkar paylaşımına dalmış yerleşik siyaset sınıfına karşı, *utandırma* silahını ustalıkla kullanıyordu (Morrow, 2000:48-51; Merkl, 2003b:24).

Haider'in çizgisinin getirdiği başarı, seçmen desteğine susamış partinin tamamen liderinin yörüngesine girmesini kolaylaştırdı. Parti içindeki liberaller giderek etkisizleşirken, liderine sadık milliyetçi kanat öne çıktı. Haider'le birlikte, milliyetçi popülizm ve amansız muhalefet partinin yeni stratejisi oldu. FPÖ, 1986-1990 arasında, eyalet seçimlerinde ardarda gelen başarılarla, gündem oluşturan ve siyasete dinamizm katan parti konumuna yükseldi. Kendisini, yıllardır birlikte yöneten yerleşik partiler karşısında tek gerçek alternatif olarak sundu. Rakiplerinin karşılığı çelişkiliydi: SPÖ, eski ortağını ele geçiren “faşist” kadroya karşı, tavizsiz bir sertlikten ve *dışlama* (*Ausgrenzung*) siyasetinden yanaydı. ÖVP ise, *dışlama* ile işbirliği arasında gidip geliyordu. *Dışlama* siyasetinin, Haider'in iddiasını destekleyeceği ve olsa olsa SPÖ'ye yarayacağı açıktı; işbirliği ise, 1989-1991 Kärnten örneğinde olduğu gibi, belki daha avantajlı fakat meşruiyeti bakımından son derece sakıncalıydı.⁹ İki partiyi birleştirense, yeni rakibin her ikisine birden yönelttiği saldırıydı. *Dışlamanın* doğal sonucu, giderek oyları azalan iki partinin kurduğu koalisyon hükümetleri oldu. 1986-1999 dönemi, *büyük koalisyonlarla* (SPÖ-ÖVP) geçti. Bu durum, ‘FPÖ yerleşik partilere karşı’ biçimindeki kutuplaşmanın, temel siyasi çatışma eksenini olduğu izlenimini destekledi. Yerleşik partilerin, yükselen FPÖ karşısında, birbirine sıkıca tutunarak iktidarda kalma mücadelesi veren görünüşleri, tam da Haider'in çizdiği resme uyuyordu. SPÖ, sürekli *Haider karşıtı* politika yaparak, istenmeyen partinin karşısındaki asıl sistem içi güç konumuna yerleşti ve geleneksel rakibi/koalisyon ortağı ÖVP karşısında ağırlığını artırdı. 1990'lara kadar SPÖ'nün seçmen kaybı görece daha azdı. Ancak 1990'larda, FPÖ giderek işçi oylarının hakim partisi olurken, *dışlama* siyaseti

SPÖ'yü gerilemekten kurtaramadı. 1990'larda işçi sınıfı arasında yaygınlaşan yabancı karşıtı tutumlar, politik karşılığını Haider'de buldu (Morrow, 2000:47-51).

1990'ların başında, Doğu Bloku'nun çözülmesi ve *Demir Perde*'nin kalkması, Avrupa'nın doğuya açılan kapısı olan Avusturya'yı mülteci akınıyla tanıştırdı. Paralel olarak, Doğu'nun pazar ekonomisine açılmasıyla birlikte, Batı'dan ve bu arada Avusturya'dan önemli miktarda sermaye Doğu'ya aktı. Bazı endüstriler Doğu Avrupa'ya kaydı. Öteden beri korporatist bir düzen içinde çıkarları temsil edilen Avusturyalı işgücü, uluslararası rekabet koşullarında korporatist mantığının aşındığını ve işsizliğin yaygınlaştığını gördü. Kısaca, eski refah toplumunun güvenli durgunluğu gitti; her gün yeni yabancılar geldi. 1990'lara kadar Avusturya'da etnik dışlayıcı tutumlar arasında antisemitik öğeler ağırlıktaydı. *Misafir işçilere* karşı mesafeli bir soğukluk hakimdi. O dönemde Avusturya, Avrupa'nın en liberal göçmenlik rejimlerinden birine sahipti. 1990'ların başından itibaren, yoğun mülteci akınıyla birlikte, genel bir yabancı karşıtlığı giderek yaygınlaştı. 1997 ve 2000 yılları itibariyle Avusturya, yabancı karşıtı tutumların en yaygın olduğu Avrupa ülkeleri arasındaydı. 2000 verileri, en istenmeyen yabancıların Müslümanlar olduğunu gösteriyordu.¹⁰ 1990'ların başında, küçük eylemci gruplarca gerçekleştirilen ırkçı saldırılar artış gösterdi. Ancak bu gruplar örgütlenme ve etkinlik bakımından marjinal kaldı. Şiddete soğuk duran ama yabancılardan da hazzetmeyen bir çoğunluk, tepkisini seçim sandığında ortaya koyuyordu.(Morrow, 2000: 51-52)

Haider, yaygınlaşan yabancı karşıtı duygulara hitap edecek siyaseti geliştirmekte gecikmedi. Ancak bu konuda bir rakibi vardı: 1990 federal seçimlerinde, ÖVP ve

FPÖ yabancı karşıtlığının bayrağını elde etmek için yarıştılar. ÖVP, sistem içi bir parti olmanın avantajıyla çok daha açık bir dil kullandı.¹¹ Bu durum, FPÖ'nün radikal tutumunu meşrulaştırdı. FPÖ, 1992'de "Önce Avusturya!" sloganıyla imzaya açtığı "Yabancılar Halk Önergesi"yle (*Auslander-Volksbegehren*),¹² yabancı karşıtı siyaseti tekeline almayı başardı. Yabancıların ülkeye girişinin durdurulması ve mevcut yabancıların peyderpey dışarı çıkarılması, radikal sağ hareketlerin öteden beri gündeminde olan bir konuydu. Ancak Haider'in önergesi, klasik radikal sağ seçmenin ötesinde yaygın destek gören ilk girişim oldu. 400.000'den fazla imza toplayan önerge, aynı zamanda sol partiler öncülüğünde bir "antifaşist" cephe oluşmasına yol açtı. Haider'i protesto etmek amacıyla düzenlenen "ışık seli" yürüyüşüne yaklaşık 250.000 kişi katıldı. Ancak bir yandan "antifaşist" protestolara destek veren iktidar, bir yandan da yabancılar rejimini radikal biçimde sertleştirmekten geri durmadı. Haider, üzerinde siyaset yaptığı zemini eritmesi beklenen bu düzenlemeleri, kendi haklılığını gösteren kanıtlar olarak kullanacaktı (Morrow, 2000:52; Riedlsperger, 1998:36; Boztepe, 1997:100-101).

Doğu Bloku'nun dağılması, aynı zamanda, Avusturya'nın, Soğuk Savaş döneminde empoze edilen tarafsız ülke konumunu değiştirmesine imkan vermişti. 1989'da yapılan Avrupa Topluluğu'na üyelik başvurusundan itibaren, Avrupa'yla bütünleşme konusu gündeme geldi. Üçüncü kamp, bütünleşme fikrine, Alman birliği ideali dolayımında sıcak bakıyordu. Ancak toplumun önemli bir kesimi, 1992'den itibaren sınırları belirsiz bir siyasi entegrasyon projesine dönüşen Avrupa Birliği'ne (AB) üyeliğin getireceği sonuçlar konusunda endişeliydi. 1993'te Haider, ani bir değişikliğe giderek, birlik karşıtı bir tutum benimsedi ve AB karşıtı kesimlerin

sözcülüğünü üstlendi. 1995'te, AB ile üyelik antlaşması halkoyuna sunulduğunda, bütün partiler kabul yanlısıydı. FPÖ, ret oyu verilmesi yönünde kampanya yaptı. Halk oylamasında çoğunluk kabul oyu verdiyse de, FPÖ, % 33.4'lük bir oy oranına tekabül eden red cephesinin tek partisi olarak öne çıktı (Morrow, 2000:53-54).

Haider, AB konusunda tutum değişikliğine paralel olarak, Alman milliyetçiliği yerine Avusturya yurtseverliği tartışması başlattı. Alman ilhakından sonra, 1945'te, ayrı bir ulus devlet olarak yeniden kurulan İkinci Cumhuriyet Avusturyasında, etnik milliyetçilik her zaman şüpheyile karşılanmıştı. Pan-Cermen milliyetçiler için bile yalnızca bir temenniden ibaret olan birlik fikrinin, 1990'larda, seçmen desteği konusunda bir yararı olmadığı açıktı. Oysa Waldheim krizi, yurtseverlik temasının tüm toplum kesimlerine ulaşan bir etkisi ve rakiplerin elini bağlayan bir gücü olduğunu göstermişti. Esasen İkinci Cumhuriyet'in temel vurgusu da, ister istemez, ulus değil yurt üstüneydi. Haider'in 1995'te tartışmaya sunduğu metinlerde, *Volksgemeinschaft* gibi Alman milliyetçiliğinin anahtar terimleri yer almazken; "yurt" (*Heimat*), milliyetçi duygularla yüceltilen merkezî kavram olarak yerleştirilmişti (Morrow, 2000:54; Riedlsperger, 1998:31). 1997 itibariyle yeni çizgi tamamen benimsenmiş görünüyordu. Haider, AB üyeliğinin ve "aşırı yabancılaşma"nın (*Überfremdung*) tehlikeli sonuçlarına karşı ulusal çıkarları savunan bir yurtsever rolünü üstlendi (Boztepe, 1997:101; Morrow, 2000:54)

FPÖ'nün, "Önce Avusturya!" girişiminden itibaren yabancı karşıtlığının siyasi temsilcisi haline gelmesi, liberal kanadı huzursuz etmişti. Gerginlik, AB konusundaki ani tutum değişikliğiyle had safhaya ulaştı. Liberal kanat partiden

ayrılarak 1993'te, Heide Schmidt liderliğinde Liberal Forum'u (Liberales Forum; LiF) kurdu¹³ ve Liberal Enternasyonal'de FPÖ'nün yerini aldı (Morrow, 2000:53).

Liberallerce terk edilmek, FPÖ'nün dışlanmışlığını ve yalnızlığını pekiştirdi; ancak seçmen desteği bakımından bir kayıp getirmedi. 1990'larda, ulusal çıkarların tek savunucusu, gerçek yurtseverliğin temsilcisi ve sıradan insanların sözcüsü pozisyonu, FPÖ'ye giderek artan bir seçmen desteği kazandırdı. FPÖ kampanyalarının odağında, işsizlik, kamu parasının çarçur edilmesi, çığrından çıkmış kayırmacılık ve yolsuzluk skandalları gibi temalar bulunuyordu. Bununla birlikte, "Önce Avusturya!" sloganıyla, kamu kaynaklarının tahsisinde ve özellikle refah hizmetlerinden yararlanmada yabancılara karşı yerlilerin kollanmasını savunuyor; geniş bir özelleştirme vergilerde indirim ve deregülasyon talep ediyordu. Popülist tarzıyla işçi sınıfı oylarının neredeyse yarısını alarak (bkz. Tablo 3.1b) SPÖ'ye büyük kayıplar verdirirken; "İslam'ın, hedonist tüketimin, vahşi kapitalizmin, yarı-dinî gizli grupların ve nihilizmin" yol açtığı sorunlara karşı Katolik değerleri savunarak¹⁴ ÖVP seçmenine kur yapıyordu (Riedlsperger, 1998:31-34).

Haider, kazandıran formülü bulmuştu; 1990'larda başarı grafiği giderek yükseldi (bkz. Tablo 3.1a). *Dışlama* siyaseti aksi sonuç vermiş ve Haider muhalefet tekeli kurmuştu. Ardarda gelen seçim başarılarını haklılığının ispatı olarak sunan Haider'in muhalefeti, dışlandıkça hırçınlaşmıştı. Buna mukabil SPÖ, *dışlama* ve *şeytanileştirme* siyasetini sertleştirirken; ÖVP lideri Schüssel, "iyi Haider" rolüne soyunmuş ve sistem içi konumunun elverdiği ölçüde, yabancı karşıtı milliyetçilik davası güder olmuştu (Riedlsperger, 1998:34). Ancak her iki parti de gerilemekten

kurtulamadı. 1990'lar biterken FPÖ oyları yerleşik partilere yetişmek üzereydi. Haider'in, başlangıçta istihza ile karşılanan "başbakan olma" iddiası, artık kimseye gülünç gelmiyordu (Morrow, 2000:54). Mart 1999'da, Kärnten eyalet seçimlerinde, FPÖ % 42 gibi rekor bir düzeyde oy aldı. Haider, eyalet parlamentosu tarafından valiliğe seçildi ve 1991'de istifa etmek zorunda kaldığı bu makama (bkz. dipnot 10), zaferle geri döndü. Yeni vali, her zamanki başbakanlık iddiasını yeniden hatırlattı. Bu ihtimal, Ekim 1999'da yapılacak ulusal meclis seçimlerinin gündeminin odağına yerleşti.

Kampanya döneminde, SPÖ, her zamanki *Haider karşıtı* kartını oynuyor; FPÖ ile asla koalisyon kurmayacaklarını ve ÖVP ile ortaklığı sürdürmek niyetinde olduklarını açıklıyordu. Ancak geleneksel rakip/ortağın tavrı endişe vericiydi: Schüssel, kendisini bu konuda sınırlamazken, üçüncü oldukları takdirde muhalefette kalma sözü veriyordu. SPÖ kökenli devlet başkanı Thomas Klestil ise FPÖ'nün hükümete girmesi fikrine öteden beri karşıydı. Ulusal ve uluslararası medya, FPÖ'nün hükümete girmesi ihtimalini Avusturya ve hatta Avrupa demokrasisi açısından bir felaket olarak işlemekteydi. Sandıklar açıldı ve korkulan oldu: SPÖ % 33.2'lik oy oranıyla birinci olurken; FPÖ oyların % 26.9'unu alarak ikinci ve ondan bir kaç yüz oy daha az alan ÖVP üçüncü sıralara yerleştiler (Müller, 2000).

3.1.4) *Hükümet Sorumluluğu ve Belirsizlik (2000'den Sonra)*

Seçimin ardından, Başkan Klestil, SPÖ lideri Viktor Klima'yı hükümeti kurmakla görevlendirdi ve Schüssel'e vermiş olduğu söze rağmen eski ortağıyla masaya oturma çağrısı yaptı. Ancak SPÖ ile ÖVP arasında aylarca süren koalisyon

pazarlıklarından sonuç alınamadı. Aralık 1999'da AB ülkeleri, FPÖ'nün hükümette yer alması durumunda caydırıcı yaptırımlara başvuracaklarını açıkladılar. Gergin bekleyiş uzadı. SPÖ'nün azınlık hükümeti girişimi de sonuç vermeyince, Klima, Ocak sonunda hükümet kurma görevini iade etti. Bu durumda teknik olarak geriye kalan tek ihtimal gerçekleşti: Schüssel, Haider'le anlaşma sağladı ve Şubat 2000'de, Schüssel başkanlığında bir koalisyon hükümeti kuruldu (Müller, 2000).

ÖVP ile eşit ortak olarak hükümet kurmak, *dışlanmanın* fiilen sona ermesi anlamına geliyordu. Tam da bu nedenle, yukarıda bahsettiğim kriz patlak verdi. Haider'in FPÖ liderliğinden istifa etmesi ve yerine Susanne Riess-Passer'in geçmesi tepkileri yatıştırmadı. Bu kez dış baskı ve iç tepki, Waldheim krizindekinden çok daha sertti. AB "yaptırımları" aylarca devam etti.¹⁵ Haider, yalnızca Avusturya *müesses nizamına* değil, dünya sistemine karşı tek başına görünüyordu. Ancak tepkinin sertliği ve *Haider karşıtı* cephenin genişliği, Schüssel hükümetinin, hatırı sayılır bir yurtseverlik rüzgarını arkasına alarak yola devam etmesini sağladı. Eylül başında, AB yaptırımları "aksi sonuç verdiği" gerekçesiyle kaldırıldı. 2000 yılı sonunda, uluslararası ilişkiler normale dönmüş bulunuyordu (Luther, 2003b:2-6).

FPÖ için asıl sınav, hükümetin zorunlu gündeminin popülist çizgiye halel getirilmeden yürütülmesiydi. Parti, bu sınavda oldukça başarısız bir performans sergiledi. Hükümet icraatı, bütçe açığının kapatılması gibi siyaset üstü önceliklere göre yürütülmek zorundaydı.¹⁶ Vergi artırımı ve kemer sıkma politikalarının, toplumda hoşnutsuzluklara yol açması kaçınılmaz görünüyordu. Yıllarca, "Viyana ve Brüksel bürokratlarına" karşı "küçük adam"ı savunmuş bir partinin, hükümete

geldiğinde, AB tarafından empoze edilen bir ekonomi-maliye politikasını tartışmaksızın onaylamasının izahı kolay değildi. Bu durum, parti tabanında huzursuzluğa yol açtı. 2000 ve 2001 yılları eyalet seçimlerinde parti, önemli kayıplara uğradı (Luther, 2003a:198-201).

Haider, Şubat 2000’de başkanlıktan istifa etmesine rağmen fiilî liderliğini sürdürmüş ve Ağustos ayında yapılan kongrede alkışlar arasında başkanlık makamına dönmüştü (Merkel, 2003b:26). Hükümetin icraatının halk arasında ve parti tabanında yarattığı hoşnutsuzluk, parti örgütünün çatlamasına yol açtı: Hükümetteki partiyle tabandaki parti karşı karşıya geldi. Haider, iç muhalefet rolünü üstlenerek tabanın desteğini elinde tutmaya çalıştı. Bu durum, hükümetteki partinin durumunu güçleştirdi. Eyalet seçimlerinde alınan kötü sonuçlar karşılıklı suçlamalara yol açtı ve gerilimi tırmandırdı. Eylül 2002’de Riess-Passer parti başkanlığından ve başbakan yardımcılığından istifa etti. Schüssel koalisyonu bozdu ve erken seçime gidildi. Kasım ayında yapılan seçimlerde FPÖ % 10.0 oranında oy alabildi. Eski FPÖ seçmeninin önemli bir kısmı, ÖVP’ye kaymış, ÖVP 15.4 puanlık bir artışla tarihinin en yüksek oy oranını yakalamıştı: % 42.3. Seçimin ardından yeni bir ÖVP-FPÖ hükümeti kuruldu (Luther, 2003a: 214-216).

Ulusal düzeyde FPÖ oylarının gerilemesi, Schüssel’in iddasını haklı çıkarır görünmekteydi: Schüssel, işbirliğinin dışlamadan daha iyi sonuç verecek bir strateji olduğunu, hükümet sorumluluğunun FPÖ’yü ehlileştirceğini iddia edegelmişti. Ona göre, FPÖ ile koalisyon, SPÖ’nün ileri sürdüğü gibi tehlikeli bir çıkarıcılık değil; demokratik düzene istikrar kazandıracak bir hizmet, kendi deyimiyle “canavar

avcılığı” idi. Mart 2004’e kadar bütün gelişmeler bu tezi destekliyordu. Ancak FPÖ’nün Kärntern eyalet seçimlerinde rekor düzeyde (% 42.4) oy alarak birinciliğe yerleşmesi ve Haider’in yeniden valiliğe seçilmesi, Schüssel cephesini hayal kırıklığına uğratmış olmalı.¹⁷

- o -

Tablo 3.1b’de görüldüğü gibi, FPÖ, 1986-1999 döneminde bütün yaş, meslek ve cinsiyet gruplarında oy oranını artırdı. 1986’da, erkeklerin, 45 altı yaş grubunun, beyaz yakalı ve mavi yakalı nitelikli işçilerle kendi işinde çalışanların, ülke ortalamasının üzerinde bir oranda FPÖ’ye oy verdikleri görülmektedir. Kadınlardan, 45 üstü yaş grubundan, çiftçilerden, emeklilerden ve niteliksiz mavi yakalı işçilerden gelen oylarsa, genel ortalamanın altında. Bu durum, 1999 itibariyle pek değişmemiş görünmektedir. 1999’da dikkat çeken, mavi yakalı işçi oyları genel ortalamanın çok üzerindeyken, beyaz yakalı işçilerden gelen desteğin ortalamanın altına düşmüş olmasıdır. FPÖ oyları, 1986-1999 döneminde, erkekler, 45 altı yaş grubu ve mavi yakalı işçiler arasında ortalamanın üzerinde bir artış gösterirken; kadınlar, 45 üstü yaş grubu, çiftçiler ve beyaz yakalı işçiler arasında ortalamanın altında artmıştır. Erkekler arasında, işsizlerin çalışanlara göre daha büyük oranda FPÖ’ye oy verdikleri ve oy oranındaki artışın işsizler arasında çalışanlara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Kadınlar arasında, 1986’da, işsizler çalışanlara göre daha büyük oranda oy verirken, 1999’da her iki grup aynı düzeye gelmiştir. Emekli kadınlar, FPÖ’ye oy verme oranının en düşük olduğu gruplar arasında görünmektedir.

TABLO 3.1b: SOSYAL GRUPLARDA FPÖ'YE OY VERME ORANLARI (1986-1999)

		1986 (%)	1999 (%)	Değişim (%)
Genel		10	27	+17
Cinsiyet grupları	Erkek	12	32	+20
	Çalışan	13	33	+20
	İşsiz	11	34	+23
	Emekli	-	28	-
	Kadın	7	21	+14
	Çalışan	7	22	+15
	İşsiz	8	22	+14
	Emekli	5	19	+14
Yaş Grupları	18-29	12	35	+23
	30-44	11	29	+18
	45-59	6	21	+15
	60-69	8	21	+13
	70+	9	25	+16
Meslek Grupları	Kendi işi/profesyonel	15	33	+18
	Çiftçi	5	10	+5
	Kamu görevlisi	9	20	+11
	Beyaz yakalı işçi	13	22	+9
	Mavi yakalı işçi nitelikli	11	48	+37
	Mavi yakalı işçi niteliksiz	8	45	+37
	Ev kadını	8	25	+17
	Emekli	7	24	+17
	Yetişkin eğitiminde	9	23	+14

Kaynak: Fessel+Gfk tarama verilerinden adapte eden Luther, K. R. (2003a: 195)

FPÖ'nün örgüt yapısı, diğer Avusturya partilerinden bazı farklılıklar göstermektedir. Büyük partilerin üye tabanının önemli bir kısmı sendika vb. örgütler aracılığıyla dolaylı yoldan üyelikle gelirken; FPÖ yalnızca doğrudan-gönüllü yoldan üye kaydetmektedir ve 2000 itibarıyla 51.000 civarında olan üyelerin seçmen tabanına oranı görece düşüktür. Diğer bir farklılık, FPÖ eyalet ve yerel düzey örgütünün belirli bir derecede özerk olmasıdır. Bu durum, yerel düzeyde farklılaşmalara yol açabilmektedir. Eyalet ve merkez örgütlerinin delegelerinden oluşan kongre, başkanı ve yardımcısını seçmektedir. Yerel örgüte göreli bir özerklik tanıyan bu yapı içinde yükselerek liderliğe gelen Haider'in, parti örgütünü Amerikan partilerine benzeyen

ve tek amacı seçim kazanmak olan bir makineye dönüştürmek üzere yaptığı bir dizi değişiklik, yerel özerkliği daha da artırdı. Ancak Haider, karizmatik otoritesiyle parti içinde son sözü söyleme gücünü korudu (Riedlsperger, 1998:30-31; Luther, 2003a: 201-212).

- o -

Luther (2003a) FPÖ'nün 50 yılı aşkın geçmişini beş ana döneme ayırır: 1960'a kadar süren *getto* döneminde üçüncü *Lager*' in partisi olarak muhalefete mahkum olan parti, 1960'lardaki *normalleşme* dönemi boyunca yerleşik partiler ve özellikle SPÖ için kabul edilebilir bir koalisyon ortağı olabilmenin yollarını aradı. Radikal kanat, daha çok vitrinde kalan bu değişikliğe pragmatik nedenlerle hoşgörü gösterdi. 1970'lerin sonunda gelen *kabul* dönemi, 1983'te hükümete ortak olmasını getirdi, ancak seçmen desteğinde yaşanan düşüş, radikal kanadın hoşgörüsünü sona erdirdi. 1986'da radikal kanadın desteğini alan Haider'in liderliğinde *popülist protesto* dönemine giren parti, geleneksel seçmen kümelenmesinin ve *Lager* zihniyetinin aşıldığı bu dönemde, toplumun her kesiminden hoşnutsuzların oylarını topladı. Karizmatik lideriyle neredeyse özdeşleşen parti, hızla yükselen oy oranıyla ana akım politikayı zorlamaya başladı. Ulusal mecliste, eyalet meclislerinde ve Avrupa Parlamentosu'nda sandalyeleri artarken; yerel ve eyalet düzeyinde yürütme makamlarını elde etti. 1999'da federal düzeyde ikinci büyük parti konumuna geldiğinde, federal hükümete girdi. Böylelikle başlayan *hükümet sorumluluğu* döneminde, popülist siyaset tarzıyla hükümet olmanın zorunlulukları arasındaki çelişki, partiyi iç çekişmelere ve oy kaybına sürükledi.

Görünüşe göre, hükümet sorumluluğu, Haider popülizminin temellerini eritmekte etkili oldu. Ancak son gelişmeler, bu konuda kesin bir yargıya varmak için henüz erken olduğunu gösterdi.

3.2) BELÇİKA

Belçika demokrasisi, meşruti ve parlamenter geleneğe dayalı liberal bir düzendir. 20. yy boyunca siyasi saflaşma, üç ana kamp etrafında oluşmuştur: Katolik sağ, sosyalist sol ve seküler liberal merkez. Flamanca, Fransızca ve Almanca konuşan toplulukların¹⁸ yaşadığı ülkede, etnik ve bölgesel kimlikler, andığım siyasal kümelenmeleri kesen ayrı bir bölünme hattı oluşturmaktadır (Banks vd., 2003: 102).

Belçika'nın kuruluşundan (1831) itibaren, Valunlar (Fransızca konuşan) ekonomik, kültürel ve siyasal bakımdan baskın topluluk olmuştur. Resmi dil Fransızca'ydı ve Valunlar sivil ve askeri bürokraside özellikle üst mevkileri işgal ediyorlardı. İki savaş arasında, Flaman milliyetçiliği güden güçlü hareketler ortaya çıktı. Ancak *Flaman davası*, milliyetçi hareketin tekelinde değildi; soldan sağa bütün gruplar, tâbî konumdan kurtulma ve *haklarını* elde etme mücadelesine destek veriyordu. 1945'ten sonra güç dengesi Flamanlar lehine değişmeye başladı: Flaman bölgeleri, hızla endüstrileşir ve gelişirken; Valun bölgeleri görece geri kaldı. Aynı dönemde Flaman nüfusun ağırlığı arttı ve Flaman topluluğu, kültürel ve siyasi haklar mücadelesinde kazanımlar sağladı (Husbands, 1992b: 131, 135). Etnik/bölgesel gerilim, 1977'den itibaren anayasal düzeyde çözüm arayışlarına konu oldu. 1993 anayasa değişiklikleri ile hayata geçirilen federal modelde, ülke, büyük ölçüde etnik temele göre üç federe bölgeye ayrıldı: Flaman bölgesi Flanders, Valun bölgesi Valunya ve her iki dilin konuşulduğu Brüksel. Ayrıca, dil temeline göre üç ayrı kültürel topluluk kabul

edilerek, herbirisi için seçimle oluşturulacak kültürel meclisler kuruldu (Banks vd., 2003:103).

- o -

Etnik/dilsel bölünme ve mücadele, başka bir çok konuda olduğu gibi, sağ radikalizmin gelişiminde de belirleyici oldu. Ülkede, Flaman ve Valun milliyetçiliklerinden beslenen iki ayrı gelenek oluştu; ancak büyük ölçüde paralel gelişme gösterdiler: İki tarafta da, iki savaş arası dönemde faşist karakterde partiler ve hareketler ortaya çıktı; bu hareketler Alman işgali sırasında Nazilerle işbirliği yaptılar.¹⁹ Savaşın ardından ele geçirilen işbirlikçiler ağır biçimde cezalandırıldı²⁰ ve sağ radikalizm bir süre yeraltında kaldı (Husbands, 1992b: 128-132).

1949'da Flamanların kendi kaderini tayin hakkını savunan bir parti, Flaman Temerküzü (Vlaams Concentratie; VC) kurulduğunda, bir çok radikal sağcı bu partide toplandı. VC, dönemin siyasi iklimine uygun olarak, antikomünist bir çizgideydi ve savaş öncesine referans vermiyordu. Ancak işbirlikçiler için genel af gibi talepleri, faşistlikle suçlanmasını kolaylaştırdı ve bazı toplantılarına sol eylemciler tarafından saldırıda bulunuldu. VC, "güvenlik sağlamak" amacıyla Flaman Militan Düzeni (Vlaams Militantordre; VMO) örgütünü kurdu. VMO, sonradan siyasete atılacak bir çok radikal sağcının kariyerinde ilk adım oldu. VC, 1954'te Halk Birliği (Volksunie; VU) adını alarak, daha ılımlı bir tarzla bütün sınıflardan oy kazanma hedefine yöneldi. Bu süreç VMO'nun giderek bağlam dışı kalmasına yol açtı. 1963'te iki grubun yolları resmen ayrıldı. İzleyen dönemde VMO

sola karşı propaganda ve şiddet eylemlerine yoğunlaştı. 1970'lerde, ekonomik krizle beraber gündeme gelen göçmen işçi tartışmasına paralel olarak, ırkçı yürüyüşler düzenledi; VMO militanları ırkçı saldırılarda yer aldılar. Adının değişmesi, lağvedilme-tekrar kurulma gibi aşamalar geçiren ve çok sayıda küçük örgüte uç veren VMO, özel bir milis örgütü olduğu gerekçesiyle 1984'te kapatıldı²¹ (Husbands, 1992b:131, 128).

Valun tarafında sağ radikalizm, 1960'lardan itibaren, paramiliter hareketler, entelektüel çalışma grupları ve başarısız seçim partileri biçiminde tekrar sahneye çıktı. 1960'ta Belçika'nın sömürgeci rolünü yitirmesi karşısında, Kongo'dan dönen milliyetçiler önderliğinde kurulan Medeni Eylem Hareketi (Mouvement d'Action Civique; MAC); ya da Belçikalı Ulusal Parti (Parti National Belge; PNB) gibi girişimler marjinal ve kısa ömürlü oldu. 1970'lerin sonunda ırkçı şiddet eylemleriyle ünlenen Gençlik Cephesi (Front Jeunesse; FJ), 1981'de paramiliter bir örgüt olduğu gerekçesiyle kapatıldı (Husbands, 1992b:128).

VMO ve FJ'nin kapatılmaları, çok sayıda küçük grubun ortaya çıkmasına yol açtı. Bu gruplar, 1980'lerden itibaren yaygınlaşan ırkçı şiddet eylemlerini gerçekleştirdiler. 1990'larda radikal sağ alt kültür, ulusal ve uluslararası düzeyde bağlantılı özerk küçük gruplaşmalardan oluşan bir ağ biçimini aldı.

Öte yandan, yabancı karşıtı tutumlar, 1980'lerden itibaren yaygınlaştı. Her iki gelenek de, 1980'lerde radikal milliyetçi-göçmen karşıtı partilere uç verdi. Flaman partisi, 1980'lerden itibaren istikrarlı biçimde yükselirken, Valun partisi görece cılız

kaldı. Seçim sistemi nedeniyle yalnızca Brüksel bölgesinde karşı karşıya gelen bu partiler,²² farklı etnik topluluklara hitap ettiklerinden, aralarında bir rekabet ilişkisi bulunmamaktadır.

3.2.1) Valun Radikal Sağı ve *Front National Belgique*²³

Valun radikal sağ geleneği, Fransız geleneğinden doğrudan etkilenmiş ve her dönemde paralel örgütler kurulmuştur. 1960 sonrasında, Fransız radikal sağına paralel çok sayıda grup ve küçük parti çıkaran Valun radikal sağı, uzunca bir müddet güçlü bir örgütlenme sağlayamadı (Husbands, 1992b:130-131, 132-133).

1980'lerin başında, Fransız FN'nin de desteğiyle, bazı yerel politikacılar göçmenlik karşıtı siyaseti güdecek bir Valun partisi kurmaya giriştilerse de sonuç alamadılar. 1984 sonunda, Daniel Féret, çeşitli radikal sağ gruplardan isimleri bir araya getiren Ulusal Cephe'yi (Front Natonal; FNb) kurdu. Kendisini, antikomünist, antisosyalist, göçmen karşıtı ve "liberallerin ödlekliliğine" karşı bir parti olarak tanımlayan FNb, 1990'lara kadar Valunya'dan daha çok Brüksel'de Valun topluluğu arasında destek buldu ve çok az gelişme gösterdi. 1991'de % 1.7'lik oy oranıyla ulusal meclise girdi (Husbands, 1992b:133-34). Tablo 3.2-A'da görüldüğü gibi, ulusal düzeyde oy oranları oldukça düşük olmasına rağmen 1991'den beri parlamentoda temsil edilmektedir. FNb, Valunya ve Brüksel'de, bölge meclislerinde ve bazı yerel meclislerde yer almaktadır. Brüksel bölge seçimlerinde oy oranı düşerken, Valunya'da son seçimlerde oy oranını ikiye katlayarak dört sandalye kazanmıştır (bkz Tablo 3.2-B).

Gerçek bir programdan ve örgütten yoksun olan FNb, Daniel Féret başkanlığında (Banks vd., 2003:106) küçük bir ekibin yönetiminde, birbirinden çok farklı kişileri seçim dönemlerinde geçici olarak biraraya toplayan bir yapı görünümündedir (Swyngedouw, 1998:59). Valun milliyetçiliğinin meselelerinin yerleşik Valun partileri, özellikle sosyal demokratlar, tarafından etkin bir biçimde savunulması, FNb'nin bu alanda öne çıkma şansını azaltırken; Valun bölgesindeki yabancı nüfusun görece daha eski bir tarihten itibaren yerleşmiş ve toplulukla iyi kaynaşmış olması, yabancı karşıtı söyleminin cazibesini sınırlamaktadır (Swyngedouw, 1998:73).

TABLO 3.2: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (BELÇİKA, 1981-2003)

A- FEDERAL PARLAMENTO

		1981	1985	1987	1991	1995	1999	2003
VB	%	1.1	1.4	1.9	6.6	7.8	9.9	11.7
	S	1	1	2	12	11	15	18
FNb	%			0.1	1.1	2.3	1.5	2.0
	S			-	1	2	1	1

B- BÖLGE PARLAMENTOLARI

		Flanders	1995	1999	Brüksel	1989	1995	1999	Valunya	1995	1999	2004
VB	%		12.3	15.5		2.1	3.0	4.5				
	S		15	20		1	2	4				
FNb	%					3.3	7.5	2.6		5.2	4.0	8.1
	S					2	6	2		2	1	4

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>)

3.2.2) Flaman Milliyetçiliği ve *Vlaams Blok*

1954'te, federalizmi savunan Flaman milliyetçisi Halk Birliği (Volksunie; VU) kurulduğunda (bkz. yukarı), birçok radikal sağcı bu partinin saflarına katıldılar, ancak parti içinde azınlıkta kaldılar. 1977'de VU'nun federalizm düşüncesinden

tavizler vermesi üzerine partiden kopan Flaman milliyetçisi gruplar, Brüksel’de Flaman Halk Partisi’ni (Vlaamse Volkspartij; VV) ve Antwerp’te Flaman Ulusal Partisi’ni (Vlaams-Nationale Partij; VNP) kurdular. Bu iki parti, 1978 parlamento seçimlerine, birlikte, Flaman Bloku (Vlaams Blok; VB) adı altında katıldılar. Bu birliktelik 1979’da VB adı altında ve Karel Dillen başkanlığında tek bir partiye dönüştü. Antwerpli bir muhasebeci olan Dillen, başlangıçta VU içinde yer alan ve daha sonra ondan kopan radikal sağcılarının önde gelenlerinden biriydi. Savaş sonrası bütün radikal sağ gruplarla bağlantıları olan tanınmış bir isimdi (Husbands, 1992b:135; Swyngedouw, 1998: 60-61).

1978-1988 döneminde, VB’ye destek veren gruplar, VU’nun milliyetçi sağ kanadı ve bazı VMO sempatanlarıydı. Bu dönemde, bütün ulusal seçimlere katılan ancak % 2’den fazla oy alamayan partinin asıl başarısı, ülkenin ikinci büyük ve Flanders’in en büyük şehri olan Antwerp’te²⁴ giderek yaygınlaşan bir örgütlenme ve seçim desteği sağlamış olmasıydı. Antwerp’te, 1980’lerde, bütün yerel seçimlerde şehir konseyine girmeyi başaran VB, 1988 belediye seçimlerinde % 17.7 oy aldı (Betz, 1994:20-21).

VB, asıl çıkışını 1989 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde, Antwerp’te % 20.8 ve Flanders genelinde % 6.6 oy alarak gerçekleştirdi. Böylece, Karel Dillen Avrupa Parlamentosu’na girdi ve Fransız FN ve Alman REP milletvekilleriyle beraber Avrupa Sağ grubunu oluşturdu. 1991 ulusal meclis seçimlerinde, ülke genelinde % 6.6, Flanders’te % 10.3 ve Antwerp’te % 25.1 oy oranlarıyla, VB, hem yerleşik partileri önemli ölçüde geriletti, hem de VU’yu epeyce geride bırakarak Flaman radikal sağının egemen partisi haline geldi (Betz, 1994:20-21).

VB'nin yükselişinin asıl mimarı, çeşitli radikal sağ gruplarda aktif görevler almış Filip Dewinter oldu. 24 yaşında ulusal meclise girerek ülkenin en genç milletvekili olan ve Le Pen'e hayranlığını sık sık dile getiren Dewinter, partiyi gençleştirdi ve programını geleneksel bölgeci Flaman milliyetçiliğinden uzaklaştırıp, göçmen sorununa odaklanan yabancı karşıtı ve popülist bir milliyetçiliğe yaklaştırdı (Betz, 1994: 20-21).

1980'lerin başında, Le Pen'in yabancı karşıtlığı kartını oynayarak Fransız siyasetinde yükseldiği görülünce, VB kadrosu, etnik bölgeciliğin yanında göçmen karşıtı temaları da işlemeye başladı. Savaş sonrası ekonomik gelişme döneminde oluşan istihdam açığı, Türk, Faslı ve Afrikalı göçmen işçilerle kapatılmıştı. 1973'te, misafir işçi alımı durduruldu ve göçmenlik rejimi sıkılaştırıldı. 1970'lerin ve 1980'lerin siyasi ikliminde, etnik talepler ve federalizm tartışmaları baskındı. Ancak 1980'lerde belirginleşen bir sosyo-ekonomik değişim, *postendüstriyelleşme*, emekçi sınıflar arasında güvensizlik ve kötümserlik duygularının yaygınlaşmasını beraberinde getirmişti. Dewinter, benzer şartlara sahip diğer ülkelerde başarı getiren göçmen karşıtlığını, VB'nin dayanışmacı otoriter milliyetçi ideolojisine eklemlenmekte güçlük çekmedi. 1980'lerin sonunda, emekçi sınıfların ve göçmenlerin yoğun olarak bulunduğu Antwerp bölgesinde, yeni formülün önemli bir başarı getirdiği görüldü. "Önce Kendi Halkımız" ve "500.000 İşsiz; Göçmen İşçiye Ne Gerek Var?" gibi sloganlar, 1990'larda, Flanders'in endüstri bölgelerindeki (ve *pas kuşaklarında*) Flaman emekçiler arasında güçlü bir yankı buldu. Federalizm sorununun büyük ölçüde çözüldüğü 1993'ten itibaren, *bağımsız Flanders* ideali

korunmakla birlikte, VB propagandasının en önemli bileşeni yabancılar konusuydu. Suçun önlenmesi ve güvenliğin sağlanması gibi yasa ve düzen temaları bir yandan yabancı sorunuyla, diğer yandan “çöküşe karşı kayıtsız kalan” yönetimin ve “dar kafalı”, “yozlaşmış” yerleşik siyaset sınıfının eleştirisiyle birlikte işleniyordu. Aynı dönemde büyük partiler (Sosyal Demokratlar ve Hristiyan Demokratlar), yolsuzluk skandallarıyla sarsılmakta ve her seçimde biraz daha gerilemekteydi (Swyngedouw, 1998:67-71; Husbands, 1992b:137).

Dewinter’in kazandıran formülü ve disiplinli bir propaganda makinesi olarak çalışan çekirdek örgüt, VB’nin 1990’lar boyunca istikrarlı bir biçimde yükselmesini sağladı (bkz. Tablo 3.2-A). VB oyları, ulusal düzeyde, 2003’te % 11.7 düzeyine kadar yükseldi. Seçim sistemi nedeniyle, yalnızca Flanders bölgesi sandalyeleri ve Brüksel bölgesinin Flaman kontenjanı için aday gösterebilen parti, 2003 sonuçlarıyla, Flamanların ikinci büyük partisi ve federal meclisteki dördüncü büyük parti oldu.²⁵ Flanders meclisinde, görece daha yüksek oy oranlarıyla (bkz. Tablo 3.2-B), 1999 itibarıyla üçüncü büyük partiydi. VB, asıl kalesi olan Antwerp’te, belediye seçimlerinde 1994’te % 28 ve 2000’de % 33 oy alarak, kent meclisindeki en büyük grup haline geldi. Brüksel’de, oy yüzdelerinin daha düşük olduğu görülmektedir (bkz. Tablo 3.2-B). Flamanların azlıkta olduğu bu bölgede VB’nin, 1989’daki ilk dönemden itibaren bölge meclisinde yer aldığı ve 1999’da her dört Flaman oydan birini aldığı eklenmelidir (De Vos, 2001:1-3).

VB oyları, 1991 ve 1995 verilerine göre, ağırlıklı olarak gençlerden, düşük statülü meslek gruplarından ve büyük kentlerde yaşayan kesimlerden geliyordu. Cinsiyet, oy

verme bakımından bir fark getirmezen; dini inanç ve düzenli ibadet önemli bir belirleyici oldu: Parti en çok desteği dine kayıtsız kesimlerden alırken, düzenli ibadet edenler en az oy aldığı kesim oldu. İşgücü pazarında avantaj sağlamayan düşük ve orta eğitilmiş gruplar ve mavi yakalı işçiler VB seçmeni içinde ağırlıklı olarak yer almaktaydı (Swyngedouw, 1998:68-71).

VB, kadro bakımından süreklilik ilişkisi içinde olduğu Alman işbirlikçisi ya da şiddet yanlısı hareketlerle ilişkisini reddederek, kendisini “yeni bir parti” olarak sunmaktadır. Bununla beraber, seçim kampanyalarına pek taşımadığı ideolojisi, Batı Avrupa’daki radikal sağ partiler arasında en otoriter ve katı milliyetçi çizgiyi temsil etmektedir. Swyngedouw’un (1998), partinin temel metinlerine ve parti sözcülerinin beyanlarına dayanarak yaptığı ideoloji analizine göre, insanların ve toplulukların doğal olarak eşit olmadıkları ve Flamanların piramidin tepesinde bulundukları inancı partinin dünya görüşünün temelinde yer almaktadır. Onları sırasıyla Hollandalılar ve Afrikanerler; asimile olmuş Brüksel, Valonya ve Fransa Flamanları ve Avrupalılar izlemektedir. Avrupa dışı halklar, derece derece, piramidin alt basamaklarını doldurmaktadır. Flamanlar arasında *soyuna sadık* olanları, zirveyi teşkil etmekte; diğerlerine yol gösterici ve onları, eşcinsellik, kürtaj, uyuşturucu ve suç gibi ahlak bozucu etkilerden koruyucu görevler yüklenmektedir. Kitleye öz disiplin ve görev duygusu, çalışma ve hizmet aşkı aşılmalıdır. Bu zihniyetin idealindeki insanlık, çalışarak ve üretarak insan olma değerini hak eden insanlardan oluşmaktadır. Kadınların yapabileceği en değerli hizmet ise ailesine bakmak ve nesil yetiştirmektir (s. 63-64).

Bu temel üzerine, topluluğu bireye üstün tutan bir sosyal perspektif ve ulusal dayanışmayı öne çıkaran bir siyasi düzen kurgusu oturtulmuştur. VB, topluluk çıkarlarını gözetten bir pazar ekonomisinden yanadır. Farklı çıkarların ahengini öne çıkaran dayanışmacı zihniyet, sendikaları ve siyasi partileri reddetmekte; siyasetin “demokrasi ve parlamenterizm tarafından içine düşürüldüğü dar kafalılık ve hizipçilikten kurtarılması gerektiğini” ileri sürmektedir. VB için ideal devlet, yasa ve düzenin sıkı sıkıya korunduğu güçlü bir bekçi devlettir. Yurttaşlar, gönüllü komiteler kurarak kendi semtlerinde devriye gezmeli ve polisin asayiş görevine yardımcı olmalıdır (Swyngedouw, 1998:65-67).

Etnik topluluğun varlığına yönelik en ciddi tehdit kaynağı göçmenlerdir. İşsizliği artıran, suçu yaygınlaştıran ve ahlaki çöküntüye sebep olan yabancılar, topluluğun yaşadığı çevreyi geri dönüşsüz bir biçimde dönüştürmektedir. Özellikle Müslümanlar, değer sistemleri ve yaşam biçimleriyle, Batı uygarlığıyla bağdaşması imkansız yabancılardır. VB, ülkenin yabancı varlığından arındırılması projesini, 70 acil önlem içeren bir paketle sunmaktadır²⁶ (Swyngedouw, 1998:66).

VB, katı bir merkezi disiplinle yönetilen küçük fakat etkin bir örgüte sahiptir. Genel örgüt, seçim bölgeleri ve bölgeler esasına göre oluşturulmuş hiyerarşik birimlerden oluşur. Piramidin tepesinde geniş yetkileriyle merkezi yönetim yer alır. Ayrıca, örgüt içi eğitim, propaganda, hukuk, halkla ilişkiler ve yayıncılık üzerine uzmanlaşmış birimler, doğrudan merkeze bağlıdır. Her konuda son sözü söyleyen merkez yönetiminin tepesinde üç isim vardır: Parti başkanı Frank Vanhecke, örgütlenme sorumlusu Filip Dewinter ve araştırma sorumlusu Gerolf Annemans. Kurucu lider

Dillen, onursal başkan olarak bütünleştirici güç rolündedir. Annemans, entelektüel bağlantılar konusunda öne çıkarken, Dewinter, tek karizmatik lider ve kamuoyunda partiyi temsil eden isimdir. Vanhecke, biçimsel olarak sahip olduğu başkanlık yetkilerini, örgütün başındaki isim olan Dewinter'le uyum içinde kullanmaktadır. Parti örgütü içindeki çekirdek eylemci grup, çoğunlukla parlamento dışı radikal sağ gruplarla bağlantı içindedir (Swyngedouw, 1998:61-62).

VB, toplumu “çöküşten” kurtarmak için üç yoldan mücadele öngörmektedir: Parlamentoda, diğer partiler üzerinde etki ve baskı kurulmalı; diğer yandan, solun kültürel ve ideolojik hegemonyası kırılmalıdır. Son olarak, Flamanları bağımsız ve dayanışmacı bir Flanders idealine sevk edecek yeni bir siyasal elit yetiştirmelidir. VB'nin parlamenter yoldan kayda değer bir etki sağladığı söylenebilir. Bütün Flaman partileri 1989'da VB'yi dışlamak üzere anlaşmaya vardılar ve VB'nin “yabancılar paketini” sertçe kınadılsa da; Yeşiller ve Sosyal Demokratlar dışındaki partiler, dışlama kararına her zaman sadık kalmadılar. Sağ ve liberal partiler, göçmenlik ve güvenlik konularında kampanya yaparak oy aradılar. Sol partiler içinse, VB karşıtlığı, sürekli bir kampanya malzemesi oldu. Görünüşteki izolasyona rağmen, 1990'larda göçmenlik ve güvenlik meselesinin bütün partilerin ve hükümetlerin gündemine yerleşmesi ve yabancılar rejiminin giderek sıkılaştırılması, VB'nin en azından parlamenter mücadele hedeflerine ulaştığını düşündürmektedir (Swyngedouw, 1998:71-72).

- o -

Özetle, Belçika’da etnik ve bölgesel farklılık, geleneksel siyasal bölünme hatlarını kesen bir mücadele eksenini ortaya çıkardı: 19.yy.dan 1950’lere kadar ekonomik yönden daha gelişmiş ve siyasal ve kültürel yönden baskın olan Valunlar, bu tarihten itibaren üstün pozisyonlarını tedricen yitirdiler. Ekonomik zenginlik ve nüfus bakımından giderek öne geçen Flamanlar, aynı zamanda, kültürel ve siyasal kolektif haklar için mücadele yürüttüler. 1990’lara gelindiğinde, kesinlikle daha zengin ve daha kalabalık olan Flamanlar, federal bir yapı içinde özerklik elde ettiler. Bu çözüm, hem Flaman hak taleplerini bir ölçüde yatıştırdı; hem de giderek gerileyen Valunların ve küçük bir azınlık olan Almanların, Flamanlar karşısında, eşit haklara sahip kültürel topluluklar olarak özerkliklerini garantiledi.

Sağ radikalizm, iki büyük etnik grup arasındaki rekabete paralel olarak, iki ayrı gelenek biçiminde gelişti. 1980’lerden itibaren Flaman radikal sağ, ayrılıkçı Flaman milliyetçiliği ve yabancı karşıtlığını birleştirerek, hem yaygın bir alt kültür ve taban hareketi oluşturdu; hem de *Vlaams Blok* (VB) adı altında güçlü bir parti örgütlemeyi başardı. Bu parti, *bağımsız Flanders* idealinin yanı sıra, Batı Avrupa’da çoktandır rastlanmayan bir *üstün ulus* iddiasını benimsedi. Ayrılıkçı ve ultra milliyetçi çizgi, *Flaman davasının* Yeşiller hariç bütün Flaman partilerce sahiplenildiği bir konjonktürde, VB’nin ayırt edilmesini sağladı. 1980’lerden itibaren ulusal mecliste ve kurulduklarından beri Flanders ve Brüksel parlamentolarında temsil edilen parti, özellikle eski endüstri bölgelerinde alt sınıflardan oy topladı. Flanders’in en büyük kenti ve dünyanın sayılı limanlarından biri olan Antwerp’te güçlü bir taban edindi. 2000 seçimlerinden sonra, kent meclisinin en kalabalık grubunu oluşturdu.

Yabancı karşıtlığı meselesini işlemeye daha önce başlayan Valun radikal sağı ise, yakın zamana kadar dağınık örgütlenmeler ve cılız bir seçim partisi, *Front National* (FN), tarafından temsil ediliyordu. Valun milliyetçiliğinin diğer partilerce, özellikle sol partilerce etkin olarak savunulması, FN'nin milliyetçi kartı oynayarak başarı kazanmasını engelledi. Yabancı karşıtlığına ağırlık veren parti, son dönemde oylarını biraz daha artırdı.

Hakim konumunu yitiren ve daha fazla gerilememek için uğraş veren Valun topluluğunun milliyetçiliği, muhafazakar bir nitelik gösterir. Etkili olabilecek siyasal partilere yönelir. Radikal bir parti, *Valun davasına* hizmet etmeyecektir. Oysa giderek güçlenen Flaman topluluğun milliyetçiliği, esasen radikal niteliktedir. Bu mesele, hem *siyaseten uygun* partilerce hem de radikal partilerce ayrı ayrı savunulabilecek genişliktedir. Kısaca, Valun milliyetçiliğinin savunmacı, Flaman milliyetçiliğinin saldırgan olduğu söylenebilir. Savunma pozisyonu, siyasal gücün merkezde toplanmasına ve radikal partilerin marjinal kalmasına yol açmaktadır.

3.3) DANİMARKA

Ekim 1999'da, yeniden siyasete dönen eski politikacı Mogens Glistrup, bir röportajında, ülkedeki Müslüman kızların Paraguay'a satılmasını önermişti. Bu ifade büyük tepki topladı. Ama bir zamanların kural tanımaz politikacısı Glistrup, kendisini hatırlatmayı sürdürdü: "Elbette ırkçıyım- bütün iyi Danimarkalılar ırkçıdır. Irkçı değilseniz hainsiniz."²⁷ Glistrup, 1970'lerde politikaya atılmış milyoner bir vergi avukatıydı; siyasi kariyeri, 1971'de bir başka sansasyonel açıklamayla başlamıştı. Ama o zamanki konusu, Müslüman karşıtlığı değil vergi karşıtlığıydı.

Avrupa'nın en eski ve yerleşik demokrasilerinden biri olan Danimarka, uzunca bir süre "sağ aşırılığa bağışık" kabul edilmişti. Siyasal kültür, ağırlıklı olarak, Protestan erdemler ve sosyal dayanışma ideali üzerine kurulmuştu. Siyasi bölünme hatları, 1920'lerden itibaren, liberaller, muhafazakarlar ve sosyal demokratlar olarak netleşmiş bulunuyordu. 1930'larda ortaya çıkan Nazi partisi marjinal kalmış; İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Alman işgali döneminde bile % 2.1 düzeyinden fazla oy alamamıştı. 1944'te işgalin sona ermesinin ardından yeniden kurulan demokratik düzende, sağ radikalizm meşru alanın dışında bırakıldı. Siyasal bölünmeler, 1970'lere kadar geleneksel biçimiyle devam etti. Ancak seçimlerde uygulanan nisbî temsil sistemine bağlı olarak, her üç grupta da birden fazla parti ortaya çıktı. Çok partili koalisyonlar tipik hükümet biçimi oldu. 1970'lerde Danimarka, diğer İskandinav ülkeleri gibi, gelişmiş bir refah sistemine, eşitlik, çalışma ve dayanışma ideallerine dayalı bir sosyal konsensüse ve ulusal gelirin yarıdan fazlasına vergi olarak el koyan gelişmiş bir devlet aygıtına sahipti (Andersen ve Bjørklund:194; Banks vd., 2003:303).

1972'de, Avrupa Birliği üyeliği için yapılan referandum, geleneksel hatları kesen yeni bir bölünme eksenini ortaya çıkardı. İzleyen dönemde, yerleşik partilerin tekeli bir ölçüde kırıldı ve yeni partiler meclise girdi: 1973'te parlamentodaki parti sayısı 5'ten 11'e yükseldi (Svåsand, 1998: 77-78). Yeni partilerden biri, *İlerleme Partisi*, ne kadro ne de ideoloji bakımından radikal sağ gelenekle bağlantısı bulunan popüler bir protesto hareketi olarak doğdu. Ancak zamanla radikal sağ popülist bir çizgiye kayd.

3.3.1) Mogens Glistrup ve İlerleme Partisi

1972 Ağustosunda, mevcut siyaset ağlarıyla hiçbir bağlantısı ve politika tecrübesi bulunmayan Mogens Glistrup, İlerleme Partisi'ni (Fremskridtspartiet; FP) kurdu. Parti, Glistrup'un 1971'den beri ün kazanmış çizgisini²⁸ temsil ediyordu: Ağır vergilere, her şeyi yöneten bürokrasiye, çalışmaya gönüllü olmayanları çalışanların sırtından besleyen refah devletine ve yerleşik partilere karşı, radikal popülist liberalizm. Glistrup, yüksek vergiler ve refah bürokrasisi ülkesi olan Danimarka'nın düzenini hicvetmekte ve halkın mizah duygusuna hitap etmekte özellikle başarılıydı. Kamuoyu yoklamaları, partinin desteğinin 1973'ün ilk dört ayı içinde % 4'ten % 15'e yükseldiğini gösteriyordu. FP, aynı yıl yapılan seçimlerde % 15.9 oy alarak, sosyal demokratlardan sonra en büyük ikinci parti olarak meclise girdi (Betz, 1994:5).

FP oyları, sonraki seçimlerde ağır ağır azaldı; ancak 1983 itibarıyla hala yaklaşık % 9'luk bir seçmen desteğine ve mecliste 16 sandalyeye sahipti (bkz. Tablo 3.3). Bu dönemde FP, meclisteki büyük gruplardan biri olmasına rağmen, radikal popülizmi ve disiplinsiz parlamento grubu nedeniyle, diğer partiler tarafından potansiyel bir hükümet ortağı olarak görülmedi ve dışlandı. Bu durum, parti içinde öne çıkan Pia Kjaersgaard ve ekibiyle Glistrup ekibini karşı karşıya getirdi. Kjaersgaard, partinin çizgisinin diğer partilerle işbirliği yapabilecek şekilde yumuşatılmasını ve grup disiplinini savunuyordu. Glistrup ise, ilk çıkışı sağlayan tarzın korunmasından yanaydı ve yerleşik partilerce dışlanmaktan rahatsız değildi. Dahası, partisinde başkalarının öncülük etmesine müsaade etmeyi düşünmüyordu (Betz, 1994:6).

Glistrup'un, 1978'de vergi kaçırmaktan suçlu bulunarak para cezasına çarptırılması, ılımlı kanat karşısında konumunu zayıflattı. Glistrup 1983'te aynı tür bir suçtan bu kez üç yıl hapse mahkum edilince, Kjaersgaard başkanlığı ele geçirdi; ancak bu gelişmeler partiye önemli ölçüde kan kaybettirdi: 1983-1984 arasında birçok milletvekili partiden ayrıldı; seçmen desteği 1984 seçimlerinde % 3.6 düzeyine kadar düştü. Yeni lider Kjaersgaard, Glistrup'un radikal ve uçarlı tarzı yerine, daha mutedil ve ağırbaşlı bir üslup getirdi. Grup ve örgüt disiplinine ağırlık vererek parti içinde yerini sağlamlaştırdı. Ancak Kjaersgaard, Glistrup'un karizmatik otoritesinden ve popüleritesinden yoksundu. Yeni yönetim, yalnızca oy oranının daha fazla düşmesini engelleyebildi (Betz, 1994:6).

Glistrup'un, cezasını çektikten sonra tekrar partiye dönmesi ve 1987'de parlamentoya girmesi, partinin popüleritesini yeniden artırdı. 1985'te iltica başvurularında ani bir patlama yaşanmış ve yabancılar konusu gündeme gelmişti. Glistrup, refah devleti eleştirisine, yabancıların refah sistemini ve liberal yabancılar rejimini istismar etmesi temasını eklemekte güçlük çekmedi (Andersen:198). Glistrup'un özgün üslubuyla sunulan refah şovenizmi iyi sonuç getirdi: 1988 seçimlerinde oy oranı ikiye katlandı. Ancak Kjaersgaard örgüt üzerinde otorite kurmuştu ve yerini Glistrup'a bırakmadı. İki ekip arasındaki güç mücadelesi 1989'da yeniden tırmanışa geçti ve 1990 sonunda Glistrup, oylama disiplinine uymadığı gerekçesiyle partinin meclis grubundan ihraç edildi (Widfeldt, 2000:489; Betz, 1994:6).

Glistrup, “İç Açıcı Parti” (Trivselspartiet)²⁹ adında bir parti kurarak yeni bir başlangıç denediyse de, bu kez başaramadı. Parti, zayıf örgütlenmesi nedeniyle 1994 seçimlerine katılamazken; Glistrup, radikal solcu Ortak Dava Partisi’nin listesinden aday oldu. Bu izahı güç ittifak, % 1’in altında oy alabildi. (Svåsand, 1998:80). Beri yanda FP, 1990’larda yeni bir düşünüş dönemine girdi (bkz. Tablo 3.3). Parti içindeki Glistrupçu kanatla Kjaersgaard yanlılarının çekişmesi, Glistrup’un ayrılmasından sonra da devam etti. 1994 seçimlerinde uğranılan başarısızlığın ardından, Glistrupçu kanat üstünlüğü ele geçirdi. 1973’ten beri parlamentoda bulunan ve yolsuzluk skandallarını ortaya çıkarmakla ün yapmış olan Kirsten Jacobsen yeni lider oldu. Kjaersgaard ve ekibi, Ekim 1995’te partiden ayrılarak Dan Halk Partisi’ni (Dansk Folkeparti; DFp) kurdu (Svåsand, 1998:81; Andersen ve Bjørklund:197).

1998’de FP seçmen desteği % 2.4 düzeyine düşmüş bulunuyordu. 1999 sonunda FP’ye tekrar katılan Glistrup’un, yukarıda andığım ırkçı açıklamaları, büyük tepki aldı. Bu ifadeler, 1980’lerde “Danimarka’yı Müslümanlardan Temizleyelim” sloganıyla oy aramış bir parti için bile fazla ağır kaçmıştı: FP milletvekilleri partiden istifa ederek bağımsız Özgürlük 2000 grubunu kurdu. Glistrup, Ocak 2000’de parti lideri seçildikten sonra da, provakatif açıklamalara devam etti: Bütün Müslümanların “kovulması” gerektiğini, aksi takdirde “hepimizi öldürecekler(ini)” iddia etti (Widfeldt, 2000:490). Bu fevrî çıkışlar, partiye oy kazandırmadı: 2001 seçimlerine Glistrup başkanlığında katılan FP, % 0.6 oy oranıyla meclis dışı kaldı (Banks vd., 2003:306).

FP'nin 30 yıllık gemişı kabaca üç döneme ayrılabilir. Glistrup liderliğindeki ilk on yılda, refah devleti karşıtı popülist bir hareket görünümündeydi. Glistrup, partiyi kişisel bir girişim olarak yönetiyordu. Daha pragmatik bir bakış açısına sahip Kjaersgaard ekibinin örgütlenme taleplerine bir süre direndikten sonra, kişisel hakimiyetini sarsmayacak bir model geliştirdi. Basitçe bir ulusal kongreden ve merkez yürütme kurulundan oluşan yapı içinde, yukardan aşağı bir iktidar ilişkisi söz konusuydu: Yürütme kurulu ulusal kongre üyelerini belirliyor ve kongre gündemini kontrol ediyordu.1976'da kongre, Glistrup'a ömür boyu yürütme kurulu üyeliğı veren bir karar aldı. Böylece Glistrup, karizmatik otoritesinin yanı sıra biçimsel yetkilerini de artırarak, iç rakiplerine karşı konumunu sağlamlaştırdı (Svåsand, 1998:80).

Başlangıçta FP, bütün sınıfların yerleşik düzenden hayal kırıklığına uğramış mensuplarından ve ülkenin her bölgesinden oy toplamıştı. 1970'lerin sonunda, partili politikacıların yabancı karşıtı ifadeleri parti yönetimi tarafından desteklendiğinde, iyi eğitilmiş orta sınıflar partiyi terk etti. Mavi yakalı işçilerin seçmen kitlesi içinde ağırlığı arttı. İşçi oyları, sınıf örgütlerinin giderek zayıfladığı küçük kentlerden ve özel sektör işletmelerinden geliyordu. Başlangıçta, her iki cinsiyetten aynı oranda destek gelirken, kadın oyları giderek azaldı (Andersen: 201-203).

1984'ten 1995'e kadar devam eden Kjaersgaard liderliği, örgütlenme bakımından kurumsallaşma ve parlamenter siyaset tarzı bakımından *normalleşme* dönemi getirdi. Glistrup'un yokluğunda, güçlü merkez yönetiminin başına geçen Kjaersgaard, biçimsel yetkilerini ve pragmatik siyasi tarzını kullanarak kurucu liderin nüfuzunu

büyük ölçüde kırdı. Glistrup geri döndüğünde, parti içinde, birbirini alt edemeyen iki rakip güç bir müddet bir arada var oldu. Sonunda Kjaersgaard kazandı: Rakibini önce meclis grubundan ihraç etti; ardından, 1991 parti kongresinde, Glistrup'un ömür boyu yönetim kurulu üyeliğini kaldıran bir karar çıkarttı. Glistrup partiden ayrılmak zorunda kaldı (Svåsand, 1998:80).

FP, 1985'ten itibaren yabancı karşıtı propagandaya ağırlık verdi ve öncelikle bu yönüyle tanınır oldu. Bu dönemde iyi eğitilmiş orta sınıflardan gelen oylar azalırken; mavi yakalı işçilerin seçmen kitlesi içinde ağırlığı daha da arttı (1990'da % 50). Parti liderinin bir kadın olması, kadın oylarının giderek azalmasını engellemedi (Svåsand, 1998:86).

1995 sonrası, FP için çözülme ve çöküş dönemi oldu. Sürekli hizipleşmeler ve didişmeler yaşayan ve sonunda her iki lideri tarafından terk edilen bir parti olarak, tam bir itibar kaybı yaşadı. FP oyları hızla gerilerken, DFp, yabancı karşıtlığının hakim partisi konumunu ele geçirdi. FP'nin radikal liberal yüzünü temsil eden ve yerleşik siyaset sınıfını utandırmakta ün yapmış ismi Jacobsen ve ekibinin başa geçmesi, kaybedilmiş itibarı tekrar kazanmaya yetmedi (Andersen ve Bjørklund:216-218).

TABLO 3.3: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (DANİMARKA, 1973-2001)

		1973	1975	1977	1979	1981	1984	1987	1988	1990	1994	1998	2001
FP	%	15.9	13.6	14.6	11.0	8.9	3.6	4.8	9.0	6.4	6.4	2.4	0.6
	S	28	24	26	20	16	6	9	16	12	11	4	-
DFp	%											7.4	12.0
	S											13	22

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>)

3.3.2) Pia Kjaersgaard ve *Halk Partisi*

Kjaersgaard, FP'de iç muhalefet nedeniyle tam olarak benimsetemediği tarzı, yeni partisinde hayata geçirdi. Özellikle Müslümanları hedef alan, sertlik dozu dikkatle ayarlanmış bir dışlayıcı söylemi, işbirliğine açık ve sorumluluk sahibi, ağırbaşlı bir siyaset yapma tarzıyla birleştirdi. Bu formül, devletin, toplumun ve kilisenin önemli ölçüde iç içe olduğu ülkede³⁰ başarı getirdi. DFp'nin sosyal dayanışmayı ve Protestan değerleri öne çıkaran siyaseti, FP'nin salâş tarzına ve radikal liberal-seküler çizgisine soğuk duran; ırkçı olmayan ancak ulusal dayanışmanın ihmal edildiğini ve yabancıların gözetilmesi konusunda ölçünün kaçırıldığını düşünen *nezih* kesimlerin oylarını topladı (Andersen ve Bjørklund:197).

İngilizce literatürde, görebildiğim kadarıyla, DFp'nin ideolojisi, stratejisi, örgütlenmesi ve seçmen tabanı konusunda detaylı bir betimleme ve analiz henüz bulunmuyor. Kısıtlı olarak erişebildiğim parti metinleri,³¹ bilgi açığını kısmen telafi etmeye yarayabilir. Parti programı, Avrupa'nın diğer başarılı radikal sağ partileriyle, özellikle Fransız FN ile, büyük ölçüde paralellik gösteriyor. Ancak temel farkın, herşeyin temeline doğal bir sevgi ve bağlılık duygusunu ve ulusuna karşı şefkati ve sorumluluğu koyan *anaç* yaklaşımda olduğu söylenebilir. Parti programında, DFp'nin temel ilkeleri, yurtseverlik, ulusa ve yurda hizmet ve onları koruma, sosyal dayanışma ve halk iradesini egemen kılma olarak açıklanıyor. Ulus ve yurt sevgisi, programın *anaç* yaklaşımının hareket noktasını oluşturuyor. Partinin savunduğu değerler, ulusal varlığın korunması ve geliştirilmesi gayesi etrafında birleştirilmiş. Yurdun ve "sınırların" korunması, ulusal güvenliğin korunması, ulusal topluluğun ve

muhtaçların gözetilmesi, ulusal kültürün ve kimliğin korunması, bu gayenin alt başlıkları. Taç ve Kilise, ulusal geleneğin önemli bileşenleri olan anayasal monarşinin ve Hristiyanlığın kurumları olarak saygıyla selamlanmış. Program, kurumsal alanda, yürütmenin güçlendirilmesini, doğrudan demokrasi yöntemlerine ağırlık verilmesini ve Kilise'ye devlet desteğinin sürdürülmesini savunuyor. Dış politikada, ulusal egemenlik ve bağımsızlığın korunması temelinde, AB'ye karşı çıkılıyor; ancak NATO üyeliği destekleniyor. Somut politik öneriler arasında, güçlü bir savunma sistemi kurulması ve bunun için yeterli bütçe ayrılması, kanun ve nizam kurumlarının güçlendirilmesi ve ceza rejiminin sertleştirilmesi, göçmenliğin sınırlandırılması ve “multi-etnik” topluma doğru evrimin durdurulması, refah sisteminin geliştirilmesi ve özellikle engellilere ve yaşlılara özen gösterilmesi yer alıyor. Son olarak, “ulusal topluluğun kalbi” olarak tanımlanan ailenin ve topluluğun ortak evi olan doğal çevrenin korunması isteniyor.

Kuşkusuz DFp'nin gündelik siyasetteki çizgisi, programına yansıyan yüzünden daha radikal. Parti, FP'nin istikrarlı bir gerilemeyle % 2'lik barajın altına düşerek meclis dışı kaldığı son dönemde, yükselen yabancı karşıtlığının meclisteki temsilcisi oldu (bkz. Tablo 3.3). 11 Eylül olaylarının ardından, İslam'ı terörle eşitleyen denkleme dayanarak, bütün müslümanların acilen sınırdışı edilmesini savundu (*IRR*). Kjaersgaard, siyasete atılmadan önce yaşlıların bakımıyla ilgilenen sosyal hizmetlerde çalışmıştı. Bu tecrübesine dayanarak, yaşlılara bakımın üzerinde özellikle duruyor; refah sistemine değil sistemin aksaklıklarına karşı çıkıyor. Kurduğu sıfır toplam refah denklemine göre, yaşlılara hak ettikleri bakımı verebilmek için, yabancıların refah sistemine getirdiği yükten kurtulmak gerekiyor.³²

DFp, AB karşıtı platformuyla yarıştığı 1999 AP seçimlerinde yalnızca bir sandalye kazanabildi. Ancak 2002 ulusal meclis seçimlerinde % 12 oranında oy alarak üçüncülüğe yerleşti. A. Fogh Rasmussen başkanlığında kurulan liberal-muhafazakar kabineye³³ dışardan destek vererek, anahtar parti konumuna yükseldi. Bu konum, özellikle, göçmen karşıtı tutumun hükümet politikasına yansımada etkili oldu (IRR; Banks vd., 2003:305).

- o -

Özetle, liberal demokrasinin, zengin bir ekonomiyle ve gelişmiş bir refah sistemi ve devlet aygıtıyla bir arada görüldüğü Danimarka, yakın zamana kadar “sağ aşırılığa bağışık” kabul ediliyordu. Siyasal bölünmeler ve parti sistemi, 1970’lere kadar önemli bir değişiklik geçirmemişti. Ülke, sosyal konsensüsün ve siyasal kültürün temellerini oluşturan Protestan değerlere ve sosyal dayanışma idealine bağlı olarak, tipik bir İskandinav refah cenneti görünümündeydi. Radikal sağ gelenek, en elverişli şartlarda bile son derece cılız kalmıştı.

1970’lerde siyasal bölünmelerin yeniden şekillenmesiyle birlikte, yeni meseleleri siyasete taşıyan partiler yükseldi. Bu dönemde siyaset sınıfının ve radikal sağ geleneğin dışından bir *girişimci*, Glistrup, *İlerleme Partisi* adı altında gevşekçe örgütlenmiş popüler bir hareket/partinin başında, ani ve şaşırtıcı bir başarı kazandı. Glistrup, refah sisteminin çarkını döndüren yüksek vergilere karşı radikal bir eleştiri yöneltti. Sistemin yanlış bir mantığa göre kurulduğunu ve sonuç verebilmesi için çalışan kesimden beklenen fedakârlığın haddinden fazla olduğunu ileri sürdü. Bu çıkış, geniş toplum kesimlerinden destek gördü ve parti bir anda ikinciliğe yükseldi.

Ancak bir kez parlamenter siyasete dahil olduğunda bocaladı. Başarı getiren her şey, liderinin uçarı tarzı, radikal popülizm, gevşek örgütlenme, vs., parlamenter siyasette engele dönüştü. Özellikle, liderinin sık sık yasayla başının derde girmesi, partinin sürekli bir hizipleşme içinde kalmasını besledi. Öte yandan, Glistrup'a oy vermekle vergilerin düşmesi arasında bir nedensellik oluşmaması, seçmen tabanını eritti. Mutedil ve ağırbaşlı bir tarzın ve disiplinli bir kurumsallaşmanın savunucuları, Kjaersgaard'ın öncülüğünde, 1984'ten sonraki on yıl boyunca, Glistrup'un partisini Glistrup'a rağmen yönetmeyi başardılar. Ancak bu durum, *siyasi sermayesi* büyük ölçüde liderinin kişiliğinde bulunan partinin seçim sonuçlarına düşüş olarak yansıdı. Kjaersgaard ve ekibinin ne parlak bir önerisi ne de popülaritesi vardı.

1980'lerde gündeme gelen yabancılar meselesi, partiye yeni bir fırsat sağladı. Refah devleti karşıtlığı refah şovenizmine dönüştü; yabancılar, kurtulunması gereken asalaklar olarak kodlandı. Yabancıların, sırf yabancı oldukları için değil sömürücü oldukları için dışlanması, ırkçılığın ahlâken "kötü" sayıldığı bu kültürde tutunabilecek bir dışlayıcı argüman sağladı. Özellikle Müslümanların hedef alınması, Protestan hümanizmin direncinin zayıflatılmasını kolaylaştırdı. Ancak partinin yapısal sorunu, hizipleşme, başarı düzeyini sınırladı. Kjaersgaard, 1991'de rakibini bertaraf ettikten sonra da, otoritesini benimsetemedi. Parti, iç çekişmelerle yıpranmaya ve gerilemeye devam etti. Glistrup'un kariyeri ise, bu tarihten itibaren traji-komik bir seyre girdi. Başarısız bir yeniden doğma girişimi ve ardından izahı zor seçim ittifakları, kural tanımaz politikacının siyasi itibarından geriye kalanı büyük ölçüde eritti. Glistrup, kurucusu olduğu partinin başına yeniden ancak 2000 yılında, Kjaersgaard kendi partisini kurduktan beş yıl sonra geçebildi. Rakibesi, ulus

ve yurt sevgisinin, sosyal dayanışmanın ve önce “kendi halkımızı” gözetme vazifesinin savunuculuğuyla giderek yükseliyordu. Glistrup, tam da aynı pazardan, etnik dışlama siyasetinden pay almak istiyordu. Kariyerinin başındaki parlak çıkışını borçlu olduğu silahını, pervasızlığı ve şaşırtmayı, 28 yıl sonra tekrar denedi. Bu kez başaramadı.

3.4) FRANSA

Jean-Marie Le Pen'in, Mayıs 2002'de, cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda yaklaşık 5 milyon oy alarak solun adayı Jospin'i geride bırakması, birçokları için sürpriz olmadı. Oysa 1981 cumhurbaşkanı seçimlerinde, aday olabilmek için gerekli 500 imzayı³⁴ bile toplayamamıştı. Son yirmi yıl içinde Le Pen ve partisi, Ulusal Cephe, Fransız siyasetine sıkıca yerleşti. Ulusal Cephe, 1972'de radikal sağın küçük gruplarını birleştiren bir seçim cephesi olarak kurulmuştu; liderinin siyasi kariyerinin başlangıcı 1950'lerde, IV. Cumhuriyet Fransasındadır. Ülkede sağ radikalizmin kökleri, 19. yy. sonlarına kadar gitmektedir.³⁵

3.4.1) Savaşın Sonra Radikal Sağ Hareketler

İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman orduları tarafından işgal edilen Fransa'da, bir yandan sağcı politikacıların önderliğinde işbirlikçi bir yönetim, diğer yandan özellikle komünistler tarafından yürütülen cılız bir direniş hareketi vardı. İşbirlikçi yönetimin direnişçilere karşı kullandığı milis kuvvetleri (*Milice*) içinde, savaş öncesi radikal sağ grupların militanları önemli bir yer tutuyordu. İşgalin sona erdiği dönemde, direnişçiler büyük bir temizlik operasyonu (*l'Épuration*) yürüttüler: 10.000'den fazla kişi öldürüldü ve 100.000 kadarı tutuklandı. 1946 itibarıyla,

işbirlikçilerin tasfiyesi tamamlanmış sayıldı. Sağ radikalizm ağır bir darbe almış ve yer altına çekilmişti (Eatwell, 1996:154-174, 239-241; Hainsworth, 1992:30).

Ülke, 1944'ten 1947'ye kadar, "kurtarıcı" General Charles De Gaulle liderliğinde, komünistlerin, sosyalistlerin ve cumhuriyetçi sağcılarının sorunlu bir birlikteliğine dayanan geçici hükümet tarafından yönetildi. Bu yönetim, geçmişin tasfiyesini ve yeni anayasanın hazırlanmasını yürüttü. 1946'da az bir çoğunlukla kabul edilen yeni anayasa ile cumhuriyet dördüncü kez ilan edildi. IV. Cumhuriyet, yasamanın güçlendirildiği ve yürütmenin gücünün sınırlandığı bir parlamenter sistem içeriyordu. Seçimler için öngörülen nisbî temsil sistemi, çok sayıda partinin mecliste yer almasını ve dolayısıyla ancak koalisyon halinde hükümet kurabilmelerini mümkün kılıyordu. IV. Cumhuriyet, hemen bütün siyasi eğilimlerin mecliste temsil edildiği ve kısa ömürlü koalisyonların birbirini izlediği bir dönem oldu.³⁶ Komünistler, üçüncü büyük parti olmalarına rağmen, 1947'den itibaren hükümetten dışlandı. Sonuçta, sağ ve sol partilerden bakanlar içeren istikrarsız hükümetler kurulabildi (Eatwell, 1996:240-241).

Soğuk Savaş'la beraber komünistlerin yeni düşman olarak kodlanması, eski faşistler ve işbirlikçiler üzerindeki baskıyı hafifletti. Daha 1947'den itibaren, *Aspects de France*, *Jeune Nation*, *Défense de l'Occident* gibi dergiler etrafında kümelenen gruplar, savaş öncesi geleneğin kaldığı yerden devam ettiler. 1951'de bir grup eski işbirlikçi, Ulusal ve Bağımsız Cumhuriyetçiler Birliği (UNIR) adlı bir partiyle meclise dört milletvekili sokmayı başardı. Bu grup, daha sonra kırsal kesimlerin sağcı partisine (bugünkü CNIP) katıldı (Eatwell, 1996:241-242).

Radikal sađ geleneđin yeni sűrgűnler vermeye bařladıđı 1950’lerde, milliyetçi popűlizm, seřimlerde sűrpriz bir bařarı kazandı. 1953’te, 33 yařında bir kűçük esnaf, Pierre Poujade,³⁷ devlete vergilemeye ve modernleřmeye karřı esnafın ve kırsal kesimlerin ęıkarlarını savunan bir hareket bařlattı. İlk ۆnce Esnaf ve Sanatkarları Koruma Birliđi’nin (Union de Dėfense des Commeręants et Artisans; UDCA) bařına geęen Poujade, 1955’te Fransız Birliđi ve Kardeřliđi (UFF) adlı partisini kurdu. UFF, kűçük adamın derdiyle ilgilenmeyen bencil ve yozlařmıř siyaset ve ekonomi elitine referansla, “Eski ęeteye Tekmeyi Basın!” sloganıyla³⁸ girdiđi 1956 seřimlerinde, yaklařık 2.5 milyon (% 11.6) oy alarak 52 milletvekili ile meclise girdi. UFF listesinden seřilenlerden biri de genę Le Pen’di. UFF oyları, ađırlıklı olarak kentli alt orta sınıflardan ve ęiftęilerden geliyordu. Dikkat ęekici bir nokta, Poujadizmin popűlist ęađrısının, geleneksel olarak sola destek veren bۆlgelerde gűçlü bir yankı bulmuř olmasıydı (Eatwell, 1996:242-244).

Poujadist hareketin dűřűřű, yűkseliři kadar hızlı oldu: Sۆylemsel olarak, cumhuriyetin ilkeleriyle milliyetçi ve popűlist temaları eklemleyerek alt sınıflardan destek gۆren hareket, kadro bakımından da, sađ ve sol eđilimli farklı grupları bir araya getirmiřti. Bu dۆnemde siyaset gűndeminin tepesine yerleřen Cezayir sorununda, parti liderliđi milliyetçi bir tavır aldıđında, kadro ięindeki ęatlaklar derinleřti ve hareketin taban desteđi zayıfladı: *Kűçük adam*, savař istemiyordu. Poujadist hareketin siyaset sahnesinden silinmesine yol aęan asıl etken, Cezayir krizinin dođurduđu 1958 askeri darbesinin ardından gelen V. Cumhuriyet ve onun gűçlü lideri De Gaulle oldu. UFF, 1958 seřimlerinde % 3’ten az oy aldı ve yeni

seçim sistemine bağlı olarak meclis dışı kaldı. Le Pen ise, CNIP listesinden meclise girmeyi başardı; ancak kısa süre sonra istifa etti ve bağımsız milletvekili olarak “Fransız Cezayir” (*Algérie Française*) davası için mücadele yürüttü (Hainsworth, 1992:32; Eatwell, 1996:244-245).

1945’ten sonra sömürgelerde ardarda yükselen bağımsızlık hareketleri karşısında uğranılan askeri başarısızlıklar, istikrarsız Paris hükümetlerini zor durumda bırakmıştı. Kamuoyu, sömürgelere bağımsızlık tanınması ya da savaşılması konusunda ikiye bölünmüş durumdaydı. Komünist sol, Vietnam olayından itibaren, açıkça bağımsızlık yanlısıydı. Bir kısım milliyetçi sağ ve bazı askerler, özellikle Cezayir’de savaştan yanaydı. Halk, Cezayir’in bağımsızlığı fikrine taraf olmasa bile, çoğunlukla savaş istemiyordu. Uluslararası düzenin yeni hegemonu ABD’nin sömürgelerin tasfiyesinden yana olması ve büyük sömürgeci İngiltere’nin barışçıl tasfiye yolunda hayli mesafe kat etmiş olması, Fransız toplumunda, kaçınılmaz olanı kabullenme yönünde bir konsensüs sağlamış görünüyordu. 1958’de Cezayir’de bir grup subay tarafından başlatılan isyan, kısa zamanda hükümet darbesine dönüştü. De Gaulle, darbeciler tarafından başbakanlığa getirildi. Yeni başbakanın ilk işi, yasama yetkisini hükümete devretmeyi kabullenen meclisi dağıtmak oldu. Ardından, öteden beri karşı olduğu IV. Cumhuriyet’in siyasal sistemini değiştirecek bir anayasa hazırlığına girişti (Eatwell, 1996: 245).

De Gaulle’n hazırladığı yeni anayasa ezici bir çoğunlukla kabul edildiğinde, V. Cumhuriyet dönemi başlamış oldu. V. Cumhuriyet’in tercihi, - parlamentoyu sınırlamak, cumhurbaşkanını güçlendirmek, küçük partileri safdışı bırakmak ve

partiler arası ittifakları teşvik etmek suretiyle - yönetimde istikrarı ve etkinliği sağlamak ve politik merkezi güçlendirmek yönündeydi.³⁹ Sistemin partiler bakımından getirisi, büyük partileri kollayarak ve seçim ittifaklarını teşvik ederek, sağ ve sol uçların mecliste temsilini ve yürütme gücüne gelmelerini zorlaştırmaktı. Bu beklentinin, komünist sol bakımından gerçekleştiğini söylemek mümkün olmasa da; yeni seçim sistemi, radikal sağın seçim partileri önündeki en önemli yapısal engel olacaktı (Eatwell, 1996:245).

De Gaulle, bazı askerlerin ve milliyetçilerin beklentilerinin aksine, Cezayir’de daha fazla savaştan yana değildi. Sömürge imparatorluğunun muhafazasından çok, yeni siyasal konjonktüre uygun bir ulusal güç siyasetiyle, - zengin, güçlü, istikrarlı ve bağımsız bir Avrupalı Fransa vizyonu ile - ilgileniyordu. Bu tercih, savaş istemeyen ama ulusal gücün artmasını gururla ve memnuniyetle karşılayacak olan geleneksel sağ seçmene birebir uyuyordu. 1962’de yapılan bir referandumla Fransa, eski sömürgesinin bağımsızlığını tanıdı (Eatwell, 1996:246).

Milliyetçi sağ, De Gaulle’ün *Algérie Française* davasına ihanetini affedemedi. Ancak, ne Genç Ulus (Jeune Nation) ve Avrupa Aksiyonu (Europe Action) gibi grupların propagandaları, ne askeri darbe girişimleri ve sivil isyanlar, ne de Gizli Ordu Örgütü (Organisation Armée Secrète: OAS) militanlarının suikast ve terör eylemleri süreci tersine çevirmeye yetmedi. 1965 cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, De Gaulle karşısında Cezayir olayını kullanmayı deneyen Jean-Louis Tixier-Vignancour, yalnızca % 5.3 oy alabildiğinde; sağ seçmenin *Algérie Française*

davasından çok Gaullist milliyetçiliğin “Büyük Fransa” idealine destek verdiği net olarak anlaşıldı⁴⁰ (Hainsworth, 1992:32; Eatwell, 1996:246-247).

Sağ seçmen pek itibar etmemiş olsa da, Cezayir davası, küçük milliyetçi eylem gruplarına genç militanlar kazandırdı. 1964’te kurulan Batı (Occident) grubu çevresinde örgütlenen çoğunluğu üniversiteli 2.000 civarında militan,⁴¹ sol gruplarla çatışmalara girdi. Giderek popülerlik kazanan bu gibi eylemci gruplar, yükselen sol karşısında, düzenin gayri resmi muhafızları işlevini üstlendiler (Eatwell, 1996: 249; Haisworth, 1992:32-33).

Öte yandan, Mayıs 1968’de patlak veren öğrenci isyanları ve ardından gelen karışıklık dönemi, sağda yeni fikir ve eylem gruplarının türemesine yol açtı. De Gaulle’ün temsil ettiği geleneksel sağın, olaylar karşısında bir süreliğine de olsa yetersiz kalması, sol devrim korkusunu ciddileştirmeye yetmişti. De Gaulle’ün istifasının ardından cumhurbaşkanı seçilen Pompidou’nun uç sağa uzattığı el, yalnızca Tixier çizgisi sağdan olumlu karşılık bulabildi. Milliyetçi-devrimci sağın çeşitli küçük grupları, Yeni Düzen (Ordre Nouveau; ON) şemsiyesi altında örgütlenerek politik güç kazanmaya çalıştılar. Beri yandan, Gramscian anlamda hegemonya, karşı kültür ve entelektüellerin rolü üzerine kafa yoran, solun entelektüel tekeli kırma hedefleyen düşünce grupları ortaya çıktı (Eatwell, 1996: 247-248; Haisworth, 1992:33).

“Yeni Sağ” (*Nouvelle Droite*) olarak anılan⁴² düşünce hareketi, Alain de Benoist gibi isimler öncülüğünde, 1968’de kurulan Avrupa Uygarlığı Araştırmaları Grubu

(Groupement de Recherche et des Études pour la Civilisation Européenne; GRECE) ve 1974'te kurulan Club de l'Horloge çevresinde örgütlenmiş ve sağ entelektüel gettoda kurtarma mücadelesine atılmıştı. Club de l'Horloge, üst düzey bürokratik kariyerin ilk basamaklarındaki görevliler ve sağ parti bürokratları arasında örgütlenmişti. Zekice bir kısaltmayla, Avrupa uygarlığının temelindeki Yunan mirasına referans veren GRECE ise, sağ teorik fakirliğinden kurtarmaya ve 'normal'in ne olduğu konusunda söz sahibi olmaya adanmış bir fikir kulübü olarak öne çıkıyordu. Yeni Sağ düşüncesi, Nietzsche, Heidegger, Evola ve Derrida gibi felsefecilerin yanısıra, Gramsci, Jünger ve Schmidt gibi siyaset kuramcılarının fikirlerinin bir sentezini temsil ediyordu.⁴³ Bu seçkinler hareketi, akademik çevrelerden ve aydınlardan hatırı sayılır bir ilgi ve destek buldu;⁴⁴ 1978'den itibaren *Le Figaro* sayfalarının De Benoist ve ekibine açılmasıyla, Avrupa kimliğinin yeniden tanımlanması tartışması popüler alana taşındı (Eatwell, 1996: 248-250,253; Akay, 1997: 11-24).

3.4.2) Ulusal Cephe Kuruluyor (1970-1972)

Sağın elit düzeyde bir *rönesans* arayışı sürerken, eylemci cephede de yeni arayışlar söz konusuydu. Batı hareketinin Ekim 1968'de kapatılmasının ardından, devrimci-milliyetçi sağın siyasi çizgisini temsil işlevini, 1969'da kurulan Yeni Düzen (ON) hareketi üstlendi. ON, sol tehdit karşısında yerleşik düzenin gayriresmi muhafızı rolünü reddederek, milliyetçi devrim için bir öncü parti olma hedefini benimsiyordu. 1968 deneyiminden, sol kültürden ve Yeni Sağ düşüncesinden esinlenen ON liderliği, savaş öncesinin yenilmiş ve mahkum olmuş geleneğine ya da klikleşmelerden ibaret savaş sonrası örgütlenmelere eleştirel yaklaşıyordu. Onlara

göre, hareketi tabana yaymak için, İtalyan MSI gibi bir örgütlenme gerekliydi. ON adıyla girdiği bazı yerel seçimlerde alınan umut kırıcı sonuçlardan sonra, hareket, 1972’de özgün ve geniş tabanlı bir parti kurma arayışına girdi. Yeni parti, “milliyetçi muhalefeti” örgütleyen bir “cephe” olacak; Tixier tipi “fosil Nazilerin” ve “ekabir takımının” siyasi hırslarına alet olmayacaktı. Bu arayış, 1972 yılında Ulusal Cephe’nin (Front National; FN) kurulmasıyla sonuçlandı. Kurucuları tarafından “ulusal muhalefet, sosyal sağ, popüler sağ” olarak tanıtılan parti, radikal sağ basında sevinçle selamlandı. FN, Fransız sağının hemen hemen tüm radikal gruplarından isimleri bir araya getiriyordu. Partinin merkez yönetimi, gruplar arası güç dengesi gözetilerek oluşturulmuştu. Başkanı ise, uzun süredir aktif siyasetin dışında bulunan tanınmış bir isim, Jean-Marie Le Pen’di (Hainsworth, 1992: 33-36; Eatwell, 1996:251).

Le Pen, radikal sağ mücadelenin tüm cephelerinde yararlık göstermiş güçlü bir kişilikti. Daha 1950li yıllarda, Paris’te sol gruplarla çatışan eylemci öğrenciler arasında öne çıkmıştı. Cezayir cephesinde bulunmuş, 1956’da UFF listesinden meclise girmiş ve 1957’de istifa ederek cepheye dönmüştü. 1958’de yeniden meclise giren ve *Algérie Française* davası için politik mücadele veren Le Pen, De Gaulle’ün başa gelmesiyle birlikte sandalyesini kaybetmişti. 1965 cumhurbaşkanı seçimlerinde Tixier’in kampanyasında görev almış; ancak iki otoriter siyasetçi arasında sert bir çatışma yaşanmıştı. Uğranılan başarısızlığın ardından, aktif siyaseti bırakıp bir süre yayıncılık işiyle uğraşmıştı (Eatwell, 1996:252).

1970'lerin başında, milliyetçi bir parti kurma arayışı Le Pen ile ON liderlerini bir araya getirdi. ON'liler, "ekabir takımına" olan tüm güvensizliklerine rağmen, karizmatik kişiliğinin bir birleştirici güç olmasını umdukları Le Pen'in başkanlığını kabullendiler; ancak itirazı da elden bırakmadılar. Le Pen'in başını çektiği popülist milliyetçi grup, ON'lilerin devrimci çizgisini hiç benimsemiyor ve popüler bir harekete ve seçim mücadelesine inanıyordu. Diğer taraftan, Le Pen'in otorite kurma çabaları, kolektif liderliği savunan ON grubu tarafından "föhrerlik" (*föhrerprinzip*) olarak görülüyordu. İlk seçim sonuçları pek umut verici değildi. ON'li grup, 1973'te partiden ayrıldı ve Pierre Gauchon liderliğinde, Yeni Güçler Partisi'ni (Parti des Forces Nouvelles; PFN) kurdu. 1970'lerde her iki parti de % 1'in altında oy oranlarında kaldılar. Bu dönemde, PFN merkez sağın iki partisinden birini ya da öbürünü desteklerken; FN, milliyetçi sağın gerçek partisi olarak örgütlenmeye çalıştı (Hainsworth, 1992:35-40).

3.4.3) Ulusal Cephe'nin Çölü Geçışı (1972 - 1984)

1972-1974 döneminde Le Pen, kendi inisiyatifi dışında kurulmuş bir partide liderliğini sağlamlaştırmaya çalışmıştı. 1974 cumhurbaşkanı seçiminde aday olarak vitrine çıkması, liderlik iddiasını güçlendiren bir etki yaptı. Bu seçimde Le Pen, "sessiz çoğunluğun" sesi olarak, ulusal bir yeniden doğuş (*renaissance*) çağrısı yaptı. Kampanyası, ulusal güvenlik konusuna odaklanmıştı: Somut teklifleri, göçmenliğin kontrol altına alınması, "Fransız" nüfus artışının teşvik edilmesi, çevrenin korunması ve profesyonel orduya geçilmesi başlıkları altında toplanmıştı. Piyasa ekonomisini ve Atlantikçi dış politikayı savunuyordu. Aldığı oy ise (190.000), seçim mücadelesinde zaferin ne kadar uzak olduğunu gösteriyordu (Hainsworth, 1992:37-38).

FN için 1970'ler, PFN ile sert çatışmalarla ve seçim başarısızlıklarıyla geçti. Radikal sağ, Fransız seçmenince henüz bir alternatif olarak görülüyordu. Ulusal siyasetin asıl mücadele eksenini, merkezin sağ ve solu arasındaydı. V. Cumhuriyet, o güne kadar sağ hükümetler ve cumhurbaşkanları tarafından yönetilmişti; sağ, giderek yıpranmasına rağmen, komünistlerin dışlanmasına bağlı olarak, sol karşısında üstün pozisyonunu korumuştur. Ancak sağın iki büyük partisi (Gaullistler ve Giscardistler) arasındaki rekabet, solu iktidardan uzak tutmayı zorlaştırıyordu. 1970'lerde sosyalist solun lideri Mitterand, komünistlere ittifak eli uzattı. Solun birleşmesi, Gaullist partinin lideri Chirac'ı, sağa doğru genişleme arayışına yöneltti. Chirac, aşırı milliyetçi ve yabancı karşıtı temaları sık sık işleyerek sağın tamamını kapsamaya çalıştıysa da; birleşik solun iktidara yürüyüşüne engel olamadı (Hainsworth,1992:36-40; Banks vd., 2003: 379-380).

1981 cumhurbaşkanı seçimlerinde Le Pen'in aday bile olamaması ve aynı yıl yapılan parlamento seçimlerinde alınan % 0.2'lik oy oranı, FN'nin on yıllık mücadelesinde pek yol alamamış olduğunu gösterdi. Ancak bu tarihte, solun nihayet iktidara gelmesi, FN için dönüm noktası oldu. Mitterand cumhurbaşkanı olurken; komünistlerin de yer aldığı sol koalisyon, hükümet kurmuştu. Yeni iktidarın ilk yıllarda uyguladığı ortodoks Keynesyen ekonomi politikası beklenen sonucu vermedi. İşsizliğin artması ve dış ticaret açığının büyümesiyle derinleşen kriz, iktidarı, daha piyasacı bir yörüngeye yöneltti. Yıllardır sabırla beklenen sol iktidarın piyasaya teslim olması, sol seçimde derin bir hayal kırıklığı doğurdu. Koalisyonun komünist kanadı popüler hoşnutsuzlukların sözcülüğüne soyunduğunda, hükümetin

iş i daha da zorlaşt ı. Beri yanda, 1970'lerde De Gaulle'ün milliyetçiliğ inden Anglo-Amerikan neoliberalizmine doğru kaym ış bulunan yerleş ik sağ , muhalefet döneminde oldukça saldırgan ve radikal bir profil çizdi. Göçmenler ve *kanun ve nizam* konularındaki sert eleştirilerini, antikomünist-milliyetçi bir retorikle sundu. Oysa bu alan, öteden beri Le Pen'in tasarrufundaydı. Sağ politikacılar, nihayet Le Pen'in dediğ ine gelmiş görünüyordılar. İki ateş arasında kalan Mitterand, giderek radikalleş en ve güç kazanan yerleş ik sağa karşı, sağ radikalizmin pîrine oynamayı seçti. Televizyon idaresine bizzat talimat vererek FN'ye ekran yolunu açtı. FN'nin, 1982'den itibaren gösterdiğ i küçük başarılar, umut verici olabilirdi (Hainsworth, 1992: 41; Eatwell, 1996: 253; İnsel, 1998: 59-60).

3.4.4) Ulusal Cephe'nin Yükseliş i (1984-1988)

FN, 1980'lerin baş ında, yerleş ik sağ dan koparak partiye katılan Bruno Mégret gibi bir grup genç ve yetenekli politikacıyla kan tazelemiş ti. Gelenler, Club de l'Horloge çevresiyle FN arasında bir yakınlaş ma sağ ladılar. Radikal sağ ın Brigneau gibi tanınmış kalemleri, açıkça Le Pen'i desteklemeye başladılar. Televizyona eriş im, partinin popüler düzeyde tanınmasını kolaylaşt ırdı. Le Pen, ekranda sergilediğ i rahatlık ve hitabetindeki ustalıkla, işsizlik ve suç gibi yaygın kaygıları, göçmenlik ve ulusal kimlik gibi milliyetçi kaygılarla aynı denklemde sunmakta oldukça başarılıydı. 1970'lerde hiç alıcı bulamayan bu siyaset, emniyetsizlik (*l'insécurité*) sorununun gündeme yerleş tiğ i 1980'lerde, FN'ye önemli bir pazar payı getirdi. 1982 ve 1983'te bazı yerel seçimlerde kazanılan kimi başarıların ardından asıl çık ışı, 1984 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde geldi: % 11 (Eatwell, 1996: 253-254).

FN, Avrupa kurumlarının ağır bürokrasisinin ve her konuda yeni düzenlemeler getirmesinin doğurduğu hoşnutsuzlukları ve ulusal egemenlik ve kimlik konusundaki milliyetçi kaygıları göz önüne alan bir kampanya yürüttü. Gaullist Avrupa vizyonuna paralel bir bağımsız uluslar Avrupası tasarımını, “Anavatanlar Avrupası İçin Ulusal Muhalefet Cephesi” adı altında⁴⁵ oya sundu. Bu çağrı, radikal sağın çekirdek seçmeninin yanısıra, öteden beri yerleşik partilere oy veren kesimlerden destek gördü. Birleşik sağ listenin başındaki ismin, Simone Veil’in, bazı özellikleri (liberal, Avrupacı, kürtaj savunucusu, kadın, Yahudi), milliyetçi-muhafazakar seçmeni başka bir seçenek aramaya yöneltmişti. AP seçimlerinin ulusal temsîlî organlardaki güç dengesini etkilememesi, bir çok seçmenin bir ilki denemelerini kolaylaştırmıştı. Sol seçmenin bir kısmı, FN’ye oy vermeyi, partilerini protesto etmenin yolu olarak değerlendirmişlerdi. Nihayet, bu seçimlerde uygulanan nisbi temsil sistemi, FN’nin 10 sandalyeyle AP’ye girmesini sağlamıştı. FN’li MEPlar,⁴⁶ *Avrupa Sağ* grubunun çoğunluğunu oluşturdu ve Le Pen grubun liderliğini üstlendi (İnsel, 1998:57; Mayer, 1998: 13; Eatwell, 1996: 254; Hainsworth, 1992:41-42).

AP’ye giriş, FN’ye yeni mali kaynaklar ve taraftarlar kazandırdı. Parti, ulusal düzeyde hızlı bir örgütlenme faaliyetine girişti. Le Pen’in sadık yoldaşı ve radikal sağ çevrelerin saygıdeğer ismi Jean-Pierre Stirbois, parti genel sekreteri, Komünist Parti’yi (PCF) model alan bu örgütlenme faaliyetini yetkinlikle yürüttü. FN, kısa zamanda, kendi basınını, politik eğitim kurumlarını, gençlik örgütünü, çeşitli meslek grupları için yan örgütlerini ve propaganda, basın, hukuk gibi konularda uzmanlık birimlerini kurdu. 1982’de birkaç yüz olan üye sayısı, 1985’te 30.000’e yükselmiş durumdaydı. Üyelerin 5-6 bin kadarı aktif çekirdek grubu oluşturuyordu. Bu

dönemde, özellikle Gaullist partiden 7 bin kadar üye kazanılmış; bunların önemli bir kısmı geçmiş politika deneyimlerini ve kişisel nüfuzlarını partinin hizmetine sunmuşlardı. Merkez yönetiminin ve özellikle Le Pen'in karizmatik liderliğinin tartışılmaz otoritesiyle yönetilen bu örgüt, kısa zamanda etkin bir propaganda ve seçim makinesine dönüştü. 1985 kanton seçimlerinde alınan % 8.8'lik başarı, büyük ölçüde, yeni örgütün etkinliğinin bir sonucuydu (Hainsworth, 1992:42; Mayer, 1998:14).

Mitterand, seçim desteği hızla eriyen solu iktidarda tutabilmenin yolunu, FN'ye meclis kapısını açarak, yerleşik sağın parlamento çoğunluğu sağlamasını baltalamakta gördü. 1985'te milletvekili seçim sistemi değiştirilerek, nisbi temsil usulüne geçildi. Bu değişiklik, 1986'da oyların % 9.9'unu alan FN'nin 34 sandalyeyle meclise girmesini sağladı. Ancak sağ, FN desteği olmaksızın hükümet kurabilecek çoğunluğu elde etmişti. Yürütme gücünün sağ ve sol arasında bölünmesi, sağ-sol çekişmesine *birlikte yaşama* boyutu ekledi. FN, parlamentoda ağırbaşlı ve yapıcı bir muhalefet profili çizdi. FN grubu, çoğu zaman, sola karşı sağla birlikte oy kullandı. Yine de, Chirac hükümetinin icraatlarından biri, seçim sistemini yeniden eski haline getirmek olacaktı (Hainsworth, 1992:42-43).

FN'nin yükselişi, yerleşik sağda olduğu kadar, solda da alarmla karşılandı. FN'nin, "İki Milyon İşsiz Demek, İki Milyon Göçmen Haddinden Fazla Demektir!" gibi sloganlarıyla, emekçi sınıfların yaygın huzursuzluklarını yabancı düşmanlığına doğru mobilize etmeyi başarması kaygı uyandırıcıydı. Üstelik, kamuoyu yoklamaları, göçmenlerin geri gönderilmesini isteyenlerin FN oylarından çok daha fazla

olduğunu; halkın çoğunluğunun ülkede haddinden fazla Mağripli olduğunu düşündüğünü gösteriyordu. FN karşıtı kampanya gecikmedi: Le Pen'in geçmişteki ırkçı davranışları ya da yayıncılık şirketinin Nazi yayınları satmış olması türünden günahları⁴⁷ bir bir gündeme geldi. FN'nin yerel düzeyde Neonazi gruplarla işbirliği yaptığı ileri sürüldü. Le Pen yangına körükle gitti: Bir televizyon programında Yahudi soykırımından “tarihte bir detay” olarak bahsettiğinde büyük gürültü koptu; bazı parti MEPleri istifa etti. FN, yerleşik siyaset ve medya tarafından *şeytanileştirildi*. Bununla birlikte, sansasyonel çıkışları, hem parti tabanının genişlemesiyle azınlığa düşen radikal çekirdeği selamlamak, hem de medya ilgisinin odağında olmak bakımından yararlı oldu (Eatwell, 1996:255-256).

TABLO 3.4: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (FRANSA, 1956-2002)

		1956	1958	1962	1967	1968	1973	1978	1981	1986	1988	1993	1997	2002
UFF	%	11.6												
	S	52												
FN	%							0.8	0.2	9.9	9.8	12.4	14.9	11.3
	S							-	-	34	1	-	1	-

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>)

3.4.5) Şeytanileştirme, İzolasyon ve Büyümenin Sınırları (1988 Sonrası)

Le Pen 1988 cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk turunda 4.4 milyon (% 14.4) oy aldı. Aynı yıl yapılan milletvekili seçimlerinde FN, oyların % 9.8'ini almasına rağmen, seçim sistemine bağlı olarak sadece bir sandalye kazandı. Parti, 1989 Avrupa seçimlerinde oyların % 11.7'sini alarak 10 sandalyesini ve *Avrupa Sağ* grubunda liderliğini korudu. Seçim başarıları bölge seçimlerinde alınan benzer sonuçlarla devam etti: 1991 sonunda, FN'liler, 35 belediye başkanlığı, 239 bölge meclisi üyeliği

ve 1600'den fazla belediye meclisi üyeliği makamlarını işgal ediyorlardı (Hainsworth, 1992:43-44; Mayer, 1998:13-14).

1990'larda FN, ortalama % 15 civarında bir seçmen desteğini korudu. Parlamento seçimlerinde, ikinci turda hiçbir partinin FN ile ittifaka yanaşmaması dolayısıyla FN oylarının ulusal temsile dönüşmemesi, bu dönemin kalıcı özelliği oldu (bkz. Tablo 3.4). Bu durumda FN adayları, ikinci turda çekilmeyerek,⁴⁸ genellikle sağ partileri cezalandırma yolunu tuttular. Avrupa seçimlerinde uygulanan seçim usulü nedeniyle ittifaka ihtiyaç duymayan parti, 1984'ten itibaren AP'de sürekli bir temsil elde etti. Benzer şekilde, yerel ve bölgesel düzeylerde, belli bir temsil düzeyini korudu. 1998 itibarıyla, bölge meclislerinde 273 ve belediye meclislerinde 2.000 kadar sandalyesi bulunuyordu (Hainsworth, 2000a:20).

Yarı-başkanlık sistemi nedeniyle asıl önemli seçimler kabul edilen cumhurbaşkanı seçimlerinde Le Pen'in aldığı sonuçlar da, etkileyici fakat sınırlı oldu. Parti çizgisinden çok adayın kişiliğinin öne çıktığı bu seçimlerde, Le Pen, genellikle partisinin ulaştığı ortalama düzeyin biraz daha üzerinde oylar aldı (Mayer, 1998:13). 1988'deki % 14.4'lük sonucun ardından, 1995'te, ilk turda oyların % 15.1'ini alarak çıkışını sürdüren Le Pen, asıl alarm verici başarısını 2002 seçimlerinde elde etti: Le Pen, ilk turda % 16.9 oy alarak merkez sağın adayı cumhurbaşkanı Chirac'ın (% 19.8) hemen gerisinde ve merkez solun adayı başbakan Jospin'in (% 16.2) az ilerisinde yer alarak ikinci sıraya yerleşti ve ikinci tura kalmayı başardı. Bu durum, V. Cumhuriyet tarihinde ilk kez adayı yarıştan kopan solun, *ehven-i şer* gördüğü Chirac'a destek vermesine yol açtı. İkinci turda, oyların % 17.8'ini alabilen Le Pen,

Chirac'ın oyların % 82.2'sini alarak rekor bir çoğunlukla cumhurbaşkanı seçilmesini engelleyemedi (Banks vd., 2003:381).

- o -

1990'larda yerel, bölgesel ve Avrupa düzeyinde belirli bir temsil düzeyini elinde tutan partinin olanakları, parti örgütünün gelişmesini mümkün kıldı. 1982-1988 arasında Stirbois tarafından biçimlendirilen örgüt şeması, en tepede bir politbüro, onun altında merkez komitesi ve onun altında ulusal konseyden oluşan merkez yönetimiyle, komünist partilerin demokratik merkeziyetçilik modeline paralel bir örgüt içi yönetim sağlıyordu. Örgütlenme ve örgüt bürokrasisinin yönetimi, parti sekreterinin göreviydi. Parti örgütünü disiplinli bir propaganda makinesine dönüştüren bu yapı, parti içi elitlerin seçiminde merkeze mutlak bir otorite sağlıyordu. Bu yapı, Stirbois'in halefi Carl Lang (1988-1995) tarafından daha da geliştirildi. Lang, bir yandan yerel birimlerin sınırlı sayıda delegeyle parti kongresine katılmalarının yolunu açarken, diğer yandan merkezi disiplini korumayı başardı. 1988'de kurulan genel delegasyonun başına geçen Mégret, iletişimden ve halkla ilişkilerden sorumluydu. Parti içinde gerçek iktidar, başkan Le Pen'in elindeydi. Etrafında, başkan yardımcılardan, genel sekreterden ve genel delegeden oluşan küçük bir yönetici ekip bulunuyordu. Karizmatik lider, her kongrede yeniden başkanlığa seçiliyor ve en ufak bir muhalefet girişimine dahi müsamaha etmiyordu (Mayer, 1998:15).

Partinin yerel birimleri, parti içi siyaset eğitiminden yetişmiş tecrübeli aktif eylemcilerden oluşan militan taban örgütlerine sahipti. Üye sayısı, 1998 itibariyle

50.000'i aşmış durumdaydı. Üye kompozisyonu, ağırlıklı olarak erkeklerden, ileri yaşlardan ve kiliseye gitmeyen Katoliklerden oluşuyordu. Üyelerin önemli bir kısmı Cezayir kökenlilerden geliyordu. Merkezi parti örgütünün yanısıra, gaziler, işadamları, profesyoneller ve çiftçiler için ayrı ayrı örgütlenmeler oluşturulmuştu. Partinin gençlik örgütünün, (Front National de la Jeunesse; FNJ) 1998 itibariyle 15.000 üyesi bulunuyordu. Liselerde ve üniversitelerde yaygın olarak örgütlenen FNJ, partinin ihtiyaç duyduğu genç enerjiyi sağlıyordu. 1995'ten itibaren, "örümcek ağı" stratejisi geliştiren FN örgütü, polis, gardiyan, toplu taşıma işçileri gibi kamu görevlileri arasında kendi sendikalarını kurdu; ticaret odaları, sektörel hakem kuruluşları ve kamu konutları idare kurulları için yapılan seçimlerde kendi adaylarını sistematik olarak el altından destekledi (Mayer, 1998:15).

Propaganda makinesi, *National Hebdo*, *Présent*, *Minute* gibi yazılı basının yanısıra *Radio Le Pen* ve *Radio Courtoisie* gibi medya kanallarından yararlanıyordu. Entelektüeller, partinin Bilimsel Konseyinde ve siyasi eğitim merkezinde yer alıyor; *Identité* adlı entelektüel dergisinde yazıyordu. Katolik fundamentalist ağlarla ve radikal sağın belli başlı gruplarıyla işbirliği yapıyor; *Renaissance* kulübü üzerinden, ılımlı sağla bağlantı sürdürülüyordu. Radikal sağ ailesinde, yalnızca dazlaklar, Neonaziler, GUD militanları ve bazı monarşistler FN dışında kalmışlardı. *Club de l'Horloge* çevresi FN'ye entegre olurken; *Nouvelle Droite* çevresi, Avrupalı, Hristiyanlık karşıtı ve elitist çizgisini koruyarak, "ırkçı" saydığı FN'den uzak duruyordu (Mayer, 1998:14, 15-16).

1990’larda FN kampanyalarının odağında, siyaset sınıfı eleştirisi ve göçmenlik temaları yer alıyordu. FN, yaygın emniyetsizlik duygusunu, ulusal kimliğin tehdit altında olduğu iddiasıyla birleştiriyor ve rönesans çağrısını tekrarlıyordu. FN kendisini, tehdit altındaki “ailenin”, “ulusun” ve “yurdun” var kalması için mücadele eden yegane parti olarak sunuyordu. FN’ye göre, tehdidin iki kaynağından birincisi, Anglo-amerikan neoliberalizmi ve onun hegemonyasını yayma süreci olarak küreselleşmeydi. Küreselleşme, bir yandan yerli emekçileri (‘çalışkan Fransızları’) işsiz bırakıyor; diğer yandan toplumun etnik / kültürel ahengini bozuyordu. Çokkültürlü toplum, ulusal değerleri hiçe sayan ve ulusal toplumu “kozmopolit” bir topluma dönüştürmeye yönelik neoliberal hegemonyanın düşmanca bir projesi olarak görülmeliydi. Tehdidin ikinci kaynağı, doğrudan doğruya birincisinden besleniyordu: İçerdeki yabancılar. FN’ye göre yabancılar, liberal demokratik rejimden yararlanarak ülkede koloniler kuruyor ve Fransız toplumunun imkanlarını sömürüyordu. FN sözcüleri, çoğunluğu eski sömürgelerden veya az gelişmiş ülkelerden gelen göçmen akımını “karşı sömürgeleştirme” olarak tanımlıyordu. Çift yönlü tehdidin yıkıcılığını artırırsa, politika sınıfının kendi dar sektör çıkarlarının dışında hiçbir şeye aldırması ve ulusun ve yurdun nasıl çürüdüğünü görmezden gelmesiydi (Mayer, 1998:16-17; Vardar, 1997:28-30).

FN, Fransız tarihinin önemli figürlerini kendi mücadelesine paralel anlamlarda sembolleştirdi. Bunlardan biri, Jeanne D’Arc, neoliberal küresel hegemonyaya direnişi temsil ederken; Puvatya, Arap-İslam istilasının durdurulmasını temsil ediyordu (İnsel, 1998:58). 1996’da Fransa’da Hristiyanlığın 1500. yılını anma törenleri için FN özel bir komite kurdu ve ilk Frank-Hristiyan Clovis’i semboller

katoloğuna dahil etti. Clovis, “kilisenin büyük kızı Fransa’nın” “vaftizini” ve “unuttuğu ahdini” temsil ediyor ve FN sözcüleri, kiliseyle birlikte, Fransa’yı”kaybettiği ruhunu” yeniden kucaklamaya çağırıyordu (Déloye, 1997).

FN, 1970’lerden beri siyasal teklifinin temeli olarak sunduğu *rönesans* çağrısını, 1993’te yayınladığı bir siyasa belgesiyle somutlaştırdı.⁴⁹ Belge, *Kimlik; Refah; Kardeşlik; Güvenlik ve Egemenlik* başlıkları altında üç yüz maddelik bir acil tedbirler paketi içermektedir. Bu belgede, FN, sağ ile sol arasındaki farkın sosyal ve ekonomik düzen konusunda değil, ulusçulukla “kozmopolitizm” arasında olduğunu ileri sürer; ve kültürel terimlerle tanımladığı Fransız kimliğinin ulusçuluğunu üstlenerek safını belirler. Ulusal *kimliğin* korunması için, yurttaşlığın kan bağına dayandırılması; yabancıların geri gönderilmesi; aile kurumu desteklenerek ulusal topluluğun yeni nesillerle devamının sağlanması; eğitimde çokkültürlülük propagandasına son verilerek ulusal kültür bilinci aşılanması ve yurdun ekolojik çevresinin kapitalizmin tahribatına karşı korunması gibi tedbirler önerilmektedir. *Refah* ve *kardeşlik* konuları birbirine bağlantılıdır: Materyalizmle birlikte gelen egoist bireycilik, hem kardeşliği yok edip bireyi yalnızlaştıran, hem de ulusal refahı gerileten temel faktör olarak sunulmakta; çare olarak ulusal ekonomi ve kamu sektörünün hisselerinin halka devredilmesi anlamında “halk kapitalizmi” önerilmektedir. Küçük girişimcinin desteklenmesi, kamu harcamalarının kısılması vergi indirimi ve gelir vergisinin kaldırılması öneriler arasındadır. Devletin iktisadi hizmetlerini jakobenizm olarak değerlendiren belge, yalnızca “Fransızların” yararlanacağı bir refah sistemi kurulmasını öngörür (Vardar, 1997:30-32; Mayer, 1998:17).

Güvenlik konusunda, kanun ve nizam kurumlarının güçlendirilmesi ve göçmenlik rejiminin sertleştirilmesi; ordunun güçlendirilmesi ve özellikle yükselen İslam tehdidine karşı Fransa'nın başını çektiği bir Avrupa savunma sistemi önerilmektedir. *Egemenlik* başlığı altında, Fransa'nın yeniden bir dünya gücü olabilmesi için sömürgeci geçmişin suçluluk kompleksinden kurtulması istenir. İslam tehlikesi, dış politika önceliklerinin başında gelmektedir. Avrupa Birliği için, federal modele karşı, bağımsız devletler konfederasyonu önerilir. Avrupa düzeninin, birbirine yakın ulusal kültür halkalarının oluşturacağı bir zincirden ibaret "Avrupa kimliği" temelinde kurulması istenir. Fransa'nın yeri Latin Avrupa'dır. Belge, Fransız demokrasisinin, "devlet halka karşı" formülüyle özetlenecek yok edici bir çatışma içinde; ve yozlaşmış siyaset sınıfının elinde kötü işlediğini ileri sürer. "Organik demokrasi" anlayışıyla VI. Cumhuriyet teklifini getirir. Organik demokrasiye dair somut teklifleri arasında, medyanın disipline edilmesi, nisbi temsilin geri getirilmesi, halkoylaması alanının genişletilmesi, üniter yapının güçlendirilmesi ve yargı bağımsızlığının -mahkemeleri ve özellikle Anayasa Mahkemesini güçlendirerek- güvence altına alınması yer alır (Vardar, 1997: 32-33).

FN, 1995'te sunduğu "ulusal tercih" programıyla, *rönesans* projesinin iktisadi-sosyal bileşenini daha da somutlaştırdı. 1980'lerdeki ılımlı piyasacılıktan, dayanışmacı bir iktisadi milliyetçiliğe geçişi belirginleştiren bu program, işe alınmada, sosyal devlet hizmetlerinden yararlanmada "Fransızlara" öncelik tanınmasını; ve yerli sermayenin ülkede yatırım yapmaya ve "Fransız" işgücüne istihdam sağlamaya öncelik vermesini ve bunun için gerekli teşviklerden yararlandırılmasını öngörüyordu (İnsel, 1998:58-59; Hainsworth, 2000a:24-26).

Görüldüğü gibi FN, Fransız toplumunun gündemdeki sorunlarını, yeniden doğuşçu bir mantık içinde birbirine bağlamayı ve çözümler önermeyi denedi. “Fransa Fransızlarıdır” ya da “Önce Fransızlar” gibi sloganları, rakipleri tarafından karmaşık sorunlara basit çözümler önermekle suçlansa da, milliyetçi popülist siyasetin veciz ifadeleri olarak, yaygın bir seçmen desteği sağladı. 1990’larda FN, sosyal terimlerle, orta sınıflardan ve emekçilerden; siyasi eğilim terimleriyle, sağ ve sol yerleşik partilerin hayal kırıklığına uğramış seçmenlerinden oy topladı. FN seçmeni, 1990’larda giderek daha popüler bir kompozisyon sergiledi. Daha 1988’de Le Pen, emekçi oylarının % 20’sini almayı başarmıştı. 1995’te bu oran % 30’a yükseldi. 1995’te Le Pen’e oy verenler arasında, varoşlarda oturan, 18-25 yaş grubu, erkek, mavi yakalı işçiler ağırlıktaydı. Yine de, FN oylarının geldiği farklı sosyal kesimler dikkate alındığında, stereotipler çok açıklayıcı olmamaktadır (Hainsworth, 2000a:20-23).

Perrineau’nun 1997’de yayınladığı derinlemesine bir araştırmada⁵⁰ yaptığı tipolojide, FN seçmeni (*frontistler*) beş ana gruba ayrılmaktadır: *Nasyonal popülistler* (*National-populistes*) (% 21), genellikle genç, sol eğilimli, emekçi, az eğitilmiş, yabancı karşıtı, ırkçı, Avrupa karşıtı ve politikaya pek ilgi göstermeyen bir grup. *Sağ frontistler* (*Droite-frontistes*) (% 18), görece daha yaşlı, milliyetçi, yabancı karşıtı, iktisaden liberal, politikayla ilgili, Avrupa karşıtı ve burjuva. *Sol frontistler* (*Gauche-frontistes*) (% 25), genç, popüler, az eğitilmiş, politikayla ilgilenmeyen, Avrupa karşıtı, kötümser, göçmenliğe karşı ama ırkçılıktan rahatsız, eski sol seçmenler. Bu grupta kadınlar, diğer gruplara göre daha fazla. *İlimli frontistler* (*Frontistes mous*) (%

18), genç, erkek, iyi eğitimli, politikayla ilgili, iktisaden liberal ve çoğunlukla yerleşik sağdan gelmekte. Yabancı korkusu ve Avrupa karşıtlığı, en az bu grupta. *Sonradan frontistler (Apprentis-frontistes)* (% 16), yaşlı, daha zengin, iyi eğitimli, iktisaden liberal, oldukça sağ eğilimli, kiliseye giden, yabancı karşıtı, fakat Avrupa yanlısı. İlk iki grup, partinin en sadık seçmenlerini oluşturuyor. FN seçmeninin sağ-sol skalasında geniş bir alana dağılması, 1995 grevleri konusundaki tutumlarına da yansıyor: Birinci ve üçüncü gruplar grevleri desteklerken, diğerleri şiddetli karşıtlık belirtmişler. 1990'larda giderek belirginleşen bu zengin kompozisyon, parti söyleminin hassas bir dengede tutulmasını gerektirmiş. Seçmen tabanının hiçbir kesimini küstürmeme lüzumunun, FN'nin 1995'ten sonra "ne sağ ne sol, milli yol" olarak Türkçeleştirilebilecek çizgiye oturmasında belirleyici olduğu söyleniyor (İnsel, 1998:61; Hainsworth, 2000a:23-24).

- o -

FN'nin, bütün büyük partilerden seçmen kopararak hızla yükselmesi, şeytanileştirmeyi ve izolasyonu beraberinde getirdi. Dört büyük parti, sağda Gaullistler ve Giscardistler; solda Sosyalistler ve Komünistler, FN'yi dışlamakta mutabakat sağladılar. Mutabakat, ulusal düzeyde seçimlerde sorunsuz yürüdü. Yerel ve bölgesel düzeyde, sağın eski partileriyle yerel FN politikacıları arasında zaman zaman gündeme gelen işbirliği, solun ve "antifaşist" baskı gruplarının protestolarıyla karşılaştı ve çoğunlukla yürümedi. Dışlanma, Le Pen'in "yozlaşmış siyaset sınıfına karşı tek dürüst alternatif" imajını güçlendirmesine yaradı. Le Pen, dört büyük partinin liderlerinden 'dörtlü çete' olarak söz ediyor, sıradan yurttaşların gerçek problemlerini yalnızca kendisinin dikkate aldığını ileri sürüyordu. 1985 sonrasında,

sağ ya da sol iktidarların tavizsiz bir biçimde aynı liberal piyasacı politikaları takip etmeleri ve sorunların bıktırıcı bir istikrarla hep çözümsüz kalması, Le Pen'in elini güçlendirmeye devam etti. Tıpkı, 1990'larda, hem sosyalistlerin hem de sağcılarının yolsuzluklarının ortaya dökülmesinde olduğu gibi (İnsel, 1998:58; Hainsworth, 2000a:20).

Yerleşik partilerin dışlama siyasetinin, Le Pen'in popülist şampiyonluğuna gerçeklik duygusu kazandırmanın yanında, bir başka önemli sonucu, FN oylarının temsil gücüne dönüşmesinin etkin biçimde sınırlanması oldu. Yine de FN, kendisini desteklemekten vazgeçmeyen belli bir kesimin oylarını almaya devam etti. Bu durum, yaklaşık % 15'lik bir sağ oy dilimini dışlanmış bir partide dondurarak, yerleşik sağın sol karşısında gücünü azalttı. Ancak, FN'nin, 1980'lerden bugüne emekçi oyların en çok yöneldiği parti durumuna geldiğini ve aynı dönemde solun genel bir oy kaybı yaşadığını hesaba katarak, Mitterand'ın sağa doğrultmak istediği silahın solu da vurduğunu söylemek mümkün (İnsel, 1998:59, 61-63, 66).

Beri yandan, partinin içinde bulunduğu izolasyon, uzlaşmaz bir çizgi benimseyen Le Pen ile, merkez sağla pragmatik ittifaklar yapılmasını ve partinin tarzının buna elverecek biçimde yumuşatılmasını savunan Bruno Mégret ve ekibini karşı karşıya getirdi. Le Pen'in ceza yargısı kararıyla medeni haklardan mahrum bırakıldığı 1998-1999 döneminde partinin lidersiz kalması, hizipleşmeyi tırmandırdı.⁵¹ Aralık 1998'de Mégret ve bazı arkadaşları, Le Pen'in müdahalesiyle, partiden ihraç edildi. Mégretist grubun, ihraç kararının hukuk dışı olduğu iddiasıyla, Ocak 1999'da olağanüstü bir kongre toplayarak Mégret'i liderliğe seçmesi üzerine; her ikisi de "gerçek FN"

olduğunu iddia eden iki ayrı parti ortaya çıktı. Anlaşmazlık yargıda çözüldü (Mayıs 1999); isim hakkı Le Pen'in partisinde kaldı. Mégretist grubun partisi, Ulusal Cumhuriyetçi Hareket (Mouvement National Republicain; MNR) adını benimsedi. FN yönetim kadrosunun önemli bir kısmı MNR'ye kayd (Hainsworth, 2000a:20).

Bölünme, Haziran 1999'daki AP seçim sonuçlarında etkisini gösterdi: Seçime lidersiz giren FN, % 5.7 ile 5 sandalyeye gerilerken; MNR, % 3.5 ile meclis dışı kaldı. Ancak, yeniden partisnin başına geçen Le Pen'in zirve yaptığı 2002 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunda, Mégret'in yalnızca % 2.3 alması, seçmen desteğinin Le Pen'den kopmadığını gösterdi (Hainsworth, 2000a:20; Banks vd., 2003:388). 2004 AP seçimlerinde % 9.8'lik oy oranıyla 7 sandalye kazanması, bölünmüş FN'nin sahneden silinmesini bekleyenleri hayal kırıklığına uğrattı.

- o -

Özetle, Le Pen'in ve partisi *Ulusal Cephe*'nin, 19. yy. sonlarından beri var olan Fransız radikal sağ geleneğinde yeni ve farklı bir aşamayı temsil ettiği söylenebilir. Burada ilk göze çarpan, öteden beri her birisi kendi çizgisini kıskançlıkla savunan çok sayıda fraksiyona uç vermiş bir geleneğin içinden, dikkat çekici biçimde *üniter* ve *bütünleşik* bir partinin çıkmasıdır. Bu bakımdan, FN'nin kuruluşundaki gayenin, radikal sağ güçleri birleştirecek bir *cephenin*, gerçekleştiği söylenebilir. Ancak bu sonuç, 30 yıldan fazla sürmüş inatçı bir mücadeleye ve sosyal ve siyasal koşulların milliyetçi-popülist bir hareket için elverişli hale gelmesine bağlı olarak gelişmiştir.

1980'lerin başında öldüğü rahatlıkla söylenebilecek bir hareket, 1980'ler biterken ulusal siyasetin gündemine yerleşmiş ve ulusal sınırların ötesinde ünlenmiş bulunuyordu. Bu başarıyı getiren *dışsal faktörler* arasında, öncelikle, alt sınıflar arasında kötümserliğin giderek yayılmasına yol açan sosyo-ekonomik dönüşüm anılmalıdır. Başka adlarının yanı sıra, *postendüstriyelleşme* olarak da anılan bu süreç, özetle, yeni bir işbölümü getirmiş ve eski endüstri ülkelerinin emekçi sınıfları kendi başlarının çaresine bakmaya terkedilmişti. *Emniyetsizlik*, 1980 sonrası ortalama Fransız yurttaşının haleti ruhiyesini tanımlamakta en sık kullanılan sözcük olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal ve ekonomik politikaların, giderek ulusal siyasetin dışında merkezlerce belirlenen önceliklere göre yürütülmesi; hangi kanat iktidara gelirse gelsin benzer politikaların sürdürülmesi ve sorunların bıktırıcı bir istikrarla değişmeden kalması, yerleşik partilerin seçmen desteğini oluşturan oy bloklarının çözülmesine yol açtı. Bu noktada, yaygın emniyetsizlik duygusunun siyasal protestoya dönüşmesini getiren faktörün, *kayıtsızlık* algısı, yani yerleşik siyaset elitinin gündeminin sıradan yurttaşın derdiyle ilgisiz görülmesi olduğu söylenebilir.

Le Pen, tam da bu noktada, halkından kopuk *düzen partilerine* karşı halkın gerçek gündemini savunan bir kahraman olarak ustalıklı belirdi. 1970'lerde hiç alıcı bulamayan otoriter milliyetçi söylemi, 1980'lerde, popüler hoşnutsuzlukları ulusal dayanışma idealiyle aynı denklemde sunduğunda parlak bir başarı getirdi. Le Pen, soyut milliyetçilik idealini, ulusal topluluğun, ailenin ve yurdun *iç ve dış tehditlere karşı* savunulması biçiminde formüle ederek somutlaştırdı. Anglo-Amerikan liberalizmini ve Arap-İslam istilasını iki büyük tehdit olarak kodladı. İçerdeki *Dörtlülük* ise, kendi dar çıkarları için her iki tehdidin ilerlemesine göz yummakla

suçladı. Avrupa Birliği'ni, hem neoliberal iktisadi bileşeni, hem de çokkültürlü toplum yönelimleri ve ulus üstü egemenlik içeriği bakımından, özellikle karşı çıkmaya değer bir gayri milli proje olarak tanımladı. Gündelik hayata etkilerine, genellikle en kenarda kalmış konularda bile ayrıntılı düzenlemeler biçiminde şahit olunan *Brüksel bürokratları*, Le Pen'in eleştirisinin sık uğradığı duraklardan biriydi. Le Pen, aynı zamanda, Cumhuriyetin ilkelerini ve sembollerini, kendi popülist söylemine ustalıkla eklemleyerek, dışlanmış partisini ulusal geleneğe *sahih* bağlarla bağladı. Özellikle *kardeşlik*, çoktandır diğerleri kadar vurgulanmayan üçüncü ilke, Le Pen'in retoriğinde baş köşeye yerleşti. Diğer taraftan, Katolik değerler, ulusal kimliğin kurucu bileşenleri olarak yüceltildi. Özetle, Le Pen, kutsal olan ne varsa hepsini kuşanarak savaşa girdi.

Le Pen'in yükselişinde kritik bir önemi olan yabancı karşıtlığının, çoktandır yerleşik sağ liderlerin işlediği bir tema olduğunu not etmek gerekir. Bu siyasetçiler, 1970'lerin sonlarından itibaren göçmenleri ulusal refah ve güvenlik için bir numaralı tehdit olarak kodladılar. Yerleşik siyaset ve medya cephesi, yolunda gitmeyen her şeyde can sıkıcı bir göçmen bağlantısı bulma yaklaşımının öncülüğünü yaptılar. Le Pen, onların açtığı kulvarı rahatlıkla genişletti. Le Pen'in yükselişinin sorumluları arasında sıkça geçen bir isim, Mitterand, yabancı karşıtlığı kozunu Chirac tipi sağcıların elinden almak için Le Pen'in önünü açmakla itham edilmektedir: Böylece, bir yandan bu temayı ölçsüz bir rahatlıkla geliştirebilecek bir sözcünün *şeytanileştirilmesi* yoluyla bu alan meşru demokratik siyasetin dışında bırakılacak, bir yandan da belli bir oy bloku radikal bir partide dondurulmak suretiyle sağın önü kesilecektir. Eğer bu doğruysa, Mitterand, Cezayir davasından beri Gaullist sağa

düşman olan Le Pen'e güvenmekte isabet etmiştir. Ancak Le Pen'in yalnızca sağdan oy koparacağı hesabı tutmamış görünmektedir: Solun neoliberal iktisadi reformların tavizsiz takipçiliğine soyunduğu, sol ideallerin çoğu zaman yalnızca özgürlük, kültürel çeşitlilik ve "antifaşistlik" bağlamında savunulduğu yıllarda, emekçi oyları bloklar halinde solu terkederek Le Pen'e yöneldi.

Sansasyonel tarzına yönelik medya ilgisinin Le Pen'i popülerleştirdiği söylenir. Bununla birlikte, sadık yoldaşlar ve onların örgütlediği parti makinesi, inatçı mücadelesinde Le Pen'in asıl dayanakları oldu. Ancak 1980'lerden 1990'lara, Stirbois gibi liyakati ve sadakati birarada bulunduran yoldaşlar azaldı. Mégret gibi, kabiliyetli ancak Le Pen'in beklediği koşulsuz sadakati her zaman arz etmeyebilen isimler öne çıktı. Giderek yaşlanan ve dışlandıkça hırçınlaşan Le Pen, nefret ettiği Gaullist sağla işbirliği fikrini sürekli gündeme getiren bu ekibi, 1999'da tasfiye etti. Bu tasfiye, özellikle nitelikli kadro bakımından büyük kan kaybı getirdiyse de, FN oylarının, hasımlarının umut ettiği gibi bölündüğü söylenemez. 2002 cumhurbaşkanı seçimlerinde sol seçmeni Chirac'a oy vermeye mecbur eden zaferi, Le Pen'in *hayatta ve iyi durumda* olduğunu gösterdi. 2004 yılı itibarıyla FN'nin yazgısı yaşlı liderinin yazgısına bağlı görünmektedir.

3.5) İTALYA

1994'te, Avrupa faşizmin yenilgisinin 50. yılını kutlarken, "postfaşist" MSI-AN İtalya'da hükümete giriyordu. Olay, ulusal ve uluslararası "antifaşist" cephenin protestolarına yol açtı. Başbakan Berlusconi, koalisyonun bütün partilerinin demokrasiye sadık olduğunu açıkladı ve ortaklarını savundu. Avrupa hükümetlerinden bakanlar, MSI'li bakanlarla birlikte çalışmanın, kendi ülkelerindeki

radikal sađ hareketleri teřvik edeceđini ileri sűrerek, rahatsızlıklarını dile getirdiler. Ancak İngiliz dıřıřleri bakanı, yeni hűkűmetle iřbirliđi yapmakta hiđbir “rezervasyonları” olmadıđını ađıkladıđında, MSI-AN űzerindeki baskı hafifledi.

MSI-AN lideri Fini, 1944 Normandiya ııkartmasıyla, Avrupa’nın űzgűrlűđűne kavuřtuđunu ancak bađımsızlıđını yitirdiđini ileri sűrdűđűnde, yine bir gűrűltű koptu. Ancak Fini, 5 milyondan fazla İtalyan’ın oy verdiđi bir politikacı sıfatıyla, geri adım atmadı. İtalya’da 1943-1945 dűneminde yařanan ıatıřmaları, resmű tarihyazımında olduđu gibi “direniř” sıfatıyla deđil, “fařist yurtseverlerle” “koműnist Partizanlar” arasında bir “iı savař” olarak niteledi. Kamuoyu yoklamaları, halkın yaklařık űçte birinin Fini’yle aynı gűrűřte olduđunu; yalnızca dűrtte birinin net olarak karřı gűrűřte olduđunu gűsteriyordu. Fini, eđer sol bu meseleden “politik sermaye sađlamaktan vazgeıebilirse”, kendisinin de tartıřmayı sűrdűrmeyeceđini ađıkladı; tarihin bu kaotik dűneminin politik tartıřma konusu yapılmamasını teklif etti.⁵²

Fini, partinin kűklerinin iktidar yűrűyűřűne ayak bađı olmamasını istiyordu; ancak bunu, geımiři redderek deđil revize ederek ve yeniden yargılayarak yapmayı seımiřti. Fařizmin ulusal geımiřteki yeri meselesi,⁵³ partisinin siyasetteki yeriyle ve geleceđiyle yakından ilgiliydi. MSI, savař sonrası siyasette, fařist gelenekten tűreyen zayıf ama direnıli bir sűrgűn olarak var olmuřtu.

- o -

1922’den itibaren, Fařist Parti lideri Benito Mussolini tarafından diktatűrlűkle yűnetilen İtalya, 1940’ta Mihver gűıler safında savařa girdi. 1943’te Sarayın bir

darbesiyle devrilen Mussolini, kuzeye geçerek İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'ni kurdu. İSC'nin hükümet merkezi Salò kentindeydi. Güneyde, müttefik ilerleyişi karşısında Faşist parti hükümetinin Roma'yı terketmesi üzerine ortaya çıkan otorite boşluğunu, Komünist Parti öncülüğündeki geçici hükümet doldurdu. Geçici hükümet, Müttefikler safında savaşa girdi. Kuzeydeyse, Mihver safında savaşa devam eden ve büyük ölçüde Alman nüfuzu altına giren Mussolini'ye bağlı güçlerle, Müttefiklerle işbirliği yapan *Direnışçiler* arasındaki çatışmalar, 1945'te Müttefik orduları ülkeyi tamamen işgal edene kadar sürdü. Savaştan sonra, 1946'da bir referandumla monarşi kaldırıldı ve 1948'de kabul edilen anayasayla, İtalya, "emeğe dayalı demokratik bir cumhuriyet" oldu (Eatwell, 1996:33-88, 195-197; Banks vd., 2003:550-551).

Yeni anayasa, faşizm deneyiminin tekrarlanmaması endişesini; özellikle merkezi hükümetin gücünün sınırlanması çabasını yansıtıyordu. Bölgesel yönetimler kurularak merkezin gücü azaltılmış ve yasama yürütme ilişkisi parlamenter modele göre kurulmuştu. Ayrıca, seçimlerde nisbi temsil sistemi getirilerek, hiçbir partinin bir diktatörlüğe zemin hazırlayacak bir çoğunluk gücüne ulaşmaması; hükümetlerin yaşama şansının partiler arası uzlaşmaya bağlı olması hedeflenmişti. Gerçekten öyle oldu: Ülke, 1948-1962 arası Hristiyan Demokratlar (Partito della Democrazia Christiana; DC) öncülüğünde sağ koalisyonlar tarafından yönetildi. 1962'den itibaren, sağın parlamentoda yeterli çoğunluğu yitirmesiyle beraber, sosyalist sol hükümet koalisyonlarında yer aldı; ancak komünist solun dışlanması devam etti. Kendi çizgisini kiskançlıkla savunan çok sayıda partinin mecliste temsil edildiği ülkede, birçok partiden kurulu istikrarsız hükümetler tipikleşti. Diğer yandan, politika ve bürokrasi, giderek daha fazla yozlaştı. 1990'ların başında, yolsuzluğa

karşı büyük bir yargısal operasyonla birlikte, bir siyasal yeniden yapılanma⁵⁴ dönemi yaşandı. Ağırlıklı olarak dar bölge seçim sistemine geçildi⁵⁵. Soğuk Savaş'ın fiilen sona erdiği bu dönemde, geleneksel parti sistemi çözülmeye uğradı. Eski sağ ve sol yerleşik partiler gerilerken, her iki kanatta da yeni partiler yükseldi (Banks vd., 2003:550-553).

3.5.1) Faşizmin Tasfiyesi ve Yeni Sürgünler

Faşizmin tasfiyesi, İtalya'da, Almanya'ya ya da Fransa'ya göre oldukça yüzeysel yürütüldü (Von Beyme, 1988: 10). Bazı tanınmış faşistler yargı önüne çıkarıldı; daha alt düzeyde birçoğu yargılanmadan hapsedildi. Ancak, daha 1946'da antifaşist ittifakın yerini antikomünist ittifak almaya başlamıştı. Geçici hükümette baskın olan ve 1946 seçimlerinin ardından kurulan ulusal birlik hükümetinde yer alan sol, Washington'un ve Vatikan'ın arzusu doğrultusunda, 1947'den itibaren hükümetten dışlandı. 1946'da ilan edilen genel afila eski faşistler serbest bırakıldı. Anayasa'ya eklenen geçici bir maddeyle, kapatılmış bulunan Faşist Partinin, herhangi bir biçimde, yeniden açılması yasaklanmıştı.⁵⁶ Ama, daha ilk seçimlerden itibaren, faşistler parlamentoda yerlerini aldılar (Eatwell, 1996: 194-197) .

1946 sonunda, Giorgio Almirante gibi orta düzey faşist elitin liderliğinde, İtalyan Sosyal Hareketi (Movimento Sociale Italiano; MSI) kuruldu. Antikomünizm ve milliyetçilik, parti ideolojisinin kurucu öğeleriydi. Sosyal alanda, Mussolini'nin Salò döneminde benimsediği ancak gerçekleştirmeye pek fırsat bulamadığı anlayışa paralel şekilde, korporatist bir devlet yapısını, işçilerin yönetime katılmasını ve kamu çıkarının gerektirdiği sektörlerde kamu ekonomisini savunan MSI, kendisini, "Üç

Çözüm Var: Rusya, Amerika, ya da MSI” sloganıyla, üçüncü alternatif olarak sunuyordu. Bir yandan, demokrasiye en azından biçimsel bir sadakat göstererek yasal sınırlar içinde kalmaya gayret ederken, diğer yandan, eski rejime bağlı kesimlerin kolaylıkla çözebileceği kodlarla devamlılık mesajları veriyordu⁵⁷ (Eatwell, 1996: 198, 199; Ignazi, 1993a: 77-79).

Partinin çizgisindeki bu ikilik, parti kadrosundaki ikiliğe tekabül ediyordu. Almirante’ye sadık radikal kanat, partinin özgün çizgisini kıskançlıkla savunurken; De Marsanich ve Michelini gibi isimlerin başını çektiği bir grup, MSI’yi kabul edilebilir bir sağ partiye dönüştürmeyi istiyordu. 1948 seçimlerinde altı sandalyeyle meclise giren MSI içinde, ılımlılarla radikaller arasında görüş farklılığı su yüzüne çıktı. Vatikan’ın da teşvik ettiği bir antikomünist cepheye katılmak üzere sağ partilerle yakınlaşmak isteyen ılımlı kanat, 1950 parti kongresinde yönetimi ele geçirdi ve De Marsanich başa geçti. 1953 seçimlerinde Monarşistlerle ittifak kuran MSI, oylarını üçe katladı (Bkz. Tablo 3.5). 1954’te lider olan Michelini’nin merkez sağla yakınlaşma stratejisi, DC içinde bir grubun sert muhalefeti nedeniyle sonuçsuz kaldı. MSI, 1950’lerin ortalarından itibaren, ulusal örgütlenmesini tamamlamış, kendi yayın organlarını, gençlik örgütünü ve sendikasını (İtalyan Ulusal İşçi Sendikaları Konfederasyonu) kurmuş durumdaydı. 1969’a kadar süren Michelini liderliğinde, ilerleme sağlayamamasına rağmen, güney bölgelerinde yoğunlaşmış desteğini ve meclisteki 25 civarındaki sandalyesini korumayı başardı (Eatwell, 1996: 199-201; Ignazi, 1993a: 79-81).

3.5.2) *Geleceğe Dönüş* ve Gettoda Çıkma Arayışları (1969-1994)

1969'da Michelini öldüğünde, MSI, örgütü ve ideolojisi katılaşmış, sınırlı bir seçmen desteğine dayanan ve geleceği olmayan marjinal bir parti durumundaydı. 1950'den beri parti içinde bir kenara çekilmiş bulunan Almirante, yeniden liderliğe seçildi. Almirante, bu zaman zarfında savaş sonrası siyaset üzerine epey kafa yormuş; antifaşistlerin kelimeler ve imgeler savaşını da kazanmış olduklarına inanmıştı. Yeni lider, partisine, “Geleceğe Dönüş” (*Nostalgia dell'Avvenire*) sloganıyla özetlediği bir yön gösterdi. Kahverengi gömlek ve tek kolla verilen selam gibi, geçmişin yenilmiş ve lanetlenmiş hayaletlerini çağrıştıran sembollerin kullanımına son verdi. Yükselen solun temalarını, gençlik kültürünü, çevre ve kadın meselelerini dikkate alarak, kültürel alanda Katolik değerleri modern bir tarzda savunan bir karşı cephe oluşturmaya çalıştı. Kürtaj ve boşanmaya karşı aile savunusu ve Madonna'nın yüceltilmesi gibi yaklaşımları, Katolik oyların partiye yönelmesini sağladı. Birçok liberal, Hristiyan Demokrat politikacı ve üst düzey ordu mensubu partiye katıldı. MSI, Monarşistlerle ittifak kurarak, Ulusal Sağ (Destra Nazionale; DN) adıyla girdiği 1972 seçimlerinde, oylarını ikiye katladı (Eatwell, 1996: 207; Ignazi, 1993a: 81, 82).

DC'nin zararına sağlanan bu kazanım, izleyen dönemde büyük ölçüde eridi. DC, MSI'yi sağcı terörün kaynağı olarak gösterdi ve bu iddia, partinin önde gelen bazı ılımlı üyelerinin aynı gerekçeyle istifa etmesiyle kanıtlanmış sayıldı. Gerçekten, 1950'lerin başında bir grup MSI üyesi (*missini*), Julius Evola'nın görüşleri etrafında Yeni Düzen (Ordine Nuovo; ON) grubunu kurmuşlardı. Grubun liderleri, 1956'da, giderek muhafazakar bir çizgiye kaymakta olan MSI'den ayrıldılar. 1960'larda solun

seçim desteğinin giderek artması, artan ulusal gelirden daha fazla pay almak için mücadele veren militan bir işi hareketinin yükselmesi ve Kızıl Tugaylar (Brigate Rosse) gibi sol terör örgütlerinin eylemlerini artırması, komünist tehdit algısını artırdı. 1960’larda bir grup ON’li, daha eylemci bir çizgi izlemek üzere Ulusal nc (Avanguardia Nazionale) grubunu kurdu. Ulusal nc yeleri, 1964 ve 1970’de iki başarsız darbe girişimine karıştılar. Her iki rgttten militanlar, sonradan kurulan başka sağcı grupların yanısıra, 1969’dan itibaren terör eylemleri gerçekleştirdiler. MSI rgt, bu grupların başlıca militan devşirme kaynağıydı. 1970’ler boyunca süren sağ terör ve DC’nin karşı propagandası, MSI’nin merkez sağ oylara yönelik genişleme siyasetini etkisizleştirdi. 1970’lerin sonuna gelindiğinde, MSI, her zamanki gibi tecrit edilmiş durumdaydı (Banks vd., 2003: 851; Ignazi, 1993a: 75-76, 81-84; Eatwell, 1996: 201-208).

1980’lerin başında, önde gelen DC’li siyasetçilerin antikomünist terörle bağlantılarının ağa çıkması, MSI’nin durumunu değiştirdi. Bu kez Komünist Parti (Partito Comunisto Italiano; PCI) ile MSI arasında bir yumuşama yaşandı. Beri yandan, Faşizmin şiddet kullanarak kurulmuş bir rejim olduğu yolundaki resmi mit, 1970’lerin ortasından itibaren, tanınmış akademisyenlerin⁵⁸ Faşist hareketin yaygın sosyal desteğe sahip olduğunu ortaya koymasıyla sarsılmış bulunuyordu. Faşist dönemde uygulanan sosyal politikanın emek yanlısı içeriği ya da örgütlü suçun bastırılmasındaki etkililiği gibi olumlu yanlar bulunduğu teslim edilir oldu. Bu gelişmeler, 1983 seçimlerinde MSI oylarına hafif bir artış olarak yansıdı; ancak izleyen seçimlerde yeni bir düşüş yaşandı (Eatwell, 1996: 208-209).

Almirante, 1987’de liderlikten çekildiğinde,⁵⁹ genç milletvekili Gianfranco Fini, eski ON lideri Giuseppe Rauti karşısında, az bir oy farkıyla liderliğe seçildi. Fini, Almirante’nin yumuşama siyasetinin devam ettirilmesini savunuyor ve partiyi, Fransa’daki Ulusal Cephe’ye benzer şekilde, yabancı karşıtı popülist bir milliyetçi çizgiye çekmeyi istiyordu. Göçmen akınıyla, ancak 1980’lerin sonlarında tanışan İtalya’da, yabancı karşıtlığının oya dönüşme potansiyeli henüz önemsenmiyordu. Materyalist değerlere ve kapitalizme karşı Evolian çizginin eylemci manevi değerlerini savunan Rauti, göçmenleri kapitalist sistemin kurbanları olarak görüyor ve çözümün Üçüncü Dünya yoksulluğunun çözülmesine bağlı olduğunu savunuyordu. Fini’nin popülist milliyetçiliğe kayma siyaseti, parti tabanında pek destek bulmadı ve Rauti, 1990’da başkanlığa seçildi (Ignazi, 1993a: 84-85; Eatwell, 1996: 209-210).

Rauti’nin antikapitalist, antiemperyalist ve anti-Amerikan tutumuyla sola açık ve sağa kapalı bir nitelik alan yeni çizgi, MSI’ye ne sağdan ne de soldan yeni oylar kazandırabilirdi. Seçmen desteğindeki düşüş 1992 seçimlerinde devam etti. Oysa, 1990’ların başında, İtalyan toplumunda siyasal sisteme yabancılaşma had safhadaydı. Rüşvet ve yolsuzluk ağı yapısal bir karakter kazanmış durumdaydı ve İtalyan demokrasisi kamuoyunda “partitokrasi” (*partitocrazia*) olarak anılıyordu. 1992-1993 döneminde patlak veren yaygın skandallar ve akabinde birçok tanınmış siyasetçiyi yargı önüne çıkaran büyük temizlik operasyonu,⁶⁰ yerleşik sağ ve sol partilerin itibarlarını ağır bir biçimde zedelemişti. Öteden beri iktidardan dışlanan MSI, bu operasyondan yara almayan ender partilerden biriydi. 1991’de yeniden liderliğe seçilen Fini, merkez sağa açılım siyasetini tekrar gündeme getirdi. 1993 yerel

seçimlerinde, MSI dikkat çekici bazı başarılar kazandı.⁶¹ Bu seçimler, aynı zamanda, Demokratik Sol Parti (Partito Democratico della Sinistra; PDS)⁶² öncülüğünde sol ittifakın, gelecek seçimlerde meclis çoğunluğu sağlayacağını da belli etti (Bufacchi ve Burgess, 2001:40-167; Eatwell, 1996:210-212).

3.5.3) *Ulusal İttifak* ve MSI'nin Merkez Sağa Yerleşmesi (1994 Sonrası)

Eski sağ partilerin gözden düşmesi ve solun yükselmesi, sağda yeni oluşumlara kapı açtı. Fini liderliğinde MSI, Ocak 1994'te, bazı Hristiyan Demokratların katılımıyla, Ulusal İttifak (Alleanza Nazionale; AN) adını aldı ve kendisini “sağ” ilan etti.⁶³ AN'nin vitrininde ve aday listelerinde MSI geleneğiyle ilgisi olmayan çok sayıda sağcı yer alıyordu. Ancak “ulusal koordinatör”, Fini'ydi ve AN kampanyaları MSI çekirdek eylemci tabanı tarafından yürütülüyordu. AN, MSI'nin mevcut tabanından vazgeçmeden kabuk değiştirmesine hizmet etti. Bu değişime, partinin siyasi tekliflerinde sağa doğru bir kayma eşlik etti: Antikapitalist öğeler geri çekilirken, devletin yalnızca rehberlik yapacağı bir piyasa benimsendi. Kurumsal alanda, doğrudan seçimle gelen bir başkanla yürütmenin güçlendirilmesi; sosyal alanda, Katolik değerler ve özellikle aile kurumunun korunması; dış politikada, bağımsız devletlerin bir konfederasyonunu savunan Avrupa politikası, yeni çizginin belli başlı öğeleriydi (Eatwell, 1996:212; Newell:477-479).

Bu arada, medya imparatoru Silvio Berlusconi, 1994'te, Bastır İtalya (Forza Italia; FI) adlı popülist bir parti kurdu ve sola karşı birleşik bir seçim cephesi örgütlemeye girişti. Bu cephe, Kuzey İtalya'da, Özgürlük Kutbu (Polo delle Libertà) adı altında FI ve Kuzey Ligi (Lega Nord; LN) ile orta ve güneyde İyi Hükümet Kutbu (Polo del

Buon Governo) adı altında FI ve AN'den oluşuyordu. Bu dönemde Fini, Berlusconi'nin medya desteğiyle, ciddi, modern, bilgili, sorumlu ve genç bir politikacı ve mutlu bir eş profili çizmeyi başarmış bulunuyordu. Kamuoyu yoklamaları, Fini'nin saygınlığının ve popülaritesinin geleneksel MSI tabanının ötesinde yükseldiğini gösteriyordu. 1994 seçimleri sonucunda, Berlusconi cephesi, toplam % 42.9 oyla 360 sandalye elde ederek hükümet kurdu. % 13.5 oyla 105 sandalye kazanan AN, ilk kez hükümete girmeyi başarmış oldu (Eatwell, 1996: 212-213; Banks vd., 2003: 552, 554).

AN'nin ("Faşistlerin") hükümete girmesi, başta koalisyon ortağı LN lideri Umberto Bossi olmak üzere, ülke içinden ve dışından tepkilerle karşılandı. Ancak Berlusconi, ortağını savundu ve Bossi'yi yatıştırdı. AN'nin, Mussolini'den çok De Gaulle tarzına yakın yeni çizgisi ve partinin aynı yılın Haziran ayında yapılan Avrupa seçimlerinde 11 sandalye kazanması, eski sağın ciddi bir kriz içinde bulunduğu bu dönemde, AN'nin sağa yerleşmesini kolaylaştırdı. Berlusconi'nin ve partisi FI'nin karşı karşıya kaldığı yargı baskısı ve Bossi'nin içerden muhalefeti, hükümetin kısa zamanda düşmesine yol açtı. Bu şartlarda AN, oluşan boşluğa yerleşerek, sağın ciddi partisi konumunu kazandı (Eatwell, 1996:213; Newell:479-480).

1995 parti kongresinde, MSI, resmen AN adını aldı ve 1994 seçimleri öncesi yapılan değişiklikler, yeni parti çizgisi olarak benimsendi. AN, kendisini, "özgürlüğe, adalete ve demokrasiye" bağlı ve "ırkçılığın ve totaliterizmin her türlüsüne" karşı bir parti olarak tanımladı. Fini, yeni çizgiyi, bazı söyleşilerinde "postfaşist" olarak tanımlıyordu. Bu tutum değişikliği, ırksal üstünlük fikrini reddederken, ulusal

kimliğin korunması ve kültürel farklılığın tanınması talebiyle yabancıları dışlayan popülist bir milliyetçiliğe geçiş anlamına geliyordu. Bu geçiş, partiyi İtalyan faşist geleneğinden uzaklaştırıp, çağdaş Avrupa radikal sağ partileri arasında baskın karakter olan yabancı karşıtı popülizme yaklaştırdı; aynı zamanda radikal kanadın partiden kopmasını sağladı (Eatwell, 1996:213-214). Bu ekip, Rauti liderliğinde, Sosyal Hareket – Üç Renkli Bayrak (Movimento Sociale – Fiamma Tricolore; MS-FT) adında yeni bir parti kurdu. MS-FT, marjinal bir parti olmaktan kurtulamadı ve 2001 seçimlerinde yalnızca % 0.4 oy alabildi (Banks vd., 2003: 555, 558).

Radikal kanadın ayrılmasıyla, *faşist safrayı* bırakan AN'nin yükselişi 1996 seçimlerinde de devam etti (bkz. Tablo 3.5). Sol koalisyonların iktidarda olduğu 1996-2001 döneminde, kamuoyu yoklamaları, Fini'nin, en popüler ve saygı gören politikacılardan biri olduğunu gösteriyordu. Bu dönemde AN, güneyli milliyetçi-muhafazakar kesimlerin partisi profilinden, kentli, orta sınıf, milliyetçi bir ulusal sağ parti konumuna evrildi. 1996'da Bossi'nin provakatif “Bağımsız Padanya Cumhuriyeti” girişimine (bkz. aşağıda) karşı en güçlü popüler tepki, Roma'da Fini'nin çağrısıyla toplanan 150.000 kişilik “birlik yürüyüşü” oldu. Yapıcı muhalefet, sorumlu siyaset ve ulusal çıkarlar konusunda doğal bir hassasiyet, AN'nin saygıdeğer profilinin kurucu bileşenleriydi. 1998 parti kongresinde Fini, AN'nin faşist geçmişle hiçbir bağı bulunmayan “modern ve açık bir sağ parti” olduğunu ilan etti. 2001 seçimlerinde, Berlusconi öncülüğünde sağ ittifak (Özgürlük Evi: Casa delle Libertà) içinde yarışan AN, oy oranı azalmasına rağmen sandalye sayısını artırdı. Oy oranlarındaki düşme, FI ile seçim çevrelerinin etkin bir paylaşımından kaynaklandı. Özgürlük Evi'nin her iki mecliste çoğunluk sağladığı bu seçimlerin

ardından kurulan Berlusconi Hükümetinde, AN 5 bakanla yer aldı ve Fini başbakan yardımcısı oldu (Banks vd., 2003:555, 559; Newell, 2000).

TABLO 3.5: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE RADİKAL SAĞ PARTİLER (İTALYA, 1948-2001)

		1948	1953	1958	1963	1968	1972	1976	1979	1983	1987	1992	1994	1996	2001
MSI	%	2.0	5.8	4.8	5.1	4.5	8.7	6.1	5.3	6.8	5.9	5.4			
	S	6	29	24	27	24	56	35	30	42	35	34			
AN	%												13.5	15.7	12.0
	S												105	93	99
LL	%										0.5	8.7			
	S										1	55			
LN	%												8.4	10.1	3.9
	S												118	59	30

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>).

3.5.4) Kuzey Ligi ve “Çalışkan Kuzey” Şovenizminin Yükselişi (1989 Sonrası)

1990’larda yükselen bir başka parti, Umberto Bossi liderliğindeki Kuzey Ligi (Lega Nord; LN) oldu. 1970’lerde Kuzey bölgelerinde ortaya çıkan bölgeci bazı seçim listelerinin kısıtlı da olsa başarı kazanması, bölgeci siyasetin kuzeyde destek bulabileceğini göstermişti. Sol eylemci-öğrenci Umberto Bossi, 1979’dan itibaren federalist fikirlerin yayılması için çalıştı. 1984’te kendi partisini, Lombardiya Ligi’ni (Lega Lombarda; LL) kuran Bossi, Lombardiya için özerklik talebiyle ortaya çıktı. Roma *partitokrasisine*, “asalak güneye”, örgütlü suça ve Üçüncü Dünya’dan veya güneyden gelen göçmenlere karşı, çalışan, üreten ve bin yıllık bir kent kültürüne sahip olan Lombardiya’nın savunusunu üstlendi. İsviçre ya da Belçika tipi federal bir yapı içinde bölgeye geniş özerklik verilmesini, Lombard dili ve tarihinin yüceltilmesini, işe ya da kamu hizmetine alınmada ve sosyal hizmetlerden

yararlanmada *Lombard* nüfusa öncelik tanınmasını talep ediyor; federal bir bölgeler Avrupası kurulmasını savunuyordu (Betz, 1994:9).

İlk yıllardaki bazı yerel seçim başarılarının ardından 1987’de parlamentoya giren LL’nin yükselişi, kuzey İtalya’da art arda bölgesel liglerin kurulmasını teşvik etti. Bossi, bu hareketleri, 1989’da, Kuzey Ligi (LN) adı altında birleştirmeyi başardı. 1993 yerel seçimlerinde, oldukça yüksek oranlarda oy almasına rağmen, birleşik sol karşısında kaybeden LN, 1994 seçimlerine Berlusconi ile ittifak halinde girdi. Ancak bu ittifak LN için oldukça sorunluydu: Büyük ölçüde güney oylarına dayanan ve üniter bir yapı içinde merkezin gücünü artırmayı savunan “post-faşist” AN ile aynı cephede bulunmak, rahatsızlık vericiydi. LN’nin bu çekincesi yüzünden, Berlusconi, kuzeyde ve güneyde iki ayrı ittifak oluşturmuştu (bkz. yukarıda). Seçimin ardından kurulan Berlusconi hükümetinde AN ile birlikte yer alan LN, bu rahatsızlığını bir tür iç muhalefet rolü üstlenerek belli etti. Zaten çok yönlü baskılarla sıkışan Berlusconi hükümeti, Bossi’nin desteğini çekmesiyle düştü. Hükümet içindeki çelişkili tutumu ve Bossi’nin pervasız retorikleriyle sık sık yaptığı gaflar nedeniyle puan kaybeden ve seçmen tabanının önemli bir kısmını FI’ye kaptıran LN, her bakımdan zarar gördüğü bu ittifakı bozdu. 1996 seçimlerine tek başına giren LN, özellikle küçük ve orta büyüklükteki kuzey kentlerinde en büyük parti konumunu korumayı ve genel olarak oy oranını artırmayı başardıysa da, birleşik sol karşısında, çok daha az sandalye kazandı (bkz. Tablo 3.5) (Betz, 1998b:46-48).

LN seçmeninin yoğunlaştığı Kuzey İtalya, 1970’lerden itibaren *esnek üretim* zincirleri içinde etkin bir gelişme göstererek Avrupa’nın en dinamik üretim

bölgelerinden biri haline gelmişti. Büyük ölçekli geleneksel işletmelerin girdi ihtiyacını karşılayan orta ve küçük endüstriyel işletmelerin oluşturduğu üretim şebekesi, bölgede zenginliğin artmasına ve refahın yaygınlaşmasına hizmet etti. LN, ilk çıkış yıllarında, daha önce sağ ya da liberal partilere oy vermiş küçük girişimci ve profesyonel meslek sınıflarından destek gördü. 1990'ların başında, genç, mavi yakalı özel sektör çalışanlarının LN oyları içinde ağırlığı arttı. Ancak bu kesim, 1994'ten itibaren Berlusconi'nin partisine yöneldi. 1990'ların sonunda, LN, yalnızca çekirdek küçük kentli orta sınıf seçmenin desteğini alan, “kuzeyli küçük girişimcinin” partisi konumuna geri dönmüştü (Betz, 1998b:51-53).

1990'larda LN, neoliberal bir iktisat siyasetini savunmayı sürdürdü. Girişimci kültürün ve üretici ahlakın çalışkanlığının yüceltildiği bir retorikle, kuzeyli küçük işletmeler ağını, İtalyan ekonomisinin belkemiğini oluşturan ve küreselleşmenin rekabetçiliğiyle başederek pazar fırsatlarını değerlendirebilecek asıl güç olarak sundu. Kuzeyin bunu başarması, kuşkusuz, sırtındaki asalaklardan kurtulduğu ölçüde mümkün olabilecekti. 1995'ten sonra LN, göçmen karşıtı tutumunu sertleştirdi. Zengin kuzeyin uğradığı “siyah ve Arap istilasının”, daha sert önlemlerle durdurulmasını önerdi: Göçmen taşıyan havayolu şirketlerinin iniş izinlerinin kaldırılması, göçmenlerin plastik mermilerle vurulması, ya da askerî uçaklarla kendi ülkelerine geri götürülerek paraşütlerle bırakılması gibi. Bu dönemde yaygın yasadışı göçmenlik olgusuna bağlı olarak yükselen yabancı karşıtlığı, daha sert bir göçmenlik rejimi getiren yeni düzenlemelerin kabulünü kolaylaştırdı. LN milletvekilleri, AN ve FI ile birlikte, yeni göçmen yasalarını destekledi. Öte yandan LN, “asalak güneye” ve “yozlaşmış Roma'ya” karşı söylemini ve federalist-ayrılıkçı tutumunu da

sertleştirdi. Ancak, aşağıda görüleceği gibi, bu konuda merkezin güçlü direnişiyle karşılaştı (Betz, 1998b:48-49).

1994 itibariyle, LN rgt, 11 kuzey bölgesinde yaygın yerel birimlere ve 40.000 civarında üyeye sahipti. Üyeler arasında, kıdem ve liyakat ölçütlerine göre statü farklılaştırılmasına gidilmiş ve küçük bir çekirdek gruba tam üyelik statüsü tanınmıştı. Yerel rgt, çoğunlukla yalnızca bürokratik konularda yetkiliyken, siyaset belirleyici karar alma yetkileri küçük bir ekipten oluşan merkezi yönetimin elindeydi. Merkezi yönetim, federal konseyden ve federal sekreterden oluşuyordu. Piramit şeklindeki örgüt şeması ve *demokratik merkeziyetçilik* tarzındaki siyaset belirleme süreci, seçici üyelikle birlikte, LN'nin Leninist modelde bir parti olduğu yorumlarına yol açtı. Ancak federal sekreter Bossi, tartışılmaz otoritesini korudu ve başkaldıranları istifaya zorlamak ya da ihraç etmek yoluyla tasfiye etti (Betz, 1998b:49-51).

Muhalefette bulunduğu 1996-2001 döneminde LN sürekli kan kaybetti ve Bossi'nin üslubu daha da sertleşti. LN, bir yandan yabancı karşıtlığı alanında AN ile rekabetinde üstünlük kurmaya çalışırken, diğer yandan da sağ ve sol bloklar arasında dengeleyici g olmayı denedi. LN, yerel düzeyde, öteden beri sol partilerle pragmatik seçim ittifakları yapagelmişti. 1990'larda, sol partilerle koalisyon halinde bölge hükümetleri kurmuş; sağ hükümetin iktidar ortağıyken, sık sık sol muhalefette birlikte hareket etmişti. Bu pragmatik denge siyaseti, partinin "ne sağ ne sol" radikalizmiyle uyumlu olsa da, sağ-sol ayrımını hala bir ölçüde dikkate alan İtalyan seçmeninin LN'yi ayrıkısı ve güvenilmez bir parti olarak görmesine yol açmıştı.

Güvenilmezlik algısını artıran bir diğer faktör, Bossi'nin pervasız tarzının hem dış tepkilere hem de parti içi çekişmelere ve Bossi'nin muhaliflerinin partiden ayrılmasına yol açmasıydı. Bossi, 1996'da, Mantua'da bir parlamento topladı ve eylül ayında bağımsız "Padanya Cumhuriyeti"ni ilan etti.⁶⁴ Bağımsızlık girişiminin "Padanyalılardan" marjinal düzeyde destek bulması ve ardından Roma'dan ve Vatikan'dan gelen sert tepkiler üzerine geri adım atan Bossi, amacının yalnızca federalist reform için baskı yapmak olduğunu söylemek zorunda kaldı. 1998'de, suça teşvikten ve kolluk gücüne direnmekten iki kez mahkum olan⁶⁵ Bossi, güvenilmez tarzı nedeniyle sürekli puan kaybetti (Betz, 1998b:53-54, 49).

1990'ların ikinci yarısında, eski LN seçmenlerinden birçoğu, hakkındaki davalardan aklanarak yargı baskısından kurtulmayı başaran Berlusconi'ye, ya da Bossi'nin tam tersine soğukkanlı ve ağırbaşlı bir siyasetçi profili çizen Fini'ye yöneldi. 2001 seçimlerinde Berlusconi'nin uzattığı ittifak elini tekrar sıkın Bossi, bu çelişkili tarzının bedelini ağır ödedi. Eski oylarının büyük kısmını FI'ye kaptırarak ancak 30 sandalye kazanabildi (bkz. Tablo 3.5). LN, 3 bakanla Berlusconi kabinesinde yer aldı (Gallagher, 2000:82-85; Banks vd., 2003:555, 559).

- o -

Sonuç olarak, İtalya'da çağdaş radikal sağ, birbirinden oldukça farklı geleneklerden beslenen iki hasım/rakip parti tarafından temsil edilmektedir. Her iki parti de, şu anda Berlusconi'nin hükümet ortaklarıdır. Faşist geleneğin savaş sonrası sürgünü olan MSI, 1994-1995 döneminde yaşadığı ani çizgi değişikliğiyle birlikte *Ulusal İttifak* (AN) adını benimsedi. Bu değişikliğin *samimiyet derecesi* uzun uzadıya

tartışılmışsa da, varılan yargılar, tahmin edilebileceği gibi, muhtelif. *Kuzey Ligi* (LN) ise, 1970'lerin sonlarında zengin kuzey bölgesinde yükselen federalist hareketin içinden çıktı.

İtalyan demokrasisi, savaşın ardından, “antifaşist” bir resmi ideoloji temelinde kurulmuştu. Ancak bu durum, topluma derin biçimde nüfuz etmiş bulunan faşist hareketin tamamen kazınması anlamına gelmiyordu. Bir grup eski faşistin MSI adı altında örgütlenmesine izin verildi. MSI, yeni Cumhuriyetin ilk seçimlerinden itibaren parlamentoda sürekli temsil edildi. Ancak marjinal düzeyde destek bulan bu partinin meclisteki izole edilmiş temsilcileri, bana kalırsa, yalnızca faşist hareketin artık ne kadar da güçsüz olduğunu göstermeye yarıyordu. Aynı zamanda, dönemin siyasi iklimine hakim olan *antikomünizm*, komünizmin en şiddetli düşmanlarının tamamen devre dışı bırakılmasını değil, mecliste bulundurulmasını gerektiriyordu. *Kurulu düzen* tarafından biçilen antikomünist gömleği yetersiz görerek hâlâ *kahverengi gömleği* taşımak isteyen radikal kanat, partinin giderek merkez sağın dümen suyuna girmesini engelleyemedi. İkincil rolü, daha geniş bir antikomünist cephenin öncülüğüyle değiştirmek isteyen ılımlı kanat ise, alanına girdiği merkez sağın sert tepkisiyle karşılaştı. Yine de, 1970'lerden itibaren MSI liderliği, radikal faşist çizginin değil sağa açılma stratejisinin başarı getireceğine inanmış görünüyordu. Partinin adına *Ulusal Sağ* ibaresi eklendi; *kahverengi gömlek* çıkarıldı. Almirante'nin başlattığı bu girişim, iç ve dış tepkiler yüzünden yarım kalsa da, şartların çok daha elverişli olduğu 1990'larda liderliğe gelen Fini için ilk eğitim oldu.

1990'ların başında siyasal sistem, yolsuzluk dosyaları ve yargı operasyonlarıyla tepeden tırnağa sarsıldı. Binlerce politikacı ve bürokrat yargı önüne çıkarıldı. İstisnasız bütün yerleşik siyaset eliti yolsuzluğa batmış durumdaydı ve toz duman dağıldığında, hemen hepsi itibarlarını yitirmiş olarak siyaset yapmayı sürdürdüler. Fini, öteden beri iktidardan dışlanmış bir kadronun doğal masumiyetini oya dönüştürecek stratejiyi sağa açılmakta gördü. Bir başka dışlanmış grup, komünistler, masumiyetin meyvelerini çoktan toplamaya başlamıştı. Bu kadro, komünist rejimlerin çöküş yıllarında *komünist* ibaresini daha fazla taşımaktan vazgeçmiş; *demokratik sol* etiketiyle, sosyalistlerin silinmesiyle açılan boşluğa yerleşmişti. Uzun iç çekişmelerin ardından, 1991 sonunda MSI, Fini'nin otoritesini benimsedi. Fini, merkez sağın neredeyse tamamen eridiği konjonktürde, sağın siyasi iddiasını sürdürmeyi üstlendi. Berlusconi'nin medya desteği, güvenilir ve modern bir politikacı profili çizmesini kolaylaştırdı. 1994'te birçok muhafazakar ya da liberal sağcının katılımıyla *Ulusal İttifak*'ı (AN) örgütledi. İttifak, olduğu gibi MSI örgütü üstüne kurulmuştu; değişim yalnızca elit düzeyde, tabelada ve söylemdeydi. Parti kadrosu ve taban, başarı beklentisi içinde, liderin stratejisini destekliyordu; yeni katılan muhafazakar isimler vitrinde ön planda yer aldığı da gocunmadılar. *Demokratik solcular*, çizgilerini "postkomünist" olarak tanımlamışlardı. Fini de yeni çizgisini "postfaşist" olarak tanımladığında, kimse bu ucube terimin ne anlama geldiğini uzun uzadıya sorgulayamadı. Fini, Almirante'nin *ulusal sağ* formülünü adapte etmişti; eski üstadından başka kimsenin benimsemediği *sağ* etiketini iftiharla sahiplendi. Yeni çizgi, pratikte, mütevazı tebessüm, ciddiyet, milliyetçilik ve sol karşıtlığından oluşuyordu. Fini, eski antagonizmayı sürdürmekten yanaydı: Sağ, sol.

Aslında sağda açılan boşluk, AN'nin ne kadar açılırsa açılsın tek başına dolduramayacağı kadar büyüktü. Parti, öteden beri güçlü olduğu güney bölgesi dışında henüz çok az güç toplamış durumdaydı. Fini, sağı doldurma görevini, dostu Berlusconi'yle paylaştı. Medya devi, *Bastır İtalya* adında bir parti kurmuş; sahibi olduğu AC Milan kulübünün taban örgütünü, kısa zamanda paralel bir parti örgütüne dönüştürmüştü. Kuzeyde, LN, yerleşik partilerden açılan boşluğa yerleşiyordu. Berlusconi, bu iki partiyle iki ayrı ittifak kurdu. Bossi, “faşistlerle” ittifak kurmak istemiyordu!

Bossi'nin partisi, 1980'lerde yükselen bölgeci yerel partilerin birleşerek oluşturdukları *Kuzey Ligi* (LN), çalışan kuzeyin asalaklardan kurtulması mücadelesine adanmıştı: Göçmenlerden, Roma *partitokrasisinden* ve güneylilerden. Bossi, gençliğinde solcuydu; sonradan kuzey federalizmi davasını benimsedi ve dağınık girişimlerden başarılı bir parti örgütledi. Parti, ana hatlarıyla, etnokratik bir sınırlı liberal düzeni savunuyordu; İsviçre ya da Belçika modeli bir yapı içinde kuzeye özerklik verilmesini istiyordu. İşte bu, tam da AN'nin doğal bir hassasiyet gösterdiği üniter yapının geliştirilmesi fikrinin anttitezini teşkil ediyordu. 1994 seçimleri, Berlusconi cephesine iktidar yolunu açtı. Ancak Bossi'nin, “faşistlerle” aynı kabinde yer almaktan rahatsızlığıyla başlayan iktidar dönemi kısa sürdü: Bossi desteğini çekti ve hükümet düştü.

Bossi'nin pervasız üslubu ve güvenilmez ortaklığıyla, Fini'nin vekarı ve emniyeti tam bir tezat teşkil ediyordu. Bossi'nin hırçınlığına ve yabancılara karşı nefret dolu ifadelerine mukabil Fini, hep itidal üzereydi. Daha çok ulusal birlik ve dayanışma

üzerinde duruyordu. Nihayet, Bossi'nin provakatif *Padanya Cumhuriyeti* girişimine karşı en güçlü popüler tepkiyi, *ulusal birlik* yürüyüşünü, Fini örgütledi. Bu kıyaslama, İtalyan seçmenin gözünde Fini'yi çok daha saygın bir yere yerleştirdi. Faşist ideallere sadık radikal kanadın sonunda AN'den ayrılarak yeni bir parti kurması, Fini'yi daha da rahatlattı. Bu ekip, ayrılırken Mussolini'nin *üç renkli bayrağını* da birlikte götürmüştü. 1998'de Fini, partisinin faşist gelenekle hiçbir bağı kalmadığını açıkladığında, kimse yanından ayrılmadı. *Ulusal ittifak*, liderini bulmuştu.

1990'lar bittiğinde, Fini'nin popülaritesi her zamankinden daha yüksekti; Bossi, itibar kaybetmekteydi. İki lider, 2001 seçimlerine yine Berlusconi ile ittifak halinde girdi. Sandıklar, sadakati ödüllendirdi, Bossi'yi cezalandırdı. Berlusconi cephesine iktidar yolu bir kez daha açıldı. Üç parti yeniden hükümet ortağı oldu. 1994'te Fini ilk kez kabineye girdiğinde yükselen tepkiler bu kez yoktu. Ve LN, bu kez küçük ortak olarak, çok daha uyumluydu.

1994'te Fini değişimden bahsettiğinde, hasım ya da yandaş, hiç kimse ortada taktik bir manevradan daha fazlası olduğunu düşünmüyordu. On yıl sonra geriye doğru bakıldığında, hiç de öyle görünmüyor. Le Pen bir keresinde, Fini ve birkaç radikal sağ lider hakkında “Onlar, *siyaseten uygun* olmanın ağır şartlarını kabul ettiler...onlarla yolumuz ayrıldı.” demişti.⁶⁶ Bana kalırsa bu sözler, AN'nin bugün durduğu noktaya ışık tutuyor. Geriye şu soru kalıyor: *Değişmek* için ne kadar değişmek gerekiyor?

3.6) NORVEÇ

Eylül 2000'de, kamuoyu yoklamaları, *İlerleme Partisi*'nin % 34'lük bir destekle birinci parti konumunda olduğunu gösteriyordu. Seçimlere tam bir yıl vardı ve kimi yorumcular daha şimdiden, Hagen başbakan olduğunda ülkeye nasıl bir rota çizeceğini konuşmaya başlamışlardı. Son on beş yıldır, yabancı karşıtı radikal popülizmin temsilcisi olan ve son yıllarda çokkültürlü topluma ve *İslam tehlikesine* karşı mücadelenin bayrağını taşıyan Hagen, acaba nasıl yönetecekti?

Şubat ayı sonunda, tartışma çok farklı bir zeminde ilerliyordu: Partinin ikinci ismi Söviknes ve bir grup arkadaşını partiden istifa etmek zorunda bırakan bir skandal patlak vermişti. Bu grup, bir gençlik konferansı sırasında küçüklerle seks yapmakla ve tecavüz etmekle suçlanıyordu. Söviknes, tecavüz dışında bütün suçlamaları kabul etti. Sonraki aylarda kamuoyu yoklamaları, *İlerleme Partisi*'nin sürekli gerilediğini gösterdi.

Eylül 2001'de yapılan seçimlerde, parti % 14.7 oranında oy alabildi. Norveç demokrasisi, radikal sağcı bir başbakan tarafından yönetilmekten kurtulmuştu.

- o -

19. yüzyıla kadar giden bir parlamenter demokratik geleneğe sahip olan Norveç, diğer İskandinav ülkeleri gibi, uzunca bir süre “sağ aşırılığa bağışık” kabul edilmişti. Siyasal kültür, ağırlıklı olarak, Protestan erdemler ve sosyal dayanışma ideali üzerine kurulmuştu. Siyasal bölünmeler, 20. yy. başında üç ana küme etrafında şekillenmişti: Muhafazakarlar (H), Sosyal Demokratlar (DNA) ve Liberaller (V). DNA, 1927'den itibaren ülkenin en büyük partisiydi. 1930'larda partileşen Hristiyan Demokratlar

(KrF), zamanla sağın ikinci büyük partisi haline geldi. 1920’de kurulan Tarım Partisi (bugün Sp), sağın üçüncü partisiydi. Bu dönemde radikal sağ, oldukça cılız örgütlerce temsil ediliyordu. Bunların en güçlüsü, Vidkun Quisling liderliğinde Ulusal Birlik (Nasjonal Samling; NS), en yüksek düzeyine çıktığı 1933’te % 2.2 oranında oyla meclis dışı kalmıştı. Ülke, 1940-1945 döneminde Alman işgalinde kaldı. Quisling ve partisi, işgal döneminde yönetimi üstlendiler. Savaşın ardından, 1945’te, liberal demokratik düzen yeniden kuruldu. NS kapatıldı ve ileri gelenleri cezalandırıldı. Böylelikle, ağır bir darbe alan bu gelenek, bir daha asla toplumsal desteğe sahip bir hareket ortaya çıkaramadı (Banks vd., 2003:828; Widfeldt, 2000:486-487).

Savaştan sonraki yıllar, hızlı bir zenginleşme ve refah getirdi. 1945-1965 arasında sol iktidar, zenginleşen ulusun kaynaklarıyla gelişmiş bir refah sistemi kurmuştu. Bu dönemde, solun büyük partisi DNA, sağın üç partisinin toplamından daha fazla oy alıyordu. Savaş sonunda oldukça güçlü olan Komünist parti (NKP), zamanla gerilemiş ve seçmen tabanı DNA’ya kaymıştı. 1965-1971 döneminde, liberallerin ve sağcılarının dört partili koalisyonu iktidara geldi. 1970’lerin başında gündeme gelen Avrupa Topluluğu’na girme konusu, hükümet içinde çatlaklara yol açtı. Aynı zamanda, geleneksel hatları kesen yeni bir bölünme hattı ortaya çıkardı. İzleyen iki yılda, sakinliğe ve istikrara alışmış siyaset sahnesi, istikrarsız hükümetlerle, yeni tartışmalarla ve yeni oyuncularla tanıştı. Sosyalist Sol Parti (SV) solda; İlerleme Partisi (FrP) sağda yeni partiler olarak sisteme yerleştiler. İlerleme Partisi, ne kadro ne de çizgi bakımından radikal sağ gelenekle ilgisi bulunmayan popüler bir vergi

karşıtı hareketten, *Lange'nin Partisi*'nden doğmuştu (Banks vd., 2003:826-830; Svåsand, 1998: 76).

3.6.1) İlerleme Partisi: Refah Devleti Karşıtlığından Şovenist Refah Savunuculuğuna

Lange'nin Partisi, 1973'te, "Vergilerin, Sosyal Katkıların ve Kamu Müdahalesinin Azaltılması için Anders Lange'nin Partisi" (Anders Langes Parti til Sterk Nedsettelse av Skatter, Avgifter, og Offentlige Inngrep) adıyla kurulmuştu. Anders Lange, muhafazakar siyasi yorum yazılarının da yayınlandığı bir köpek yetiştirme dergisinin yayıncısıydı; ve Glistrup'un Danimarka'daki başarısını örnek almıştı. Lange, gençliğinde Yurtseverler Ligi'nde bulunmuş, savaştan sonra bir müddet muhafazakarlar (H) arasında yer aldıysa da aradığını bulamamıştı. Ülkesinin, halktan uzaklaşmış bir takım örgütler ve bireyler tarafından yönetildiğini; bu yönetimin ağır vergilerle finanse edilen devasa bir bürokratik aygıtla yurttaşların yaşamının her vechesine karıştığını düşünüyordu. Bürokratik örgütlenmeleriyle mevcut partiler, bu düzenin temellerini oluşturuyordu. Lange, bu nedenle, alışılmış tarzda kurumsallaşmış bir partiye değil, kendiliğinden bir popüler harekete inanıyordu (Svåsand, 1998:77-78; Banks vd., 2003:829).

Lange'nin Partisi, tek sayfalık bir beyannameyle ve oldukça uzun ama yeterince açıklayıcı adıyla katıldığı 1973 seçimlerinde, 4 sandalyeyle meclise girerek herkesi şaşırttı. Ancak partinin yükselişi kısa sürdü: Lange 1974'te öldüğünde parti hızla çözüldü ve 1977'de parlamento dışı kaldı. 1977'de yeni bir başlangıç denendi: Partinin adı İlerleme Partisi (Fremskrittspartiet; FrP) olarak değiştirildi ve

karizmatik-otoriter bir kişilik olarak tanınan Carl I. Hagen liderliğe seçildi. Hagen ve ekibi, “normal” bir parti gibi örgütlenme çağrılarının Lange tarafından reddedilmesi üzerine, 1974’te, partiden ayrılmışlardı. Bu ekip, Lange’nin ölümünden sonra, yeniden partiye çağrıldı. Hagen’in otoriter liderliği ve medyatik popülarlığı, partiye belli bir disiplin ve ivme kazandırdı. 1981’de yeniden meclise giren FrP, azınlık hükümetlerinin ve geniş koalisyonların hüküm sürdüğü 1980’lerde, meclisin anahtar partilerinden biri oldu. 1985’te, muhafazakar koalisyona davet edildiyse de, dışardan destek vermeyi seçti. Bir yıl sonra sol muhalefetle birlikte hareket ederek hükümeti düşürdü. 1980’lerden bu yana FrP, yeterli meclis desteğine sahip olmayan sağ hükümetlerin desteğine bel bağladıkları parti olageldi. Bu pozisyon, belirli bir siyasi nüfuz sağlamanın yanı sıra, iktidar sorumluluğu taşımayan partinin popülist muhalif duruşunu korumasına hizmet etti (Andersen ve Bjørklund, 2000:196; Widfeldt, 2000:489; Betz, 1994:5).

Avrupa’nın diğer ülkelerine kıyasla oldukça düşük bir göçmen nüfusu barındıran Norveç, 1980’lerde artan iltica başvurularıyla birlikte, yavaş yavaş göçmenler tartışmasıyla ve ırkçı şiddetle tanışıyordu. Bu bağlamda FrP, refah devleti karşıtı popülist söylemine yabancı karşıtı temalar ekledi. FrP’nin söylemi, ırkçılığın ahlâken olumsuz addedildiği bu kültürde, *ırkçı olmadan göçmenleri dışlamayı* mümkün kılıyordu: Göçmenleri, yabancı oldukları için değil, liberal düzeni istismar ettikleri ve refah sistemini sömürdükleri için dışlamak. FrP, yabancı karşıtı milliyetçiliğin meclisteki temsilini üstlendi ve sıkı göçmenlik rejimi taleplerini gündeme taşıdı. 1989’da DNA hükümeti, göçmenlik rejimini sıkılaştırdı. Ancak bu değişiklik, sosyal demokratları güç durumda bırakırken; FrP, yeni göçmenlik politikasını kendi başarısı

olarak sundu. 1989 seçimlerinde DNA oyları en düşük düzeye indi (% 34.4); FrP oyları yaklaşık dörde katlandı (bkz. Tablo 3.6). Öte yandan bu değişiklik, yabancı karşıtı cephenin taleplerini yatıştırmadı. Bu cephede, FrP'den çok daha rahat bir üslup geliştiren radikal sağ hareketler de vardı: Göçmenliği Durdurun (Stoppinnvandring) adlı parti, ya da bazı Neonazi gruplar gibi. Bu gruplar, üye sayısı ya da seçmen desteği bakımından oldukça marjinal bir görünümdeydi.⁶⁷ Ancak ahlaki-kültürel kodlarla ve sosyal demokratik konsensüsle çatışmadan savunulamayacak bir görüşü yüksek sesle dile getirerek, medya ilgisinin odağına yerleştiler ve *tabu deviren* roller üstlendiler. Aynı zamanda bu gruplar, zaman zaman açığa çıktığı gibi, FrP'lilerle sıkı bağlar kurdular (Ford, 1992:41-43, 82-83).

1990'ların başında, sağ iktidarın neoliberal iktisat politikası ekonomik durgunluk getirdi. İşsizliğin arttığı ve kötümserliğin yaygınlaştığı bu yıllarda, neoliberal reformlara bağlı olarak, refah meselesi öne çıktı. FrP'nin refah devleti karşıtı radikal liberalizmi, seçmen tabanı içinde ağırlığı giderek artan alt sınıfların beklentileriyle ters düşüyordu. FrP, 1993'te seçmen desteğinin ve temsil gücünün yarıdan fazlasını kaybetti. Bu sonuçların ardından liberal kanat partiden koptu. İzleyen dönemde, partinin kamusal söyleminde, şovenist refah savunusunun ve *kanun ve nizam* temalarının ağırlığı artarken, liberal unsurlar geri çekildi. Bu değişiklik, güvenliğe ve refaha ilişkin kaygıların öne çıktığı şartlarda yeniden başarı getirdi. Daha 1993 yerel seçimlerinde ülke genelinde % 12.1 oy alarak toparlanan FrP, 1997 seçimlerinde % 15.3'le yeni bir zirve yaptı. Bu sonuçlarla 25 sandalyeyle meclisteki ikinci büyük parti olan FrP'nin yerleşik partilerce hükümetten dışlanması, zayıf parlamento

desteğine sahip sağ koalisyonları büyük ölçüde FrP nüfuzuna açık hale getirdi (Andersen ve Bjørklund, 2000:197-199; Banks vd., 2003:827).

1990lı yıllar, solun seçmen desteğinin giderek eriyişine tanık oldu. 1989'da, toplam % 44 düzeyinde olan sol oylar 1997'de % 41'e ve 2001'de % 37'ye düştü. Sol partilerden kopan oyların önemli bir kısmı FrP'ye yöneldi. 2001 seçimlerine yaklaşıırken kamuoyu yoklamaları FrP'yi birinci parti olarak gösteriyordu. Ancak Şubat 2001'de patlak veren yukarıda bahsedilen skandal, partiye zemin kaybettirdi. Aynı dönemde, radikal milliyetçi kanatla ılımlı kanat arasında keskinleşen ayrılıklar partiyi güç durumda bıraktı. Eylül 2001'de yapılan genel seçimlerde ancak % 14.7 oy alabilen parti, yine sağ hükümete dışardan destek veren parti konumunda kaldı (Betz, 2003:74; Banks vd., 2003:829).

TABLO 3.6: PARLAMENTO SEÇİMLERİNDE İLERLEME PARTİSİ (NORVEÇ, 1973-2001)

	1973	1977	1981	1985	1989	1993	1997	2001
%	5.0	1.9	4.5	3.7	13.0	6.3	15.3	14.7
S	4	-	4	2	22	10	25	25

Kaynak: *Parties and Elections in Europe* (<http://www.parties-and-elections.de>)

Lange'nin Partisi, lideriyle özdeşleşmiş ve gevşek bir örgütlenmeye sahip popüler bir hareket olarak ortaya çıkmıştı. Hagen, bu hareketi “normal” bir örgütlenme içinde disipline etmeyi ve geliştirmeyi başardı. Özgüven, rahatlık, hitabet yeteneği, ekonomi bilgisi ve cazip görünüm gibi birçok politikacının yeterince sahip olmadığı özellikleri birarada toplayan bu güçlü kişilik, kendisine sadık bir ekiple birlikte, FrP'yi *kendi partisine* dönüştürdü. Ancak bu sürecin tamamlanması yeni liderin onbeş yılını aldı. 1989 oy patlaması, büyük ölçüde Hagen'in kişiliğine ve stratejisine

bağlı görülüyordu. Bu durum, liderin örgüt içi otoritesini güçlendirdi. Partinin meclis grubu, siyasi tercihler bakımından merkez yönetimine tabi kılındı. Hagen, hem partinin hem de meclis grubunun başkanı olarak, sert bir disiplin uyguladı. Hagen'in kurumsallaşma ve disiplin vurgusunun gerekçesi, sağ seçmene “güvenilir” bir parti olarak görünmek ve potansiyel iktidar partisi olabilmektir. Bununla birlikte, yabancı karşıtlığından oy devşiren bir partinin ırkçı taban hareketlerinin yörüngesine girmemesi için güçlü bir iç disiplin gerekliydi. Ancak bu gerekçeler, liberal kanadın gözünde, liderin mutlak otoritesini haklılaştırmaya yeterli değildi. 1994 kongresinde tabandan destek bulamayan liberaller, partiden ayrıldı. On milletvekilinin yanısıra gençlik kollarının kaybedilmesi anlamına gelen bu kopuş, parti için ağır bir kayıp oldu. Ancak liberallerin ayrılması, refah devleti eleştirisinden uzaklaşarak refah şovenizmine kayan partinin, yeni istikametinde rahatça ilerlemesini kolaylaştırdı (Svåsand, 1998:80-82).

Hagen'in “normalleşme” stratejisi parti programına da yansdı: 1973'te tek bir sayfaya sığan parti “programı”, 1990'larda 90 sayfalık bir kitapçığa dönüştü. Yeni program, kamusal siyasetin her vechesine değiniyordu. Ekonomik ve sosyal alanda, geniş bir deregülasyon, geniş bir özelleştirme, sosyal- kültürel- sanatsal amaçlı desteklemelerin kaldırılması ve ceza rejiminin sertleştirilmesi savunuluyordu. Radikal refah devleti karşıtlığı, refah sisteminin “aşırıya kaçan” yönlerinin ıslahı talebine dönüşmüştü. Kamu sağlığı ve yaşlıların bakımı konusunda, sistemin geliştirilmesi savunuluyor; hak etmeyenlerin (pratikte yabancıların) istismarının önlenmesiyle sağlanacak kaynağın, gerçek hak sahiplerine tahsisi isteniyordu. Siyasal sistem konusunda, bölgesel ve ulusal meclislerin yetkilerinin kısılması,

yürütmenin güçlendirilmesi ve doğrudan demokrasi usullerinin kullanımının artırılması öneriliyordu. Savunmanın güçlendirilmesi ve NATO'yla daha sıkı bağlar kurulması isteniyor; Avrupa'yla sınırlı bir entegrasyon destekleniyordu.⁶⁸ Göçmenlik meselesi, ekonomik bakımdan, kamu bütçesini zorlayan bir harcama kalemi; sosyal bakımdan, refah sisteminin suistimaline ve toplumsal çatışmalara yol açan önemli bir sorun kaynağı olarak kabul ediliyor; göçmen sayısının sınırlandırılması, suç işleyenlerin ülkelerine geri gönderilmesi ve kalanların entegrasyonunun teşvik edilmesi isteniyordu. Programının bu geniş kapsamına rağmen, FrP kamuoyunda, suça ve göçmenliğe karşı çıkan, refah sisteminin yerliler açısından geliştirilmesini savunan bir parti olarak biliniyordu. Hagen, kamusal tartışmada, çokkültürlü toplum eleştiricisi ve “İslam tehlikesi” konusunda uyarıcı olarak yer alıyordu (Svåsand, 1998:82-85; Andersen ve Bjørklund:195, 200-206).

Lange'nin Partisi, özellikle küçük sermaye sahiplerinden ve beyaz yakalı ücretlilerden oy toplamıştı. Ancak 1990'larda FrP söylemine damgasını vuran refah şovenizmi, mavi yakalı işçi kesimlerinden artan bir destek gördü. FrP oyları içinde işçi oylarının oranı, 1990'larda hızla artarak sosyal demokrat oylardaki orana yaklaştı ve 1997'de geçti. 1973'te eğitim düzeyi bakımından ağırlıklı bir grup görülmezken, 1990'larda düşük eğitimli ya da mesleki eğitim almış oyların ağırlığı giderek arttı. 1970'lerden itibaren belirgin olan erkeklerin ağırlığı 1990'larda daha da artarken; gençlerin ağırlığı 1997'den sonra azalarak devam etti. 1990'larda FrP oyları, önceden muhafazakarlara ya da sosyal demokratlara oy vermiş, yahut ilk kez oy kullanan kesimlerden gelmişti. 1997 itibariyle, FrP seçmeninin tutum ortalaması, diğer partilere göre daha yabancı karşıtı ve otorite yanlısı; daha az çevreciydi.

Birçoğu kendisini sağda ama muhafazakarların solunda görüyordu (Andersen ve Bjørklund: 215-219).

- o -

Özetle, Avrupa'nın en gelişmiş refah sistemlerinden birini, en yüksek vergi oranlarıyla finanse eden zengin bir ülkede, 1970'lerde radikal bir refah devleti ve bürokrasi karşıtlığı biçiminde ortaya çıkan popüler bir hareket, 1990'larda refah şovenizmini ve otoriter yönetimi savunan bir partiye dönüştü. Yerleşik siyasetin kurumlarına dair hayal kırıklığının ve bıkkınlığın yaygınlaştığı bir siyasal konjonktürde, sıradan insanın meselelerini sıradan insanın sağ duyusuna hitap eden basit ve anlaşılır bir retorikle işledi. Yerleşik solun refah savunuculuğundan ve yerleşik sağın kanun ve nizam ve yurtseverlik gibi konvansiyonel temalarını vurgulamaktan vazgeçerek, neoliberal reformları ve çokkültürlü toplum projesini desteklemesiyle açılan boşluğa yerleşti. Özellikle 1990'ların ortalarından itibaren popüleritesi giderek yükselen Hagen'in, yaklaşmakta olan tehlikelere (örneğin İslam) karşı ulusun selameti adına uyarıcı rolünü üstlenmesi, partinin seçmen tabanını yerleşik partiler aleyhine genişletti. 1990'lar bittiğinde Hagen ülkenin en popüler siyasi lideriydi ve kamuoyu yoklamaları partisinin hızla ilk sıraya yükseldiğini gösteriyordu. Ancak, bazı önde gelen partililerin bu tarz bir parti için kendi kendini yalanlama anlamına gelecek bir seks skandalında yer almaları, seçmen desteğini hızla gerilettiler. Bu olay, siyasal partilerin yükselişinde ve düşüşünde, bizim genellikle öncelikli olarak yer verdiğimiz yapısal faktörlerin ve iradi eylemlerin dışında, *olumsallık* faktörünün ne kadar belirleyici olabileceğini göstermek bakımından özellikle önemlidir.

Sonuç

Bu bölümde radikal sağ partilerin oldukça güçlü olduğu altı demokrasiye yer verdik. İlk dört ülkede, Avrupa radikal sağının en tanınmış partileri ve liderleri bulunuyor: Avusturya'da Jörg Haider ve *Özgürlükçü Parti* (FPÖ), Fransa'da Jean-Marie Le Pen ve *Ulusal Cephe* (FN), Belçika'da Filip Dewinter ve *Flaman Blok* (VB), İtalya'da Gianfranco Fini'nin partisi *Ulusal İttifak* (MSI-AN) ve Umberto Bossi'nin partisi *Kuzey Ligi* (LN). İki İskandinav demokraside, Norveç ve Danimarka'da, görece daha az tanınan ancak oldukça başarılı partiler bulunuyor: Norveç'te Carl I. Hagen ve *İlerleme Partisi* (FRp), Danimarka'da Pia Kjaersgaard ve *Halk Partisi* (DFp). Bu partiler, öteden beri Avrupa Parlamentosu'nda ve ulusal meclislerde kalabalık gruplarla temsil ediliyor; yerel ve bölgesel düzeylerde yasama ve yürütme mevkilerini işgal ediyorlar. Avusturya'da ve İtalya'da hükümet ortağı durumundalar. Fransız ve Belçikalı partiler, yerleşik partilerce tamamen dışlanmış durumdayken; İskandinav partileri, sağ koalisyonlara dışarıdan destek vererek bir ölçüde nüfuz sağlıyorlar. Fransız örneğin özel bir yeri var: Le Pen ve partisi, 1980'lerden bu yana bir çok parti için model oluşturdu; söylemi ve stratejisi örnek alındı. Ancak bu parti, en koyu izolasyon içinde bulunuyor ve geniş seçmen kitlesine rağmen çok az temsil gücü elde edebiliyor. Paralel olarak, Le Pen'in uzlaşmaz tutumu giderek sertleşiyor. Diğer partilerden birçoğu, başlangıçta belirli bir izolasyon yaşadılar; ancak, belirli bir güce ulaştıktan sonra, sisteme dahil edilmek için gereken adımları attıkları görülüyor.

Bu partilerin kökleri, iki ayrı döneme kadar gidiyor: AN ve FPÖ, savaştan hemen sonra, antifaşist önceliklerin yerini antikomünizmin aldığı yıllarda kurulan

partilerden geliyor. Her iki parti de, bugünkü liderleri tarafından, marjinallikten iktidar mevkilerine taşındılar ve liderlerin otoritesi öncelikle bu başarı öyküsünden besleniyor. Diğerleri, 1970'lerde kuruldu. DFp'nin kuruluş yılı 1995: ancak bu partinin lider kadrosu, 1973'te bir anda yükselen *İlerleme Partisi*'nden (FP) geliyor. Kjaersgaard, 1983'ten 1995'e kadar bu partiye liderlik etmişti. FP'nin ilk çıkıştaki parlak başarısı, yakın bir demokraside aynı yıl içinde aynı adı taşıyan benzer bir partinin kurulmasını teşvik etti: Norveçli *İlerleme Partisi* (FrP). İki partinin başlangıçtaki çizgileri, geçirdikleri değişimler ve bugün temsil ettikleri siyasetler arasında büyük benzerlik var. Kuşkusuz, başka bir çok noktada farklılaşıyorlar.

Bu partiler, LN ve İskandinav partileri dışında, ulusal radikal sağ geleneğin önemli isimlerince kuruldu ve yönetildi. Radikal bir çekirdek tabanın enerjisiyle desteklendi, sonradan daha geniş kesimlere açıldı. Aynı zamanda, parlamento dışı grupların birçoğuyla işbirliği ve dayanışma ilişkileri geliştirildi. LN ve İskandinav partileri, radikal sağ gelenekle ilgisi bulunmayan kadrolarca kuruldu ve başlangıçta bir süre popüler hareketler olarak varoldular. Seçim başarıları, genellikle 1980'lerde geldi; 1990'larda devam etti. İlk çıkışlarını 1970'lerde yaşadıktan sonra gerileyen ve 1980'lerde ve 1990'larda yeni iniş çıkışlar gören İskandinav partileri, bu konuda da diğerlerinden ayrılıyor.

Bu partilerin siyasi çizgilerinde ortak bir ideolojik yön var: Etnik/kültürel temelli dışlayıcı kimlik siyasetleriyle, yükselen yabancı karşıtlığının önde gelen temsilcileri olmuş durumdalar. MSI-AN dışındakiler, 1990'ların ortalarına kadar liberal iktisat politikalarını ve etnik/kültürel bakımdan homojen ulusal topluluk idealini

savunuyorlardı. MSI ise, MSI-AN adını aldığı 1994'e kadar, faşist gelenekle doğrudan bağlantılı korporatist bir üçüncü yol siyasetini savunmayı bir biçimde sürdürdü. Genç lider Fini, 1994'ten itibaren partinin çizgisini ortodoks sağa doğru kaydıran bir değişim başlattı. Geçen on yıl zarfında parti, milliyetçilik, ulusal birlik ve liberal iktisadı savunan bir parti olarak merkez sağa yerleşti. 1990'larda diğer partiler, LN dışında, liberal iktisat savunuculuğundan ve refah devleti karşıtlığından şovenist bir ulusal refah savunuculuğuna evrildiler. Sosyal dayanışma idealini, homojen ve kardeş bir ulusal topluluğun dayanışması biçiminde işlediler; yabancıların refah sisteminden dışlanmasını ve yerlilerin refahı için daha etkin bir sistem kurulmasını savunur oldular.

Bu değişim, partilerin seçmen tabanının sosyal kompozisyonundaki uzun erimli eğilimle uyum içindeydi. 1980'lerde orta sınıfların belirgin bir yeri varken; 1990'larda işçi oyları bütün bu partilerin sepetinde ağırlıklı payı sağlar oldu. Gençler ve erkekler, seçmen kompozisyonunun diğer baskın kategorileri. Beri yandan, örgüt yapıları bakımından önemli farklılıklar görülüyor. FN ve VB, kitle partisi modeline yakın büyük örgütlere sahipler. Bu örgütler, yerleşik medya tarafından şeytanileştirilen partilerin iletişimini bire bir ilişkilerle yerel düzeyde sağlamak konusunda oldukça etkin sadık propaganda makineleri. Dahası, diğer partilerce dışlanmaları neticesinde yürütme mevkilerinden uzak kalan partilerin seçmen tabanının sadakatini sağlamakta da hizmet görüyorlar. Özellikle FN gibi, aldığı milyonlarca oya rağmen, tecrit nedeniyle ulusal mecliste neredeyse hiç temsil edilmeyen bir parti için bu işlev kritik önemde. Her iki parti de, gelişmiş yan örgütlenmelere sahipler ve birçok radikal sağ grupla temas halindeler. Beri tarafta,

başlangıçta ülkenin güneyinde yerleşik dar bir tabanın ideolojik kitle partisi olan MSI-AN örgütlenmesi, giderek kartel parti modeline yaklaşıyor. Diğer partilerin örgütlenmesi de büyük ölçüde kartel parti modeline yakın. İsveçli FrP ve Avusturyalı FPÖ, yerel birimlerin görece geniş bir özerklik içinde faaliyet gösterdiği partiler. Diğerlerinde merkezin yetkileri ağır basıyor. Özellikle FN, LN ve DFp örgütlerinde, biçimsel yetkiler bakımından merkezin hakim konumu oldukça belirgin. İstisnasız bütün partilerde liderler, başarı öykülerinin mimarları olarak, karizmatik denebilecek otoritelere sahipler. Bu durum FPÖ'de oldukça belirgin. Geniş yerel özerkliğe ve son yıllarda hükümete girme ile birlikte gelen sıkıntılardan kaynaklanan iç çekişmelere rağmen, Haider'in tartışılmaz liderliği sürüyor. Haider, resmi olarak başkanlığı bıraktığı dönemde bile fiilen liderliğini sürdürmeyi başardı.

Bu partiler, siyasal kültür ve ulusal gelenekler bakımından oldukça farklı demokrasilerde başarı kazandılar. Her biri, toplumlarının diğer partilerce temsil edilmeyen güncel sorunlarını sahiplenerek ayırt edilebilir parti kimlikleri sergilediler. Ülkelerindeki mevcut siyasal statükoya radikal biçimde muhalif konumlarını, daha genel bir değerler çerçevesine atıfta bulunarak meşrulaştırma yoluna gittiler. İtalyan partileri, bu bakımdan özellikle ilginç. MSI-AN, bir yandan faşist mirasla bağını kopardığını ilan ederken, resmi ideolojinin lanetleyici söylemini benimsemek yerine, bu deneyimin *günahıyla sevabıyla* ulusal tarihin bir parçası olduğunu ileri sürdü. Aynı zamanda, atıf çerçevesini faşist gelenekten ortodoks sağ geleneğe doğru kaydırды. LN ise, kuzey bölgesinin kültürel mirasına atıfta bulunarak, İtalyan ulusal kimliği yerine *Padanyan* kimliği öne çıkardı. Federal bir bölgeler Avrupasında özerk bir birim olma vizyonu, ayrılıkçı talebini AB entegrasyonu bağlamında

meşrulaştırmaya yöneldi. Bu talebe karşı en ciddi tepkilerden biri, tahmin edilebileceği gibi, AN'den geldi. Ayrılıkçılığa karşı üniter yapı savunusu, AN'nin meşrulaşmasına katkıda bulundu. LN ise, bağımsız Padanya idealini öne çıkardığı ölçüde zemin kaybetti. İskandinav partileri, başlangıçta sosyal dayanışma idealine ve Protestan ödev ahlakına dayalı ulusal geleneğe taban tabana zıt bir nitelik gösteren *vergi karşıtlığı* ile sahneye çıktılar. Ancak 1990'larda, tam da bu geleneğin etnik terimlerle sınırlanmış bir versiyonunun savunucularına dönüştüler. Diğer tarafta, FPÖ 1990'larda, Alman milliyetçiliği savunusundan vazgeçip Avusturya yurtseverliğinin öncülüğünü üstlendi. Böylelikle, ulusal demokrasinin en can alıcı yol ayrımlarından birinde, meşru rotayı benimsemiş oldu. Flaman VB, esasen bütün Flamanları bir ölçüde ilgilendiren *Flaman davasını* en radikal terimlerle savunarak, ayrılıkçı Flaman milliyetçiliğine dayalı çizgisini popüler düzeyde meşrulaştırmakla yetindi. Fransız FN ise, Cumhuriyetin ilkelerinin dışlayıcı-milliyetçi bir yorumuna ve ulusal kültürün geleneksel ve dinsel değerlerinin savunusuna dayanarak, "aşırı" olarak etiketlenen çizgisini meşrulaştırmaya yöneldi.

Notlar

¹ Aktaran Merkl, P. H. (2003: 24-27).

² Tarihçi Adam Wandruszka'nın klasik analizine göre her bir *Lager*, birbirinden tamamiyle ayrı ve kendi içinde bütüncül alt kültürler olarak gelişmiştir. *Lager*'e sadakat bir kişisel kimlik meselesi olmuş ve bu kampların yukarıdan aşağı bağımlılık kültürü, Avusturya politik yaşamının otoriter korporatist niteliğini belirlemiştir. Aktaran Morrow, D. (2000: 35).

³ Avusturya'da parti yasağı rejimi hakkında bkz; Sağlam, F. (1999: 62-63).

⁴ Tamamen farklı sosyal grupların çatışan çıkarlarını ve görüşlerini temsil eden bu iki parti aralarında anlaşarak bir taksim (*Proporz*) sistemi geliştirdiler; bürokraside ve kamu sektöründe istihdamı ve kamu ihalelerinde kayırmacılığı aralarında paylaştılar. Emek, sermaye ve devlet elitinin oluşturduğu sacayağı düzeneği içinde ücretleri, temel fiyatları ve farklı kesimlerin pastadan alacağı payı belirleyecek korporatist bir düzen kurdular; bkz. Morrow, D. (2000:41); Riedlsperger, M. (1998:28).

⁵ Bu milliyetçi dalga, ideolojik bakımdan, açıkça Neonazi gruplardan ılımlı liberal-milliyetçilere: örgütlenme bakımından, spor kulüplerinden gazilerin veya öğrencilerin derneklerine kadar değişen bir çeşitlilik gösteriyordu. Bunlar arasında, Özgürlükçü Öğrenciler Derneği (Ring Freiheitlicher Studenten; RFS), üçüncü *Lager*'in en başarılı örgütlenmesiydi ve sonraki dönem siyasi seçkinlerinin önemli bir kısmının yetiştiği ortamdı. Norbert Burger (bkz. dipnot 30) ve Jörg Haider gibi milliyetçiler ve Heide Schmidt (bkz. dipnot 32) gibi liberaller, siyasetle RFS'de tanışmışlardı. Bkz. Morrow, D. (2000:43)

⁶ NDP'nin en ciddi başarısı, Norbert Burger'in 1980 başkanlık seçimlerinde oyların % 3.2'sini almasıydı. Parti, 1988'de, neo-nazi yönelimlerinden ötürü yasaklandı; bkz. Boztepe, K. (1997: dipnot 16). NPD, yabancı karşıtlığı, demokrasi karşıtlığı ve lidere kayıtsız şartsız sadakat ilkesi gibi özellikleriyle belirginleşen radikal bir milliyetçilik güdüyordu; bkz. Mudde (1995).

⁷ Aynı zamanda ailesinden miras kalan büyük servetiyle ülkenin en zengin siyasetçisi olan Haider'in kişiliği ve sosyal çevresi hakkında bkz. Boztepe, K. (1997:98-99).

⁸ Haider, birahanelerde sıradan halkla birlikte içmek, bungee jumping yapmak, spor araba kullanmak gibi Avusturya siyasetçilerinin aklından bile geçirmediği şeyler yapıyor ve halk arasına karışmakta son derece rahat davranıyordu; bkz. Boztepe, K. (1997:99). Kayak, dağcılık, maraton koşuculuğu gibi sporlarla aktif olarak ilgilenmişti; bkz. Merkl, P. H. (2003:24).

⁹ 1989'da FPÖ, Kärnten eyalet meclisi seçimlerinde SPÖ oylarının büyük kısmını ele geçirdi. Haider'in memleketi olan bu eyalet, SPÖ'nün kalelerinden biriydi. ÖVP ve FPÖ birlikte hükümet kurdu; ve Haider valiliğe (*Landeshauptmann*) seçildi. Haider valiliği süresince, Avusturya demokrasisinin *tabularına* saygısızlık yapmaktan geri durmadı. Temmuz 1991'de TV'de bir açık oturumda, rejimin 'antinazi' temellerini onaylamayı reddettiğinde; ve sertleşen tartışmada *Üçüncü Reich*'in istihdam politikasının mevcut Viyana hükümetinin politikasından çok daha iyi olduğunu söylediğinde ipler koptu: Yoğun tepkiler üzerine, ÖVP koalisyondan çekilirken, Haider valilikten istifa etmek zorunda kaldı. Bkz. Morrow, D. (2000:50-51).

¹⁰ 1990 öncesinin, Avrupa Parlamentosu Araştırma Komisyonu raporuna dayanan bir muhasebesi için bkz. Ford, G. (1992: 37, 81). 1990'ların EUMC raporlarına ve Eurobarometer 1997 ve 2000 tarama verilerine dayanan bir analizi için bkz. Westin, C. (2003).

¹¹ Örneğin Viyana'da FPÖ, 'Viyana Chicago Olmamalı' derken; ÖVP, 'Viyana Viyanalılarıdır' gibi daha 'dobra' bir slogan kullanmıştı; bkz. Riedlsperger, M. (1998:34).

¹² Halk önergesi, anayasada öngörülen katılım araçlarından biridir. Önerge sonuçları bağlayıcı değildir ancak toplanan imza sayısı, önerge konusundaki halk desteğini gösterdiğinden, siyaset üzerinde etkili olmaktadır. FPÖ'nün önergesi, 12 maddeden oluşuyor ve göçün hemen durdurulması, okullardaki yabancı öğrenci sayısının sınırlanması gibi önlemlerin yanısıra, anayasaya Avusturya'nın bir göçmen ülkesi olmadığı yolunda bir hüküm konması talebini içeriyordu; bkz. Boztepe, K. (1997:100).

¹³ Liberal Forum, sanılanın aksine, FPÖ'nün yükselişini durduramadı. 1994 ulusal seçimlerinde % 5 oy alan partinin seçmen desteği, 1999'da % 3.7'ye düştü. % 4'lük baraj nedeniyle ulusal meclise giremedi. Schmidt başkanlıktan istifa etti; yerini Alexander Zach aldı; bkz. Banks, A. S. vd., (2003:72).

¹³ Liberal Forum, sanılanın aksine, FPÖ'nün yükselişini durduramadı. 1994 ulusal seçimlerinde % 5 oy alan partinin seçmen desteği, 1999'da % 3.7'ye düştü. % 4'lük baraj nedeniyle ulusal meclise giremedi. Schmidt başkanlıktan istifa etti; yerini Alexander Zach aldı; bkz. Banks, A. S. vd., (2003:72).

¹⁴ 1997'de yapılan bir değişiklikle 'militan Hristiyanlık' (*wehrhaftes Christentum*) anlayışı parti programına alındı. Ancak, pragmatik amaçla bile olsa, partinin seküler geleneğinden bir kopuş anlamına gelen bu değişiklikten, örgüt içindeki bazı liberallerin tepkisi üzerine vazgeçildi; bkz. Riedlsperger, M. (1998:33).

¹⁵ AB içinde, İngiltere, Danimarka ve Yunanistan, yaptırımların Avusturya'nın izole edilmesi anlamına geleceği konusunda endişe belirtmişlerdi. Fransa, İtalya ve Belçika'nın başını çektiği bir grup ise tavizsizlikten yanaydı. İtalya başbakanı Massimo D'Alema, Avusturya'nın, 'Avrupa birliğinin temellerini oluşturan ortak değerleri' göz ardı ettiğini söylerken, kendi ülkesinde benzer bir partinin (MSI-AN) 1994'te hükümet ortağı olduğunu unutmuş görünüyordu. Bu gibi çelişkili durumlar, birçok Avusturyalının, ülkelerine haksızlık yapıldığını düşünerek tepki duymasına yol açmış ve Schüssel hükümetini içerde güçlendirmişti. Bkz. Merkl, P. H. (2003b:25-26).

¹⁶ Sıkı maliye politikası, Avrupa Mali Bölgesi standartlarını sağlamak için gerekliydi ve iç siyasetin tartışmalarından özerk biçimde, kaçınılmaz olarak hükümet politikasıydı.

¹⁷ Aktaran Smith, S. (aşağıda anılan yazı). Oldukça yakın bir tarihte ortaya çıkan bu gelişme hakkında, bildiğim kadarıyla, henüz akademik bir değerlendirme yayınlanmadı. Basında yer alan bazı yorumlar arasında bkz. Traynor, I. 'Haider's Election Comeback' *The Guardian* (8 Mart 2004); Smith S. 'What Did They Say About Haider's Return?' *The Guardian* (10 Mart 2004).

¹⁸ Belçika'nın, 1999 itibarıyla, 10 milyondan biraz fazla olan nüfusunun % 56'sı Flamlardan, % 32'si Valunlardan (Fransızca konuşan), % 2'si Almanlardan ve geri kalanı iki dilli (Flamanca ve Fransızca) gruplardan oluşmaktadır; bkz. Banks, A. S. vd., (2003:102).

¹⁹ En önemlileri, Valun tarafında Léon Degrelle'in *Rexist* hareketi ve Flaman tarafında Joris van Severen'in *Verdinaso* hareketi ile Staf de Clercq'in Ulusal Flaman Birliği (Vlaamsch Nationaal Verbond) adlı partisiydi. Bu hareketler hakkında geniş bir özet için bkz. Carsten, F. L. (1982: 204-218).

²⁰ Savaşın sonra, yaklaşık 350.000 kişi aktif işbirliğinden suçlu bulunmuş; 699'u Valun olmak üzere 1247 kişi ölüm cezasına çarptırılmıştı. İşbirlikçilerin çoğu bulunamamış ve haklarında giyabi hüküm verilmişti; bkz. Husbands, C. T. (1992b:130).

²¹ Belçika'da, güç kullanma ya da ordu ve polis işlevini üstlenmeyi amaçlayan her türlü özel milis ya da başka tür özel örgütü yasaklayan 1934 tarihli yasanın yanısıra, ceza yasasında da ülke içi siyasal şiddeti cezalandıran maddeler bulunmaktadır; bkz. Sağlam, F. (1999: 69).

²² Belçika seçim sisteminde. Flaman partileri yalnızca Flanders ve Brüksel'de; Valun partileri yalnızca Valunya'da ve Brüksel'de seçimlere girebilir. Bu kural, federal meclis seçimlerinde aday gösterme konusunda da geçerlidir.

²³ Partinin adı Front National'dir. Ancak Fransız FN'den ayırt etmek amacıyla 'Belçikalı' (*Belgique*) olarak anılmaktadır.

²⁴ Antwerp, hem savaş öncesi faşist sağın, hem de VB gibi çağdaş Flaman radikal sağının kalesi durumundadır; daha fazlası için bkz. Swyngedouw, M. (2000).

²⁵ Federal meclisteki en büyük partinin, VLD'nin, VB'nin yalnızca 3.8 puan önünde olduğunu eklemek gerekir.

²⁶ Paket, büyük ölçüde Fransız FN'den adapte edilmiştir; bkz. Swyngedouw, M. (1998:66).

²⁷ Aktaran, Widfeldt, A. (2000:490).

²⁸ Glistrup'un başarılı kariyeri, neredeyse tamamen, limited şirketlerin mevzuat boşluklarından yararlanarak vergi kaçırmalarına yardımcı olmak üzerine kurulmuştu. Ocak 1971'de bir TV programında vergi ödemeye hiç de niyeti olmadığını ve bu yaptığının gayet yasal olduğunu söyleyerek, bir anda ünlü oldu. Glistrup, daha da ileri giderek vergi kaçırانların Nazi işgaline direnenler kadar kahraman olduğunu ileri sürdü. Aktaran Betz, H. G. (1994: 4-5).

²⁹ *Trivselspartiet*, İngilizce'ye 'Wellbeing Party' (Svåsand, 1998: 80); ya da 'Cosy-Party' (Widfeldt, 2000:489) olarak çevriliyor.

³⁰ Danimarka'da nüfusun % 95'i devlet destekli Evanjelik Luther Kilisesi'ne mensuptur; bkz. Banks, A. S. vd., (2003:303).

³¹ DFp'nin resmi web sitesi, Türkçe dahil bir çok dilde metinler içeriyor. url: <http://www.danskfolkeparti.dk>

³² Bkz. http://www.fact-index.com/p/pi/pia_kjaersgaard.html . Aynı yerde, Kjaersgaard'ın, görüşlerini 'ırkçı' olarak niteleyen bir siyasi rakibine karşı açtığı davayı kaybettiğine yer veriliyor. 2003 yılında Yüksek Mahkeme, ırkçılığın geniş bir tanımına dayanarak, Kjaersgaard'ın Müslümanlar konusundaki açıklamalarının ırkçılık kapsamına girdiğine hükmetmiş.

³³ Liberal Parti (Venstre: V) ile Muhafazakar Halk Partisi (Konservative Folkeparti: KF) koalisyonu.

³⁴ Fransa'da cumhurbaşkanı, 1962'den beri halk oyuyla seçilmekte. Adaylar, en az 30 ayrı ilden gelen seçilmiş örgen (parlamento, bölge meclisi, il meclisi vb.) üyelerinden oluşan 500 kişilik bir sunucular listesi tarafından gösterilmek zorunda. Daha fazlası için bkz. Eroğul, C. (2001:167-171).

³⁵ Fransız radikal sağının 19.yy. sonu 20.yy. başındaki kökleri için bkz. Mazgaj, P. (1987), Rutkoff, P. M. (1974) ve Carsten, F.L. (1982: 9-17). İlgili literatürün kısa bir değerlendirmesi için bkz. Payne, S. (1976: 295-299). 20. yy. hareketlerinin tarihsel-analitik bir özetlemesi için bkz. Eatwell, R. (1996:154-175, 239-259). 1980 öncesi gelişmelerin derli toplu bir özetlemesi için bkz. Hainsworth, P. (1992:30-35).

³⁶ IV. Cumhuriyetin anayasal düzeni için bkz. Eroğul, C. (2000:84-85).

³⁷ Poujade, savaş öncesi radikal sağ (PPF) içinde bulunmuş; işbirlikçi yönetimi başlarda desteklemiş sonradan İngiltere'ye geçerek De Gaulle'ün birliklerine katılmıştı. Savaştan sonra bir süre Gaullist partide yer almış, De Gaulle'ün aktif siyaseti bırakmasından sonra, yeni bir hareket arayışına girmişti. Bkz. Eatwell, R. (1996:243).

³⁸ Orijinali, *Sortez les Sortants!*; aktaran Eatwell, R. aynı yer.

³⁹ Yeni sistem, 'ussallaştırılmış parlamenterizm' olarak da anılır. Anayasa'nın getirdiği temel yenilikler arasında, devlet başkanlığı makamının güçlendirilmesi ve meclis seçimlerinin iki turlu dar bölge çoğunluk esasına göre düzenlenmesi bulunuyordu. Bu düzenleme, parlamentoda istikrarlı hükümet çoğunlukları yaratmak amacına yönelikti. 1962'de yapılan değişiklikle cumhurbaşkanının doğrudan halk oyuyla seçilmesi benimsendi. Buna göre, ilk turda oyların salt çoğunluğunu alan olmazsa, ilk iki sıradaki adaylar ikinci turda yarışacaktı. Bu yöntem, seçilecek adayın, seçmenin büyük kısmının şöyle veya böyle desteğini almasını gerektiriyordu. Böylelikle hem yasama hem de yürütme makamlarına aşırı uçların adaylarının seçilmesi oldukça güçleştirilmişti. Bkz. Eroğul, C. (2001:167-172, 189-192).

⁴⁰ Bu oranın, Cezayir bağımsızlığı için yapılan halk oylamasında çıkan 'hayır' oylarından (yaklaşık % 9) daha düşük olması düşündürücü.

⁴¹ Batı grubu, sonradan Chirac'ın ve d'Estaing'in partilerinde yükselecek ve kabinde yer alacak bazı isimlerin kariyerinde ilk duraktı; bkz. Hainsworth, P. (1992:34)

⁴² De Benoist ve GRECE, bu adı benimsediler, ancak Club de l'Horloge 1979'dan itibaren reddetti; bkz. Akay, A. (1997: 11). De Benoist, faşizmi ve işbirlikçiliği çağrıştıran ve sağ partiler tarafından bile benimsenmeyen 'sağ' etiketinin, olumsuz değerinin farkındaydı. Ancak, sola karşı konumlanmayı ifade edebilmenin daha veciz yolu yoktu. Fransız Yeni Sağ'ın fikriyatı ve mücadelesi için, Akay'ın anılan makalesine bakılabilir.

⁴³ Akımın öncü ismi, De Benoist, kökeni itibariyle Avrupa dışı olan Yahudi-Hristiyan geleneğin pagan Avrupa'nın cevherini yok ettiğini ileri sürüyordu: Eşitlikçi hümanizm ile insanları zayıflıkta eşitleyen bu gelenek, tektanrıcılıkla beraber gelen monolitik kültür ve totaliterizm ile, zayıflığı norm olarak koymuştu. De Benoist, hem Anglo-Sakson liberalizmin pragmatik akılcılığını, hem de sosyalizmi ve komünizmi bu geleneğin türevleri olarak eleştiriyor; yeni Avrupa uygarlığının, kadim değerler üzerinde kurulması gerektiğini savunuyordu. Bu akım, dışlayıcı bir Avrupalı kimliği etrafında, *eşitlikçi totaliterizmin* baskısından kurtulmuş bir Avrupa milliyetçiliği davası güdüyordu. Bu dışlayıcı kimlik kurulurken, biyolojik ırk değil, kültürel farklılık temel alınıyordu. Yeni Sağ düşüncesi, hareket noktası ve sonuçta varılan yer bakımından klasik faşizme paralellik gösterse de; söylemin mantığının temelini oluşturan kültürel fark fikrinin, ya da siyasi-kültürel bir talep içeren 'farklı olma hakkının', daha önceden sol düşünce ve siyaset tarafından –başka bağlamda ve biçimde de olsa- ortaya atılmış olması, Yeni Sağ'ı faşist geleneğe doğrudan bağlayıp mahkum etme fırsatını ortadan kaldırıyordu. Bkz. Akay, A. aynı yer.

⁴⁴ Hareketin dört ayda bir yayınlanan entelektüel dergisi, *Nouvelle École*, Louis Rougier, Julien Freund, Mircea Eliade ve Hans Eysenck gibi tanınmış isimlerden himaye bulmuştu. *Éléments* adında daha popüler yönelimli aylık bir derginin yanı sıra, grup yazarlarının çalışmalarından oluşan büyük bir yayın külliyatı, Yeni Sağ'ın hegemonya mücadelesinin araçları arasındaydı. De Benoist, sonraları *Nouvelle École*'le bağını kopardı ve 1988'de kurduğu *Krisis* dergisi, sağdan ve soldan seçkin kalemlerin bulunduğu bir forum haline geldi. Bkz. Akay, A. aynı yer.

⁴⁵ Orijinali, *Front d'Opposition Nationale pour l'Europe des Patries*.

⁴⁶ AP milletvekili.

⁴⁷ Bu kampanyaya, Le Pen'in eski karısı da, 1987'de Playboy dergisindeki pozlarıyla katıldı. Le Pen'in kendisinden bir hizmetçi gibi davranmasını istemesi gibi mahrem fantezilerini anlattığı sayfaları, hizmetçi önlüğüyle çekilmiş çıplak pozları süslüyordu. Aktaran Eatwell, R. (1992:255).

⁴⁸ İlk turda hiçbir adayın salt çoğunluk sağlayamaması halinde, % 12.5'tan fazla oy alan adaylar ikinci turda yarışmaktadır; bkz. Eroğul, C. (2001:191).

⁴⁹ 1991'de yayınlanan *Göçmenliğe Karşı 30 Husus* ve 1993'te yayınlanan *Yeniden Doğuş İçin 300 Husus* belgeleri, resmi web sitesinde görülebilir. url: <http://www.front-nat.fr> . Bu sitede, parti hakkında oldukça ayrıntılı malumat verilmekte. Fransızca dışında, yalnızca Le Pen'in tanıtımına ayrılmış küçük bir İngilizce metin bulunmakta.

⁵⁰ Perrineau, P. (1997). *Le Symptôme Le Pen: radiographie des électeurs du Front National* (Paris:Fayard)'dan aktaran Hainsworth, P. (2000a:23).

⁵¹ Le Pen, gaz odalarının tarihte bir detay olduğu yolundaki ifadesi ile ırkçılık karşıtı yasayı ihlal etmekten suçlu bulunarak; Aralık 1997'de ağır para cezasına çarptırıldı. Beş ay sonra; bu kez 1997 milletvekili seçimleri sırasında bir kadın Sosyalist adaya saldırıda bulunmak suçundan dolayı, iki yıl boyunca medeni haklardan mahrum bırakılma cezasına çarptırıldı. Ceza, temyizde bir yıla indirildi; bkz. Banks, A. S. vd. (2000: 345). Chirac'ın partisi RPR'de başladığı kariyerini FN'de sürdüren; 1990'larda FN'nin örgütlenmesinde ve yabancı karşıtı söyleminin popülerleşmesinde büyük emeği geçen Bruno Mégret, bu tarihte partinin iki numaralı ismiydi; ve hukuken lidersiz kalan partinin başına geçmeyi umuyordu. Ancak, Mégret'in yükselişinden öteden beri rahatsız olan Le Pen, liderliği karısına bırakmayı seçince, Mégretist grubun liderlik mücadelesi açık bir çatışma halini aldı; bkz. Hainsworth, P. (2000a:29-30).

⁵² Aktaran Gallagher, T. (2000:74-75).

⁵³ İtalyan faşizmi hakkında, diğerlerinin yanısıra, bkz. Carsten, F. L. (1982:45-82); derli toplu bir tarihsel analiz için bkz. Eatwell, R. (1996:3-89); genel bir özetleme ve literatür değerlendirmesi için bkz. Lyttelton, A. (1978).

⁵⁴ 1989-1996 dönemi gelişmelerinin detaylı bir dökümü ve analizi için bkz. Bufacchi, V. ve Burgess, S. (2001).

⁵⁵ Her bölgede en çok oy alan adayın seçildiği bu sistemin, oyların bölünmesini engellemesi ve büyük partilere yaraması beklenirdi. Ancak, bu değişiklikten en çok faydalananlar, belli bir bölgede güçlü olan LN ve AN gibi partiler oldu. Öte yandan, parlamentonun her iki meclisindeki sandalyelerin % 25'inin nisbi temsile göre seçilmesi de (alt meclis için % 4'lük barajı geçmek şartıyla), küçük partilere yaradı. Nisbi temsilin kaldırılması, 1999 ve 2000'de iki kez referanduma sunulduysa da, katılım % 50'den az olduğu için yasalaşamadı. Bkz. Banks, A. S. vd., (2003:553).

⁵⁶ Bu yasakla ilgili olarak, 1952'de çıkarılan uygulama yasasında, "siyasal mücadelenin bir aracı olarak güç kullanmayı yüceltmek, güç kullanma tehdidinde bulunmak veya güç kullanmak, Anayasa'da güvence altına alınan özgürlükleri bastırmak, demokrasiyi ve kurumlarını, direniş hareketinin değerlerini karalamak, ırkçı politikalar geliştirmek veya ası geçen partiye özgü olan ilke, olay ve yöntemleri yüceltmeye yönelik bir etkinlik yürütmek veya faşist görünüşte gösteriler yapmak suretiyle faşist partiye özgü antidemokratik amaçların izlenmesi" yasaklanmıştır; bkz. Sağlam, F. (1999: 56). Bu yasa, ne MSI ne de başka bir parti hakkında işletilmiştir.

⁵⁷ En bariz mesajlardan biri olan parti amblemi, bir tabuttan yükselen alev biçiminde üç renkli İtalyan bayrağıydı.

⁵⁸ Bunlar arasında, özellikle önde gelen faşizm uzmanı Renzo de Felice'yi not etmek gerekir. Felice'nin faşizm yorumu için bkz. De Felice, R. (1976).

⁵⁹ Almirante, 1987 kongresinde yaptığı veda konuşmasında, sağ ve solu ayıran eski kesinliklerin sona erdiğini, Marksizm ve liberal kapitalizm dışında üçüncü bir alternatif olabilecek önerinin ulusal kimliği merkeze alarak kurulabilceğini söylemişti; bkz. Eatwell, R. (1996: 209).

⁶⁰ Temiz Eller Operasyonu olarak anılan bu süreçte, 221 milletvekili, 5 parti lideri, 4 eski başbakan ve 3000'den fazla politikacı ve bürokrat yargı önüne çıktı. Oldukça radikal bir tasfiye halini alan bu operasyonda, yedi kez başbakanlık yapmış olan Giulio Andreotti (DC) bile mafyayla işbirliği

yapmaktan suçlu bulundu; bkz. Eatwell, R. (1996: 211). 1990'larda yaşanan büyük dönüşümün etrafı bir analizi için bkz. Bufacchi, V. ve Burgess, S. (2001).

⁶¹ Fini'nin, Roma belediye seçimlerinin ikinci turunda sola karşı sağın desteklediği aday olarak % 47 oy alması, tecritten çıkışın bir işareti olması bakımından önemlidir.

⁶² İtalyan Komünist Partisi (PCI), 1990'da bu ismi aldı.

⁶³ İtalya siyasi kültüründe 'sağ' terimi olumsuz değer yüklüdür; yerleşik sağ partiler bu etiketi benimsemezlerdi. MSI, 'ulusal sağ' adını aldığı 1972'den beri, partiyi sağa yerleştirmek isteyen kanatla, sağ siyasete ve siyasetçilere karşı net bir düşmanlık duyan radikal faşist 'üçüncü yol'cu ekip arasında çekişmelere sahne olmuştu.

⁶⁴ Yeşil gömlekli LN eylemcileri dışında çok az bir kitle desteği gören üç günlük bağımsızlık yürüyüşü, bağımsızlık fikrinin marjinal bir desteğe sahip olduğunu gösterdi.

⁶⁵ Parlamenter dokunulmazlığına sahip olan Bossi'nin cezasının infazı görev döneminin sonuna ertelendi.

⁶⁶ Aktaran, İnsel, A. (1998: 65).

⁶⁷ Widfeldt, A. (2000), 1999 itibarıyla durumun değişmediğini yazar. Beyaz Seçim İttifakı ve Yurtsever Parti gibi açıkça ırkçı oluşumlar, seçimlerde ancak birkaç yüz oy alabilmiştir (s.492).

⁶⁸ FrP, AB'ye üyeliğin halk oyuna sunulduğu 1994'te, KrP, SV ve Sp ile birlikte 'Hayır' cephesini oluşturuyordu; bkz. Banks, A. S. vd., (2003:827).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Giriş

Önceki bölümlerde, Batı Avrupa’da radikal sağ partilerin genel ve tarihsel bir betimlemesini sundum. Burada, 1945 sonrası radikal sağın kabaca *üç dalga* olarak ele alınabileceği yolundaki görüşleri destekleyen bir seyir görülmektedir. Bu bölümde, önce ilk üç bölümde ayrıntılı biçimde betimlenen siyasal olgular, bu üç dalga üzerinden özetlenecek. Ardından, radikal sağ partilerin yükselişi bağlamında mevcut literatürde karşımıza çıkan belli başlı açıklamalar ele alınacak. Daha sonra, partiler üzerine, bana göre, en geniş kapsamlı ve ikna edici açıklama şemasını geliştiren Ignazi’nin kuramı kısaca tartışılacak. Radikal sağın *sivil toplum* bileşeninin, yani kurumsallaşmış elit örgütlenmelerin, sosyal hareketlerin, taban etkinliklerinin ve ilgili medyanın, bu dalga içindeki göreceli konumlanmaları, Pedahzur ve Weinberg’in tezleri üzerinden tartışılacak. Böylelikle, önceki bölümlerde betimlenen olguları sosyal ve siyasal bağlamı içinde anlamlandırmaya çalışacağım.

4.1) Sağ Radikalizmin Üç Dalgası

Birçok yazar, Batı Avrupa’da İkinci Dünya Savaşı sonrası sağ radikalizmin tarihsel gelişiminin üç dalga olarak görülebileceğini düşünmektedir.¹ Ancak bu dalgaların özellikle ilk ikisi, Von Beyme’nin (1988:6) de belirttiği gibi, sınırlı sayıda örnek içeren ve nicel terimlerden çok nitel terimlerle betimlenebilecek olgulardır.

Üçüncüsü ise, nicel bakımdan önemli bir genişlik ve yükseklik ve nitel bakımdan belirgin özgülükler göstermesi nedeniyle, daha net olarak ayırt edilebilmektedir.

Eski faşist rejimlerin tasfiyesinin hemen ardından filizlenen hareketler (Almanya, İtalya, Avusturya) radikal sağın *birinci dalgası* olarak görülebilir. Bu hareketler, yüksek siyasetin öncelikli vurgusunun antifaşizmden antikomünizme kaymasıyla beraber aralanan kapıdan sahneye çıktılar. Çoğunlukla, eski radikal geleneğin orta veya alt düzey elitinin liderliğinde, savaş sonu yenilgi ve işgal koşullarında biriken hıncı ve *içerlemeyi* el altından seferber etmeye çalıştılar. Az önce yenilmiş bir geleneğin sürgünleri olarak, elde ettikleri itibar ve topladıkları güç sınırlı kaldı. Yerleşik partiler, ulusal dayanışma ve birlik temelli siyasetlerle, uçlara doğru olabildiğince genişlediler; diğer yandan yasal ve siyasal baskı yöntemleriyle, radikalizm için öngörülen müsamaha sınırına riayet edilmesini sağladılar. Böylelikle siyasal sistemin meşru siyaset yelpazesinin sağ ucunda dar bir aralığa sıkışan bu partilerin yükselişi, sınırlı ve geçici oldu. Özellikle Hristiyan Demokrat çizgide partiler, radikal sağ tabanın önemli bir kısmının desteğini elde ettiler. Aynı dönemde İngiltere’de yeniden örgütlenen savaş öncesi gruplar, çok daha marjinal bir konuma sıkıştılar. 1960’lara gelindiğinde, bu dalganın yükselişi durmuştu. Alman partileri gerileyerek etkisizleşirken; İtalya’da MSI ve Avusturya’da FPÖ, belirli bir taban desteğini korumakta; yerleşik siyasete kabul edilmek ve dışlandıkları iktidara yaklaşmak için stratejiler denemekteydiler. Ancak, ekonomik gelişmeyle birlikte belli bir demokratik konsensüsün yerleştiği bu yıllarda, güçlü yerleşik partiler karşısında, pazarlık güçleri ve meydan okuma yetenekleri oldukça sınırlıydı.

İkinci dalga, yeniden kurulan liberal kapitalist düzenlerin geniş kitleleleri memnun etmeyi başarırken belirli kesimleri hayal kırıklığına uğratmasıyla beliren hoşnutsuzluklardan besleniyordu. Keynesyen makroekonomik ilkelere ve refah devleti modeline göre yeniden yapılanan iktisadi sistemde, büyük sermaye karşısında sıkışan küçük esnaf ve kırsal mülk sahipleri, Fransa’da Poujadist parti içinde esnafın öncülüğünde ve Hollanda’da *Boerler Partisi* içinde toprak sahiplerinin öncülüğünde örgütlendiler. 1950’lerde bir anda yükselen ve düşen bu partiler, milliyetçi-sağcı kadrolar liderliğinde popüler protesto hareketi niteliğindediler. Poujadist parti, Cezayir krizinden doğan anaför içinde kaybolurken; *Boerler*, liderlerinin “faşist” sicilleri ortaya döküldükten sonra tutunamadılar. 1960’larda Almanya’da ortaya çıkan NPD, savaş sonrasının ilk ekonomik gerilemesinde doğan hoşnutsuzluklardan beslenen, ancak milliyetçi vurgusu ve radikal sağ gelenekle bağlantısı daha belirgin bir partiydi. NPD’nin yükselişi, siyasal sistemde, sağ ve sol partilerin iktidar ortağı olarak merkezde toplanmalarından doğan sağ açıktan yararlanmasıyla ilgiliydi. Ancak 1969’da az bir oy farkıyla baraja takılan ve ulusal meclise giremeyen parti, ekonominin yeni bir büyüme evresine girdiği ve muhalefette kalan Hristiyan Demokratlar’ın yeniden sağı kapsayacak şekilde genişlediği sonraki dönemde, hızla geriledi. Von Beyme, *İskandinav İlerleme Partilerinin* de bu dalga içinde yer aldıkları; ancak belirli özgüllükler taşıdıkları görüşündedir (1988:10). Gerçekten de, *Üçüncü Bölümde* görüldüğü gibi, bu partiler, Keynesyen iktisadi model ile sosyal dayanışma ilkeleri üzerine kurulu refah devletine ve onun yerleşik siyaset ve bürokrasi yapılarına radikal bir karşı çıkışı temsilen ortaya çıktılar. Özellikle vergi karşıtlığı, refah sisteminin çarklarını döndüren yüksek vergilerden hoşnutsuz orta sınıfların desteğini almakta etkili oldu. Fransız ve Hollandalı örnekleri andıran ve

liberal iktisadi-sosyal ilkelerin sağcı bir yorumunu radikal bir popülist retorikle işleyen bu hareketler, bu anlamda, *radikal sağ* olarak nitelenebilir. Ancak, “refah totaliterizmine” karşı bireysel özgürlüklerin savunusunu temel almaları dolayımında, sağ radikalizmin alamet-i farikası kabul edilen otoriter eğilimi taşımazlar. Bu partiler, 1980’lerden itibaren dışlayıcı ulusal kimlik siyasetinin sözcülüğünü üstlediklerinde, liberal öğeler geri plana çekilirken milliyetçi-popülist vurgunun artmasıyla beraber, üçüncü dalga hareketlerinin ortak çizgisine yaklaştılar.

Üçüncü dalga, öncekilerden farklı olarak, çok sayıda hareketin ve partinin ortaya çıktığı ve bunlardan birçoğunun önemli başarılar kazandığı 1980 sonrasını nitelemektedir. Bu dönemde, aynı düzeyde başarılı olamamaları da, hemen bütün Batı Avrupalı demokrasilerde radikal sağ oluşumlar kalıcılaştı. 1980’lerden itibaren, Batı Avrupa’da sağ radikalizmin iki koldan geliştiği görölmektedir: Birincisi, yüksek düzeyde kurumsallaşmış elit örgütlenmelerinden, sosyal hareketlerden, taban hareketinden ve ilgili medyadan oluşan *sivil toplum* bileşeni; ikincisi, *siyasal partiler*.² Neonazi şiddet grupları, dazlaklar, holigan kümeleri, ırkçı müzik grupları, sosyal hareketler, gazi dernekleri, “politika üstü” sivil toplum kuruluşları, yazılı ve sesli-görüntülü yayın ağları ve yakın zamanlarda İnternet, *radikal sağ sivil toplumun* çeşitli örgütlenme biçimleri ve etkinlik mecraları arasındadır. Yasal kısıtlamalardan kurtulmak ve genel olarak etkinlik gücünü genişletmek maksadıyla ulusal ve uluslararası çapta işbirliği ağları kuran bu gruplar, hep birlikte geniş bir alt-kültür oluşturdular. Nihayet, *siyasal partiler*, demokratik siyasetin seçim ve temsil sahnesinde radikal sağ gündemin sözcülüğünü üstlenen ve bu gündemi daha yaygın toplumsal hoşnutsuzluklarla eklemlenerek oya tahvil eden aktörler olarak belirdiler.

Bu dalga, uzun bir zenginlik ve yaygın refah döneminin ardından gelen kötümserlik çağında ortaya çıktı. Sosyoloji literatüründe, başka adlarının yanısıra, *postendüstriyelleşme* olarak tabir edilen sosyo-ekonomik dönüşüme bağlı olarak, emekçi sınıflar ve küçük sermaye sahipleri arasında iktisadi ve sosyal güvenlik açığı baş gösterdi. 1970'lerin petrol krizlerince tetiklenen kapitalist üretimin küresel yeniden yapılanması, endüstriyel Batı ekonomilerinde kitle üretimi-yüksek ücretler-kitle tüketimi biçiminde özetlenebilecek Keynesyen sistemin krizini doğurdu. Bu sistem, ulusal düzeyde, sınıfsal çıkarların örgütlü bürokratik yapılarca temsil edildiği bir müzakere ve konsensüs düzeneğine bağlı olarak, sınıfsal ve ulusal çapta dayanışma sağlıyor; ve sonuçta ulusal bir *tutunum* ürettiyordu. Sistemin krizi, işte bu *tutunumun* çözülmesini getirdi. Artan rekabet baskısına bağlı olarak sıkışan sermaye, girdi maliyetlerini düşürebilmenin yolunu emek maliyetini azaltmakta gördüğünde, savaş sonrası kapitalizmin *altın çağını* belirleyen mutabakat çözüldü. İktisadi işleyişin dinamiklerinin ulusal ölçeğin dışında gelişmeler ve kararlar tarafından belirlenmesi, ulusal makroekonomik siyaset düzeneğini işlevsiz hale getirdi. Ulusal devletler, sermaye ve emek sınıflarının çıkarları arasında giderek genişleyen açıklığı kapatabilecek yeni düzenekler geliştiremediler. Ulusal siyasetin, sermaye çıkarlarını emek çıkarları pahasına öncelikle gözetmesi, emekçi sınıfları ve refah toplumunun tüketim biçimine bağlı olarak kurulmuş küçük işletmeleri sıkıntıya soktu.³

1980'lerde, yerleşik sağ ve sol partiler, neoliberal iktisadi reformların kaçınılmazlığı konusunda mutabık kaldıklarında, hoşnutsuz kesimlerin derdini savunmak üzere ortaya çıkan hareketler, karşılarında geliştirilmeye elverişli geniş bir alan buldular.

Üçüncü dalganın partileri, işte bu yaygın *emniyetsizlik* ve *kötümserlik* halinden ve bu sorunun siyasal çözümünü gündeminde bulundurduğuna ikna edemeyen yerleşik siyasete karşı biriken *içerleme* duygularından yararlandılar. *Kaderine terkedilmişlik* duygusunun karşısına, kimlik, aidiyet, dayanışma ve kardeşlik çağrısını koydular. Ulusal kimliği, dışlayıcı/etnik/kültürel terimlerle tanımlayarak, siyasal söylemlerinin merkezine yerleştirdiler. *Altın çağda* işgücü açığını kapatmak üzere çağrılan, sonraki dönemde de iltica ya da aile birleşmesi gibi yollardan gelmeye devam eden göçmenler, *içerdeki yabancılar* olarak kodlandı ve *günah keçilerine* dönüştürüldü: Yabancılar, refah sistemi sömürgenleri, suçlular ve ahlaken düşük kimseler olarak, çok yönlü bir yozlaşma ve tehdit kaynağıydı. *Kanun ve nizamı* ihlal ederek ve cömert refah uygulamalarını istismar ederek güvenlik açığının artmasına yol açıyorlardı. Giderek bireyselleşmiş *risk toplumlarına* dönüşen Batı demokrasilerinde bu suçlamalar, hayati kaygılarla yabancılar karşı duyulan ortalama soğukluğu birleştiriyor ve aktif bir yabancı düşmanlığına doğru seferber ediyordu. Bu dalganın en özgün yanlarından biri, sıkça vurgulandığı gibi, dışlayıcı söyleminin tamamen yeni terimlerle tanımlanmasıydı. Bir kez ortaya atıldıktan ve başarı kazandıktan sonra, sayısız *siyasal girişimci* tarafından adapte edilen *kültürel temelli* dışlayıcı formül, 1968 sonrası sağ entelektüel çevrelerde geliştirilen söylemden türetilmişti.

Yeni Sağ olarak tabir edilen düşünce hareketi, solun kültürel ve entelektüel hegemonyasını kırabilmek, sağ teorik fakirliğinden kurtararak *normalin* ne olduğu konusunda söz sahibi kılabilme amacına yönelmişti. Özellikle Gramsciye hegemonya analizinden adapte edilen bir strateji ile, sağ düşüncenin temeli addedilen eşitsizlikçi-dışlayıcı kimlik telakkisi, yerleşik sol düşüncenin ve liberal demokratik

konsensüsün temel ilkeleri ile uygun biçimde eklemlenerek, meydan okuma ve ikna kapasitesi yüksek bir söylemsel bileşim oluşturuldu. Solun 1968 sonrası büyük sermaye yatırdığı *değer* ve *kimlik* temelli siyaset, bilhassa kültürel azınlıkların hakları savunusu bağlamında formüle ettiği *farklı olma hakkı*, Yeni Sağ düşüncenin elindeki en ölümcül silaha dönüştü: Azınlıklar gibi çoğunluğun da farklı olma ve farklı kalma hakkının bulunduğu noktasından hareketle, çoğunluğun kültürel kimliğinin savunuculuğunu üstlenen sağ aydınlar, liberal özgürlük ve hak telakkisine dayanarak, dışlayıcı kimlik siyasetini karşı çıkılması güç bir hak savunusuna dönüştürdüler. Daha da ileri giderek, azınlıklar için geliştirilen *pozitif ayrımcılık* uygulamalarını, *tersine ırkçılık* olarak nitelediler. Irksal-biyolojik terimlerle değil kültürel terimlerle tanımlanan ve üstünlük iddiası taşımaksızın farklılığın altını çizen ulusal kimlik ve Avrupalılık formülasyonları, üçüncü dalga hareketlerin ideolojik levazımını oluşturacaktı. Esasen bu durum, kalem erbabının amaçladığının dışında bir gelişme oldu: Yeni Sağ aydınlar, sağ radikalizme hizmet etmekten çok yerleşik sağa ideolojik zenginlik sağlama amacındaydılar. Nitekim, dışlayıcı kimlik siyasetleri ve yabancı karşıtı siyasi eğilimler, öncelikle Thatcher ve Chirac gibi yerleşik sağ liderlerce kamuya tanıtıldı. *Günah keçileri*, alt sınıfların yaygın kötümserliğini giderecek somut önerileri bulunmayan yerleşik sağ için kurtarıcı olabilirdi. Ancak solun yoğun lanetlemesi ve “antifaşist” propagandasıyla demokratik siyasetin meşru alanında barınma imkanı bulamayan bu güçlü silah, ancak radikal gruplarca savunulabilecek bir “aşırılık” biçimi olarak kodlanacaktı.

Bu dalganın başarılı partileri, yukarıda sözü edilen söylemsel bileşimi, popülist bir üslupla harmanladılar. Kendilerini, yerleşik siyaset elitine karşı halkın davasını

savunan idealistler olarak gösterdiler. Yerleşik siyasetin çetrefil diline ve karmaşık programlarla sunduğu kaçınılmaz çözümsüzlüğe karşılık, sokaktaki adamın meselesini sokak diliyle çözümleyen bir retorik ve sağ duyuya referans veren basit ve anlaşılır *reçeteler* geliştirdiler. Meşru siyaset alanının kıyısına sıkışmış ve sürekli “antifaşist” kampanya nedeniyle bitimsiz bir meşruiyet sorgulamasına tabi konumlarının zayıflığını, doğrudan *halkın iradesine* göndermede bulunan bir demokratik meşruiyet iddiasıyla güçlendirmeye çalıştılar. Temsili demokratik kurumlara karşı doğrudan demokrasi yöntemleri çağrısıyla, gerçek demokratlar olarak meydan okudular. Başka bir deyişle, liberal demokrasinin *liberal* ilkesi bağlamındaki sorunlu konumlarını, *demokrasi* ilkesi bağlamında bir karşı güçle dengelemeye çalıştılar. Ek olarak, ulusal ikonografinin belli başlı sembollerini ve aile, yurt, Kilise gibi, *kutsal olan ne varsa* kuşanarak, meşruiyet açığını *siyaset üstü* değerlerle kapamaya yöneldiler.

Üçüncü dalganın partileri, emekçi kesimlerden, özellikle sınıf örgütlenmesinin zayıfladığı alanlardaki özel sektör işçilerinden yoğun destek buldu. Hem refah hizmetlerinden yararlanmada, hem de işgücü piyasasında göçmenlerle karşılaşan ve bu bağlamda bir rekabet algısı geliştiren bu kesimler arasında yabancı karşıtlığı oldukça yaygındı. Yukarıda özetlenen *içerleme* hissiyatı, yerleşik partilerden soğumuş bu oyların radikal sağ partilerin popülist kardeşlik çağrısına yönelmesine zemin hazırladı. Bununla birlikte, orta ve alt-orta sınıflardan gelen oylar da azımsanamayacak bir bölümü oluşturuyordu. Bu kesimler, yaşam kalitesinin giderek gerilediğini ve emniyetsizliğin arttığını görmüşlerdi. Ancak genellikle çoğu zaman,

emekçi oyları, zamanla arttı ve ağırlıklı grubu oluşturdu. Erkekler ve gençler, radikal sağ seçmenin sosyal kompozisyonunda baskın olduğu görülen gruplar oldu.

Bu partiler, başlangıçtaki orijinal hareket noktalarına ve öncü kadrolara ve ülkelerinin seçim ve parti sistemleri gibi yapısal koşullara göre farklılaşan örgütlenme modelleri izlediler. Örneğin, İskandinav partileri ve *Pim Fortuyn Listesi*, karizmatik liderler öncülüğünde popüler protesto hareketleri olarak doğdular ve kurumsallaşma ikilemi, örgüt içinde süregiden ikiliklerin ana eksenini oldu. Fransız ve Flaman partileri, güçlü merkezi liderliğin, seçim başarıları ve kişisel karizmayla desteklenen otoritesine tabi ayrıntılı örgüt şemaları geliştirdiler. Bu örgütler, paralel kuruluşlarıyla birlikte, özel bir aidiyet ve sadakat kültürüyle yoğrulmuş propaganda makineleri olarak hizmet verdiler. İki İtalyan partisinden daha köklü olanı, MSI-AN, benzer bir şemayla ve kültürle çalışan bir başka makineydi. Bu yapı, 1995 Fini reformlarıyla birlikte, çekirdek radikal sağ taban örgütüne ılımlı sağ kökenli üyeler monte edilerek, özellikle elit düzeyde Hristiyan Demokrat çizginin isimlerine yer verilerek, daha geniş bir kesimden elit devşiren bir tür kartel partiye dönüştürüldü. Diğer İtalyan partisi, LN, doğrudan doğruya Leninist modelde örgütlenen ve merkez yönetiminin otoritesinin biçimsel şemada da belirgin olduğu bir yapıydı. Avusturya'da FPÖ, nev'i şahsına münhasır bir şemayla, federal birimlerin geniş özerkliklere sahip olduğu Amerikan tarzına yakın bir seçim makinesi biçiminde örgütlenmişti. Liderin otoritesi, biçimsel yetkilerden değil, seçim başarılarının getirdiği meşruiyetten ve kişisel karizmadan kaynaklanıyordu. Valun partisi ve diğer birçok marjinal radikal parti ise, küçük bir eylemci tabanın başında hemen her konuda yetkili bir lider kadrosunun oluşturduğu küçük militan yapılar geliştirdiler.

Burada liderler, ne seçim başarıları ne de popülerlik ya da karizma bakımından bir parlaklık gösterebilirler de, kişisel ilişkilere hakimiyetlerine dayanarak liderliklerini sürdürdüler. Bu partiler, rakip çevreler arasında liderlik mücadeleleriyle yıpranageldiler. Ancak liderlik mücadelesi, küçük partilere mahsus değil, bu ailenin neredeyse tamamında görülen bir örgüt içi dinamik oldu. Yalnızca Fransız FN, Flaman VB ve Avusturyalı FPÖ, otoritesine meydan okunmayan güçlü liderlerce yönetildi. Yakın zamanda FN ve FPÖ’de görülen iç çekişmeler ve hizipleşmeler, bu örneklerin de geçerliğini azalttı. İtalyan AN lideri Fini, Norveçli FrP lideri Hagen ve Danimarkalı DFp lideri Kjaersgaard, yakın zamanlarda örgüt içi otoritesi hala sağlam bulunan istisnai liderler arasındaydı.

Bu partilerin seçim başarıları, birbirinden oldukça farklı ve çoğunlukla inişli çıkışlı seyirler izledi. İlk üç bölümde, liberal demokrasileri, radikal sağ partilerin seçim başarıları bakımından kabaca üç grupta ele almıştık. Hatırlanacağı gibi, İngiltere, İspanya, Portekiz ve Yunanistan grubunda, radikal sağ partilerin ortak özelliği marjinal oy oranlarıydı. Bu partiler, çoğunlukla, eski geleneği ısrarla takip ettiler ve militan örgüt tabanı dışında varlık gösteremediler. Oysa içinde bulundukları demokrasiler, sosyo-ekonomik nedenli hoşnutsuzluklar, siyaset kurumlarına güvensizlik ya da milliyetçilik ve ırkçılık gibi tutumların yaygın olması bakımından, sağ radikalizmin gelişme fırsatı bulabileceği şartlar içeriyordu. Nitekim, başka demokrasilerde radikal partilerce işlenen temalar, bu örneklerde, yerleşik sağ ve hatta sol partilerce oya dönüştürülebilmekteydi. Bu noktada, siyasal analizciler, radikal partilerin yaygın kesimlerce soğuk karşılanan geleneklere sadakatini ve liderlik, parti eliti ve strateji bakımından yetersizliklerini vurgulamaktadır. İngiltere’de

milliyetçiliğin Nazi karşıtlığıyla ayrılmaz biçimde birleşmesine rağmen, İngiliz partileri Nazi sembollerini kutsayan kadrolar öncülüğünde, lanetlenmiş azınlıklar olarak kaldılar. Diğer üç ülkede, otoriter rejimlerin mirasına sahip çıkan partiler, diktatörlük dönemlerinin doğurduğu bezginlik duygusu ve itibar kaybıyla başbaşa kaldılar.

İkinci Bölümde ele alınan ülkelerde, hatırlanacağı gibi, radikal sağın *otantik* partileri görece başarısız olurken, bu partilerin temalarını başka biçimlerde işleyen *politik girişimciler*, dikkat çekici başarılar elde etmişlerdi. İstisnai olarak Almanya’da, sağ radikalizm, yukarıda andığım ilk üç kolda belirgin biçimde güçlüyken, üç rakip radikal parti yalnızca zaman zaman eyalet düzeyinde geçici başarılar kazanabilmişti. Bu durum, çoğunlukla, militan demokrasi anlayışından kaynaklanan yasal ve siyasal baskının radikal partilerin hareket alanını daraltmasıyla ve seçimlerde uygulanan barajın engelleyici etkisiyle açıklanmaktadır. Mali ve insani kaynaklar bakımından yetersizlik, bir diğer yapısal engel olarak belirmektedir. Hollanda’da ve İsveç’te sağ radikalizmin hakim siyasi kültür bakımından *olumsuz* değer yüklü olması, radikal partilerin marjinalitesini getirmekteydi. Ancak bu geleneğin dışından gelen girişimciler, radikal temaları işleyerek bir anda yükseldiler. İsveç örneği, aynı hızla ortadan kaybolan bir saman alevi niteliği gösterirken; Hollanda örneğinin düşüşü devam etmektedir. Oldukça yakın tarihte ortaya çıkan bu gelişmenin akibeti henüz belirgin olmamakla birlikte, düşme eğiliminde olduğu görülmektedir. İsviçre’de ise, köklü bir geleneğe dayanan iki ayrı radikal sağ çizgi, *sosyal milliyetçilik* ve *liberal milliyetçilik*. 1990’ların başında yabancı karşıtı kampanyalarla yükselen bir seçim grafiği çizdilerse de; bu alana egemen olan kırsal-sağcı parti (SVP) karşısında

gerilediler. SVP ise, güçlü örgütü ve geniş kaynaklarıyla, aynı zamanda yerleşik bir parti olmanın avantajıyla, radikal sağ temaları daha *saygın* ve etkin bir biçimde işleyerek hızla yükseldi ve birinciliğe yerleşti.

Üçüncü Bölümde, Avusturya, Belçika, Danimarka, Fransa, İtalya ve Norveç demokrasileri ele alınmıştı. Bu grupta, radikal sağ partiler siyasal sisteme sıkıca yerleşmiş ve artan temsil kabiliyetleriyle ana akım politikayı zorlamaya başlamışlardı. Mevcut radikal sağ ağlar içinde işlek kavşaklar ve baskın örgütlenmeler olarak belirmişlerdi. Bu örneklerden, yukarıdaki paragraflarda yeniden bahsedildiğinden, tekrardan kaçınmak için, birkaç noktayı daha vurgulamakla yetinelim: Başlangıçta *şeytanileştirilen ve dışlanan* bu partiler, *kulübe kabul edilmek* için gerekli adımları atmak konusunda iki farklı rota izlemekteler. Fransız ve Flaman partiler radikal idealist çizgiyi korurken; İtalyan ve Avusturyalı partiler bu konuda daha açık stratejiler benimsediler. İskandinav partileri ise, hükümet koalisyonlarına dışarıdan destek veren partiler olarak, belirli bir nüfuz elde ettiler. Bu partileri yarı kabul edilmiş oyuncular olarak görmek mümkündür. Radikalizm-pragmatizm ikilemi, bu partilerin her birinde yoğun tartışmalara neden oldu ve iç hizipleşmelerin ana eksenini oluşturdu.

İlk üç bölümde betimlenen manzara kısaca bu şekilde özetlenebilir. Bu noktada şöyle bir soru sorulabilir: Radikal sağ partilerin 1980'lerden bu yana yükselişi nasıl açıklanmaktadır? Açacak olursak, bu olgunun, başka bir deyişle üçüncü dalganın, sosyal ve siyasal dinamikleri nelerdir? Benzer sosyo-ekonomik ya da siyasal koşullara tabi demokrasiler arasında görülen farklılıklar nereden kaynaklanmaktadır?

Yukarıdaki özetlemede, bu konulara kısaca değinildi. Ancak, konuyu biraz daha geliştirebilmek için, literatürde karşımıza çıkan açıklamalardan başlıcaları aşağıda ele alınacaktır.

4.2) Radikal Sağ Partilerin Yükselişi Üzerine Açıklamalar

Buraya kadar, en başarılı radikal partilerin dahi korkulduğu gibi gittikçe büyüyen bir desteğe değil, sınırlı ve temsil veya yürütme gücüne dönüşmesi bakımından sorunlu bir güce sahip olduğunu gördük. Farklı demokrasilerde oldukça farklı düzeylerde güç kazanan, hatta aynı düzen içinde dahi farklı başarı düzeylerini temsil eden örneklerle karşılaştık. Bunun yanında, varolan girift başarı biçimlerini anlamanın, bu partilerin devamlılıktan yoksun seçim sonuçları neticesinde zorlaştığını gözlemledik. Burada, çağdaş radikal sağın yükselişine dair başlıca açıklamalar, dört alt başlıkta tartışılacak. Birincisinde, bu partilerin ne önererek ya da neyi temsil ederek seçmenlerin rağbetini kazandığını konu edinen üç açıklama yer alıyor. İkinci grupta, hangi sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dinamikler neticesinde insanların radikal sağ bir partiye oy veren seçmenler haline gelmiş olabilecekleri sorusuna yanıt arayan açıklamalar bulunuyor. Üçüncüsünde, siyasal sistemin yapısal özelliklerinin ve liberal demokratik düzenlerin ulusal geleneklerinin, bu partilerin yükselişini teşvik etmek ya da sınırlamak bakımından etkileri tartışılıyor. Dördüncüsünde, liderliğin ve medya ilgisinin başarı ya da başarısızlık getiren etkileri konu ediliyor.

4.2.1) Seçmen Desteği Odaklı Açıklamalar: Tek Mesele, Protesto veya Kazandıran Formül?

4.2.1.1) İlk açıklayıcı çalışmalar, 1980'lerin sonlarında, genellikle tek değişkenli açıklamalara yönelmişti. Bu yaklaşımların en tipik örneği, radikal sağın yükselişini göçmenlerin sayısındaki artışa paralel olarak yaygınlaşan göçmen karşıtlığı ile açıklayan *tek mesele tezidir*.⁴ Bu tez, çağdaş radikal sağ partilerin ortak noktalarından biri olan dışlayıcı kimlik siyasetinin, söz konusu demokratik toplumların ortak özelliği olan yaygın yabancı korkusu (xenophobia) olgusuyla bağlantısını işaret etmek bakımından önemli bir noktaya vurgu yapmaktadır. Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi bu bağlantı, birçok partinin yükselişinde belirleyici rol oynamıştır. Keza bu partiler, yabancı karşıtı tutumları oya dönüştürmeye yarayabilecek dışlayıcı radikal söylemleriyle ayırt edilmekte; kamuoyunda çoğunlukla bu yönleriyle tanındıkları ve seçmenlerinin göçmenlik meselesini öncelikli bir problem olarak gördükleri bilinmektedir.

Ancak bu tez, politik programları birçok meseleyi ele alan ve kampanyalarında yabancı karşıtı temaları daha genel bir kimlik siyaseti bağlamında işleyen partilerin bu çeşitliliklerini göz ardı etmektedir. Hem partilerin hem de seçmenlerin, aynı anda birden fazla meseleyi bağlantılı olarak görebileceklerini hesaba katmamaktadır. Dahası, göçmen akımının yoğun ve yabancı karşıtı tutumların yaygın olduğu bütün demokrasilerde bu tür partilerin yükseldiği iddia edilemez. Daha önce gördüğümüz gibi, yabancı karşıtlığı, farklı partilerce de oya dönüştürülebilmektedir. Tezin diğer bir zayıflığı, göçmen sayısı ile göçmen karşıtı tutumların yaygınlığı arasındaki ilişkinin kabaca varsayılmış olmasıdır. Sonraki çalışmalar, bu iki değişken arasında doğrudan bir nedensellik bağından çok, ara etmenlerce işlenerek fiiliyata geçebilecek

bir potansiyel varsayılabilirliğini göstermektedir. Aynı zamanda, göçmenlerden kaynaklanan tehdit algısının, göçmen yoğunluğunun kendisinden daha belirleyici olduğu ortaya çıkmaktadır. Fiili durumdan bu algının türemesi, kuşkusuz, sosyal ve psikolojik süreçlerin müdahalesine bağlıdır.⁵

4.2.1.2) Bir başka tek değişkenli açıklama, *protesto tezi* olarak adlandırılmaktadır.⁶

Burada açıklama, siyasete karşı olumsuz kanaat ve tutumların yaygınlaşmasından hareketle geliştirilmiştir. Bu tez, radikal sağ partilerin başarılı olanlarının başvurduğunu gördüğümüz popülist çağrıyla, yerleşik temsili demokratik siyasete karşı duyulan bıkkınlığın bağlantısını kurması bakımından önemlidir. Esasen bu bıkkınlık, yalnızca radikal sağın değil, öncelikle 1970'lerden itibaren ortaya çıkan ve *yeni toplumsal hareketler* olarak tabir edilen popüler sol hareketlerin kalkış noktası olmuştu. Seçim ve temsil düzeneğiyle ve buna adapte olmuş parlamenter siyasetle bir yere varılamayacağı fikri, kadın hareketinden *yeşil* hareketlere kadar bir dizi sol içerikli hareketin stratejisinin temelinde yer almaktaydı. *Antipolitika*, bu hareketlerin siyaset biçimini tanımlıyordu.⁷ *Popüler protesto* olgusu, tıpkı *tek mesele* olgusu gibi, öncelikle bu tür hareketlerde görülen ortak özelliklerdendi. 1980'lerden itibaren, popüler sol hareketler kurumsallaşır veya *meseleleri* yerleşik sol partilerce kolonileştirilirken, radikal sağ partiler antipolitikanın yeni yıldızları haline geldiler. Bu partilerin hepsi de, popüler bir hareket ya da bürokratik parti modeline göre örgütlenmiş olmaları bir yana, kendilerini klasik partilerden farklı görüyor ve *hareket* etiketini tercih ediyordu. Bu partiler, yalnızca bıkkınlık duygusundan değil, yaşamın kötüye gidişi karşısında duyulan çaresizlik ve aczden beslenen *içerleme*⁸ duygularından yararlandılar.

Protesto tezinin zayıf taraflarından biri, politikaya ve partilere yönelik soğukluğun kendisinden çok, radikal sağ partilerin, *politika yapan partiler olarak*, bu durumdan yararlanabilecek şekilde kendilerini adapte edebilmiş olmalarının belirleyiciliğini önemsemiyor oluşudur. Yaygın olumsuz tutumların bir radikal sağ partiye otomatik olarak protesto oyları getireceği iddia edilemez. Nitekim, benzer apolitik tutumların yaygınlaştığı farklı demokrasilerde radikal sağ hareketlerin yazgıları oldukça farklı seyirler izlemiştir. Bir diğer nokta, sol yönelimli protesto partilerinin oy kaybettiği dönemde radikal sağ partilerin yükselişinin, yalnızca protestoya değil, en azından belirli bir yönde ve doğrultuda bir protestoya işaret etmesidir. Bu durum, bu tezin varsaymadığı bir ihtimali, bir insanın aynı zamanda hem protesto halinde bulunup hem de mantıklı bir seçim yapması ihtimalini göstermektedir. Bütün bunlarla beraber, bazı radikal sağ partilerin düzenli seçim sonuçları, özellikle Fransız FN gibi dışlanmış partilere inatla oy vermeyi sürdüren seçmenler hesaba katılınca, söz konusu partilerin anlık motivasyonlara bağlı olarak parlayıp sönen olgular olarak görülmesi mümkün değildir.

4.2.1.3) Yukarıdaki iki tezin aksine, radikal sağ partilerin tutarlı programlar geliştirdikleri de ileri sürülmüştür. Bazı yazarlar, radikal sağ partilerin sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel konularda geniş kapsamlı ve genel bir ideolojik tutarlık gösteren programlara sahip olduğunu; ancak kampanyalarında, siyasal önerilerini, basit ve anlaşılır formüllerle ifade ettiklerini ileri sürmektedir.⁹ Böylece, en eğitimsiz kesimlerin bile bu partilerin çağrısı hakkında net fikirleri olabilmektedir. Dahası, giderek *mesele temelli* oy vermenin yaygınlaşmasıyla birlikte, gündemdeki meseleye

dair konumların altı çizilmekte, ancak bu konumlar partinin genel ideolojik konumlanmasıyla zaten uyum içinde bulunmaktadır.¹⁰ Bu tezi savunanlardan bazıları, karmaşık programlar içinden öne çıkarılan slogan-cümlelerin, hedef kitleyi cezbedebilecek belli bir *kazandıran formül* oluşturmak üzere seçildiğini ileri sürerler.¹¹ Buna göre, yabancılara, yerleşik siyasete, refah bürokrasisine, çokkültürlülük idealine ve Avrupa Birliği projesine karşıtlık, tam da belirli kesimlerin hoşnutsuzluklarına tekabül etmektedir. Paralel olarak, ulusal kimlik savunusu, refah şovenizmi ve kardeşlik çağrısı, bu kesimlerin özlemlerine hitap edebilmektedir. Kazandıran formül, çoğu zaman sıradan halkın sağ duyusunun yüceltiildiği popülist bir retorikle ve basit bir dille ifade edilmektedir. Bu yaklaşım, ilk iki tezin yetersiz kaldığı bazı noktaları açıklığa kavuşturmak bakımından önemlidir. Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, başarılı radikal sağ partiler, yaygın hoşnutsuzlukları ve karşılıksız kalan beklentileri eklemlenerek farklı kesimlerin oylarını toplamaktadır. Örneğin, FN ve FPÖ gibi partiler, geleneksel radikal sağ seçmenin ötesinde, yerleşik partilere oy vergelmiş kesimlerin desteğini kazanmış durumdadır. Bu oyların farklı kaygılardan ve önceliklerden kaynaklandığını da görmüştük.

Ancak bu açıklamanın geçerliğinin iki noktada sınırlı olduğunu belirtmek gerekir: Birincisi, İskandinav partilerinde görüldüğü gibi, kapsamlı programların sonraki bir aşamada geliştirilmiş olmasıdır. İkincisi ve daha önemli olanı, *kazandıran formülün* her yerde aynı olmadığı; ve tersi, aynı formülün her yerde kazandırmadığı gerçeğidir. Örneğin FPÖ ve LN gibi partiler özelleştirme, deregülasyon ve genel olarak devletin piyasaya müdahalesinin azaltılması yolunda liberal bir iktisadi programı,

çalışkanlığın ve üretkenliğin yüceltildiği bir retorikle sunarken; FN, küreselleşme karşısında ulusal dayanışmayı öne çıkaran bir iktisadi milliyetçiliği, *milli tercih* sloganıyla sunmaktadır. FN'nin bu çizgiye, yakın zamanlarda yerleştiği hatırlanacaktır. Keza İskandinav *İlerleme Partileri*, önceleri radikal vergi karşıtı popülist hareketler olarak ortaya çıkmış ve bu gündemle bir anda yükselmişken; 1990'larda asıl ağırlıklı seçmen kitlesini oluşturan emekçi-alt sınıfların refah kaygılarına paralel olarak, şovenist refah savunucuları olarak belirdiler. Dahası, Avrupa bütünleşmesine karşı belirlenen pozisyonlar farklılık göstermektedir. Örneğin, FN ve VB, konfederal bir *uluslar Avrupası* nosyonunu savunurken; LN, Roma'ya karşı özerklik mücadelesini federal bir *bölgeler Avrupası* fikriyle güçlendirmektedir. Beri yandan, *liberal iktisat artı dışlayıcı kimlik siyaseti* formülünü benimseyen bir Yunan partisinin, EK'nin, hiçbir başarı elde edememesi, formülün kazandırıcı gücünün sınırları hakkında ilk akla gelen örneklerdendir.

4.2.2) Toplumsal Dönüşüm Odaklı Açıklamalar: Modernleşme Mağdurları, Sosyal Çözülme veya Değerler Çatışması?

Radikal sağ partilerin yükselişini, bu partilere oy veren kesimlerin ortak kaygılarını biçimlendiren yakın tarihli sosyal dönüşümlere bağlı olarak açıklayan tezler, 1990'larda yaygın olarak benimsendi. Bunlar arasında üçünü, sosyo-ekonomik boyuta vurgu yapan *modernleşme mağdurları*, toplumsal ve sosyo-psikolojik boyuta vurgu yapan *sosyal çözülme* ve sosyo-kültürel boyuta vurgu yapan *değerler çatışması* tezlerini kısaca tartışmak istiyorum.

4.2.2.1) Modernleşme mağdurları tezi, yakın tarihli postendüstriyel sosyo-ekonomik dönüşümlerin mağdurlarının radikal sağ partilere yöneldiğini ileri sürer.¹² Buna göre, öncelikle işsizlerin bu partilere oy vermesi beklenir. Bu durum, yalnızca Alman REP'in 1989 öncesi seçmen desteğinde net olarak doğrulanmaktadır. Bu tezin bu doğrultuda gözden geçirilmiş bir versiyonu, objektif mağduriyetten çok subjektif mağduriyet algısının belirleyici olduğunu ileri sürer (bkz. önceki dipnot). Böylelikle *en alttakilerin* değil, daha çok onların hemen üzerinde yer alan ve kaybetme riskini daha derinden hisseden emekçi kesimlerin radikal partilere yöneleceği varsayılır. Gerçekten de, önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, bu kesimler söz konusu partilerin seçmen tabanı içinde ağırlıklı grubu oluşturmaktadır. Özellikle, postendüstriyel koşullarda gerileyen yahut artan rekabet baskısıyla sıkışan sektörlerde çalışan emekçilerin ve kişisel yeteneklerini işgücü talebine uygun olarak geliştirme şansı düşük olan niteliksiz mavi yakalı işçilerin ağırlığı, bu tezi destekler görünmektedir. Beri yandan, FN ve FPÖ gibi partilerin emekçilerin çıkarlarını savunma iddiasında bulunmaları, bu açıklamayı daha da güçlendirmektedir.

Bununla birlikte, radikal sağ seçmenin işini kaybetme korkusu çeken emekçilerden ibaret olmadığı ortadadır. Bu partilere yönelen orta sınıf oyların bir kısmının da, statü kaybı korkusu ve hayatın kötüye gittiği yolunda genel bir izlenimden beslenen ekonomik kötümserlik duygularından kaynaklandığı ileri sürülebilir. Ancak bu tez de, en az iki bakımdan zayıf görünmektedir: Birincisi, benzer sosyo-ekonomik koşullara tabi kesimlerin farklı partilere yönelmesi, sosyo-ekonomik dinamiklere bağlı açıklamaların tek başlarına yeterli olmadığını göstermektedir. Benzer şekilde ikinci nokta, FN, LN ve FPÖ örneklerinde olduğu gibi, ekonomik çıkarlarının

gerilediği söylenemeyecek kesimlerin de bu partilere oy vermesi, sosyo-ekonomik açıklamaların başka yaklaşımlarla desteklenmesi gereğine işaret etmektedir. Aşağıdaki iki yaklaşım, esasen bu açığı kapatmaya yönelik açıklamalar geliştirmiştir.

4.2.2.2) Bazı yorumcular, radikal sağın yükselişini, *sosyal çözülmeyle*, yani sosyal bağların zayıflaması ve bireylerin giderek yalnızlaşmasıyla açıklamaktadır.¹³ Sosyal çözülme *anomiye* getirmekte ve emniyetsizlik ve etkisizlik duygularını yaygınlaştırmaktadır. Bu bağlamda radikal sağın dayanışma ve kardeşliği vurgulayan çağrısı, kentli atomize bireyler için önemli bir aidiyet ve tutunum vaadi içermektedir. Dahası, güvenlik konusunu vurgulayan ve *kanun ve nizam* konularını savunan politikalar, güvenlik açığı hissi içinde bulunan bireyler için cazip olabilmektedir. Öte yandan, geleneksel sosyal yapıların çözülmesi, radikalizm karşıtı sosyal kodların gerilemesine yol açmak bakımından, artan sayıda seçmenin radikal sağa yönelmesini teşvik etmektedir. Bu tez, önceki bölümlerde gördüğümüz birçok örnek için anlamlı bir açıklama getirmektedir. Radikal sağ partiler, aile ve ulus gibi geleneksel dayanışma kurumlarını savunmaktadır. VB ve FN örneklerinde olduğu gibi, belli bir yandaşlık bilinciyle *hayali bir topluluk* üretilmekte ve aidiyet hissi sağlanmaktadır. Ancak bu durumun, çoğunlukla parti üyeliğiyle sınırlı olduğu ve diğer birçok örnekte doğrulanmadığını hatırlatmak gerekir.

Bu yaklaşım, radikal sağ oy verme davranışından çok, parti üyeliğini ve parlamento dışı gruplara katılımı açıklamakta daha başarılı görünmektedir. Öte yandan, seçmen desteğinin fiili olarak sosyal bağlardan yoksun kesimlerden değil; belki geleneksel kurumların çözülüşünden huzursuzluk duyan kesimlerden geldiği söylenebilir. FN ve

LN örneklerinde olduğu gibi, parti desteği aile ve arkadaşlık grupları türünden birincil grup içi etkileşimle ve yerel düzeyde kanaat önderleri etrafında gelişmektedir. Kilise, sendika ve parti bağlarının çözülmesi, FPÖ ve AN örneklerinde olduğu gibi, radikal sağa oy vermeyi kolaylaştırmaktadır. Genel olarak bu partilerin seçmenleri arasında sendika üyelerinin ve düzenli ibadet eden kimselerin azlığı, yine bu tezi desteklemektedir. Ancak gözden kaçırılmaması gereken, bu partilerin çoğu zaman dinsel motiflere ve bu arada Kiliseye karşı yüceltici bir söylem geliştirmiş olmalarıdır. Bu tezin belki en önemli zaafı ise, eş zamanlı olarak ortaya çıkan iki olguyu, radikal sağın yükselişini ve sosyal çözülmeyi, global bir perspektiften geliştirilmiş bir açıklamayla birbirine bağlarken, sosyal çözülmenin derecesinin hangi kriterlere göre belirleneceğini içermiyor oluşudur.

4.2.2.3) Sosyo-kültürel dönüşümler ve bunların siyasal kültür düzeyinde sonuçları, bir başka açıklamanın temelinde yer almaktadır. 1970'lerden itibaren, zengin Batı demokrasilerinde maddi olmayan konulara, *yaşam tarzına*, ilişkin kültürel ve siyasal çatışmalar öne çıkmaktaydı. Refah kapitalizmine bağlı olarak, geleneksel ekonomik çıkar temelli çatışmalar bir müzakere ve konsensüs düzeneğinin kurumlarınca temsil edilirken; yaşam tarzına ilişkin *postmateryal* gündem, *yeni toplumsal hareketler* tarafından geliştirilmekteydi. Bu hareketlerce savunulan değerler, belirli toplum kesimlerinin değer yönelimlerinde güçlü bir yankı bulmuştu.¹⁴ Bu gündem, farklı kültürel grupların ya da yaşam tarzlarının eşit hakları savunusu bağlamında, çokkültürlülük fikriyle de birebir uyumluydu. Bazı siyaset yazarları, işte bu gündemin belirli toplum kesimlerinde olumsuz tepkiler uyandırdığını ve radikal sağ partilerin bu tepkilere tercüman olduğunu ileri sürerler.¹⁵ Buna göre, yeni değerler

genç eğitimli ve varlıklı kesimlerce benimsenirken, postendüstriyel süreçle birlikte ekonomik kaygıları ağırlaşan bir başka kesim için, özellikle niteliksiz işgücü için hiçbir cazibe taşımıyordu. Çokkültürlülük fikri, özellikle göçmenlerin gözetilmesi meselesi, kaderine terkedilmişlik duygusu yaşayan bu kesimlerin gücünü artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Dahası, cinsel özgürlükler gibi konulara yapılan vurgu, bu kesimlerce, aile ve toplum düzeninin temelini oluşturan değerlere karşı bir tehdit olarak algılanmaktaydı. İşte radikal sağ partiler bu kaygıları gündeme taşıdılar. Başka bir deyişle, ekmek davasını yeniden hatırlatırken, eski toplumun maddi olmayan değerlerinin savunuculuğunu da üstlendiler: Ulusal dayanışma, kardeşlik ve aile gibi. Diğer yandan, yeni postmateryal gündemin bazı temalarını, örneğin siyasal katılımı ve çevre korumasını, milliyetçi yorumlarla meczederek benimsediler.

Bu tez, daha önce sağa ya da sola oy veren kesimlerin radikal sağa yönelişi hakkında önemli bir noktaya işaret etmektedir. Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi radikal sağ partiler, maddi ve gayri maddi öncelikleri tutarlı bir değerler haritasında işleyerek, ayırt edilebilir alternatifler sundular. Ancak bu partilerin yükseldiği demokrasiler ile postmateryal değerlerin yaygın olarak nüfuz ettiği kültürler, her zaman çakışmamaktadır. Örneğin Hollanda'da, yakın zamana kadar radikal sağ partiler son derece marjinaldi. Benzer bir örnek Almanya'dır. Yine de, Almanya'da parti dışı biçimlerde örgütlenmiş sağ radikalizmin oldukça güçlü olduğu ve Hollanda'da son yıllarda *yaşanabilirlik* teması üzerinden siyaset yapan partilerin çoğalması ve Pim Fortuyn Listesi'nin yükselişi hesaba katıldığında, açıklama bu ülkeler için de geçerli görülebilir.

4.2.3) Siyasal Sistem Odaklı Açıklamalar: Siyasal Sistemin Fırsatları ve Siyasal Gelenekler

4.2.3.1) Yukarıda, seçmenlerin radikal sağ partilere yönelmesini sağlayabilecek sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dinamiklere değinen açıklamaları gördük. Bunların ortak bir zaafı, benzer koşullara tabi demokrasilerde farklı sonuçların ortaya çıkışını açıklamakta yetersiz kalmalarıydı. Bu çeşitliliği açıklayabilmek için, *siyasal fırsat yapılarına* eğilen tezler geliştirildi.¹⁶ Bu yaklaşım, radikal sağ partileri “aşırı uç” kabul ederek, yerleşik partilerin merkeze yaklaşma, ya da tersine, uçlara doğru genişleme durumlarına bağlı olarak ortaya çıkan alanı temel alır. Buna göre, yerleşik partiler giderek merkeze yaklaştıklarında ve benzer politikalar savunmaya başladıklarında, siyasal skalanın sağ ucuna tekabül eden ilgiler temsilcisz kalmakta ve radikal partiler bu boşluğu doldurmak üzere genişlemektedir. Bu açıklama, daha önce gördüğümüz gibi, 1960’larda Alman NPD’nin ve Avusturya’da 1986 sonrası FPÖ’nün yükselişi örnekleriyle desteklenmektedir. Alan genişliğinin yanı sıra parti sistemleri ve seçim sistemleri de, radikal partilerin başarılarını etkileyen yapılar olarak ele alınmaktadır. Tipik olarak, çok partili sistemlerin ve nisbi temsil usulünün bu partilere yaradığı; dar bölge çoğunluk usulünün, seçim barajlarının ve az sayıda partili kutuplaşmış sistemlerin engelleyici olduğu ileri sürülmektedir. Ara düzey seçimlerin, örneğin eyalet ve bölge düzeylerinin, bu partilerin coğrafi olarak belli bölgelerde yoğunlaşmış taban desteğinin temsil gücüne dönüşmesini mümkün kıldığı da vurgulanmaktadır. Son olarak, parti rejiminin ve yasal baskının da, sistemde “aşırı” partiler için ne kadar yer bulunduğunu belirlemekte etkin olduğu belirtilmektedir.

Yasal baskının bu partileri engelleyici olabileceğini Alman örneğinde görmüştük. Keza, seçim ve parti sistemlerinin etkileri önceki bölümlerde sık sık karşımıza çıkmıştı. Çağdaş Alman radikal sağ partilerinin ulusal düzeyde başarısızlığında seçim barajının etkisi ve eyalet düzeyinde kazandıkları başarılar bu açıklamayı desteklemektedir. Benzer şekilde, nisbi temsil usulünün teşvik edici ve dar bölge çoğunluk usulünün engelleyici etkileri, Fransız FN örneğinde çarpıcı biçimde görülmektedir. Ancak Hollanda ve İspanya gibi nisbi temsil usulünün uygulandığı, seçim barajlarının düşük olduğu ve bu bakımdan sistemde “aşırılığa” yer olduğu söylenebilecek demokrasilerde radikal sağ partilerin başarısızlığı, bu açıklamanın geçerliğini sınırlamaktadır. Bu durumda, siyasal sistemin fırsatları, ancak başka faktörlerle birlikte ele alındığında, mevcut radikal sağ partilerin başarılarında görülen farklılıkları açıklayabilmektedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar da, giderek bu yönde gelişmektedir. Ancak belki daha kalıcı bir sınırlılık, bu çalışmaların niceliksel araştırma tasarımlarından kaynaklanmaktadır. Radikal sağın yükseliş dinamikleri, ancak ölçülebilir nicel verilere dönüştürülebildikleri oranda hesaba katılmaktadır.

4.2.3.2) Siyasal fırsat yapısı, farklı ulusal demokrasilerde geçerli olabilecek genel bir açıklamanın ortak zemini olarak ele alınırken, bazı yazarlar, *ulusal demokratik geleneklerin*, sistemin biçimsel yapısında görülmeseler de işleyişi belirlemekte bir o kadar etkili olduklarını ileri sürmekteler.¹⁷ Bu bağlamda, geçmiş faşist ya da otoriter deneyimlerin etkisi önemlidir. Almanya, Avusturya ve İtalya’da radikal sağ partilerin, geçmişle bağlantıları yoğun tartışma konusu olmuştur. Doğrudan doğruya bu geçmişe referans veren partilerin başarısı sınırlı kalırken; kendilerini yeterince yeni ve farklı olarak sunabildikleri ölçüde başarı kazandılar. Geçmiş ne düpedüz

reddetmek ne de açıkça kabul etmek; ancak resmi ideolojinin yaptığı biçimde lanetlenemeksizin belli bir eleştirelilik sergilemek, genellikle başarı getirmektedir. Diğer yandan, İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgaline uğrayan ülkelerde, radikal sağ gelenek *işbirlikçilik* damgası yedi ve savaş sonrası düzende meşru siyasetin dışında kaldı. Bu demokrasilerde, işbirlikçilikle bağlantısı olmayan isimler daha başarılı oldu. Örneğin Fransa'da Poujade ve Le Pen, Fransa uğruna savaşmış ve Nazilerle işbirliği yapmamış yurtseverler olarak böyle bir sorun yaşamadılar. İngiliz radikal sağının marjinalliği, büyük ölçüde, lider kadrosunun açıkça Nazi figürlerini yüceltmeleriyle ilgiliydi. Bu kadro, her ne kadar yurtseverlik üzerine vurgu yapsa da, Alman karşıtlığının yurtseverliğin önemli bir bileşeni olduğu bu ülkede, hiçbir zaman iddia ettikleri gibi esas yurtseverler olarak görülmediler. Keza liberal demokratik düzenin geçmişin otoriter yönetimlerinin mirasının reddi üzerine kurulduğu İspanya, Portekiz ve Yunanistan'da, radikal sağ partiler, bu mirasın güçten düşmüş temsilcileri olarak, hiç itibar görmediler.

Bu yaklaşım, radikal sağ partilerin ne tür bir demokratik meşruiyet elde edebileceklerini göstermesi bakımından önemlidir. Hemen hepsi “aşırı” olarak etiketlenen ve belli bir meşruiyet sorunu yaşayan bu partiler, geçmişin ayak bağından kurtulabildikleri ve ulusal geleneklere atıf yapabildikleri ölçüde rahatlamaktadır. Örneğin FPÖ, bu bağlamda, Alman milliyetçiliğinden Avusturya yurtseverliğine geçmiş; İtalyan MSI-AN, faşist mirasla vedalaşarak sağ geleneğe atıf yapmaya başlamıştır. Keza Le Pen, Cumhuriyetin ilkelerini ve ulusal ikonografinin başlıca sembollerini kendi söylemine eklemiştir. İngiliz BNP, son yıllarda, yurtseverliğin olmazsa olmaz bileşeni Alman karşıtlığını benimsemekte; Nazi nostaljisini

terkederek, bir Alman-Fransız hegemonya projesi olarak kodladığı AB'ye ulusal bağımsızlık adına karşı çıkmaktadır. Ayrıca ulusal gelenekler, radikal sağıın farklı partilerini biraraya gelme ve Avrupa çapında işbirliği yapma konusunda sergiledikleri isteksizliğe de bir açıklama getirmektedir. Her birisi ulusal milliyetçi gelenekle yakından bağlı olan bu partiler, geleneksel çelişkileri bir tarafa bırakmayı düşünmemektedirler. Sonuç olarak, genel açıklayıcı çerçevelerin gözden kaçırdığı önemli hususların, ulusal geleneklere bakılarak açıklanabileceği söylenebilir.

4.2.4) Yönlendiricilere Odaklı Açıklamalar: Medya Etkisi ve Politik Liderliğin Gücü

4.2.4.1) Buraya kadar tartıştığımız açıklamalar, sosyal ve kültürel dönüşümlere ya da siyasal sistemlere ve onları ortaya çıkaran geleneklere bakarak geliştirilmiştir. Ancak bu açıklamalar, insanların çevrelerinde olup biteni takip ettikleri bilgilenme kanallarını hesaba katmamaktadır. Oysa, özellikle 1980'lerden bu yana, parti bağlılığı azalır ve oy blokları çözülürken, yurttaşların siyasal gelişmeleri çoğunlukla medyadan takip ettiklerini görüyoruz. Özellikle televizyon, ulusal siyasetin yurttaşların nazarına sunulduğu bir mecra haline geldi. 1980'lerde basın-yayın rejimlerinin liberasyonu ile birlikte, özel girişime açılan ve siyasi otoriteden çok sektör içi rekabet gibi dinamiklerin etkisiyle hareket eden televizyon medyası, Batı Avrupa demokrasilerinde, siyasal partiler karşısında özerk bir güç odağı olarak belirdi. İfade özgürlüğü ve haber alma hakkı gibi temel liberal ilkelere dayanan bu güç, hem kamuoyunun oluşmasında hem de siyaset sınıfına yönelik güvensizliğin yayılmasında etkili oldu. Medyanın asıl önemi, ulusal siyasetin cereyan ettiği

öncelikli alan haline gelmesi ve bu alanın dışının marjinallikle eş anlamlı olmasıydı.¹⁸

Göçmen karşıtı önyargıların yerleşmesinde medyanın rolü etraflı araştırmalarla ortaya konmuştur.¹⁹ Göçmenlerin tembel, pis, haz düşkün, ahlaksız, kural tanımaz, uyumsuz, kavgacı, dar kafalı ve fanatik tipler olarak karikatürleştirilmesi, özellikle *tabloid* basının marifetiyken; daha saygın yazılı basın ve televizyon kanalları da, göçmenlere *insanlar/bireyler* olarak değil yalnızca *problem gruplar* olarak yer vermiştir. Bu durumun, göçmen karşıtı önyargıyı yoktan var ettiği ileri sürülemez; ancak mevcut bir olumsuz bakış açısını biçimlendirmekte ve geliştirmekte etkili olduğu da açıktır. Diğer yandan medya, genel olarak, ırkçı şiddetin ve radikal sağ partilerin yükselişini de bir panik havası içinde işlemiştir. Bana kalırsa, Türkçe tabirle, *tavşana kaç taziye tut* denmiştir. Bu bakımdan radikal sağ partilerin yükselişinde medya etkisinin karmaşık bir niteliği olduğu söylenebilir.

Bu yaklaşım, radikal sağın popüler yankısının oluşmasında önemli bir iletken vazifesi gören medyayı dikkate sunmak bakımından önemlidir. Birçok vak'a çalışmasında, medya desteğinin varlığı ya da yokluğunun önemi ortaya konmuştur. Örneğin, Fini'nin yükselişinde Berlusconi medyasının desteği; ya da Haider'in yükselişinde *Neue Kronen Zeitung* gazetesinin desteği üzerinde durulmaktadır. İlk olarak 1980'lerde televizyon programlarında sergilediği parlaklıkla popüler olan Le Pen, kendisine giderek yalnızca olumsuz bir figür olarak yer veren ulusal medyanın etkisine karşı, geniş bir basın-yayın ağı örgütlemiştir. Diğer yandan, her ne kadar belirgin bir *şeytanileştirme* üslubunda işlense de, *haber değeri* ve *eğlence değeri*

yüksek görülen radikal sağ figürlerin sürekli medyada yer alması, ulusal siyasetin dışında değil *içinde* ve *ilgiye değer* oldukları izlenimini oluşturmakta anahtar faktördür. Bu noktada, medya etkisinin gücünü belirleyen diğer bir değişken, yani radikal sağın haber ve eğlence değeri ve yeni medyaya uygun siyaset yapma yeteneğine sahip liderliğin önemi ortaya çıkmaktadır.

4.2.4.2) 1980'lerden itibaren parti aidiyetinin gerilediği, liderliğin ve medyada boy göstermenin öne çıktığı yukarıda belirtilmişti.²⁰ Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, vak'a çalışmaları, radikal sağ partilerin başarısında politik liderliğin önemini vurgulamaktadır. Bu partilerin çoğu, lideriyle özdeşleşmiş durumdadır. Örneğin Haider, Le Pen, Fini, Bossi, Glistrup, Pim Fortuyn ve Portas gibi isimler yaygın olarak tanınan ve adları partilerinden çok daha sık anılan liderlerdir. Bu liderler, özgüven, rahatlık, belagat ve kışkırtıcı mizah gibi özellikleri ve yeni medyanın ilgisine uygun sansasyonel tarzlarıyla medyatik siyasetin yıldızlarıdır. İktidardan dışlanmışlıkları neticesinde doğal olarak yolsuzluğa bulaşmamış olan bu isimler, siyaset sınıfının yolsuzluklarını işlemekte medya ile aynı safta yer alırlar. Diğer yandan, partilerini marjinallikten çıkarıp ana akım politikayı zorlayan bir konuma getiren başarı öyküsünde büyük pay sahibidirler. Zaman zaman *karizmatik* olarak nitelenen otoriteleri,²¹ büyük ölçüde başarının ve popülerliğin gücünden beslenmektedir. Bu liderlerin ortak özelliği, yerleşik partilerin liderlerinin çoğunlukla kamusal vitrinde sönük ama parlamenter oyunda başarılı profillerine ve çetrefil dillerine karşılık, ayırt edilebilir kişilikler olmaları ve *halkın dilini* konuşmalarıdır. Daha yakından bakıldığında hiçbirisi diğerine benzemeyen bu kişilikler, popüler düzeyde karizma algısının oldukça farklı niteliklere dayanabileceğini de

göstermektedir. Kimi yazarlar, liderlerin *girişimcilik* yeteneklerinin, yani mümkün olanı sezip fiili başarıya dönüştürecek stratejiyi belirleme ve uygulama becerilerinin, giderek önem kazandığını vurgulamaktadır.²² Diğer yandan, güçlü bir liderlikten yoksunluk, ya da sürekli liderlik mücadeleleri bu tür partilerin başarısızlığında belirleyici olabilmektedir.

Elbette, liderin kamusal profili ya da *personası* her şey demek değildir. Liderin önemi, belirli bir politik içeriği kişisel olarak temsil etmesinde ve cazip bir çağrışı hedefine iletebilmesi ve ikna edebilmesindedir. Beri yandan, medyatik yıldızlığın ve sansasyonel tarzın getirisinin sınırlı olduğunu vurgulamak gerekir. Örneğin, parti içi çekişmeler ve partililerin karıştığı skandallar gibi *istenmeyen sansasyonellik* de, medya tarafından iştahla işlenmektedir. İskandinav partilerinde bu örnekler sıkça karşımıza çıkmaktadır. Dahası, Glistrup örneğinde çarpıcı bir biçimde görüldüğü gibi, sansasyonel çıkışlar bazen başarısızlığın ta kendisi de olabilmektedir. Bossi örneği de, kışkırtıcı tarzın ve *dobralığın* sorumsuz ve güvenilmez bir izlenim yaratmaya da yol açabileceğini göstermektedir. Esasen, 1991-1993 döneminde neredeyse bütün politikacıları yüz kızartıcı suçlardan yargılanan İtalyan demokrasisinde, şaşırtıcı olabilmenin çıtasının çok yükseldiği ortadadır. Bu konjonktürde, ağırbaşlılık ve ciddiyetin puan getirebileceğini Fini örneği göstermektedir. Son olarak, sansasyonel/popülist tarz, belli bir kesimin teveccühünü getirirken; daha büyük bir çoğunluğu soğutmakta ve partinin genişleyebileceği alanı sınırlamaktadır. Sonuçta, parlak liderliğin ve medya ilgisinin kritik önemde olduğu; ancak başarılı liderliğin formülünün değişmez olmadığı söylenebilir.

Buraya kadar tartışılan tezlerin, radikal sağ partilerin başarısını açıklamakta önemli noktalara işaret ettiklerini ancak sınırlı geçerlik arzettiklerini gördük. Buradan hareketle, hep birlikte ve sınırları belirtilerek ele alındıklarında, meselenin daha iyi açıklanacağı söylenebilir. Bazı yazarlar, bu açıklamalardan birkaçını birarada kullanan çerçeveler geliştirmişlerdir.²³ Bunlar arasında Ignazi, bana göre, en kapsamlı açıklamayı sunmaktadır. Aşağıda, Ignazi'nin çerçevesi tartışılacaktır.

4.3) “Sessiz Karşı Devrim”: Üçüncü Dalga Partilerin Yükseliş Dinamikleri

4.3.1) Ignazi, 1992’de yayınlanan “Sessiz Karşı Devrim” başlıklı makalesinde,²⁴

1968 sonrası yükselen *yeni toplumsal hareketler* ile birlikte gündeme gelen yaşam tarzı tartışmalarının, 1980’lerde açığa çıkan bir karşı dalgaya yol açtığını ileri sürmekteydi. Ignazi, bu görüşlerini sonraki çalışmalarında geliştirdi ve Batı Avrupa’da radikal sağın²⁵ yükselişini açıklayan genel bir çerçeveye dönüştürdü. 2003 tarihli yayını, bu çerçevenin son halini sunmaktadır.²⁶

Ignazi, bu bölümün başında bahsettiğim *üç dalga* yaklaşımını benimsemekte ve üçüncü dalganın ortaya çıkış dinamiklerini ve önceki örneklerden farkını sorunsallaştırmaktadır. Yazara göre, üçüncü dalga, faşist gelenekten net bir kopuş sergileyen partilerin yükseldiği ve diğerlerinin ya onlara ayak uydurduğu ya da giderek silindiği bir dönemi temsil etmektedir. Bu dalganın ilk temsilcileri, İskandinav İlerleme Partileri ve Fransız FN’dir. Bu partiler, devletin önceliği, demokratik düzenin ilgası, şiddetin siyasal amaçlar için yeri geldiğinde kullanılması ve otoriter-korporatist sosyo-ekonomik mimari gibi faşist ideolojinin/rejimlerin ayırt edici özelliklerini tamamen reddetmektedir. Bununla birlikte, eşitlikçiliğe,

çoğulculuğa ve parlamenterizme karşı çıkış, çoğu zaman örtülü ya da imalı da olsa devam etmektedir. Organik bir toplum görüşüne ve etnik terimlerle tanımlanmış bir ulus kavramına dayanarak, liberal demokrasinin liberal ayağını oluşturan hukuk devleti ilkelerinin bir kısmına karşı çıkmakta; siyasal olarak antiliberal ve genel olarak antikomünist bir çizgi benimsemektedirler. Ignazi bu noktada, aşırı sağ parti ailesini²⁷ iki ideal tip üzerinden iki temel gruba ayırmaktadır: Faşist gelenekle bağlantıyı sürdüren “geleneksel” tip; ve bu gelenekle arasına belirgin bir mesafe koymaya özen göstermekle birlikte, antiliberal/antidemokratik bir çizgi benimseyen ve bu çizgiyi postendüstriyel toplumun yeni meselelerine uyarlayan “postendüstriyel” tip. Yazar, bu iki tipi kısaca “eski” ve “yeni” aşırı sağ olarak anmaktadır.²⁸ Yeni tip 1980’lerden bugüne giderek yükselirken, eski tip sahneden silinmektedir.

Ignazi, yeni aşırı sağın yükselmesi için elverişli koşulların 1970’lerden itibaren Batı Avrupa toplumlarını etkileyen sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel dönüşümlerle ortaya çıktığını düşünmektedir. Ona göre, ulusal ekonomilerde endüstriyel sektörün ağırlığının azalması ve buna bağlı olarak sınıf çatışmasının zayıflaması, “değer temelli” çatışmalar için geniş bir alan sağlamıştır. Bu dönüşüm, 1980’lerin ortalarına kadar sola yatkın postmateryal değer sistemlerini öne çıkarırken; alttan alta, daha karmaşık bir politik-ideolojik netice vermiştir. Genel olarak, postendüstriyelleşme sürecine bağlı olarak gelişen toplumsal yalnızlaşma (*atomization*) ve bireyselleşme, iki farklı ve karşıt tepkiye yol açmıştır. Bir tarafta, bireysel *kendini ileri sürme* (*self-affirmation*); diğer tarafta bireysel ve kolektif *kendini savunma* (*self-defence*). Yalnızlaşma süreci, birincisinde, iki farklı rotada bireysel kaynakların seferber

edilmesiyle dengelenmiştir: Sol-liberter postmateryal rota ve bireysel ekonomik girişimciliğin yüceltildiği neomuhafazakar rota. İkincisi, yani kendini savunma, aynı sürece, daha fazla bütünleşme, kolektif kimliklerin ihyası ve “organik dayanışma” talepleri ile karşılık vermiştir. Sınıfsal, dinsel ve ulusal bağların zayıflaması ve bu bağların içerdiği dayanışmanın gerilemesi, toplumun maddi imkanlar ve kişisel kabiliyetler bakımından avantajlı kesimlerinde öncelikle kendini gözetten bir yaşamsal adaptasyon tepkisine yol açarken (kendini ileri sürme); bu bakımlardan avantajlı olmayan kesimlerde belirsizlik, kötümserlik ve kaderine terkedilmişlikle birlikte karşılıksız kalan bir korunma ihtiyacı (kendini savunma) doğurmuştur.

Ignazi’ye göre, yeni toplumsal hareketler ve genel olarak yeni sol bir yandan ve neomuhafazakarlık diğer yandan, birinci kesimin siyasal temsilini üstlenmiştir. Bu iki kanat arasında temel çatışma, maddi olmayan değerler üzerinden gelişmiştir. Örneğin geleneksel ahlaki kodların çözülmesi, sola yatkın kanat tarafından bir özgürleşme süreci olarak selamlanırken; sağ kanat aynı süreci bir toplumsal yozlaşma belirtisi olarak görmüştür. Ignazi’ye göre, ikinci kesim, yani kendini savunmaya yönelmiş avantajsız kesimler, değer yönelimleri bakımından soldan çok sağa yatkındır. Ancak sağın sosyo-ekonomik dönüşüm karşısındaki olumlayıcı ve uyum sağlayıcı tavrı, bu kesimlerin ihtiyaçlarıyla tamamen ters istikamettir. Tam da bu nedenle, bu kesimlerin sesi siyasal alanda eksik kalmış; ve bu cephede yaşanan değişim, alttan alta ilerleyen “sessiz (bir) karşı devrim” niteliği göstermiştir. Genel yalnızlaşma ve kaderine terkedilmişlik halet-i ruhiyesi, bu tarz bir temsil yokluğuyla birleştiğinde, içerleme duygusuna dönüşmüştür.

Ignazi, bir kimliğin işaret ettiği bir bütünüñ parçası olma ve gözetilme ihtiyacının, suçtan ve şiddetten yana emniyete, (etnik olarak) homojen ve ahenkli bir topluluğa, güçlü ve etkili siyasal liderliğe ve kurumlara yönelik taleplere yol açtığını ileri sürer. Ancak yerleşik sağ partiler, politik ve ideolojik manilerinden ötürü, bu talepleri ancak kısmen temsil edebildiler. Yalnızca daha radikal partiler, kimlik taleplerine milliyetçilikle, homojenlik taleplerine yabancı karşıtlığıyla, emniyet ve etkili siyaset taleplerine kanun ve nizam vurgusuyla ve otoriterizmle karşılık verebilirlerdi. Nihayet, ancak yerleşik olmayan partiler, sorumsuzluğundan, yozlaşmışlığından, kötü yönetimden ve bencilliğinden dolayı temsili demokratik sisteme saldırı yöneltebilirlerdi.

Yeni aşırı sağ politik girişimciler, tam da bu fırsat yapısından yararlanarak, sessiz devrimin sesi olarak sahnede belirdiler. Yeni partiler kurarak veya mevcut marjinal partilerini kullanarak, yukarıda bahsedilen taleplerle uyumlu bir söylemsel bileşimi söz konusu kesimlere arz ettiler. Açık, anlaşılır ve hatta dobra bir dille bu kesimlerin meselelerini işlediler. Keskin çizgilerle tanımlanmış duruşları, diğer partilerden kolayca ayırt edilebilmelerini sağlıyordu. Bu girişimci-liderlerden başarılı olanlarının ortak özelliği, medyatik ilgiye uygun ve popüler ikna ediciliği yüksek karizmatik veya güçlü kişilikler olmalarıydı. Bir başka ortak yön, örgüt üzerinde güçlü otorite kurmaları ve siyasal sistemin fırsatlarını değerlendirebilecek stratejik esneklik taşımalarıydı.

Ignazi, siyasal sistemin fırsatları bağlamında, partiler ve seçmenler arasındaki ilişkinin değışmesi üzerinde durur. Oy bloklarının çözülmesi, partili kimliğin

gerilemesi ve partilerin toplumdan üye devşirme yeteneğinin azalması gibi olguları, siyasal kümelenmelerin çözülmesi olarak değerlendirir. Bu durum, seçmenlerin yeni çağrılarla ortaya çıkan yeni simaları denemelerini kolaylaştırmıştır. Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika, İsveç, Avusturya, Danimarka ve Norveç'te siyasal sistemlerin radikalleşmesi ve kutuplaşması, yeni ve işlenmemiş konular üzerinde yeni antagonizmaların oluşmasıyla birlikte, aşırı partiler için uygun alan sağlamıştır. Radikalleşmenin veya kutuplaşmanın azaldığı sistemlerde, yani İtalya, İspanya, Portekiz, Yunanistan ve İngiltere'de, "eski" tip aşırı sağ partiler ya daha da gerilemiş veya İtalyan örneğinde olduğu gibi radikal biçimde değişmiştir. Beri yandan, seçim sistemi ve parti sayısı da önemli yapısal belirleyicilerdir. Nisbi temsil usulü ve çok sayıda partinin bulunması teşvik ediciyken; dar bölge çoğunluk usulü ve seçim barajları engelleyicidir. İkincil önemde kabul edilen seçimlerde, örneğin Avrupa Parlamentosu seçimlerinde, yeni partilerin denenme ihtimali görece daha yüksektir.

Ancak Ignazi'nin açıklayıcı çerçevesinin "kalbine" yerleştirdiği faktör, Batılı demokrasilerin "meşruiyet krizi(dir)". Yazar, sisteme olan güvenin azalmasıyla aşırı sağın performansı arasındaki mantık bağıını şu şekilde açıklamaktadır: Dışlayıcılık ve yabancı karşıtlığı gibi gündemlerinin yanı sıra, liberal demokratik sistemlerin meşruiyet temellerine muhalefet, bu partilerin ayırt edici özelliklerindendir. Bu partilerin bütüncül ve tekçil kültürleri, evrensel insan eşitliği, çoğulculuk ve çatışmaların yönetimi, kolektif aktörler (siyasal partiler) tarafından temsil gibi temel ilkelere taban tabana zıttır. Çoğunlukla parti programı gibi resmi metinlerde yer almayan, ancak satır aralarında ima edilen ve zaman zaman çarpıcı cümlelerle kamuya da duyurulan bu zihniyet nedeniyle, yeni aşırı sağ partiler "anti-sistem"

niteliktedir. Bundan dolayı, bu partilerin yükselişi, sistemin meşruiyetinin zayıflamasıyla birebir ilgilidir. Ignazi bu tezini somut bulgularla destekler: Son yirmi yılda siyasal araştırmalar, sisteme duyulan güvenin sürekli bir gerileme içinde olduğunu göstermektedir. Güvensizlik düzeyi, aşırı sağ partilere oy verenler arasında, genel ortalamanın oldukça üzerinde seyretmektedir. Almanya’da, Fransa’da, Norveç’te, Avusturya’da, Danimarka’da ve Belçika’da güvensizlik düzeyinin belirgin biçimde yükseldiği dönemlerle aşırı sağın seçim başarıları çakışma göstermektedir. Güvensizlik, özellikle siyasi partiler ve elitleri söz konusu olduğunda en üst düzeye çıkmaktadır. “Parti karşıtı” ve “yerleşik düzen karşıtı” halet-i ruhiye, gelişmiş endüstriyel demokrasilerin birçoğunda hakim durumdadır. Yeni aşırı sağ girişimciler, bu duyguların da önde gelen temsilcileri olmuşlardır. Birlik ve ahenk idealleri ile, sosyal düzeyde nasıl yabancılara karşı çıkıyorlarsa, siyasal düzeyde de partilere karşı çıkmaktadırlar. Bu tutumlarını, halk iradesine vurgu yapan popülist bir demokrasi savunusuyla dengelemektedirler.

Yerleşik düzen karşıtlığı ve popülist demokrasi şampiyonluğu, bu partilerin dışlanmışlıklarını daha da pekiştirmiştir. Fini dışında hemen hepsi “kulüb(ün)” dışındadır. Burada bir tür sarmal etki söz konusudur: Dışlanmışlık, yerleşik düzene ve partilere karşı olma iddiasını desteklemekte ve bu partiler bu konuya daha fazla sermaye yatırmaktalar. Buna mukabil, dışlanmışlık daha da pekişmektedir. Haider örneğinde görüldüğü gibi, bu minval üzere sürüp gitmiş uzun bir popülist kariyerden sonra, kulübe kabul edilmek için aşılması gereken mesafe fiilen imkansız fedakarlıklar gerektirebilmektedir. Danimarka’da Kjaersgaard, İsveç’te Hagen ve Fransa’da Mégret gibi isimler, işbirliğine ve uyuma daha yatkınken, diğerleri giderek

radikalleşmektedir. LN ve FPÖ'nün “mutedilleşmesi”, hükümette yer almalarının dayattığı bir gereklilik olarak oldukça sorunludur ve bu partilerin hatırı sayılır ölçüde kan kaybetmesine yol açmıştır. İskandinav partileri ise, bütün yatkınlıklarına rağmen, sağ koalisyon hükümetlerinin ortakları değil dışarıdan destekçileri olabilmişlerdir. Beri yandan, hem mutedillik hem de radikallik yanlısı partilerin seçmen tabanının demografik kompozisyonu belirgin benzerlikler göstermektedir. İşçi oyları ve erkek oyları, hepsinin sepetinde ağırlıklı kesimi oluştururken; Alman REP dışında hepsi için, gençler ağırlıklı yaş grubunu oluşturmaktadır. Bu kompozisyon, yukarıda geliştirilen sosyo-ekonomik açıklamayı desteklemektedir.

Özetle Ignazi, 1980'lerden itibaren aşırı sağ sahnesinde “eski” ve “yeni” tipte partilerin bulunduğunu; “eski” tip giderek silinirken, “yeni” tipin başarılı örnekler verdiğini ileri sürer. Ignazi, bu partilerin yükselişini, siyasal ve kültürel düzeylerdeki fırsat yapılarından yararlanan becerikli siyasal girişimcilerin, sisteme ve siyasete yabancılaşmış seçmenleri yeni meseleler üzerinden mobilize etme kapasitelerine bağlı olarak açıklar: Sosyo-ekonomik (postendüstriyelleşme) ve sosyo-kültürel (postmateryalizm) değişim süreçleriyle birlikte ortaya çıkan yeni mağdurların ve yeni maddi ve gayri maddi kaygıların sözcülüğünü üstlenen bu liderler, diğer partilerce doldurulması beklenemeyecek bir alana sahip çıktılar. Başarısızlıkları ve ortaya dökülen yolsuzluk örnekleriyle giderek gözden düşen yerleşik siyaset üzerinden, parlamenter demokrasiye radikal eleştiriler yönelttiler. Bu kurumların karşısına halk iradesini koyarak, herkesten daha demokrat olduklarını ispata kalkıştılar. Bu üslup, belli bir seçmen kitlesinin gözünde meşruiyet getirse de, yerleşik siyaset kurumlarınca dışlanmalarına zemin hazırladı. Buna mukabil, bu girişimciler,

iktidardan dışlanmışlıklarını düzen karşıtı popülist söylemlerinin samimiyet kanıtı olarak kullandılar. Bu durum bir radikal popülizm-dışlanma sarmalına dönüştü. 20. yüzyıl bittiğinde, bu partilerin görece başarılı olanlarından birçoğu, mutedilleşme ya da daha fazla radikalleşme türünden yol ayrımlarında bulunuyordu.

4.3.2) Ignazi'nin açıklaması, bu bölümde tartıştığımız tezlerin hemen hepsini tutarlı bir mantık içinde birleştirmektedir. Dahası, Betz, Eatwell ve Minkenberg gibi çok boyutlu açıklayıcı çerçeveler geliştiren yazarların katkılarını da içeren ve birbirine bağlayan bir çerçeve sunmaktadır. Ignazi'nin tezleri, önceki bölümlerde etraflıca betimlenen ulusal örneklerce de büyük ölçüde desteklenmektedir. Yakın tarihlerde yapılan geniş kapsamlı karşılaştırmalı bir araştırmanın sonuçları da, bu açıklamayla uyum içindedir.²⁹ Liderliğin yalnızca medyatik yönüyle değil, siyasal girişimcilik yetenekleri bağlamında ele alınması, bana göre, bu açıklamanın bir başka olumlu yönüdür. Ancak bu girişimciliği destekleyen yapının, yani parti örgütünün ve eylemci tabanın yeterince önemsenmediği görülmektedir. Bu yaklaşım, parti örgütünden çok profesyonel siyasetçilerin ve medyatik seçim kampanyalarının önemini vurgulayan bazı çağdaş parti teorileriyle (kartel parti)³⁰ uyumlu olabilir. Bununla birlikte, önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, radikal sağın başarılı partilerinin tamamı kartel parti modeline uygun değildir. Örneğin, Fransız FN ve Flaman VB örneklerinde, yerel birimlerin ve yan örgütlerin partinin hedef kitlesine nüfuz etmesinde büyük etkisi olmaktadır. Uzunca bir zaman iktidardan dışlanan bu partilere, hele FN gibi aldığı milyonlarca oyu dışlanmışlık nedeniyle neredeyse temsile dönüştüremeyen bir partiye, oy vermeyi inatla sürdüren kesimlerin desteğini, yalnızca parlak liderlerin girişimcilik becerileriyle açıklayamayız.

Bir başka sorun, Batı Avrupalı toplumların son dönemde yaşadığı büyük dönüşümün ürettiği hoşnutsuzların radikal sağ partilere yöneldiği iddiasının kanıtı olarak, işçi oylarının ağırlığını vurgulamakla yetinmesidir. Peki, ağırlıklı olmasa bile öteden beri mevcut olan diğer kesimlerden gelen oylar nasıl açıklanmaktadır? Bana kalırsa, yazar, aynı mantığı izleyerek bu oyların açıklamasını da geliştirebilirdi. Çünkü sözünü ettiği emniyetsizlik kaygısı ve değer çatışması, yalnızca işçi sınıfını değil, farklı kesimlerden birçok bireyi de ilgilendiren daha genel bir hoşnutsuzluğun bileşenleridir. Önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, ekonomik terimlerle mağdur değil kazançlı oldukları söylenebilecek kesimler de, emniyetsizliğin ve kötü yönetimin yaşamın tadını çıkarmayı engellediğini düşüncesiyle radikal sağ partilere yönelmişlerdir.

Bunun dışında, genelde gayet ikna edici olan bu çerçevenin önemli bir eksikliği, bu partilerin, paralel bir siyaseti temsil eden diğer örgütlenmelerle, yani parlamento dışı gruplarla ilişkisini hiç hesaba katmıyor oluşudur. Ignazi, bu ilişkiyi bilerek hesaba katmadığını söylemektedir (1992:3). Ancak, yeni toplumsal hareketlerle temel bir antagonizma tespitinden hareketle kurulmuş çerçevesinin, bu bağlamda öncelikle önemli olduğu bilinen *sivil toplum* bileşenini dışarıda bırakması, açıklamanın gücünü sınırlamaktadır. Siyasal partilerin diğer örgütlenmelerle ilişkisini ele alan az sayıdaki analitik çalışmalar arasında, Ignazi ile benzer bir noktadan kalkan ve onun çerçevesinin eksik yanını tamamlama amacıyla geliştirilen bir *sivil toplum* analizi sunan Pedahzur ve Weinberg'in çalışması, bana göre, bu eksikliği bir ölçüde kapatabilir. Aşağıda bu açıklama kısaca özetlenecektir.

4.4) “Gayrı Sivil Toplum”: Parti Dışı Örgütlenmelerin Konumlandırılması

Pedahzur ve Weinberg (2001), 1970’lerden bu yana Batı Avrupa demokrasilerinin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal koşullarını belirleyen dönüşümler konusunda, Ignazi’yle aynı görüştedirler. Onlara göre bu durum, partilerin gerilemesini ve *sivil toplumun* siyasal etkisinin öne çıkmasını getirmektedir. Yazarlar, aşırı sağ partilerden demokrasinin “eski düşmanları” olarak söz etmekte; ve “yeni düşmanların” yani sivil toplum alanındaki aşırı sağ oluşumların “çok daha tehlikeli” olduğunu ileri sürmektedirler (52, 55, 59).

Yazarlar, sivil toplumu, “.. ekonomiden ve devletten ayrı bir sosyal etkileşim alanı” olarak tanımlamakta; Yael Yishai tarafından geliştirilen dördü bölgeyi benimsemektedir. Buna göre sivil toplum, çıkar gruplarından, sosyal hareketlerden, taban etkinliklerinden ve medyadan oluşmaktadır.³¹ Yazarlar, “çıkart grupları” yerine, daha geniş bir terim olarak “yüksek düzeyde kurumsallaşmış örgütlenmeler” terimini önermektedirler. Bir diğere değışiklik, aşırı sağ söz konusu olduğunda, “sivil toplum” yerine “gayrı sivil toplum” teriminin benimsenmesidir. Yazarlar, bu tercihlerini, kısmen, bu başlık altında yer alan bazı örgütlerin şiddet yanlısı olmalarıyla açıklamaktadır. Buna göre, sivil toplum, şiddetin dışarıda bırakıldığını örtük olarak içeren bir nosyondur. Bu grupların çoğunluğunun ne şiddet uygulayan ne de şiddete gönderme yapan nitelikleri ise, aşırı sağın genel olarak şiddeti ve aşağılamayı içerdii türünden genel bir gerekçeyle *gayrı sivil* olarak nitelenmelerini engellememektedir. Sonuç olarak, çalışmanın içine sinmiş düşmanlık vurgusu ve militan demokrasi savunuculuğu bir yana bırakılırsa, bu yaklaşım önemli bir kavrayış sağlayabilir.

Yazarlara göre, topluca *Yeni Sağ* olarak anılan entelektüel çevreler, düşünce kulüpleri vb. elit örgütlenmeleri, *yüksek düzeyde kurumsallaşmış örgütlenmelerdir*. Dazlaklar, Neonazi gruplar, aşırı sağcı siyasi mahkumlara yardım amacıyla kurulmuş vakıflar vb. örgütler, *sosyal hareketlerdir*. Bu hareketler, belirli bir alt kültürün gelişmesinde anahtar önemdedir. Burada, ortak ideolojik çizgiye sadakat ön plandayken, örgütlenme çoğu zaman yapılandırılmamış ya da gevşekçe yapılandırılmış birincil grupların bir ağı şeklindedir. Gündelik hayatta bireysel ırkçı saldırılar ya da geçici kolektif eylemler (gösteriler gibi), çoğunlukla herhangi bir grup tarafından örgütlenmeksizin ortaya çıkabilmektedir. Bazen de, birkaç kişinin geçici önderliği bu tür kolektifliklere yön verebilmektedir. Bu tür etkinlikler, *taban etkinlikleri* arasındadır. Basılı ve görsel-işitsel yayınlar ile İnternet siteleri, aşırı sağ gayrı sivil toplumun *medya* bileşenini oluşturmaktadır. Batı Avrupa'da, gayrı sivil toplumun güçlü olduğu ülkelerde bu tür yayınların yasaklanması, bu grupları uluslararası işbirliği yoluyla yasal baskıdan kurtulma çabalarına yöneltmişti. İnternet, çok daha etkili ve özgür bir mecra sundu. 1995'ten itibaren bu tür sitelerin sayısında bir patlama yaşandı.³²

Bu sınıflamadan sonra yazarlar, gayrı sivil toplumla siyasal partiler arasındaki ilişkiyi sorunsallaştırır: Biri diğerinin yerini mi almaktadır yoksa aralarında işbirliği mi vardır?

Yazarlar bu bağlamda öncelikle Koopmans'ın *ikame tezini* (trade off thesis) eleştirirler.³³ Aşırı sağın seçim başarıları ile ırkçı şiddet arasında bir karşılıklı ikame

ilişkinin bulunduğunu; aşırılık yanlısı potansiyelin iki alternatif mecradan birine akabildiği ölçüde diğerine yönelmeyeceğini ileri süren bu tez, yazarlara göre, gayri sivil toplumu şiddet gruplarından ibaret gördüğümüz takdirde doğrulanmaktadır. Ancak yukarıdaki dört kategoriye birlikte hesaba katarsak, sonuç tersine dönmektedir: Aşırı sağ partiler, birçok ülkede, gayri sivil toplumla yakın işbirliği içindedir. Bu durumda, gayri sivil toplumun partilerin yerini almak yerine, başarılarına hizmet etmek gibi bir işlevi olduğu ortaya çıkmaktadır. Yasal baskı, bu grupların ortadan kaybolmasını değil, daha akışkan ve takibi güç grupçuklar ve kümecikler halinde yaygın ağlara dönüşmesini sağlamaktadır. Başka bir deyişle, yasal baskı, sosyal hareketleri taban etkinlikleri düzeyine yaklaştırmaktadır.

Bu açıklama, önceki bölümlerde gördüğümüz ulusal örneklerce doğrulanmaktadır. Ancak yazarların belirtmedikleri bir nokta eklenmelidir: Almanya örneğinde olduğu gibi, yasal baskı yoluyla radikal sağ partilerin güç kazanması aktif olarak engellenebilmekte; ancak bu durumda *ikame* etkisi devreye girmekte ve gayri sivil toplum, bütün bileşenleriyle, engellenmiş potansiyelin akma fırsatı bulduğu ana mecra haline gelmektedir.

Sonuç

Bu bölümde, önceki bölümlerde betimlenen ulusal örnekleri birlikte ve karşılaştırmalı olarak özetledim. Savaş sonrası radikal sağın, yükselen üç dalga olarak görülebileceğini ve ilk ikisinin nicel olarak zayıf olmalarına karşın üçüncüsünün hem siyasal partiler hem de gayri sivil toplum bileşenleri bakımından oldukça güçlü olduğunu belirttim. Niteliksel bakımdan, birinci dalga, savaş öncesi

radikal sağıncı bir yankısı olarak görülebilir. İkincisi, bu gelenekten farklıdır; kısa ve güçsüz olmasına ve önemli bir özgünlük geliştiremeden ortadan kaybolmasına rağmen, üçüncü dalganın öncüsü olarak görülebilir. Birçok üçüncü dalga hareketin kökleri bu döneme uzanmaktadır. Üçüncü dalga, elverişli dışsal koşullara bağlı olarak yaygınlaşma ve yükselme fırsatı yakalamıştır. Bu dalganın sıkça vurgulanan niteliksel özgünlüğü, bana kalırsa, yirmi yıldan fazla sürmüş bir gelişme dönemi boyunca çağının koşullarına başarılı bir biçimde adapte olmuş olmasından kaynaklanmaktadır. Bu adaptasyon, hem savaş sonrasının cılız dalgalarından, hem de iki savaş arasının bir başka başarılı adaptasyon örneği olarak görülebilecek *faşist dalgasından* önemli ölçüde farklılaşabilmesini sağlamıştır.

Literatürde karşımıza çıkan açıklamalar, öncelikle siyasi partilerle ilgilidir. Bu konudaki belli başlı tezler, kısmi açıklamalar sağlamaktadır. Ignazi'nin tezi, bütün bu açıklamaları tutarlı bir mantık etrafında birleştiren ve bana göre ikna ediciliği yüksek bir çerçeve sunmaktadır. Ignazi'nin açıklaması, önceki bölümlerde gördüğümüz ulusal örneklerce büyük ölçüde desteklenmektedir. Bu çerçevenin önemli bir eksikliği olan *sivil toplum* bileşeni, Ignazi'yle paralel bir açıklama düzeneğinden hareket eden Pedahzur ve Weinberg'in çalışmasıyla kısmen açıklanmaktadır. Mevcut literatürde sivil toplum düzeyinde analizlerin nadirliği, daha geniş bir açıklamaya ulaşmamıza şimdilik elvermemektedir.³⁴

Notlar

¹ Örneğin, Von Beyme, K. (1988); Mudde, C. (1996); Zimmermann, E. ve Saalfeld, T. (1993). Daha fazlası için bkz. Mudde, C. (1996: dipnotlar 1-3).

² Bu sınıflama, Pedahzur, A. ve Weinberg, L. (2001)'de geliştirilmiştir. Bu bölümün sonunda etraflıca tartışılacaktır.

³ *Altın çağın* sosyal, siyasal ve ekonomik dinamiklerinin ele alındığı bir tarihyazımı için bkz. Hobsbawm, E. (1996:299-399). Altın çağın tutunumlarının çözülmesinin dinamikleri için bkz. Hobsbawm, E. (1996:465-498). 1970 sonrası sosyal dönüşümleri genel bir modernlik sosyolojisi içinde çözümleyen bir çalışma için bkz. Wagner, P. (1996).

⁴ Bu konuda Cas Mudde'nin makalesine (1999) bakılabilir. Bu tezin tipik örnekleri içinse bakınız Arter, D. (1992); Husbands, C.T. (1992c) ve De Witte, H. ve Billiet, J. (1995).

⁵ Göçmen karşıtı önyargıların oluşumunu belirleyen psikolojik ve sosyal süreçlere dair bir çalışma için bkz. McLaren, L. M. (2003). Burada, göçmen yoğunluğunun tehdit algısı dolayımında bir etkisi bulunduğu, *grup çatışması* ve *sembolik önyargı* süreçlerinin tehdit algısını artırdığı, *temas* durumunun dışlayıcı tutumların gelişimini azalttığı ortaya konuyor.

⁶ Örneğin, Betz, H.G. (2002). Popülist protesto olgusu, Betz'in çalışmalarının temel açıklayıcı düzeneğini oluşturmaktadır. Bir başka örnek için bkz. Bréchon, P. ve Mitra, S. K. (1992).

⁷ Antipolitikanın sosyal ve siyasal bağlamı içine oturtulması ve sol perspektifli bir değerlendirmesi için bkz. Mulgan, G. (1995).

⁸ İçerleme (*ressentiment*) kavramı, Nietzsche tarafından, *Ahlakın Soykütüğü*'nde, Hristiyan kültürün zayıflatılmış bireyinde acze ve dışa vurulmamış öfkeye bağlı olarak ortaya çıkan tipik ruh halini nitilemekte kullanılmıştı. Bu konuda, Scheler'in klasik tanımı, kişinin bir türlü kurtulamadığı acziyet ve ihlal edilmişlik duygularına dayanan bir ruhsal mekanizmaya işaret etmektedir. Bu mekanizma, bireyin kendisinden 'farklı' olan kimselere olumsuz nitelikler atfetme yoluna giderek bir dengeleme sağlamasına hizmet eder. Scheler, M. (1972). *Ressentiment* (NY:Schocken)'den aktaran Betz, H.G. (2003:78). Anılan eserin Türkçe çevirisi yakın tarihte yayınlandı: Scheler, M. (2004). *Hınç - Ressentiment*-, çev. A. Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı).

⁹ Örneğin Mudde, C. (2000). Mudde burada, Almanya, Flanders ve Hollanda örneklerinde, kapsamlı ve tutarlı bir ideolojik zemin bulunduğunu, ancak bu içeriğin kamuya veciz formüllerle duyurulduğunu ortaya koyar.

¹⁰ Bkz. Maddens, B. ve Hjanl, I. (2001).

¹¹ Örneğin, Kitschelt, H. (1995)'de, devlet karşıtı liberal iktisadi ilkeler ile yabancı karşıtlığı bileşimi, radikal sağın seçim başarılarının açıklayıcısı olarak işlenir. Eatwell, R. (2000b), benzer şekilde, kamu ekonomisi karşıtı ve yabancı karşıtı siyasetlerin bileşiminin bir *kazandıran formül* olduğunu yazar. Betz de (örneğin 1994 ve 2003), söz konusu partilerin popülizminin otoriter-milliyetçi ve liberal-bireyci iki yüzü bulunduğunu; ve bu partilerin, bu iki yüzün hangisini daha fazla sergilediğine bağlı olarak, iki grupta toplanabileceğini yazar.

¹² Bu tez, ilk olarak 1989'da Arno Klönne tarafından, Alman radikal sağının seçim başarılarını açıklamak üzere ortaya atılmış ve daha sonra yaygın olarak kullanılmıştı; aktaran Minkenberg, M. (2000:181). Minkenberg, anılan yerde, bu tezi benimsemekle birlikte, mağdurluğun objektif bir durum olmaktan çok subjektif bir mağduriyet algısı olarak görülmesinin yerinde olacağını savunur. Benzer görüşler için bkz. Kriesi, H. (1999) ve Zimmermann, E. (2003:236).

¹³ Örneğin, Heitmeyer, W. vd. (1993). *Die Bielefelder Rechsextremismus-Studie*. (Weinheim, Münich: Juventa); aktaran Eatwell, R. (2003:52). Bir başka örnek için bkz. Perrineau, P. (1997). *Le Symptôme Le Pen, Radiographie des électeurs des FN*. (Paris: Fayard); aktaran Hainsworth, P. (2000a).

¹⁴ Bu dönüşümü inceleyen klasik bir çalışma için bkz. Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution* (Princeton: Princeton University Press). Inglehart'a göre postmateryal değer kümesi, üç ilke etrafında oluşmuştu: Özgürlük, kendini gerçekleştirme, katılım. Ayrıca, bu dönemde yaşanan kültürel devrimin bir tarih yazımı için bkz. Hobsbawm, E. (1996:391-419).

¹⁵ Örneğin, Ignazi, P. (1992) ve Minkenberg, M. (2000).

¹⁶ Siyasal fırsat yapısı (*Political Opportunity Structure*; POS) daha önce yeni toplumsal hareketleri açıklamakta kullanılmıştı; örneğin Kitschelt, H. (1986). 'Political Opportunity Structures and Political Protest: Anti-Nuclear Movements in Four Democracies', *British Journal of Political Science* (16). Bu konuda daha yakın tarihli bir çalışma için Tarrow, S. (1994). *Power in Movement* (Cambridge: Cambridge University Press)'e bakılabilir. POS yaklaşımını radikal sağ açıklamakta kullanmayı deneyen ilk çalışmalar arasında bkz. Kitschelt, H. (1995); Jackman, R. W. ve Volpert, K. (1996). Yakın tarihli çalışmalar için bkz. Koopmans, R. ve Statham, P. (2000); Golder, M. (2002a ve 2002b); Carter, E. (2002); Arzheimer, K. ve Carter, E. (2003).

¹⁷ Örneğin Karapın, R. (1998).

¹⁸ Bu konuda oldukça geniş bir literatür bulunmaktadır. Diğerlerinin yanısıra bkz. Mulgan, G. (1996:96-129); Castells, M. (1997:309-354).

¹⁹ Bu araştırmaların kısa bir dökümü Ford, G. (1992:126-144)'te görülebilir.

²⁰ Bu konuda ayrıca bkz. Manin, B. (1997). *Principles of Representative Government* (Cambridge: Cambridge University Press). Yazar burada, temsili demokrasinin kimin başa geçeceğini seçme oyunundan ibaret bir hal aldığı ve liderliğin medyadaki görüntüsünün önem kazandığı sonucuna varmaktadır; aktaran Müller, W. C. (2002:158). Von Beyme, K. (1996), postmodern çağda parti politikasında liderliğin ve medya ilgisinin artan önemini, parti sisteminde doğurduğu değişiklikler bağlamında incelemektedir. Von Beyme, liderin *girişimcilik* yetenekleri üzerinde durmaktadır.

²¹ *Karizmatik otorite*, Weber'in kavramlaştırmasıyla, yarı dinsel bir haleyle kuşatılmış vizyon ve misyon sahibi bir liderin etrafındakilerce sorgusuz sualsiz bir imanla desteklenmesini anlatır. Bu anlamda *karizmatik* liderliğin 20. yüzyılda kaç örneği olduğu tartışmalıdır. Bu nedenle, radikal sağ liderlerin güçlü kişilikleri ve otoriteleri, zaman zaman *psedo-karizma* olarak da nitelenmektedir. Ancak her halde, başarılı radikal sağ partilerin medyatik siyasette başarılı liderlerce yönlendirildiği açıktır.

²² Örneğin, Von Beyme, K. (1996) ve Betz, H. G. (1998a:2)

²³ Örneğin, Betz, H. G. (2002)'de kazandıran formül, popülist protesto ve güçlü liderlik vurgulanmakta. Eatwell, R. (2003)'te medya etkisinin, siyasal sistemin fırsatlarının (POS) ve olumsuzluk faktörlerinin önemi vurgulanmakta. Eatwell burada, LET (Legitimacy, Efficacy, Trust) adını verdiği bir hipotezi tartışmaya sunmaktadır. LET, sisteme duyulan güvenin azaldığı (T), aşırılığın giderek meşrulaştığı (L) ve aşırı sağ bir partiye oy vermenin anlamlı bir etkisi olabileceği inancının yaygınlaştığı (E) koşullarda bu partilerin başarı şansının yükseldiğini ileri sürer. Bir başka örnek Minkenberg, M. (2000)'dir. Yazar burada, modernleşme mağdurları, değerler çatışması ve popülist protesto tezlerini medyatik liderlikle birlikte kullanmakta. Ayrıca, POS üzerinden açıklama geliştiren yazarların, işsizlik ve yaygın göçmenlik gibi sosyal koşulları siyasal sistemin fırsatlarıyla birlikte hesaba kattığı not edilmelidir.

²⁴ Bkz. Ignazi, P. (1992). Makalenin adı, R. Inglehart'ın, iyi eğitilmiş genç kesimler arasında postmateryal değerlerin yaygınlaşması üzerine, 'Sessiz Devrim' adlı klasik çalışmasına kinaye yapıyordu. (Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution* (Princeton: Princeton University Press).

²⁵ Ignazi 'aşırı sağ' terimini kullanmaktadır.

²⁶ Yazarın önceki çalışmaları için bkz. Ignazi, P. (1993, 1997a ve 1997b).

²⁷ Ben çalışmamda radikal sağ terimini tercih ediyorum. Bu tercihin nedenlerini Giriş'te belirtmiştim. Yine aynı yerde belirttiğim gibi, bu iki terim sıklıkla birbirini yerine kullanılmaktadır.

²⁸ Karşılaştırınız 'Yeni Radikal Sağ', Minkenberg, M. (2000).

²⁹ Bkz. Wilcox, A., Weinberg, L. ve Eubank, W. (2003). Burada yazarlar, 14 Batı Avrupalı demokraside üç grup değişkenin (seçmenlerin değer yönelimleri, ekonomik değişkenler ve siyasal değişkenler) 'uç sağa' oy verme ile ilişkisini araştıran niceliksel bir model kullanarak, özetle şu sonuca varıyorlar: Sosyal ve ekonomik bakımdan daha muhafazakar ve bireylerin birbirine ve genel olarak sisteme pek güvenmedikleri, temel sosyal değerler hakkında/ekonomik ve siyasal konularda kutuplaşmış görüş ayrılıklarının bulunduğu toplumlarda 'uç sağa' oy verme düzeyleri daha yüksektir.

³⁰ Bu kavram, Katz ve Mair'in yakın tarihli bir çalışmasında ortaya atılmıştır. Sık referans verilen bu çalışmalarında yazarlar, 20. yüzyıl boyunca, Batı Avrupa demokrasilerinde, sırasıyla elit kadro partisi (cadre party), kitle partisi (mass party), hepsini yakala partisi (catch-all party) ve son olarak kartel parti (cartel party) modellerinin hakim örgütlenme biçimi olduğunu ileri sürerler. Kartel parti modeli, 1970'lerin sonundan itibaren giderek yaygınlaştı. Bu modelin ideal tipinde, temsilcinin bağımsız ancak çoğunluğun ihtiyaçlarına karşı sorumlu kabul edildiği bir demokratik temsil anlayışı bulunuyor. Belirli bir ideolojinin ideal kurgusunun hayata geçirilmesiyle değil, çeşitli politikaların bir bileşiminden oluşan gündeminin gerçekleştirilmesiyle ilgileniyor. Üye sayısı çok önemsenmiyor, becerikli aktif elemanların bulunması yeterli görülüyor. Bu örgütler, girişimcilik becerileri yüksek profesyonel liderlerce yönetiliyor. Seçim kampanyaları oldukça önemli. Yoğun medya kullanımına dayanan masraflı kampanyalar, iktidar nimetleriyle elde edilecek karlı sonuçlar için gerekli yatırımlar olarak kabul ediliyor. Katz, R. S. ve Mair, P. (1995). 'Changing Models of Party Organization and Party Democracy-The Emergence of the Cartel Party', *Party Politics* 1 (1)'den aktaran Von Beyme, K. (1996:150).

³¹ Yishai, Y. (1998). *Civilian Society in Israel Towards the Year 2000. Between State and Society* (The Hebrew University of Jerusalem: Paul Baerward School of Social Work), sayfa 11-13'ten aktaran Pedahzur, A. ve Weinberg, L. (200:59).

³² Son yıllarda yasal kontrolün bu alana da etkin biçimde girmesiyle, bu sitelerden birçoğu, mevzuat boşlukları nedeniyle sorunsuz bir etkinlik fırsatı sunan Arjantin gibi ülkelere ait web alanları üzerinden yayına geçtiler.

³³ Bkz. Koopmans, R. (1996). Yazara göre, 'şiddet ve partiler aşırı sağ mobilizasyon için iki ana biçimdir ve eylemciler ve yandaşlar için stratejik alternatifler olarak görülebilir' (s. 210). Bu tezi benimseyen bir başka yazar için bkz. Eatwell, R. (2000b:424-425)

³⁴ Wagner'in modernlik kuramında geliştirdiği *örgütlü modernliğin krizi* kavramının, üçüncü dalganın yükselişinin tarihsel-sosyolojik bağlamı hakkında oldukça zengin bir çerçeve olarak kullanılabileceğini düşünüyorum. Ancak, bu çalışmanın amacı bakımından, yukarıda geliştirilen açıklama bence yeterlidir. Bu nedenle, söz konusu bağlantıya şimdilik işaret etmekle yetiniyorum. Söz konusu kuram için bkz. Wagner, P. (1996).

SONUÇ

Bu çalışma, Jean-Marie Le Pen'in partisi *Ulusal Cephe*'nin, Avrupa Parlamentosu seçimlerinde yaklaşık üç milyon oy alarak Fransız demokrasisinde uzun sürecek bir şok yarattığı 1984 yılından yirmi yıl sonra tamamlandı. Arada geçen sürede, birçok Avrupa demokrasisinde benzer partiler benzer şoklara yol açtılar. Siyaset bilimciler, tıpkı gazeteciler ve politikacılar gibi, bu yeni partilerin liberal demokrasilere yönelttiği tehdidi tartıştılar. 1980'den bu yana, bu cephedeki hemen her gelişmeyi, kısa bir zaman farkıyla, ilgili yayınlar izledi. Hemen her çalışma, radikal sağ partilerin nasıl da yükselen bir seyir izledikleri saptamasıyla açılıyordu. Yirmi yıl içinde bu literatür birçok bakımdan değişti ve gelişti; değişmeyen, radikal sağın her geçen gün güçlendiği yolundaki ürkütücü saptamaydı. 2003 gibi yakın bir tarihte yayınlanan iki çalışmanın başlıkları sanırım yeterince fikir vericidir: *Her Zamankinden Daha Güçlü ve Radikal Sağın Büyüyen Tehdidi*.¹

Avrupalı siyaset bilimcileri fazlasıyla meşgul eden bu konu, Türkiye'de de ilgi uyandırmasına ve zaman zaman başka bağlamlarda değinilmesine rağmen, genel olarak araştırılmadan kaldı.² Bu çalışma, öncelikle bu açığın giderilmesi amacıyla ortaya çıktı. Araştırmanın sorunsalı, genel bir literatür taramasının ardından zihnime takılan bir soru etrafında oluştu: Bu derece dehşet uyandıran bu partiler, ne kadar güçlüler? Bu sorunun yanıtı, bu partilerin tam olarak neyi temsil ettiklerinin; neye karşı neyi savunduklarının; hangi koşullardan beslendiklerinin; ve kuşkusuz, ilgili demokrasilerde ne düzeyde temsil gücü ve iktidar elde ettiklerinin anlaşılmasını gerektiriyordu.

Araştırma, bu amaca uygun şekilde, on dört Avrupalı demokraside radikal sağ partilerin gücünü veya güçsüzlüğünü görmemizi sağlayacak şekilde tasarlandı. İlk bölümlerde, her bir demokrasinin radikal sağ partileri, ayrıntılı biçimde ve tarihsel bir kurguyla betimlendi. Son bölümde, önceki bölümlerde ortaya konan bulgular ve varılan sonuçlar, tarihsel bir seyir özeti içinde birleştirildi. Ardından, literatürdeki açıklayıcı tezlerin bir tartışması sunuldu ve bu tartışmanın ışığında nihai bir açıklama benimsendi. Bu bakımdan dördüncü bölüm, özellikle ilk kısmı ve son iki kısmı, kapsamlı bir sonuç bölümü olarak da okunabilir. Burada yeni bir özet sunmak yerine, bu çalışmanın öncelikli sorusuna verebileceğim nihai yanıtı geliştirmek istiyorum: Radikal sağ partiler, *ne kadar güçlüler?*

- o -

Araştırmanın bulguları, ilginç bir biçimde, yaygın olarak tasvir edilen dehşet manzarasıyla tam olarak örtüşmüyor. Sağ radikalizm, değerler, fikirler ve tutumlardan oluşan bir ideolojik set olarak, hemen her örnekte kayda değer bir varlık gösteriyor. Ancak ilk bölümde ele alınan demokrasilerde, örneğin İngiltere’de, bu varlık radikal sağ partilerin değil yerleşik sağ partilerin gücünü artırıyor. Radikal sağ temalar, yerleşik partilerce *siyaseten uygun* biçimde işlenirken; radikal sağ partiler marjinal konumlara sıkışmış durumdalar. İkinci bölümde incelenen örneklerde görülen manzara da, benzer bir çelişkiye işaret ediyor: Bu demokrasilerden ikisinde, İsviçre’de ve Almanya’da, radikal sağ partiler 1980-1990 döneminde bir ara dikkat çekici seçim başarıları elde etmişlerse de; hali hazırda marjinal konumdalar. Almanya’da sağ radikalizmin kendini temelde *gayrı sivil toplum* düzeyinde ifade

ettiği görülüyor. İsviçre’de ise, yerleşik sağın küçük partisi SVP, radikal sağ temaların hakim temsilcisi olmuş durumda. Bu partinin 1990’larda bu yönde evrimi, artan bir güç getirdi ve partiyi birinciliğe taşıdı.

Ürkütücü saptamaları en çok doğrulaması beklenen örneklerde, yani üçüncü bölümde ele alınan demokrasilerde, biraz daha karmaşık bir durum gözleniyor. Radikal sağ partiler, önemli seçim başarıları kazanmış ve sisteme kalıcı biçimde yerleşmiş durumdalar. Ulusal ve yerel düzeylerde ve federal sistemlerde eyalet ya da bölge düzeylerinde, yasama ve nadiren yürütme mevkilerini işgal ediyorlar. Bu partiler, 1980’lerden beri neredeyse kesintisiz biçimde Avrupa Parlamentosu’nda temsil ediliyorlar. Ancak bu partilerin gücü de sarsıcı olmaktan çok uzak. Bir defa, birçoğunun aldığı en yüksek oy oranı, % 20’yi bulmuyor. Bunun tek istisnası, Avusturyalı FPÖ’nün 1999’da % 27 düzeyine ulaşması. Ancak bu parti, izleyen seçimlerde, 2002’de, yalnızca % 10 düzeyinde oy alabildi. 1990’larda bu partilerin genel seçmen desteği ortalaması yaklaşık % 10 düzeyindeydi. İkincisi, yine birçoğunda, seçim grafikleri önemli iniş çıkışlar gösteriyor. 2004 itibarıyla, Avusturyalı ve İtalyan partilerin başarı eğrisi düşüş gösteriyor. Fransalı ve Norveçli partiler, son on yıldır ortalama % 15 düzeyinde dalgalanan bir seyir izliyor. Yalnızca iki ülkede, radikal sağ tehdit bağlamında pek sık anılmayan Belçika’da ve Danimarka’da, radikal sağ partiler yükselişte görünüyor. Her iki ülkenin partileri de, halen % 13 düzeyini geçememiş durumdalar.

Bu rakamların ve grafiklerin, çarpıcı olmaktan uzak olsalar da, ihmal edilebilir büyüklükte oldukları söylenemez. Son gruptaki radikal sağ partilerin, belirli bir

seçmen desteğini uzun zamandır elde bulundurdıkları çok açık. Ancak bu desteğin temsil kabiliyetine ve iktidara dönüşmesi de ayrıca sorunlu. Birçoklarınca bu ailenin paradigmatic örneği kabul edilen Fransız FN, bu bakımdan çarpıcı bir örnek sunuyor. Bu partinin ulusal meclis seçimlerinde son on beş yıldır yaklaşık % 15 düzeyinde aldığı oylar, seçim usulüne bağlı olarak, en fazla bir sandalye kazanmasını sağlayabildi. Diğerleri bu derece ağır bir temsil sorunu yaşamıyor. Ancak bu partiler de, hükümet koalisyonlarından dışlanmakta. Bu durumun istisnaları, İtalyan partileri AN ve LN ile Avusturyalı parti FPÖ, yoğun tepkilere yol açsa da, hükümete girmeyi başardılar. Her üçü de şu anda iktidarda bulunuyor. Ancak iktidar, bu partilerin popülist siyasetleriyle taban tabana zıt sorumluluklar getirdiğinde sıkıntı baş gösteriyor. Bu çelişki, hem parti örgütlerini bölüyor; hem de seçmen desteğini azaltıyor. Örneğin, LN ve FPÖ, ilk hükümet deneyimlerinin ardından gelen seçimlerde büyük oy kaybı yaşadılar. Aynı dönemde liderler, parti örgütünü bir arada tutmakta ve otoritelerini sürdürmekte zorlandılar. Her iki partinin kaybettiği oyların, kendileriyle işbirliği yapan yerleşik sağ partilere kayması ayrıca not edilmeye değer. AN ise, konunun uzmanlarınca, son on yıllık değişim süreci nedeniyle, radikal bir partiden çok yalnızca sağ bir parti olarak değerlendiriliyor.

Bu manzaraya bakarak, ilgili demokrasilerdeki *müesses nizamın*, bu “canavarları” dizginlemekte şu ana kadar başarılı olduğu söylenebilir. Genel olarak, bu partilerin yükselişini sınırlamak için iki farklı araca başvurulduğu görülüyor: Hukuksal ya da siyasal baskı. Bütün demokrasiler, her iki aracı da kullanabilecek durumdalar. Ancak bazıları birine bazıları diğerine ağırlık veriyor. Alman militan demokrasisi, hukuksal baskının en yoğun kullanıldığı örnek. Burada radikal partiler, ilgili bürokratik birim

tarafından yakından takip ediliyor ve yıllık raporlarla kamuya ilan ediliyor. Bu raporlarda “aşırı” olarak nitelenen partiler, doğal olarak sistem dışı kabul ediliyor ve Anayasa Mahkemesi’nce yasaklanma riski büyüyor. Hali hazırda seçimlere giren üç radikal sağ partinin her birisi, resmen “aşırı” olarak nitelenmiş durumda. Bunlar arasında, NPD için yapılan yasaklanma başvurusu mahkemenin gündeminde bekliyor. Anayasa Mahkemesi’nin çok gerekmedikçe yasaklama yanlısı olmadığı söyleniyor. Ancak mahkemenin sağdan ve soldan birer partiyi kapattığı 1950’lerden beri, gerek duyulduğunda bu silahın kullanılacağı biliniyor. İşte bu durum, bence *militan demokrasinin paradoksu* olarak nitelenebilecek bir sonuca yol açıyor: Sağ radikalizm, siyasal partilere değil, daha özgür ve daha az yapılanmış örgütlenme biçimlerine yöneliyor.

Diğer demokrasilerde mahkemelere nadiren görev düşüyor. Radikal sağa karşı mücadele, medya ve yerleşik partilerce yürütülüyor. Bu tür demokratik mücadelenin genelde iki bileşeni var: *Şeytanileştirme* ve *tecrit*. Savaş sonrası liberal demokrasilerin belirgin bir “antifaşist” duyarlıkları olduğu hatırlanacaktır. Çağdaş radikal sağın, 1945’te mağlup edilen şeytanın güncel bir versiyonu olarak kodlanması, işte bu duyarlığa dayanıyor. Diğer partiler, radikal sağ partileri dışlamakta birleşiyor. Ancak, sol partilerin aksine, sağ partiler bu cephede çoğu zaman gönülsüzce yer alıyor. Esasen, tecrit siyasetinin genellikle sola yaradığı görülüyor. Şayet radikal sağ partiler, her şeye rağmen güçlenmeye devam ederlerse, sağ partiler alternatif stratejilerini öne sürme cesareti buluyorlar: *Ehlileştirme*. Bu strateji, yerleşik sağla radikal sağ arasında pragmatik işbirliğini öngörüyor. Avusturya Katolik sağının lideri Schüssel’in tabiri gerçekten anmaya değer:

“Canavar avcılığı”. Sağın sözcüleri, tecritin bu partileri daha da radikalleştirdiğini, oysa işbirliğinin mutedilleşme getireceğini iddia ediyor. Bu iddia, FPÖ ve AN örneklerinde kısmen doğrulandı. Bu partiler, iktidar ortağı oldukları dönemde, icraat bakımından, beklenmedik ölçüde liberal-demokrat bir performans sergilediler. Ancak bu tezin asıl cazibesi sonucunda gizli: Ehlileştirilen *canavardan* kopan oylar, *avcıya* yöneliyor.

Aslında, yabancı karşıtlığı söz konusu olduğunda, çoğu zaman, yerleşik sağ partilerin, daha “demokratik” kurumlar olarak, radikal sağ partileri ikame etme çabası ya da bu partilerle belirli bir rekabet ilişkisi içinde bulunduklarını belirtmek gerek. Yabancı karşıtlığını en çok ve en rahat işleyenler radikal sağ partiler olsa da; bu yönde siyasetlerin uygulayıcıları genelde yerleşik partiler oluyor. Bu durum, yalnızca ilk iki bölümde ele aldığımız demokrasiler için değil, Avusturya, Fransa, Belçika gibi ülkeler için de geçerli. Bu partiler, radikal partilerin ölçüsüz bir rahatlıkla geliştirdikleri gündemi *siyaseten uygun* terimlerle sahipleniyorlar. Böylelikle radikal partilerin siyaset yaptığı zeminin altını oymaya çalışıyorlar. Buna mukabil radikal partiler, söz konusu siyaset değişikliklerini kendi haklılıklarının kanıtları ya da dolaylı başarıları olarak sunuyorlar. Bu nedenle, radikal sağ partilerin, savundukları siyasetlerin yerleşik partilerce de işlenmesini meşrulaştırmak bakımından önemli bir etkilerinin olduğunu düşünüyorum. Yine de bence, yerleşik partiler, yaşadıkları genel itibar kaybına bağlı olarak, radikal rakiplerini tamamen eleyebilecek durumda değiller.

Radikal sağ partilerin bir başka temel sorunu, muhalefetteyken ne kadar tavizsiz bir çizgi izliyorlarsa, iktidar mevkiinde bir o kadar bükölgen olmaları. Antidemokratik oldukları yolundaki kampanyanın baskısıyla sıkışıp tavizlere açık hale geliyorlar. Örneğin Avusturya, uzun zamandır tanımayı reddettiği bir borcunu, İkinci Dünya Savaşı sırasında müsadere edilen Yahudi mal varlığını tazmin etmeyi, 2000 yılında FPÖ iktidardayken kabul etti. Oysa bu tür talepler diğer ölkelerce, örneğin İsviçre tarafından, hala kabul edilmiş değil. Antisemitizmin kalelerinden biri olan bir ölkede antisemitik bayrağı yıllarca taşımış bir partinin bu noktaya gelmesi düşündürücü.

- o -

Özetle, Batı Avrupalı demokrasilerde radikal sağ partilerin yaygın ve sürekli bir yükseliş eğiliminde oldukları kesinlikle doğru değil. Söylenebilecek olan, bu demokrasilerin hepsinde güçlü veya zayıf radikal sağ partilerin çoğaldığı ve kalıcılaştığıdır. Öyle ki, her birinde bu partilerden birkaç tanesi bir arada bulunuyor. Sahneden silinenlerin yerlerini yenileri alıyor. İrili ufaklı partileriyle radikal sağ siyaset sahnesi, 1945'ten beri hiç olmadığı kadar kalabalık. Bu durum, muhtemelen, bu tür siyasetin beslenebileceği uygun çevresel koşulların yaygınlaştığına işaret ediyor. Söz konusu koşullar, ileri kapitalist toplumların postendüstriyel dönüşüm süreçlerinden, paralel olarak gelişen kültürel ve siyasal krizden doğuyor.³ Radikal sağ, işte bu krizin getirdiği kaygı verici belirsizliklere karşı, her şeyin tıpkı eskisi gibi öngörülebilir ve güven verici olduğu bir yaşam ve bir *kardeşler topluluğu* çağrısıyla sahnede belirmiş durumda.

Son olarak, aynı gerçekliği yorumlayan farklı bakış açılarının farklı sonuçlar çıkaracağını teslim etmek gerekiyor. Radikal sağ tehdidin yirmi yıldır her geçen gün büyüdüğü sonucunu çıkaran yazarlar, Avrupa’da yaşıyor. Bense, Avrupa’dan kilometrelerce uzakta, Ankara’da yaşıyorum. Bu durumda, Ankaralı yazar güvenli bir mesafeden bakarken; Avrupalı yazarın çok daha yakından bakacağı açıktır. Bu nedenle, benim vardığım sonuçlara ihtiyatla yaklaşılması gerekir.⁴ Böyle bir ihtiyat payıyla, literatürde hakim dehşet havasını başka bir açıdan değerlendirmeyi önerebilirim. Çağdaş radikal sağ partileri, beslendikleri kriz koşullarıyla birlikte düşünmek, “günden güne büyüyen tehdit” algısının böyle bir değerlendirmesini mümkün kılabilir. Yukarıda, bu partilerin fiilen ne düzeyde güçlü olduklarını tartıştım ve hiç de *zaptedilemez* olmadıklarını ileri sürdüm. Ancak tehdidin büyüklüğü, bu partilerin güçleriyle değil, belki söz konusu demokrasilerin *zaafıyla* ilgilidir. Önceki bölümde, radikal sağın yükseliş dinamikleri arasında, ilgili siyasal düzenlerin güncel krizine değinilmişti. Temelde siyasetin radikal doğasını ehlileştirmeye dayanan ve radikal siyaset karşısında yapısal bir kırılganlık sergileyen liberal demokrasilerin bu zaafı, güncel krizle birlikte iyice açığa çıkmış durumdadır.⁵ Bu konjonktürde, radikal bir antagonizma öneren herhangi bir siyasetin liberal demokrasiler bakımından bir tehdit olarak görülmesi için, burada tartışılan partiler kadar güç kazanması fazlasıyla yeterlidir. Son tahlilde, sıfırla kıyaslandığında bütün sayılar büyüktür.

Notlar

¹ Birincisi Merkl, P.H. (2003b)'nin; ikincisi Betz, H.G. (2003)'ün başlıklarıdır.

² Bu konuda yayınlanan az sayıda çalışma arasında, Deniz Vardar'ın (1997) ve Kemal Boztepe'nin (1997) vak'a çalışmaları ve Ahmet İnsel'in (1998) *Ulusal Cephe* analizi özellikle not edilmelidir. Her iki vak'a çalışması da, öncelikle ilgili literatürden beslenmektedir. Vardar'ın çalışması birincil kaynaklara müracaat bakımından daha yeterlidir. İnsel'in analizi ise, Fransız siyasetinin yakın gözlemcisi sıfatıyla kaleme alınan yetkin bir değerlendirme yazısıdır.

³ Daha önce işaret ettiğim gibi, Wagner, bu dönüşümü genel bir modernlik krizi olarak görmekte ve *örgütlü modernliğin krizi* olarak adlandırmaktadır. Bkz. Wagner, P. (1996: 177 vd.)

⁴ Literatürde, nadir de olsa, radikal sağın günden güne güçlendiği izleniminin somut verilerle desteklenmediğini ileri süren yazarlar da var. Yakın tarihli bir örnek için bkz. Wilcox, A., Weinberg, L. ve Eubank, W. (2003).

⁵ Liberal demokrasilerin doğasına ilişkin bu tez, Chantal Mouffe'un *radikal demokrasi* teorisinin temellerinden biridir. Mouffe, siyasetin doğasında bulunan çatışmanın (*antagonism*) tamamen yok edilemeyeceğini ve yok sayılmasının yok olmasını getirmeyeceğini ileri sürer. Oysa çoğulcu liberal demokratik model, müzakere ve konsensüs düzeneğiyle, bütün çatışan ilgilerin birer pazarlık konusu olarak görülüp uzlaştırılabileceği yanılgısına yaslanmaktadır. Yazara göre, liberal demokrasilerin güncel krizi, tam da bu zaaf nedeniyle giderek derinleşmektedir. Meşru siyaset, çatışmanın bastırılması yüzünden heyecansız bir elit oyununa dönüşürken: popüler taban, radikal siyasetleri destekler hale gelmektedir. Yazarın önerisi, "çekişme" (*agony*) tabir ettiği mutedil bir husumet biçiminin, temel demokratik mücadele üslubu olarak benimsenmesidir. Çekişme, çatışma ve uzlaşma gibi iki uç arasında mutedil olmalıdır. Şayet böyle bir çekişmeli üslup benimsenmek yerine, zoraki uzlaşmacılıkta diretilecek olursa, çatışmanın en radikal biçimiyle açığa çıkacağını ileri süren yazarın, bu tezini, neredeyse tamamen radikal sağ siyasetin güncel yükselişinden getirdiği kanıtlarla desteklediğini ayrıca not etmek gerekir. Bkz. Mouffe, C. (1993, 1995, 2000a, 2000b).

KAYNAKLAR

- Akay, A. (1997). "Fransız Yeni Sağında 'Fark' Fikri", *Toplumbilim* (7).
- Anastasakis, O. (2000). "Extreme Right in Europe: A Comparative Study of Recent Trends", Discussion Paper No.3 The Hellenic Observatory.
url: www.lse.ac.uk/collections/hellenicObservatory/docfind.htm - 8k
- Andersen, J. G. ve Bjørklund, T. (2000). "Radical Right-wing Populism in Scandinavia: From Tax Revolt to Neo-liberalism and Xenophobia", P. Hainsworth (ed.) *The Politics of the Extreme Right; From Margins to the Mainstream* (London-NY:Pinter).
- Arter, D. (1992). "Black Faces in the Blond Crowd: Populist Racialism in Scandinavia", *Parliamentary Affairs* 45 (3).
- Arzheimer, K. ve Carter, E. (2003). "Political Opportunity Structures and Right-Wing Extremist Party Success", 2. ECPR yıllık genel konferansında sunulmuş bildiri.
- Backer, S. (2000). "Right-wing Extremism in Unified Germany", P. Hainsworth (ed.) *The Politics of the Extreme Right; From Margins to the Mainstream* (London-NY:Pinter).
- Backes, U. ve Mudde, C. (2000). "Germany: Extremism Without Successful Parties", *Parliamentary Affairs* (53).
- Banks, A.S. et al. (ed.) (2000). *Political Handbook of the World 1999* (NY: CSA).
- (2003). *Political Handbook of the World 2000-2002* (NY: CSA).
- Betz, H.G. (1993). " The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Europe", *Comparative Politics* 25 (4).
- (1994). *Radical Right-Wing Populism in Western Europe* (London: Macmillan).
- (1998a). "Introduction", H.G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).
- (1998b). "Against Rome: The Lega Nord", H.G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).

- (2002). "Conditions Favoring the Success and Failure of Radical Populist Parties in Contemporary Democracies", Y. Mény ve Y. Surel (ed.) *Democracies and the Populist Challenge* (Basingstoke, NY: Palgrave).
- (2003). "The Growing Threat of the Radical Right", P. H. Merkl ve L. Weinberg (ed.) *Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century* (London: Frank Cass).
- Bora T. ve Canefe N. (2002). "Türkiye'de Popülist Milliyetçilik", T. Bora ve M. Gültekingil (ed.) *Milliyetçilik* (İstanbul: İletişim).
- Boztepe, K. (1997). "Avusturya'da 'Aşırı Sağ'ın Önlenemeyen Yükselişi", *Toplumbilim* (7).
- Bracher, K. D. (1978). "The Role of Hitler: Perspectives of Interpretation", W. Laqueur (ed.) *Fascism: A Reader's Guide* (Berkeley, LA: University of California Press).
- Bréchon, P. ve Mitra, S. K. (1992). "The National Front in France: The Emergence of an Extreme Right Protest Movement", *Comparative Politics* 25 (1).
- Bufacchi, V. ve Burgess, S. (2001). *Italy Since 1989* (NY:Palgrave).
- Canovan, M. (1981). *Populism* (NY: Harcourt Brace Jovanich).
- Carr, W. (1978). "National Socialism-Foreign Policy and Wehrmacht", W. Laqueur (ed.) *Fascism: A Reader's Guide* (Berkeley, LA: University of California Press).
- Carsten, F. L. (1982). *The Rise of Fascism* (Berkeley, LA: University of California Press).
- Carter, E. (2002). "Proportional Representation and the Fortunes of Right-Wing Extremist Parties", *West European Politics* (25).
- Castells, M. (1997). *The Power of Identity* (Cambridge, Mass.: Blackwell).
- Cheles, L. vd. (1991). *Neo-Fascism in Europe* (NY:Longman).
- Coetzee, F. ve Coetzee, M. S. (1986). "Rethinking the Radical Right in Germany and Britain Before 1914", *Journal of Contemporary History* (21).
- Davis, T. C. (1998). "The Iberian Peninsula and Greece: Retreat from the Radical Right", H.G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).

- De Felice, R. (1976). *Fascism: An Informal Introduction to Its Theory and Practice* (New Brunswick).
- De Witte, H. ve Billiet, J. (1995). "Attitudinal Dispositions to Vote for a "New" Extreme Right Party: The Case of 'Vlaams Blok' ", *European Journal of Political Research* 27 (2).
- De Vos, P. (2001). "The Sacralisation of Consensus and the Rise of Right-Wing Populism in Flanders", Social Theory Konferansı (Sussex Üniversitesi-Temmuz 2001) sunulmuş bildiri. url: <http://homepages.vub.ac.be/%7Esterluin/publications/Sussex/PatrickSussex.pdf>
- Déloye, Y. (1997). "Bir 'Ulusun Kökenlerini Anma Töreni'nin Yazısı", *Toplumbilim* (7). Aynı sayıda Fransızca orijinali de yer almaktadır.
- Dimitras, P. E. (1992). "Greece: The Virtual Absence of an Extreme Right", P. Hainsworth (ed.) *The Extreme Right in Europe and the USA* (London: Pinter).
- Eatwell, R. (1992). "Why Has the Extreme Right Failed in Britain?", P. Hainsworth (ed.) *The Extreme Right in Europe and the USA* (London: Pinter).
- (1996). *Fascism: A History* (London: Vintage).
- (1998). "Britain: The BNP and the Problem of Legitimacy", H.G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).
- (2000a). "The Extreme Right and British Exceptionalism: The Primacy of Politics", P. Hainsworth (ed.) *The Politics of the Extreme Right; From Margins to the Mainstream* (London-NY: Pinter).
- (2000b). "The Rebirth of the 'Extreme Right' in Western Europe?", *Parliamentary Affairs* 53(3).
- (2003) "Ten Theories of the Extreme Right", P. H. Merkl ve L. Weinberg (ed.) *Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century* (London: Frank Cass).
- Eroğul, C. (2000). *Anatüze Giriş* (Ankara: İmaj).
- (2001). *Çağdaş Devlet Düzenleri* (Ankara: İmaj).
- Falter, J.W. ve Schumann, S. (1988). "Affinity towards Right-wing Extremism in Western Europe", K. von Beyme (ed.) *Right-wing Extremism in Western Europe* (London: Frank Cass).
- Ford, G. (1992). *Fascist Europe: The Rise of Racism and Xenophobia* (London, Boulder: Pluto).

- Gallagher, T. (1992). "Portugal: The Marginalization of the Extreme Right", P. Hainsworth (ed.) *The Extreme Right in Europe and the USA* (London: Pinter).
- (2000). "Exit from the Ghetto: The Italian Far Right in the 1990s", P. Hainsworth (ed.) *The Politics of the Extreme Right; From Margins to the Mainstream* (London-NY: Pinter).
- Gentile, P. ve Kriesi, H. (1998). "Contemporary Radical-Right Parties in Switzerland: History of a Divided Family", H.G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).
- Gilmour, J. (1992). "The Extreme Right in Spain: Blas Piñar and the Spirit of the Nationalist Uprising", P. Hainsworth (ed.) *The Extreme Right in Europe and the USA* (London: Pinter).
- Golder, M. (2002a). "Electoral Institutions, Unemployment and Extreme Right Parties: A Correction", yayınlanmak üzere *British Journal of Political Science* dergisine sunulmuş makale, yazarın kişisel web sayfasında görülebilir.
url: <http://homepages.nyu.edu/~mrg217>
- (2002b). "Explaining Variations in the Success of Extreme Right Parties in Western Europe", yayınlanmak üzere *Comparative Political Studies* dergisine sunulmuş makale, yazarın kişisel web sayfasında görülebilir.
url: <http://homepages.nyu.edu/~mrg217>
- Griffin, R. (1993). *The Nature of Fascism* (London: Routledge).
- (ed.) (1998). *International Fascism: Theories, Causes and the New Consensus* (NY: Arnold).
- (2001). " 'Fascism': An ex-paradigm? Reflections on the taxonomy of contemporary authoritarian movements", *Movements Autoritaires et Fascismes en Perspective* başlıklı konferansın derlemesinde yayınlanacak bölüm (editör: M. Dobry, yayıncı: Cursos, Arrabida Vakfı, Lisbon).
- Hainsworth, P. (1992). "The Extreme Right in Post-War France: The Emergence and Success of the Front National", P. Hainsworth (ed.) *The Extreme Right in Europe and the USA* (London: Pinter).
- (2000a). "The Front National: From Ascendancy to Fragmentation on the French Extreme Right", P. Hainsworth (ed.) *The Politics of the Extreme Right; From Margins to the Mainstream* (London-NY: Pinter).

- Harris, G. (1994). *The Dark Side of Europe: The Extreme Right Today* (Edinburg: Edinburg University Press).
- Helms, L. (1997). "Right-Wing Populist Parties in Austria and Switzerland", *West European Politics* 20 (2).
- Hobsbawm, E. (1996). *Kısa Yirminci Yüzyıl, 1914-1991: Aşırılıklar Çağı*, çev. Y. Alogan (İstanbul: Sarmal).
- Husbands, C. T. (1992a). "The Netherlands: Irritants on the Body Politic", P. Hainsworth (ed.) *The Extreme Right in Europe and the USA* (London: Pinter).
- (1992b). "Belgium: Flemish Legions on the March", P. Hainsworth (ed.) *The Extreme Right in Europe and the USA* (London: Pinter).
- (1992c) "The Other Face of 1992: The Extreme Right Explosion in Western Europe", *Parliamentary Affairs* 45 (3).
- (2000). "Switzerland: Right-Wing and Xenophobic Parties, from Margin to Mainstream?", *Parliamentary Affairs* 53.
- Ignazi, P. (1992). "The Silent Counter-Revolution: Hypotheses on the Emergence of Extreme Right-wing Parties in Europe", *European Journal of Political Research* 22 (1-2).
- (1993a). "The Changing Profile of the Italian Social Movement", P.H.Merkel ve L.Weinberg (ed.) *Encounters with the Contemporary Radical Right* (Oxford, Boulder: Westview).
- (1993b). *West European Extreme Right Parties* (Oxford: Oxford University Press).
- (1997a). "New Challenges: Post-Materialism and the Extreme Right", M. Rhodes, P. Heywood ve V. Wright (ed.) *Developments in West European Politics* (London: Macmillan).
- (1997b). "The Extreme Right in Europe: A Survey", P. Merkel ve L. Weinberg (ed.) *The Revival of Right-Wing Extremism in the Nineties* (London: Frank Cass).
- (2003). "The Development of the Extreme Right at the End of the Century", P. H. Merkel ve L. Weinberg (ed.) *Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century* (London: Frank Cass).
- Immerfall, S. (1998). "Conclusion: The Neo-Populist Agenda", H. G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).

- Ionescu, G. ve Gellner, E. (ed.) (1969). *Populism: Its Meanings and National Characteristics* (London: Weidenfeld & Nicholson).
- İnsel, A. (1998). "Fransa'da Nasyonal Popülist Sağın Öngörülebilir Yükselişi", *Birikim* (113).
- Kadıoğlu, A. (1997). "Alman Yeni Sağı: Bir Başka Tarihbilim Tartışması", *Toplumbilim* (7).
- Kamenka, E. (1993) "Totalitarianism", R. E. Goodin ve P. Pettit (ed.) *A Companion to Contemporary Political Philosophy* (London: Blackwell).
- Karapın, R. (1998). "Radical Right and Neo-fascist Parties in Western Europe", *Comparative Politics* 30 (2).
- Kitschelt, H. (1995). *The Radical Right in Western Europe; A Comparative Analysis* (Ann Arbor: University of Michigan Press).
- Kolinsky, E. (1992). "A Future for Right Extremism in Germany?", P. Hainsworth (ed.) *The Extreme Right in Europe and the USA* (London: Pinter).
- Koopmans, R. (1996). "Explaining the Rise of Racist Violence in Western Europe: Grievances or Opportunities?", *European Journal of Political Research* 30 (2).
- Koopmans, R. ve Statham, P. (2000). "Introduction", R. Koopmans ve P. Statham (ed.) *Challenging Immigration and Ethnic Relations Politics* (Oxford: Oxford University Press).
- Kriesi, H. (1999). "Movements of the Left, Movements of the Right: Putting the Mobilisation of Two New Types of Social Movements into Political Context", H. Kischelt vd. (ed.) *Continuity and Change in Contemporary Capitalism* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Laclau, E. (1985). *İdeoloji ve Politika*, çev. H. Sarıca (İstanbul:Belge).
- Lucardie, P. (1998). "The Netherlands: The Extremist Center Parties", H.G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).
- Luther, K.R. (2003a). "The FPÖ: From Populist Protest to Incumbency", P. H. Merkl ve L. Weinberg (ed) *Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century* (London: Frank Cass).
- (2003b). "The Self-Destruction of Right-Wing Populism? Austria's Election of 24 November 2002", KEPRU Working Paper no. 16 (Staffs: SPIRE at Keele University).

- (2000). "Austria: A Democracy under Threat from the Freedom Party?", *Parliamentary Affairs* (53).
- Lyttelton, A. (1978). "Italian Fascism", W. Laqueur (ed.) *Fascism: A Reader's Guide* (Berkeley, LA: University of California Press).
- Maddens, B. ve Hjanl, I. (2001). "Alternative Models of Issue Voting: The Case of 1991 and 1995 Elections in Belgium", *European Journal of Political Research* 39 (3).
- Matas, D. (1997). "The Extreme Right in the United Kingdom and France" A. Braun ve S. Scheinberg (ed.) *The Extreme Right: Freedom and Security at Risk* (Oxford, Boulder: Westview).
- Mayer, N. (1998). "The French National Front", H.G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).
- Mazgaj, P. (1987). "The Origins of the French Radical Right: A Historiographical Essay", *French Historical Studies* 15 (2).
- McLaren, L. M. (2003). "Anti-Immigrant Prejudice in Europe: Contact, Threat Perception, and Preferences for the Exclusion of Migrants", *Social Forces* 81 (3).
- Merkel, P. H. (2003a) "Introduction", P. H. Merkel ve L. Weinberg (ed.) *Right Wing Extremism in the Twenty-First Century* (London: Frank Cass).
- (2003b). "Stronger Than Ever", P. H. Merkel ve L. Weinberg (ed.) *Right Wing Extremism in the Twenty-First Century* (London: Frank Cass).
- Minkenberg, M. (1997). "The New Right in France and Germany", P. H. Merkel ve L. Weinberg (ed.) *The Revival of Right-Wing Extremism in the Nineties* (London: Frank Cass).
- (2000). "The Renewal of the Radical Right: Between Modernity and Anti-modernity", *Government and Opposition* 35 (2).
- Mommsen, H. (1978). "National Socialism-Continuity and Change", W. Laqueur (ed.) *Fascism: A Reader's Guide* (Berkeley, LA: University of California Press).
- Morrow, D. (2000). "Jörg Haider and the New FPÖ: Beyond the Democratic Pale?", P. Hainsworth (ed.) *The Politics of the Extreme Right; From Margins to Mainstream* (London, NY: Pinter).
- Mouffe, C. (1993). *The Return of the Political* (London/New York: Verso).

- (1995). "The End of Politics and the Rise of the Radical Right" *Dissent* (Fall).
- (2000a). *The Democratic Paradox* (London/New York: Verso).
- (2000b). " 'Siyasetin Sonu' ve Sağ Kanat Popülizmin Meydan Okuması", çev. E. Evren, *Birikim* (163).
- Mudde, C. (1995) "Right-Wing Extremism Analyzed: A Comparative Analysis of the Ideologies of Three Alleged Right-Wing Extremist Parties", *European Journal of Political Rresearch* 27 (2).
- (1996). "The War of Words Defining the Extreme Right Party Family", *West European Politics* (24).
- (1999). "The Single-Issue Party Thesis: Extreme Right Parties and the Immigration Issue", *West European Politics* 22 (3).
- (2000). *The Ideology of the Extreme Right* (NY: Manchester University Press).
- Mudde, C. ve Van Holsteyn, J. (2000). "The Netherlands: Limited Success of the Extreme Right", P. Hainsworth (ed.) *The Politics of the Extreme Right; From Margins to the Mainstream* (London-NY: Pinter).
- Mulgan, G. (1995). *Antipolitik Çağda Politika*, çev. A. Yılmaz (İstanbul: Ayrıntı).
- Müller, W. C. (2000). "The Austrian Election of October 1999: A Shift to the Right?", *West European Politics* (23).
- (2002). "Evil or the 'Engine of Democracy'? Populism and Party Competition in Austria", Y. Mény ve Y. Surel (ed.) *Democracies and the Populist Challenge* (Basingstoke, NY: Palgrave).
- Payne, S. G. (1976). "Fascism in Western Europe", W. Laqueur (ed.) *Fascism: A Reader's Guide* (Berkeley, LA: University of California Press).
- Pedahzur, A. ve Weinberg L. (2001). "Modern European Democracy and Its Enemies: The Threat of the Extreme Right", *Totalitarian Movements and Political Religions* 2 (1).
- Ramet, S. P. (1999a). "Defining the Radical Right", S. P. Ramet (ed.) *The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1989* (University Park, PA: The Pennsylvania State University Press).
- Ramet, S. P. (1999b). "The Radical Right in Germany", S. P. Ramet (ed.) *The Radical Right in Central and Eastern Europe since 1989* (University Park, PA: The Pennsylvania State University Press).

- Riedlsperger, N. (1998). "The Freedom Party of Austria: From Protest to Radical Right Populism", H. G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).
- Roberts, J. M. (2003). *Yirminci Yüzyıl Tarihi* (Ankara: Dost).
- Rutkoff, P. M. (1997). "The Ligue des Patriotes: The Nature of the Radical Right and the Dreyfus Affair", *French Historical Studies* 8 (4).
- Sağlam, F. (1999). *Siyasal Partiler Hukukunun Güncel Sorunları* (İstanbul: Beta).
- Svåsand, L. (1998). "Scandinavian Right-wing Radicalism", H. G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).
- Swyngedouw, M. (1998). "The Extreme Right in Belgium: Of a Non-existent Front National and an Omnipresent Vlaams Blok", H. G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY: St. Martin's Press).
- (2000). "Belgium: Explaining the Relationship Between Vlaams Blok and the City of Antwerp", P. Hainsworth (ed.) *The Politics of the Extreme Right; From Margins to the Mainstream* (London-NY:Pinter).
- Sykes, A. (1983). "The Radical Right and the Crisis of Conservatism Before the First World War", *The Historical Journal* 26 (3).
- Taggart, P. (1995). "New Populist Parties in Western Europe", *West European Politics* 18 (1).
- (2000). *Populism* (Buckingham: Open University Press)
- Taş, M. (1999). *Avrupa'da Irkçılık* (Ankara: İmge).
- Van Holsteyn, J. M. ve Irwin, G. A. (2003). "Never a Dull Moment: Pim Fortuyn and the Dutch Parliamentary Election of 2002", *West European Politics* 26 (2).
- Vardar, D. (1997). "Fransa'da UC: Aşırı Sağdan Yeni Sağa", *Toplumbilim* (7).
- Von Beyme, K. (1988). "Right-Wing Extremism in Post-War Europe", K. Von Beyme (ed.) *Right-Wing Extremism in Western Europe* (London: Frank Cass).
- (1996). "Party Leadership and Change in Party Systems: Towards a Postmodern Party State?" *Government and Opposition* 31 (2) 135-159.

- Wagner, P.(1996). *Modernliğin Sosyolojisi* (İstanbul:Sarmal).
- Weinberg, L. (1993). "Introduction", L. Weinberg ve P. H. Merkl (ed.), *Encounters with the Contemporary Extreme Right* (Boulder: Westview).
- Westin, C. (2003). "Racism and the Political Right: European Perspectives", P. H. Merkl ve L. Weinberg (ed.) *Right Wing Extremism in the Twenty-First Century* (London: Frank Cass).
- Widfeldt, A. (2000). "Scandinavia: Mixed Success for the Populist Right", *Parliamentary Affairs* (53).
- Wilcox, A., Weinberg, L. ve Eubank, W. (2003). "Explaining National Variations in Support for Far Right Political Parties in Western Europe, 1990-2000", P. H. Merkl ve L. Weinberg (ed.) *Right Wing Extremism in the Twenty-First Century* (London: Frank Cass).
- Winkler, J. R. ve Schumann, S. (1998). "Radical Right-Wing Parties in Contemporary Germany", H. G. Betz ve S. Immerfall (ed.) *The New Politics of the Right: Neo-populist Parties and Movements in Established Democracies* (NY:St. Martin's Press).
- Zimmermann, E. (2003). "Right-Wing Extremism and Xenophobia in Germany: Escalation, Exaggeration or What?", P. H. Merkl ve L. Weinberg (ed.) *Right Wing Extremism in the Twenty-First Century* (London: Frank Cass).
- Zimmermann, E. ve Saalfeld, T. (1992). "The Three Waves of German Right-Wing Extremism", L. Weinberg ve P. H. Merkl (ed.) *Encounters with the Contemporary Extreme Right* (Boulder: Westview).

İNTERNET KAYNAKLARI

Parti Web Siteleri

BNP: British National Party (İngiltere) resmi web sitesi. url: <http://www.bnp.org.uk>

FN: Front National (Fransa) resmi web sitesi. url: <http://www.front-nat.fr>

FNb: Front National (Belçika) resmi web sitesi. url: <http://www.frontnational.be>

FPÖ: Freiheitliche Partei Österreichs (Avusturya) resmi web sitesi. url: <http://www.fpoe.at>

FRp: Fremskrittspartiet (Norveç) resmi web sitesi. url: <http://www.frp.no>

L-N: Leefbaar Nederland (Hollanda) resmi web sitesi. url: <http://www.leefbaar-nederland.nl>

REP: Republikaner (Almanya) resmi web sitesi. url: <http://www2.rep.de>

SD: Sverige Demokraterna (İsveç) resmi web sitesi. url: <http://www.sverigedemokraterna.se>

SVP: Schweizerische Volks Partei (İsviçre) resmi web sitesi. url: <http://www.svp.ch>

VB: Vlaams Blok (Belçika) resmi web sitesi. url: <http://www.vlaamsblok.be>

Diğer Kaynaklar

IRR: Institute of Racial Relations resmi web sitesi. url: <http://www.irr.org.uk>

Parties and Elections in Europe: Seçim sonuçları arşivi. url: <http://www.parties-and-elections.de>

ÖZET

1980'lerden itibaren Batı Avrupalı demokrasilerde radikal sağ partilerin peş peşe yükseldiği gözlemlendi. Bir yandan, önceden mevcut marjinal partilerden bazıları ana akım politikayı zorlayan başarılar kazanırken; diğer yandan, yeni radikal sağ partiler kuruldu. Bu dalga, 1950'lerdeki ve 1960'lardaki iki cılız dalgaya kıyasla, oldukça dikkat çekici bir yaygınlık ve yükseklik gösterdi.

Siyaset bilimciler, bu dalgayı büyük bir dikkatle gözlediler ve bu alanda hayli geniş bir literatür üretildi. Bu konuda hemen her yeni gelişme yeni çalışmalarca kaydedildi ve analiz edildi. Bununla birlikte bu literatür, zenginliği ölçüsünde verimli bir gelişme gösteremedi. Temel sorular üzerine, yani bu partilerin hangi terimlerle tanımlanacağı, tam olarak nasıl bir siyaseti temsil ettikleri ve hangi koşullardan beslendikleri gibi sorular üzerine, yaklaşık yirmi yıldır devam eden tartışmada ihtilaflar derinleşti ve kalıcılaştı. Ancak, bu partilerin giderek güçlendiği yolundaki bir saptama, genelde tartışılmaksızın tekrar edilegeldi.

Bu çalışma, söz konusu partilerin hali hazırda ne düzeyde güçlü oldukları sorusu etrafında şekillendi. Bu soruya yeterli bir yanıt verebilmek için, on dört Batı Avrupalı demokraside radikal sağ partilerin gelişimi araştırıldı. Bu araştırmada, ağırlıklı olarak mevcut literatürün zengin birikiminden yararlanıldı. Söz konusu partiler, kökenleri, liderleri ve elit kadroları, ideolojileri ve stratejileri, örgütlenmeleri, seçmen destekleri ve bu desteğin sosyal kompozisyonu, yasama ve

yürütme mevkilerinde yer alma düzeyleri, diğer siyasal aktörlerle ilişkileri ve ilgili toplumların güncel meseleleri hakkında benimsedikleri tutumlar, taraf olma durumları ve beslendikleri koşullar gibi çeşitli yönlerden ele alındı.

Bu araştırmanın sonunda, çoğu demokraside bu tür partilerin kayda değer düzeyde güçlü olmadıkları sonucuna varıldı. Bu partilerin belirgin başarılar ve kalıcılık elde ettikleri örneklerde de, sahip oldukları seçmen desteğinin büyük dalgalanmalar gösterebildiği ve bu desteğin yasama ve yürütme güçlerine tahvili bakımından özellikle sorunlu olduğu ortaya kondu. Son olarak, söz konusu tehdit algısını besleyen yalnızca bu partilerin güçlenmesi değil, aynı zamanda, ilgili demokrasilerin güncel krizine bağlı olarak derinleşen zayıflıkları olabileceği ileri sürüldü.

ABSTRACT

Since the early 1980s, West European democracies have witnessed another growing tide of right-wing radicalism. Since then, some already existing radical right-wing parties have gained significant success and have penetrated mainstream politics, while some newly founded ones emerged on the radical right-wing political scene. This recent wave, as compared to the previous ones observed in the 1950s and 1960s, has become more widespread and alarming.

Political scientists have been interested in this wave from the beginning, and a rapid-growing literature has emerged. Nevertheless, although very rich and detailed on related cases, this literature has proved to be scattered and ineffectual to answer the leading questions of the debate. Many answers have been put forward, though not providing a consensus on the basic questions; such as, how these parties could be labelled, exactly what kind of politics they represent and what kind of challenge they pose to the liberal democratic orders, which conditions favour their success and failure, etc. However, almost every work published since the 1980s has shared the common premise that these parties have enjoyed an ever growing success.

The present study is designed to question the actual power or efficacy of these parties in their related democracies. Various radical right-wing parties in fourteen democracies are examined. The research is predominantly based on the rich

resources offered by the existing literature, especially on the detailed case studies. The parties in concern are described and analyzed in terms of origin, leadership, ideology and strategy, policy orientation, electoral history, voter support and the social composition of the support base, relationship with other actors on the political scene, etc.

This study has concluded that, in most democracies, these parties do not represent any significant success. Even in those cases where they hold better levels of political representation and endurance, their voter support can change dramatically, and their acceptability for public office is much more problematic. Consequently, this thesis argues that, the perception of the ever growing threat of radical right is a result of the recent weakness of the liberal democratic *status quos*, as well as the actual power of the parties in concern.